

Skärpta regler om ungdomsövervakning och straffreduktion för unga

*Delbetänkande av Utredningen om
skärpta regler för unga lagöverträdare*

Stockholm 2024

STATENS OFFENTLIGA
UTREDNINGAR

SOU 2024:39

SOU och Ds finns på [regeringen.se](https://www.regeringen.se) under Rättsliga dokument.

Svara på remiss – hur och varför
Statsrådsberedningen, SB PM 2021:1.

Information för dem som ska svara på remiss finns tillgänglig på [regeringen.se/remisser](https://www.regeringen.se/remisser).

Layout: Kommittéservice, Regeringskansliet

Omslag: Elanders Sverige AB

Tryck och remisshantering: Elanders Sverige AB, Stockholm 2024

ISBN 978-91-525-0940-1 (tryck)

ISBN 978-91-525-0941-8 (pdf)

ISSN 0375-250X

Till statsrådet och chefen för Justitiedepartementet

Den 6 juli 2023 beslutade regeringen att tillkalla en särskild utredare med uppdraget att överväga och föreslå vissa ändringar avseende straffrättslig särbehandling av unga lagöverträdare (dir. 2023:112). Samma dag förordnades Gunnel Lindberg, ordförande i Säkerhets- och integritetsskyddsmyndigheten, till särskild utredare. Utredningen har antagit namnet Utredningen om skärpta regler för unga lagöverträdare.

Regeringen beslutade den 9 november 2023 om tilläggsdirektiv till utredningen (dir. 2023:156). Utredningstiden för den del av uppdraget som handlar om ungdomsövervakning förkortades. Uppdraget i den delen ska i stället redovisas i ett delbetänkande den 3 juni 2024. Uppdraget i övrigt ska redovisas den 10 januari 2025.

Den 18 september 2023 förordnades rättssakkunniga i Justitiedepartementet Mei Linn Svensson Goh och departementssekreteraren i Socialdepartementet Axelina Hedenskog till sakkunniga i utredningen. Samma dag förordnades verksjuristen Magnus Andersson, Kriminalvården, polismästaren Carin Götblad, Polismyndigheten, juris doktor Axel Holmgren, Stockholms universitet, utredaren Tomas Lindgren, Socialstyrelsen, rådmannen Linda Palmenäs, Sveriges Domstolar, utredaren Monika Sellgren Karlsson, Brottsförebyggande rådet, seniora åklagaren Sara Stolper, Åklagarmyndigheten, advokaten Mikael Westerlund och juristen Magdalena Wikstrand Danelius, Barnombudsmannen, till experter i utredningen. Den 22 april 2024 förordnades kanslirådet i Justitiedepartementet Kajsa Johansson till sakkunnig i utredningen.

Som sekreterare i utredningen förordnades hovrättsrådet Johan Welander den 4 september 2023 och rättssakkunniga Anna Ziesnitz den 8 januari 2024.

Utredningen har i arbetet kunnat beakta lagstiftning och andra förhållanden fram till slutet av april 2024.

Utredningen överlämnar härmed SOU 2024:39 Skärpta regler om ungdomsövervakning och straffreduktion för unga.

Till betänkandet har fogats särskilda yttranden av tre av experterna, Axel Holmgren, Tomas Lindgren och Magdalena Wikstrand Danelius. Med undantag för vad som framgår där har de sakkunniga och experterna ställt sig bakom utredningens överväganden och förslag.

Stockholm i juni 2024

Gunnel Lindberg

/Johan Welanders

/Anna Ziesnitz

Innehåll

Sammanfattning	15
1 Författningsförslag.....	23
1.1 Förslag till lag om ändring i rättegångsbalken	23
1.2 Förslag till lag om ändring i brottsbalken	24
1.3 Förslag till lag om ändring i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare	32
1.4 Förslag till lag om ändring i skattebrottslagen (1971:69)	36
1.5 Förslag till lag om ändring i passlagen (1978:302).....	37
1.6 Förslag till lag om ändring i lagen (1997:1024) om Skatteverkets brottsbekämpande verksamhet	44
1.7 Förslag till lag om ändring i lagen (1998:620) om belastningsregister	45
1.8 Förslag till lag om ändring i lagen (1998:714) om ersättning vid frihetsberövanden och andra tvångsåtgärder	48
1.9 Förslag till lag om ändring i offentlighets- och sekretesslagen (2009:400).....	49
1.10 Förslag till lag om ändring i lagen (2018:1250) om tillgodoräknande av tid för frihetsberövande	50
1.11 Förslag till lag om ändring i lagen (2018:1699) om Kriminalvårdens behandling av personuppgifter inom brottsdatalagens område	52

1.12	Förslag till lag om ändring i lagen (2020:616) om verkställighet av ungdomsövervakning.....	53
1.13	Förslag till förordning om ändring i förordningen (1964:740) med föreskrifter för åklagare i vissa brottmål.....	62
1.14	Förslag till förordning om ändring i passförordningen (1979:664)	63
1.15	Förslag till förordning om ändring i förordningen (1990:893) om underrättelse om dom i vissa brottmål, m.m.....	66
1.16	Förslag till förordning om ändring i folkbokföringsförordningen (1991:749).....	67
1.17	Förslag till förordning om ändring i förordningen (1999:1134) om belastningsregister	68
1.18	Förslag till förordning om ändring i förordningen (1999:1135) om misstankeregister	73
1.19	Förslag till förordning om ändring i förordningen (2018:1746) om Kriminalvårdens behandling av personuppgifter inom brottsdatalagens område.....	77
1.20	Förslag till förordning om ändring i förordningen (2020:792) om verkställighet av ungdomsövervakning	87
1.21	Förslag till förordning om ändring i förordningen (2023:363) om samordningsnummer	89
2	Utredningens uppdrag och arbete	91
2.1	Utredningens uppdrag	91
2.2	Utredningens arbete.....	92
2.3	Betänkandets disposition	93
3	Utgångspunkter	95
3.1	Allmänna utgångspunkter.....	95
3.2	Definition av barn.....	95

3.3	Straffsystemets syften och principer	96
3.4	Unga lagöverträdare särbehandlas	97
3.4.1	Särskilda regler om utredning och lagföring.....	97
3.4.2	Särskilt anpassade påföljder	98
3.4.3	En reglering under förändring	98
3.5	Konventionsåtaganden m.m.....	99
3.5.1	Allmänt om barnkonventionen	99
3.5.2	Några särskilda artiklar i barnkonventionen.....	100
3.5.3	Europakonventionen.....	102
3.5.4	Europeiska unionens stadga.....	103
3.6	Några utgångspunkter för utredningens överväganden	104
3.7	Uppdelningen mellan betänkandena.....	105
3.7.1	Vad som behandlas i detta betänkande	105
3.7.2	Frågor som ska behandlas i slutbetänkandet	106
4	Systemet med schematisk ungdomsreduktion.....	107
4.1	Straffmätning och påföljdsval.....	107
4.1.1	Allmänna principer för straffmätning	107
4.1.2	Straffmätning för unga lagöverträdare	108
4.2	Slopad straffreduktion för unga myndiga.....	110
4.2.1	Ungdomsreduktionsutredningens uppdrag och förslag.....	110
4.2.2	Propositionen om slopad straffreduktion.....	111
5	Påföljder för unga lagöverträdare	113
5.1	De särskilda ungdomspåföljderna.....	113
5.2	Icke frihetsberövande påföljder för unga lagöverträdare ...	113
5.2.1	Böter.....	113
5.2.2	Ungdomsvård	114
5.2.3	Ungdomstjänst	115
5.2.4	Ungdomsvård förenad med ungdomstjänst eller böter	116
5.2.5	Ungdomsövervakning.....	117
5.2.6	Undanröjande av ungdomspåföljd	118

5.3	Frihetsberövande påföljder för unga lagöverträdare	119
5.3.1	Sluten ungdomsvård eller fängelse	119
5.3.2	Förslag om ändrad reglering av frihetsberövande påföljder för unga.....	119
5.4	Valet av påföljd för unga utifrån straffmätningensvärdet	120
6	Ungdomsreduktion i åldrarna 18–20 år	123
6.1	Uppdraget	123
6.2	Bakgrund.....	123
6.3	Avskaffad ungdomsreduktion för unga myndiga.....	124
6.4	Straffmätning och val av påföljd	125
6.5	Särbehandlingen i domstol av unga myndiga lagöverträdare.....	128
6.5.1	Särskilda rättegångsbestämmelser i LUL.....	128
6.5.2	Särbehandlingen bör upphöra	129
6.6	Ändringar i andra lagar.....	130
6.6.1	Bestämmelser som rör lagöverträdare i åldersgruppen 18–20 år	130
6.6.2	Skatteverkets brottsutredande verksamhet	130
6.6.3	Socialtjänstens verksamhet	131
7	Ungdomsreduktion i åldrarna 15–17 år	135
7.1	Uppdraget	135
7.2	Ungdomsreduktionsutredningens modeller.....	136
7.2.1	Bakgrund.....	136
7.2.2	Ungdomsreduktionsutredningen Alternativ 1: Dubbla trösklar	136
7.2.3	Ungdomsreduktionsutredningen Alternativ 2: Brantare lutning.....	137
7.2.4	Ungdomsreduktionsutredningen Alternativ 3: Förhöjd startpunkt.....	139
7.2.5	Ungdomsreduktionsutredningen Alternativ 4: Mindre tröskel.....	140
7.2.6	Ungdomsreduktionsutredningens slutsats.....	141

7.3	En förändrad ungdomsreduktion.....	142
7.3.1	Ungdomsreduktion även vid allvarlig brottslighet.....	142
7.3.2	Andelar av straffvärdet bör vara riktmärket	143
7.3.3	En schematisk lagregel bör inte införas	147
7.3.4	Ungdomsreduktion bör göras i skälig omfattning.....	148
7.3.5	Hänsyn till den unges bristande utveckling vid sidan av ungdomsreduktionen.....	151
7.4	Effekterna av en minskad ungdomsreduktion	152
7.5	Minskad ungdomsreduktion påverkar barn	153
8	Ungdomsövervakning	157
8.1	Bakgrund	157
8.2	Ungdomsövervakning	157
8.2.1	En ny påföljd.....	157
8.2.2	Påföljden utgår från en individuell verkställighetsplan	158
8.2.3	Verkställigheten.....	159
8.2.4	Misskötsamhet kräver reaktion	161
9	Erfarenheterna hittills av ungdomsövervakning	163
9.1	Påföljden fyllde en lucka i påföljdssystemet	163
9.2	Kriminalvårdens erfarenheter.....	163
9.2.1	Allmänt om rapporten.....	163
9.2.2	Verkställighetsplanering och verkställighetsplan.....	164
9.2.3	Rörelseinskränkningarna.....	165
9.2.4	Misskötsamhet och reaktionen på det.....	166
9.2.5	Utmaningar inför framtiden	167
9.2.6	Några röster från ungdomar som dömts till ungdomsövervakning.....	167
9.3	Nuläget	167

9.4	Rättspraxis.....	169
9.4.1	NJA 2022 s. 1071	169
9.4.2	Högsta domstolens dom ”Ungdomsövervakning och frihetsberövande” ...	170
10	Översyn av reglerna om ungdomsövervakning.....	173
10.1	Uppdraget	173
10.2	Tillämpningsområdet för ungdomsövervakning	173
10.2.1	Det nuvarande tillämpningsområdet	173
10.2.2	Valet mellan olika ungdomspåföljder i dag.....	174
10.2.3	Behovet av förändring.....	175
10.3	Ungdomsövervakning i fler fall	178
10.3.1	Effekterna av minskad ungdomsreduktion	178
10.3.2	Ungdomsövervakning i stället för ungdomsvård	180
10.3.3	Ungdomsövervakning vid återfall	184
10.3.4	Ungdomsövervakning vid organiserad eller systematisk brottslighet?.....	187
10.4	Fler kontrollmöjligheter	189
10.4.1	Noggrann tillsyn över den dömde	189
10.4.2	Biträde till koordinatorn.....	192
10.5	Frågor angående inskränkningar i rörelsefriheten.....	193
10.5.1	Den nuvarande regleringen.....	193
10.5.2	Ingen obligatorisk halvtidsprövning	195
10.5.3	Utformningen av rörelseinskränkningarna bör inte ändras.....	198
10.6	Tiden för ungdomsövervakning	202
10.7	De föreslagna ändringarna påverkar barn	204
11	Utvidgad ungdomsövervakning	207
11.1	Uppdraget	207
11.2	En ny påföljd behövs.....	207

11.3	Den nya påföljden.....	211
11.3.1	Påföljdens grundstruktur.....	211
11.3.2	Tillämpningsområdet.....	213
11.3.3	Tiden för utvidgad ungdomsövervakning.....	215
11.4	Kriminalvårdens roll.....	218
11.4.1	Ansvar för verkställigheten.....	218
11.4.2	Samma regler som för ungdomsövervakning.....	220
11.5	Närmare om påföljden.....	224
11.5.1	Verkställighetsplanens innehåll.....	224
11.5.2	Verkställighetsplanering i kriminalvårdsanstalt...	225
11.5.3	Inskränkningar i rörelsefriheten.....	229
11.5.4	Prövningen av rörelseinskränkningarna.....	234
11.5.5	Noggrann tillsyn över den dömda.....	238
11.5.6	Förhållandet till regeringsformen och Europakonventionen.....	239
11.5.7	Påverkan på den dömda, syskon och övriga anhöriga.....	242
11.6	Närmare om verkställigheten.....	246
11.6.1	Påföljdens verkställbarhet.....	246
11.6.2	Verkställigheten i kriminalvårdsanstalt.....	248
11.6.3	Ny påföljdsbestämning efter tidigare dom.....	253
11.6.4	Tillgodoräknande av frihetsberövande.....	254
11.6.5	Beräkning av verkställighetstiden.....	257
11.6.6	Tillämpningen av strafftidslagen.....	258
11.6.7	Påföljdspreskription.....	261
11.7	Misskötsamhet.....	262
11.7.1	Åtgärder inom ramen för påföljden.....	262
11.7.2	Varning och undanröjande.....	264
11.8	Andra frågor som rör utvidgad ungdomsövervakning.....	267
11.8.1	Beslutsordning och frågor om överklagande.....	267
11.8.2	Samarbetet mellan myndigheterna.....	268
11.8.3	Handräckning av polismyndigheten.....	271
11.8.4	Bemyndiganden.....	274

12	Övriga frågor	277
12.1	Allmänt om personuppgiftsbehandlingen	277
12.1.1	Bakgrund.....	277
12.1.2	Moderniseringen av registerlagstiftningen	277
12.1.3	Regleringen om belastningsregistret.....	279
12.2	Användning av elektronisk övervakning.....	281
12.2.1	Bakgrund.....	281
12.2.2	Något om tekniken vid elektronisk övervakning	281
12.2.3	Förslaget om modernisering av Kriminalvårdens personuppgiftslagstiftning	282
12.2.4	Behandlingen av biometriska uppgifter måste regleras	284
12.2.5	Ansiktsgenkänning vid verkställighet.....	288
12.2.6	Lagring och radering av bilderna.....	289
12.2.7	Ett godtagbart intrång	291
12.3	Sekretess och informationsutbyte	292
12.4	Frågor om pass.....	295
12.5	Vissa andra följdändringar.....	296
13	Samlade effekter av förslagen	299
13.1	Förslagets betydelse för rättstillämpningen.....	299
13.1.1	Lagöverträdare i åldrarna 18–20 år	299
13.1.2	Lagöverträdare i åldrarna 15–17 år	302
13.2	Förhållandet till andra förslag.....	309
14	Ikraftträdande och övergångsbestämmelser	313
14.1	Ikraftträdande	313
14.2	Övergångsbestämmelser	315
15	Konsekvenser	317
15.1	Allmänt om konsekvenserna av förslagen.....	317

15.2	Ekonomiska konsekvenser	318
15.2.1	Konsekvenserna för Kriminalvården	318
15.2.2	Konsekvenserna för kommunerna	324
15.2.3	Konsekvenserna för SiS.....	326
15.2.4	Konsekvenserna för övriga statliga myndigheter	327
15.2.5	Finansieringen av förslagen.....	328
15.3	Konsekvenserna för den dömde, syskon och övriga anhöriga	329
15.4	Konsekvenserna i övrigt	331
15.4.1	Konsekvenserna för brottsligheten och det brottsförebyggande arbetet	331
15.4.2	Konsekvenserna för den kommunala självstyrelsen	332
15.4.3	Konsekvenserna för jämställdheten	333
15.4.4	Konsekvenserna i övrigt.....	333
16	Författningskommentar	335
16.1	Förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken	335
16.2	Förslaget till lag om ändring i brottsbalken	335
16.3	Förslaget till lag om ändring i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare	344
16.4	Förslaget till lag om ändring i skattebrottslagen (1971:69)	346
16.5	Förslaget till lag om ändring i passlagen (1978:302).....	346
16.6	Förslaget till lag om ändring i lagen (1997:1024) om Skatteverkets brottsbekämpande verksamhet	349
16.7	Förslaget till lag om ändring i lagen (1998:620) om belastningsregister	349
16.8	Förslaget till lag om ändring i lagen (1998:714) om ersättning vid frihetsberövanden och andra tvångsåtgärder	350

16.9 Förslaget till lag om ändring i offentlighets- och sekretesslagen (2009:400)	350
16.10 Förslaget till lag om ändring i lagen (2018:1250) om tillgodoräknande av tid för frihetsberövande	351
16.11 Förslaget till lag om ändring i lagen (2018:1699) om Kriminalvårdens behandling av personuppgifter inom brottsdatalogens område.....	352
16.12 Förslaget till lag om ändring i lagen (2020:616) om verkställighet av ungdomsövervakning.....	353
Särskilda yttranden	365

Bilagor

Bilaga 1 Kommittédirektiv 2023:112.....	375
Bilaga 2 Kommittédirektiv 2023:156.....	393

Sammanfattning

Uppdraget

Utredningen har i uppdrag (dir. 2023:112) att överväga och föreslå ändringar av den straffrättsliga särbehandlingen av unga lagöverträdare. Uppdraget i delbetänkandet har i huvudsak varit att överväga dels hur den nuvarande påföljden ungdomsövervakning bör förstärkas, dels att införa en ny påföljd, utvidgad ungdomsövervakning, som ska innehålla fler kontrollmöjligheter och andra verktyg än ungdomsövervakning (dir. 2023:156). I uppdraget, som ska redovisas slutligt senast den 10 januari 2025, ingår att lämna förslag som innebär att den s.k. ungdomsreduktionen för lagöverträdare i åldersgruppen 18–20 år ska avskaffas och att se över hur ungdomsreduktionen för unga lagöverträdare i åldersgruppen 15–17 år kan ges minskad betydelse. Utredningen anser att frågorna om ungdomsreduktionen, på grund av de förändringar som direktiven förutsätter, hänger så nära samman med påföljdsvalet att utredningen har valt att även hantera de frågorna redan i delbetänkandet.

Utredningens förslag om ungdomsreduktion

Ungdomsreduktionen för lagöverträdare i åldrarna 18–20 år avskaffas

Utredningens förslag

Den 2 januari 2022 avskaffades ungdomsreduktionen vid allvarlig brottslighet (brott med minimistraff ett års fängelse och brott med straffvärde om ett års fängelse eller mer) för de lagöverträdare som har fyllt 18 år vid brottet. Utredningen föreslår nu att 29 kap. 7 § brottsbalken ändras så att lagöverträdarens ungdom inte vid något

tillfälle ska beaktas vid straffmätningen när det är fråga om lagöverträdare i åldersgruppen 18–20 år.

Eftersom ungdomsreduktionen sedan tidigare har avskaffats i den berörda åldersgruppen för allvarliga brott, får utredningens förslag enbart betydelse vid brott med lägre minimistraff eller lägre straffvärde än ett års fängelse. I sådana fall medför utredningens förslag att det fängelsestraff som döms ut blir längre än vad som hittills har varit fallet. Fängelsestraff kommer dock många gånger, på samma sätt som i dag, att kunna ersättas med de icke frihetsberövande påföljderna villkorlig dom och skyddstillsyn. De påföljderna kommer emellertid att förenas med fler dagsböter eller antal timmar samhällstjänst än i dag, motsvarande det antal dagsböter eller timmar samhällstjänst som enligt den nuvarande ordningen döms ut för lagöverträdare som har fyllt 21 år.

Särbehandlingen av unga myndiga lagöverträdare i domstol

I lagen (1964:167) om unga lagöverträdare finns det särskilda regler om rättegången för unga lagöverträdare. Lagen, som innehåller bestämmelser om handläggningen hos Polismyndigheten, åklagare och domstolar av mål och ärenden om brott där den misstänkte inte har fyllt 21 år, ersätter och fyller ut regleringen i rättegångsbalken. Särregleringen av lagöverträdare i åldersgruppen 18–20 år är nära förknippad med ungdomsreduktionen. Eftersom lagöverträdare i den åldersgruppen fortsättningsvis ska behandlas som vuxna vid straffmätningen föreslår utredningen att särregleringen av domstolsprocessen i fortsättningen enbart ska gälla för barn under 18 år.

Ungdomsreduktionen för lagöverträdare i åldrarna 15–17 år förändras

Utredningens förslag

Uppdraget har varit att föreslå ändringar som innebär att ålder ges minskad betydelse vid straffmätningen för lagöverträdare i åldersgruppen 15–17 år och som begränsar tröskeleffekter i straffmätningen vid övergången mellan olika åldrar.

Unga lagöverträdare särbehandlas sedan länge i straffrättsligt hänseende. Det gäller särskilt lagöverträdare i åldersgruppen 15–17 år. Ett skäl för det är att barn typiskt sett inte anses ha nått sådan mognad och ansvarsförmåga att de i straffhänseende bör behandlas som vuxna. De anses också vara särskilt känsliga för de konsekvenser som straffrättsliga ingripanden kan leda till.

Även om det finns mycket som tyder på att allvarlig brottslighet har blivit vanligare i de yngre åldersgrupperna anser utredningen att det skulle innebära ett allt för stort steg bort från principen om att unga lagöverträdare ska särbehandlas att helt ta bort ungdomsreduktionen i åldersgruppen 15–17 år, ens för de allvarligaste brotten. En sådan ordning föreslås därför inte. Utredningen föreslår i stället att 29 kap. 7 § brottsbalken ska ändras på så sätt att ungdomsreduktion i fortsättningen ska göras i skälig omfattning.

Den nya ungdomsreduktionen

I rättspraxis görs ungdomsreduktionen enligt en schematisk modell som kvotdelar av straffvärdet enligt en fallande skala utifrån ålder. De brott som unga lagöverträdare i åldersgruppen 15–17 år i de flesta fall gör sig skyldiga till är många gånger ett tydligt uttryck för ungdomligt oförstånd och bristande mognad. Ofta handlar det om butiksstölder, skadegörelse, misshandel som inte har några försvårande inslag och mindre allvarliga narkotikabrott. I sådana fall leder det i allmänhet till en straffmätning som är väl avvägd och proportionerlig om rätten beräknar en ungdomsreduktion enligt en standardiserad schematisk modell. En sådan schematisk modell främjar också en enhetlig rättstillämpning. Utgångspunkten bör därför även i fortsättningen vara att ungdomsreduktionen i de flesta fall ska göras utifrån en schematisk modell, men med utgångspunkt i att ungdomsreduktionen generellt ska vara mindre än i dag och anpassad till att reduktionen ska fördelas på tre år, i stället för på sex år som hittills varit fallet.

Brottsutvecklingen bland vissa barn och unga innebär samtidigt att fler unga lagöverträdare döms för allvarliga brott som svårigen kan ses som impulshandlingar eller ett uttryck för ungdomligt oförstånd eller förhastande. Omvänt finns det också fall där det är tydligt att den tilltalades bristande ansvarsförmåga och omdöme är en bi-

dragande faktor som inte beaktas tillräckligt vid en helt schematisk tillämpning av ungdomsreduktionen. Utredningens förslag om ungdomsreduktion i skälig omfattning kan därför kräva att rätten gör en mer nyanserad bedömning än vad som följer av enbart tillämpning av den schematiska modellen.

Effekterna för rättstillämpningen

Den förändring av ungdomsreduktionen som utredningen föreslår innebär inte att principerna för påföljdsvalet för unga lagöverträdare eller tillämpningen av de särskilda ungdomspåföljderna förändras. Däremot påverkas utrymmet för att tillämpa de olika påföljderna i förhållande till olika brott, eftersom straffmättningsvärdena generellt blir högre. En skärpning av reglerna om ungdomsövervakning och förslaget om en ny påföljd – utvidgad ungdomsövervakning – kan förväntas leda till att någon av de påföljderna många gånger kommer kunna väljas i stället för fängelse, särskilt för de yngsta lagöverträdarna. För de som gör sig skyldiga till de allra allvarligaste brotten innebär förslagen dock en tydlig skärpning i fråga om påföljdsvalet.

Utredningens förslag beträffande ungdomspåföljder

Skärpning av påföljden ungdomsövervakning

En ganska ny påföljd

Ungdomsövervakning infördes som påföljd i januari 2021 efter att det hade konstaterats i flera utredningar att det saknades en lämplig och trovärdig reaktion för unga lagöverträdare på allvarlig brottslighet. Även om bedömningsunderlaget hittills är begränsat anses ungdomsövervakning fungera väl. Påföljden har fyllt en lucka i påföljds-systemet mellan ungdomsvård och ungdomstjänst å ena sidan och slutna ungdomsvård å andra sidan. Utredningens uppdrag i den delen har bestått i att överväga om ungdomsövervakning ska kunna användas i fler fall än i dag och se över om påföljden bör förstärkas.

Ungdomsövervakning i fler fall

En effekt av utredningens förslag om förändrad ungdomsreduktion för lagöverträdare i åldersgruppen 15–17 år är att straffmättningsvärdena generellt kan förväntas bli högre. Redan utredningens förslag i den delen kan därför komma att leda till att ungdomsövervakning döms ut i fler fall där påföljden hittills har bestämts till ungdomstjänst eller ungdomsvård.

Ungdomsvård har hittills kunnat förenas med böter eller ungdomstjänst. De som är aktuella för ungdomsvård vid straffmättningsvärden om fängelse i sex månader eller mer, men där de av socialnämnden föreslagna åtgärderna inte är tillräckligt ingripande utan att också kombineras med böter eller ungdomstjänst, är ofta i behov av den struktur och de kontrollerande inslag som ungdomsövervakning innebär. De kan också ha missbruk eller andra sociala problem som innebär att det är svårt för dem att verkställa ungdomstjänst. Utredningen föreslår därför att det inte längre ska gå att döma ut påföljds-kombinationen ungdomsvård i förening med böter eller ungdomstjänst. Det kommer att leda till att ungdomsövervakning döms ut i fler fall där påföljden hittills blivit ungdomsvård i kombination med böter eller ungdomstjänst.

Vidare anser utredningen att det, särskilt i de fall där en ung lagöverträdare tidigare har dömts till ungdomstjänst eller ungdomsvård men ändå inte avstår från att begå nya brott, finns ett tydligt behov av att döma ut en påföljd med ett starkt inslag av kontroll. Utredningen föreslår därför att ungdomsövervakning ska dömas ut i fler återfallssituationer där den unge tidigare har dömts till ungdomstjänst eller ungdomsvård.

Ingen obligatorisk halvtidsprövning av rörelseinskränkningarna

Kriminalvården ska i dag efter halva verkställighetstiden pröva om inskränkningarna i rörelsefriheten kan minskas. Efter två tredjedelar av verkställighetstiden ska Kriminalvården pröva om inskränkningarna i rörelsefriheten kan upphöra helt. Utredningen anser att det är viktigt att rörelseinskränkningarna ges viss varaktighet och föreslår därför att det inte ska vara obligatoriskt för Kriminalvården att pröva omfattningen av rörelseinskränkningarna redan efter halva tiden. Först efter två tredjedelar, vilket motsvarar tidpunkten för villkorlig

frigivning vid fängelse, ska det vara obligatoriskt för Kriminalvården att pröva om rörelseinskränkningarna ska minskas eller upphöra.

Fler kontrollmöjligheter

Utredningen föreslår att Kriminalvården ska utöva noggrann tillsyn över den dömda och hålla sig underrättad om hans eller hennes förhållanden, vilket innebär bl.a. att Kriminalvården ska kunna göra fler hembesök. Det ger bättre förutsättningar för myndigheten att upptäcka om den dömda kan misstänkas begå nya brott under verkställigheten eller om det krävs någon justering av verkställighetsplanen. Utredningen föreslår också att Kriminalvården ska få förordna någon att vara biträdande koordinator i syfte att motverka att den dömda återfaller i brott eller på annat sätt utvecklas ogynnsamt.

Den nya påföljden utvidgad ungdomsövervakning

Den nya påföljden

Den som har begått brott innan han eller hon har fyllt 18 år ska enligt utredningens förslag kunna dömas till utvidgad ungdomsövervakning om ungdomsövervakning inte är en tillräckligt ingripande påföljd med hänsyn till brottslighetens straffvärde och art och den unges tidigare brottslighet. Den som är över 18 år när dom meddelas ska kunna dömas till utvidgad ungdomsövervakning endast om det finns särskilda skäl för det. Tiden för utvidgad ungdomsövervakning ska överstiga ett år och får bestämmas till högst tre år.

Utvidgad ungdomsövervakning ska förenas med rörelseinskränkningar som ska övervakas med elektronisk kontroll. Inskränkningarna ska gälla varje kväll och natt, liksom all annan dagtid än den tid som den dömda förvärvsarbetar, deltar i utbildning eller organiserade fritidsaktiviteter, gör vårdbesök eller ägnar sig åt inköp och liknande åtgärder. Därutöver ska den dömda ha rätt att under viss tid kunna ägna sig åt aktiviteter som han eller hon själv framställer önskemål om.

En utvidgad ungdomsövervakning kommer att pågå under en längre tid och med största sannolikhet upplevas som mycket begränsande för den dömda. För att upprätthålla den dömdes motiva-

tion och göra det tydligt att det lönar sig att följa verkställighetsplanen föreslår utredningen att Kriminalvården efter sex månaders verkställighet ska ha en fakultativ möjlighet att pröva om rörelseinskränkningarna ska minskas något. En obligatorisk prövning av om inskränkningarna kan minskas ska därefter göras av Kriminalvården när halva verkställighetstiden har gått. Efter två tredjedelar av verkställighetstiden ska Kriminalvården pröva om rörelseinskränkningarna ska minskas eller om de ska upphöra helt.

Verkställighetsplanering på ungdomsavdelning i kriminalvårdsanstalt

Vid utvidgad ungdomsövervakning finns det ofta ett särskilt intresse av att den dömda inte återvänder till sin gamla miljö innan verkställighetsplanen är upprättad. Utredningen föreslår därför att verkställighetsplaneringen ska göras på ungdomsavdelning i kriminalvårdsanstalt under en tid av två månader. Det är också ett sätt att inskräpa allvaret i den brottslighet som den dömda har befunnits skyldig till och att åstadkomma en påföljd som utgör ett trovärdigt, proportionerligt och tillräckligt ingripande alternativ till fängelse.

Fler kontrollmöjligheter

Eftersom verkställigheten pågår under en längre tid behöver det finnas goda möjligheter för Kriminalvården att kontrollera att verkställigheten i hemmet fungerar på ett tillfredsställande sätt och att den dömda inte fortsätter med kriminella aktiviteter. Utredningen föreslår därför att Kriminalvården – på motsvarande sätt som föreslås vid ungdomsövervakning – ska utöva noggrann tillsyn över den dömda och hålla sig underrättad om hans eller hennes förhållanden. Det medför bättre förutsättningar för myndigheten att upptäcka om den dömda kan misstänkas begå nya brott under verkställigheten eller om det krävs någon justering i verkställighetsplanen. Utredningen föreslår också att Kriminalvården ska få förordna någon att vara biträdande koordinator i syfte att motverka att den dömda återfaller i brott eller på annat sätt utvecklas ogynnsamt.

Utredningens övriga förslag

Personuppgiftsbehandling

Vissa förordningsändringar behöver göras för att Kriminalvården ska kunna behandla nödvändiga personuppgifter om dem som har dömts till utvidgad ungdomsövervakning. Utredningen föreslår även att Kriminalvården, om det är absolut nödvändigt för verkställigheten, ska få behandla biometriska uppgifter genom biometrisk autentisering i syfte att bekräfta en dömd persons identitet om han eller hon verkställer ungdomsövervakning eller utvidgad ungdomsövervakning. Syftet med regleringen är att nykterhetskontroller ska kunna göras på annat sätt än genom hembesök.

Uppgifter om utvidgad ungdomsövervakning föreslås gallras ur belastningsregistret fem år efter det att påföljden helt har verkställts.

Vissa frågor om pass

För den som verkställer bl.a. fängelsestraff gäller begränsningar i rätten att få och behålla pass. Utredningen föreslår att motsvarande bestämmelser om rätten att få och behålla pass ska gälla för den som döms till utvidgad ungdomsövervakning.

Ikraftträdande och övergångsbestämmelser

Ändringarna föreslås träda i kraft den 1 juli 2026.

Äldre bestämmelser ska fortsätta att gälla för verkställighet av domar eller beslut om ungdomsövervakning som har fått laga kraft innan den nya regleringen träder i kraft.

1 Författningsförslag

1.1 Förslag till lag om ändring i rättegångsbalken

Härigenom föreskrivs att 30 kap. 6 § rättegångsbalken ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

30 kap.

6 §¹

Har den tilltalade erkänt gärningen och bestäms brottspåföljden till annat än fängelse eller sluten ungdomsvård eller till fängelse i högst sex månader, får domen utfärdas i förenklad form. Dom, varigenom högre rätt fastställer lägre rätts dom, får också utfärdas i förenklad form.

Förs i målet talan om enskilt anspråk i anledning av brott, gäller vad som sägs i första stycket första meningen endast om den tilltalade medger anspråket eller om rätten finner saken vara uppenbar.

Har den tilltalade erkänt gärningen och bestäms brottspåföljden till annat än fängelse, sluten ungdomsvård eller *utvidgad ungdomsövervakning* eller till fängelse i högst sex månader, får domen utfärdas i förenklad form. Dom, varigenom högre rätt fastställer lägre rätts dom, får också utfärdas i förenklad form.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2026.

---

¹ Senaste lydelse 1998:605. Ändring av paragrafen föreslås även i SOU 2023:44 s. 37.

1.2 Förslag till lag om ändring i brottsbalken

Härigenom föreskrivs i fråga om brottsbalken

dels att 32 kap. 3 §² ska utgå och att nuvarande 32 kap. 3 a § ska betecknas 32 kap. 3 §,

dels att 26 kap. 25 §, 29 kap. 7 §, den nya 32 kap. 3 § och 32 kap. 4 §, 34 kap. 1, 3 och 6 §§ och 38 kap. 1 och 3 §§ ska ha följande lydelse,

dels att det ska införas två nya paragrafer, 32 kap. 3 a och b §§, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

26 kap.

25 §³

Förekommer till verkställighet på en gång dom på fängelse på livstid och dom på böter, förvandlingsstraff för böter, fängelse på viss tid, villkorlig dom, skyddstillsyn, ungdomsvård, ungdomstjänst, ungdomsövervakning eller slutna ungdomsvård, ska livstidsstraffet träda i stället för den andra påföljden.

Förekommer till verkställighet på en gång dom på fängelse på livstid och dom på böter, förvandlingsstraff för böter, fängelse på viss tid, villkorlig dom, skyddstillsyn, ungdomsvård, ungdomstjänst, ungdomsövervakning, *utvidgad ungdomsövervakning* eller slutna ungdomsvård, ska livstidsstraffet träda i stället för den andra påföljden.

Förekommer till verkställighet på en gång en dom på fängelse på viss tid i minst två år och en dom på böter eller förvandlingsstraff för böter som har meddelats innan den förstnämnda påföljden har börjat verkställas, ska fängelsestraffet träda i stället för den andra påföljden.

29 kap.

7 §⁴

Har någon begått brott innan han eller hon fyllt *tjugoett* år, ska hans eller hennes ungdom beaktas *särskilt* vid straffmätningen.

Om någon har begått brott innan han eller hon fyllt *arton* år ska hans eller hennes ungdom *i skäligen omfattning* beaktas vid

² Senaste lydelse av 32 kap. 3 § 2006:891.

³ Senaste lydelse 2020:617.

⁴ Senaste lydelse 2021:1103. Ändringen innebär bl.a. att tredje stycket tas bort.

Rätten får då döma till lindrigare straff än vad som är föreskrivet för brottet.

straffmätningen. Rätten får då döma till lindrigare straff än vad som är föreskrivet för brottet.

För brott som någon har begått innan han eller hon fyllt arton år får det inte dömas till svårare straff än fängelse i tio år. Om fängelse på längre tid och på livstid är föreskrivet för brottet eller om det följer av 26 kap. 2 §, får det dock dömas till fängelse i högst fjorton år.

Första stycket gäller inte för brott som någon har begått efter det att han eller hon fyllt arton år, om

1. det för brottet inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i ett år,

2. det är fråga om försök, förberedelse eller stämpling till eller underlåtenhet att avslöja eller förhindra sådant brott som avses i 1, eller

3. brottets straffvärde uppgår till fängelse i ett år eller mer.

32 kap.

3 §⁵

Den som har begått brott innan han eller hon fyllt arton år får dömas till ungdomsövervakning om varken ungdomsvård eller ungdomstjänst är tillräckligt ingripande påföljder med hänsyn till brottslighetens straffvärde och art samt den unges tidigare brottslighet.

Som skäl för ungdomsövervakning ska rätten särskilt beakta om den unge tidigare har dömts till ungdomstjänst eller ungdomsvård.

Den som har fyllt arton år när dom meddelas får dömas till ungdomsövervakning endast om det finns särskilda skäl för det. Den som har fyllt tjuogoett år vid denna tidpunkt får inte dömas till ungdomsövervakning.

⁵ Senaste lydelse 2021:1103.

Rätten får bestämma tiden för ungdomsövervakning till lägst sex månader och högst ett år.

Den som döms till ungdomsövervakning ska medverka i verkställighetsplanering och följa det som anges i verkställighetsplanen.

Bestämmelser om verkställighet finns i lagen (2020:616) om verkställighet av ungdomsövervakning.

3 a §

Den som har begått brott innan han eller hon fyllt arton år får dömas till utvidgad ungdomsövervakning om ungdomsövervakning inte är en tillräckligt ingripande påföljd med hänsyn till brottslighetens straffvärde och art samt den unges tidigare brottslighet.

Den som har fyllt arton år när dom meddelas får dömas till utvidgad ungdomsövervakning endast om det finns särskilda skäl för det. Den som har fyllt tjuugoett år vid denna tidpunkt får inte dömas till utvidgad ungdomsövervakning.

Tiden för utvidgad ungdomsövervakning ska överstiga ett år och får bestämmas till högst tre år.

3 b §

Den som döms till ungdomsövervakning eller utvidgad ungdomsövervakning ska medverka i verkställighetsplanering och följa

det som anges i verkställighetsplanen.

Bestämmelser om verkställighet finns i lagen (2020:616) om verkställighet av ungdomsövervakning.

4 §⁶

Om den dömde i väsentlig grad underlåter att göra vad som åligger honom eller henne enligt en föreskrift vid ungdomsvård om att han eller hon ska följa ett ungdomskontrakt eller enligt en dom på ungdomstjänst *eller* ungdomsövervakning, får rätten på talan av åklagare undanröja en annan påföljd än böter som dömts ut för brottet och bestämma en ny påföljd för detta. I stället för att undanröja påföljden får dock rätten meddela den dömde en varning, om det är en tillräcklig åtgärd.

Om, av annat skäl än som anges i första stycket, den planerade vården eller de planerade åtgärderna enligt ett ungdomskontrakt eller en vårdplan inte kommer till stånd eller vården eller åtgärderna kommit att i väsentlig grad avvika från vad som planerats i kontraktet eller vårdplanen, får rätten på talan av åklagare undanröja en annan påföljd än böter som dömts ut för brottet och bestämma en ny på-

Om den dömde i väsentlig grad underlåter att göra vad som åligger honom eller henne enligt en föreskrift vid ungdomsvård om att han eller hon ska följa ett ungdomskontrakt eller enligt en dom på ungdomstjänst, ungdomsövervakning *eller utvidgad ungdomsövervakning*, får rätten på talan av åklagare undanröja en annan påföljd än böter som dömts ut för brottet och bestämma en ny påföljd för detta. I stället för att undanröja påföljden får dock rätten meddela den dömde en varning, om det är en tillräcklig åtgärd.

Om, av annat skäl än som anges i första stycket, den planerade vården eller de planerade åtgärderna enligt ett ungdomskontrakt eller en vårdplan inte kommer till stånd eller vården eller åtgärderna kommit att i väsentlig grad avvika från vad som planerats i kontraktet eller vårdplanen, får rätten på talan av åklagare undanröja en annan påföljd än böter som dömts ut för brottet och bestämma en ny på-

⁶ Senaste lydelse 2020:617.

följd för detta. Detsamma gäller om, av annat skäl än som anges i första stycket, en dom på ungdomstjänst inte till väsentlig del kan fullgöras inom skäligen tid eller, beträffande ungdomsövervakning, de föreskrivna åtgärderna enligt en verkställighetsplan inte kommer till stånd eller åtgärderna kommit att i väsentlig grad avvika från vad som föreskrivits i verkställighetsplanen.

följd för detta. Detsamma gäller om, av annat skäl än som anges i första stycket, en dom på ungdomstjänst inte till väsentlig del kan fullgöras inom skäligen tid eller, beträffande ungdomsövervakning *eller utvidgad ungdomsövervakning*, de föreskrivna åtgärderna enligt en verkställighetsplan inte kommer till stånd eller åtgärderna kommit att i väsentlig grad avvika från vad som föreskrivits i verkställighetsplanen.

Om mer än en påföljd undanröjs får rätten bestämma en gemensam påföljd för den samlade brottsligheten.

Om rätten beslutar om undanröjande enligt första eller andra stycket ska den, när den nya påföljden bestäms, ta skäligen hänsyn till vad den dömde har undergått till följd av den undanröjda påföljden eller de undanröjda påföljderna *och till böter som har dömts ut enligt 3 § första stycket 2*.

Om rätten beslutar om undanröjande enligt första eller andra stycket ska den, när den nya påföljden bestäms, ta skäligen hänsyn till vad den dömde har undergått till följd av den undanröjda påföljden eller de undanröjda påföljderna.

34 kap.

1 §⁷

Om den som har dömts till fängelse, villkorlig dom, skyddstillsyn, ungdomsvård, ungdomstjänst, ungdomsövervakning eller sluten ungdomsvård har begått ett annat brott före domen (nyupptäckt brott) eller om den dömde begår ett nytt brott efter domen men innan påföljden helt

Om den som har dömts till fängelse, villkorlig dom, skyddstillsyn, ungdomsvård, ungdomstjänst, ungdomsövervakning, *utvidgad ungdomsövervakning* eller sluten ungdomsvård har begått ett annat brott före domen (nyupptäckt brott) eller om den dömde begår ett nytt brott efter

⁷ Senaste lydelse 2020:617.

har verkställts eller annars upphört (nytt brott), ska rätten bestämma en ny påföljd för den tillkommande brottsligheten.

domen men innan påföljden helt har verkställts eller annars upphört (nytt brott), ska rätten bestämma en ny påföljd för den tillkommande brottsligheten.

I stället för att bestämma en ny påföljd för den tillkommande brottsligheten får rätten, i de fall som avses i 3 och 4 §§, besluta att den tidigare utdömda påföljden ska avse också den brottsligheten, eller undanröja den utdömda påföljden och döma till gemensam påföljd för den samlade brottsligheten.

Udengår den dömde fängelse på livstid får rätten endast besluta att den tidigare utdömda påföljden ska avse också den tillkommande brottsligheten.

3 §⁸

Rätten får besluta att en tidigare utdömd påföljd ska avse också tillkommande brottslighet. Ett sådant beslut får meddelas endast om det är fråga om nyupptäckt brottslighet som i jämförelse med den brottslighet som omfattas av den tidigare domen med hänsyn till påföljden är utan nämnvärd betydelse.

Är den tidigare påföljden ungdomsvård, ungdomstjänst, ungdomsövervakning eller slutna ungdomsvård, får rätten, om det finns särskilda skäl för det, även i andra fall besluta att den tidigare utdömda påföljden ska avse också den tillkommande brottsligheten.

Är den tidigare påföljden ungdomsvård, ungdomstjänst, ungdomsövervakning, *utvidgad ungdomsövervakning* eller slutna ungdomsvård, får rätten, om det finns särskilda skäl för det, även i andra fall besluta att den tidigare utdömda påföljden ska avse också den tillkommande brottsligheten.

6 §⁹

Om rätten med tillämpning av 3 § genom dom som fått laga kraft har beslutat att fängelse, villkorlig dom, skyddstillsyn, ungdomsvård, ungdomstjänst,

Om rätten med tillämpning av 3 § genom dom som fått laga kraft har beslutat att fängelse, villkorlig dom, skyddstillsyn, ungdomsvård, ungdomstjänst,

⁸ Senaste lydelse 2020:617.

⁹ Senaste lydelse 2020:617.

ungdomsövervakning eller slutet ungdomsvård som dömts ut i tidigare mål ska avse ytterligare brott, och om den tidigare påföljden ändras av högre rätt genom dom som får laga kraft, ska frågan om påföljd för den tillkommande brottsligheten efter anmälan av åklagare prövas på nytt. Detsamma ska gälla, när påföljd avseende fängelse, villkorlig dom, skyddstillsyn eller slutet ungdomsvård bestäms med tillämpning av 2 § och den tidigare påföljden ändras.

ungdomsövervakning, *utvidgad ungdomsövervakning* eller slutet ungdomsvård som dömts ut i tidigare mål ska avse ytterligare brott, och om den tidigare påföljden ändras av högre rätt genom dom som får laga kraft, ska frågan om påföljd för den tillkommande brottsligheten efter anmälan av åklagare prövas på nytt. Detsamma ska gälla, när påföljd avseende fängelse, villkorlig dom, skyddstillsyn eller slutet ungdomsvård bestäms med tillämpning av 2 § och den tidigare påföljden ändras.

Visar det sig, när en dom på fängelse på viss tid eller slutet ungdomsvård ska verkställas, att den dömde begått brottet före det att en påföljd som han eller hon dömts till för något annat brott har dömts ut, och framgår det inte av domarna att den andra påföljden har beaktats, ska, sedan domarna fått laga kraft, rätten efter anmälan av åklagare med tillämpning av 2 § bestämma vad den dömde ska undergå till följd av den dom som sist ska verkställas. En sådan prövning hindrar inte att domen får verkställas, om inte rätten beslutar något annat.

38 kap.

1 §¹⁰

Den som har dömts till villkorlig dom får före överklagandetidens utgång lämna en förklaring om att han eller hon är nöjd med domen när det gäller den utdömda påföljden. En sådan förklaring ska avse även böter, som dömts ut med stöd av 27 kap. 2 §. Förklaringen avges i den ordning regeringen föreskriver.

En förklaring som lämnats i föreskriven ordning får inte tas tillbaka. Om den dömde har överklagat domen, ska hans eller hennes talan när det gäller påföljden för brottet anses återkallad genom förklaringen.

---

¹⁰ Senaste lydelse 2020:617.

Det finns särskilda bestämmelser om nöjdförklaring i fråga om dom på fängelse, *dom på ungdomsövervakning* och *dom på slutna ungdomsvård*.

Det finns särskilda bestämmelser om nöjdförklaring i fråga om dom på fängelse, ungdomsövervakning, *utvidgad ungdomsövervakning* och slutna ungdomsvård.

3 §¹¹

Fråga om åtgärd enligt 27 kap. 2 a § tredje stycket, 5 § tredje stycket eller 6 § tas upp av den rätt som först avgjort det mål där villkorlig dom meddelats. Fråga om åtgärd enligt 32 kap. 4 § tas upp av den rätt som först avgjort det mål där ungdomsvård, ungdomstjänst *eller* ungdomsövervakning dömts ut.

Fråga om *en* åtgärd enligt 27 kap. 2 a § tredje stycket, 5 § tredje stycket eller 6 § tas upp av den rätt som först avgjort det mål där villkorlig dom meddelats. Fråga om *en* åtgärd enligt 32 kap. 4 § tas upp av den rätt som först avgjort det mål där ungdomsvård, ungdomstjänst, ungdomsövervakning *eller utvidgad ungdomsövervakning* dömts ut.

Talan enligt 28 kap. 8 § väcks vid den tingsrätt, inom vars område det frivårdskontor ligger där den skyddstillsynsdömde är inskriven, eller vid den rätt som först avgjort det mål där skyddstillsyn dömts ut.

Mål som avses i denna paragraf får också tas upp av den rätt, där brottmål mot den dömde är väckt eller där mål om åtgärd mot den dömde enligt 32 kap. 4 § redan tagits upp, eller av rätten i den ort där den dömde mera varaktigt uppehåller sig, om rätten med hänsyn till utredningen samt kostnader och andra omständigheter finner det lämpligt.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2026.

---

¹¹ Senaste lydelse 2021:249.

1.3 Förslag till lag om ändring i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare

Härigenom föreskrivs att 1, 25, 27, 29, 30, 30 b och 41 §§ lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

1 §¹²

I denna lag finns särskilda bestämmelser om handläggning hos Polismyndigheten, åklagare och domstol av mål och ärenden om brott där den misstänkte inte har fyllt *tjuogoett* år.

I denna lag finns särskilda bestämmelser om handläggning hos Polismyndigheten, åklagare och domstol av mål och ärenden om brott där den misstänkte inte har fyllt *arton* år.

I övrigt gäller rättegångsbalkens regler och andra bestämmelser.

25 §¹³

Mål i tingsrätt och hovrätt mot den som inte har fyllt *tjuogoett* år *skall*, om det inte möter hinder, handläggas av lagfarna domare som särskilt har utsetts av domstolen att handlägga sådana mål. Detsamma *skall* gälla i fråga om nämndemän som anlitas för tjänstgöring i sådana mål.

Mål i tingsrätt och hovrätt mot den som inte har fyllt *arton* år *ska*, om det inte möter hinder, handläggas av lagfarna domare som särskilt har utsetts av domstolen att handlägga sådana mål. Detsamma *ska* gälla i fråga om nämndemän som anlitas för tjänstgöring i sådana mål.

I mål som rör brott på vilket endast böter kan följa får andra än dem som avses i första stycket anlitas.

27 §¹⁴

Mål mot den som inte har fyllt *tjuogoett* år *ska*, om målet avser brott på vilket fängelse kan följa, om möjligt sättas ut till

Mål mot den som inte har fyllt *arton* år *ska*, om målet avser brott på vilket fängelse kan följa, om möjligt sättas ut till hand-

¹² Senaste lydelse 2014:650.

¹³ Senaste lydelse 2001:152.

¹⁴ Senaste lydelse 2021:1096.

handläggning på ett sådant sätt att målet inte drar till sig uppmärksamhet.

Rätten får i mål mot den som inte har fyllt *tjugoett* år besluta att målet ska handläggas inom stängda dörrar, om offentlighet vid förhandlingen är till uppenbar olägenhet på grund av den uppmärksamhet den tilltalade kan antas bli föremål för. Om rätten anser att ett sådant beslut bör meddelas och om någon som har fyllt *tjugoett* år också är tilltalad i målet, ska rätten handlägga åtalet mot den som är under *tjugoett* år som ett särskilt mål, om det kan ske utan att utredningen avsevärt försvåras.

Även om beslut meddelas enligt andra stycket får rättens ordförande tillåta att den tilltalades anhöriga och andra vars närvaro kan väntas bli till nytta får närvara vid handläggningen.

I mål mot den som inte har fyllt *arton* år ska tingsrätten hålla huvudförhandling även om det inte finns anledning att döma till någon annan påföljd än böter eller villkorlig dom eller sådana påföljder i förening.

29 §¹⁵

Mål mot den som inte har fyllt *tjugoett* år ska alltid behandlas skyndsamt.

Om det väcks allmänt åtal mot den som inte har fyllt *arton* år för ett brott för vilket det är föreskrivet fängelse i mer än sex månader, ska de tidsfrister iakttas som är föreskrivna för åtgärder i mål där den tilltalade är häktad. Den förlängda tidsfrist som anges i 45 kap. 14 § andra stycket andra meningen rättegångsbalken ska dock inte tillämpas.

läggning på ett sådant sätt att målet inte drar till sig uppmärksamhet.

Rätten får i mål mot den som inte har fyllt *arton* år besluta att målet ska handläggas inom stängda dörrar, om offentlighet vid förhandlingen är till uppenbar olägenhet på grund av den uppmärksamhet den tilltalade kan antas bli föremål för. Om rätten anser att ett sådant beslut bör meddelas och om någon som har fyllt *arton* år också är tilltalad i målet, ska rätten handlägga åtalet mot den som är under *arton* år som ett särskilt mål, om det kan ske utan att utredningen avsevärt försvåras.

Mål mot den som inte har fyllt *arton* år ska alltid behandlas skyndsamt.

¹⁵ Senaste lydelse 2014:321.

Om rätten begär ett yttrande från socialnämnden enligt 28 §, ska nämnden yttra sig inom sådan tid att rätten kan hålla huvudförhandling enligt reglerna i andra stycket. Om ärendets beskaffenhet motiverar det, får yttrandet med rättens medgivande lämnas senare.

30 §¹⁶

I mål mot den som inte har fyllt *tjuogoett* år *skall*, om det inte möter synnerliga hinder, domen avkunnas muntligen vid huvudförhandlingen. I övrigt gäller 30 kap. 7 § rättegångsbalken.

I mål mot den som inte har fyllt *arton* år *ska*, om det inte möter synnerliga hinder, domen avkunnas muntligen vid huvudförhandlingen. I övrigt gäller 30 kap. 7 § rättegångsbalken.

30 b §¹⁷

Om någon som dömts till ungdomsvård, ungdomstjänst *eller* ungdomsövervakning i väsentlig grad underlåter att göra vad som åligger honom eller henne enligt en föreskrift vid ungdomsvård om att följa ett ungdomskontrakt *eller* enligt en dom på ungdomstjänst *eller* ungdomsövervakning får åklagaren i stället för att väcka talan enligt 32 kap. 4 § brottsbalken besluta att varning ska meddelas den unge, om detta bedöms vara en tillräcklig åtgärd.

Om någon som dömts till ungdomsvård, ungdomstjänst, ungdomsövervakning *eller utvidgad ungdomsövervakning* i väsentlig grad underlåter att göra vad som åligger honom eller henne enligt en föreskrift vid ungdomsvård om att följa ett ungdomskontrakt *eller* enligt en dom på ungdomstjänst, ungdomsövervakning *eller utvidgad ungdomsövervakning*, får åklagaren, i stället för att väcka talan enligt 32 kap. 4 § brottsbalken, besluta att varning ska meddelas den unge, om detta bedöms vara en tillräcklig åtgärd.

Varning ska så snart det kan ske meddelas den unge vid ett personligt möte. Den unges vårdnadshavare eller annan som svarar för den unges vård och fostran samt annan som har en

Varning ska så snart det kan ske meddelas den unge vid ett personligt möte. Den unges vårdnadshavare eller annan som svarar för den unges vård och fostran samt annan som har en

¹⁶ Senaste lydelse 1994:1760.

¹⁷ Senaste lydelse 2020:618.

fostrande roll i förhållande till den unge ska kallas till mötet, om det inte möter hinder eller annars finns särskilda skäl mot det. Även företrädare för socialtjänsten bör ges tillfälle att närvara. Om frågan om varning gäller ungdomsövervakning bör i stället företrädare för Kriminalvården ges tillfälle att närvara. Kan ett personligt möte inte komma till stånd, ska den unge underrättas skriftligen om beslutet.

fostrande roll i förhållande till den unge ska kallas till mötet, om det inte möter hinder eller annars finns särskilda skäl mot det. Även företrädare för socialtjänsten bör ges tillfälle att närvara. Om frågan om varning gäller ungdomsövervakning *eller utvidgad ungdomsövervakning* bör i stället företrädare för Kriminalvården ges tillfälle att närvara. Kan ett personligt möte inte komma till stånd, ska den unge underrättas skriftligen om beslutet.

Vid mötet ska åklagaren särskilt förklara innebörden av beslutet och klargöra vad följderna kan bli vid fortsatt misskötsamhet.

41 §¹⁸

En ansökan om resning som avser en tilltalad som inte har fyllt *tjuogoett* år ska handläggas skyndsamt.

En ansökan om resning som avser en tilltalad som inte har fyllt *arton* år ska handläggas skyndsamt.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2026.

---

¹⁸ Senaste lydelse 2022:1083.

1.4 Förslag till lag om ändring i skattebrottslagen (1971:69)

Härigenom föreskrivs att 17 § skattebrottslagen (1971:69) ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

17 §¹⁹

Förvaltningsmyndigheter som handlägger frågor om skatter eller avgifter *skall* göra anmälan till åklagaren så snart det finns anledning att anta att brott enligt denna lag har begåtts. Detta gäller dock inte om det kan antas att brottet inte kommer att medföra påföljd enligt denna lag eller om anmälan av annat skäl inte behövs. Skatteverket får fullgöra anmälningskyldigheten till enhet inom verket som *skall* medverka vid brottsutredning, om det inte finns skäl att anta att brottet föranleder annan påföljd än böter och den misstänkte kan antas erkänna gärningen. Detta gäller dock endast om den misstänkte fyllt *tjugoett* år.

Förvaltningsmyndigheter som handlägger frågor om skatter eller avgifter *ska* göra anmälan till åklagaren så snart det finns anledning att anta att brott enligt denna lag har begåtts. Detta gäller dock inte om det kan antas att brottet inte kommer att medföra påföljd enligt denna lag eller om anmälan av annat skäl inte behövs. Skatteverket får fullgöra anmälningskyldigheten till enhet inom verket som *ska* medverka vid brottsutredning, om det inte finns skäl att anta att brottet föranleder annan påföljd än böter och den misstänkte kan antas erkänna gärningen. Detta gäller dock endast om den misstänkte fyllt *18* år.

Har i lag eller förordning meddelats bestämmelse som avviker från föreskrifterna i första stycket gäller den bestämmelsen.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2026.

---

¹⁹ Senaste lydelse 2003:682.

1.5 Förslag till lag om ändring i passlagen (1978:302)

Häri genom föreskrivs att 7, 12, 19, 21, 24, 26 och 28 §§ passlagen (1978:302) ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

7 §²⁰

Passansökan ska avslås, om

1. bestämmelserna i 6 § inte har iakttagits och sökanden inte har följt uppmaningen att avhjälpa bristen,

2. ansökan avser pass för barn under arton år och barnets vårdnadshavare inte har lämnat medgivande och det inte finns synnerliga skäl att ändå utfärda pass,

3. sökanden är anhållen, häktad eller underkastad övervakning enligt 24 kap. 4 § första stycket rättegångsbalken eller reseförbud eller anmälningsskyldighet enligt 25 kap. 1 § samma balk,

4. sökanden är föremål för ett beslut om övervakningsåtgärder enligt 2 kap. 1 § lagen (2015:485) om erkännande och uppföljning av beslut om övervakningsåtgärder inom Europeiska unionen och åklagare inte har lämnat medgivande,

5. sökanden är föremål för en uppföljningsförklaring som avser en övervakningsåtgärd enligt 3 kap. 3 § 3–5 lagen (2015:485) om erkännande och uppföljning av beslut om övervakningsåtgärder inom Europeiska unionen och åklagare inte har lämnat medgivande,

6. sökanden är efterlyst och ska omhändertas omedelbart vid anträffandet,

7. sökanden genom en dom som har fått laga kraft har dömts till frihetsberövande påföljd, som inte har börjat verkställas, och det finns sannolika skäl att anta att han eller hon har för avsikt att undandra sig verkställigheten,

8. sökanden avtjänar fängelsestraff och den sammanlagda tiden att avtjäna är fängelse i minst ett år och sökanden inte har villkorligt frigivits,

9. sökanden genomgår sluten ungdomsvård och den sammanlagda vårdtiden är minst ett år,

---

²⁰ Senaste lydelse 2015:486. Ändring föreslås även i SOU 2023:44 s. 46 f.

10. sökanden genom en dom som har fått laga kraft har dömts till utvidgad ungdomsövervakning, om verkställigheten är förenad med inskränkningar i rörelsefriheten,

10. sökanden genomgår rättspsykiatrisk vård med särskild utskrivningsprövning enligt lagen (1991:1129) om rättspsykiatrisk vård, eller

11. sökanden enligt 2 kap. 12 § eller 6 kap. 6 § konkurslagen (1987:672) är ålagd att lämna ifrån sig sitt pass eller förbud att utfärda pass för sökanden har meddelats enligt samma bestämmelser.

11. sökanden genomgår rättspsykiatrisk vård med särskild utskrivningsprövning enligt lagen (1991:1129) om rättspsykiatrisk vård, eller

12. sökanden enligt 2 kap. 12 § eller 6 kap. 6 § konkurslagen (1987:672) är ålagd att lämna ifrån sig sitt pass eller förbud att utfärda pass för sökanden har meddelats enligt samma bestämmelser.

12 §²¹

Passmyndigheten ska återkalla ett gällande pass, om

1. passinnehavaren har förlorat eller efter ansökan har befriats från sitt svenska medborgarskap,

2. passet avser barn under arton år och barnets vårdnadshavare eller, om barnet vistas här i landet och står under vårdnad av båda föräldrarna, en av dem begär att passet ska återkallas och det inte finns synnerliga skäl mot återkallelse,

3. en passinnehavare, som är efterlyst och ska omhändertas omedelbart vid anträffandet, uppehåller sig utomlands och det av särskilda skäl är motiverat att passet återkallas,

4. passinnehavaren genom en dom som har fått laga kraft har dömts till frihetsberövande påföljd, som inte har börjat verkställas, och det finns sannolika skäl att anta att han eller hon har för avsikt att undandra sig verkställigheten,

5. passinnehavaren avtjänar fängelsestraff och den sammanlagda tiden att avtjäna är fängelse i minst ett år och innehavaren inte har villkorligt frigetts,

²¹ Senaste lydelse 2020:351. Ändring föreslås även i SOU 2023:44 s. 47 f.

6. passinnehavaren genomgår slutna ungdomsvård och den sammanlagda vårdtiden är minst ett år,

7. passinnehavaren genom en dom som har fått laga kraft har dömts till utvidgad ungdomsövervakning som ska verkställas eller verkställs,

7. passinnehavaren genomgår rättspsykiatrisk vård med särskild utskrivningsprövning enligt lagen (1991:1129) om rättspsykiatrisk vård,

8. passinnehavaren genomgår rättspsykiatrisk vård med särskild utskrivningsprövning enligt lagen (1991:1129) om rättspsykiatrisk vård,

8. det fanns hinder mot att bevilja passansökan enligt 7 § vid tiden för passets utfärdande och hindret fortfarande består,

9. det fanns hinder mot att bevilja passansökan enligt 7 § vid tiden för passets utfärdande och hindret fortfarande består,

9. någon annan än den för vilken passet är utställt förfogar över passet, eller

10. någon annan än den för vilken passet är utställt förfogar över passet, eller

10. passinnehavaren är underkastad ett utreseförbud enligt 31 a § lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga eller ett tillfälligt utreseförbud enligt 31 d § samma lag.

11. passinnehavaren är underkastad ett utreseförbud enligt 31 a § lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga eller ett tillfälligt utreseförbud enligt 31 d § samma lag.

Ett särskilt pass ska dessutom återkallas, när de skäl som har föranlett passets utfärdande inte längre finns.

Vad som sägs i första stycket 2 ska inte gälla i det fall pass har utfärdats utan vårdnadshavares medgivande enligt 11 § andra stycket.

Vad som sägs i första stycket 10 ska inte gälla i det fall pass har utfärdats enligt 7 a § andra stycket eller 11 §.

Det som sägs i första stycket 11 ska inte gälla i det fall pass har utfärdats enligt 7 a § andra stycket eller 11 §.

19 §²²

Passtillstånd fordras för den som

²² Senaste lydelse 2005:655. Ändring föreslås även i SOU 2023:44 s. 48.

1. avtjänar fängelsestraff och inte är villkorligt frigiven, eller genomgår sluten ungdomsvård, utom när straffet eller vården är en månad eller kortare tid, *eller*

2. står under övervakning efter dom på skyddstillsyn eller efter villkorlig frigivning från fängelse.

1. avtjänar fängelsestraff och inte är villkorligt frigiven, eller genomgår sluten ungdomsvård, utom när straffet eller vården är en månad eller kortare tid,

2. står under övervakning efter dom på skyddstillsyn eller efter villkorlig frigivning från fängelse, *eller*

3. *genom en dom som har fått laga kraft har dömts till utvidgad ungdomsövervakning som ska verkställas eller som verkställs.*

21 §²³

En fråga om passtillstånd för den som avtjänar fängelsestraff enligt 19 § 1 *eller* står under övervakning enligt 19 § 2 prövas av Kriminalvården. Myndigheten får hänskjuta *ärendet* till övervakningsnämnd för avgörande. Ärendet *skall* alltid hänskjutas, om Kriminalvården finner att tillstånd inte bör meddelas. Ärenden som gäller den som avtjänar fängelsestraff *skall* hänskjutas till den övervakningsnämnd inom vars verksamhetsområde den kriminalvårdsanstalt där den intagne är inskriven är belägen. Ärenden som gäller den som står under övervakning *skall* hänskjutas till den övervakningsnämnd inom vars verksamhetsområde det frivårdskontor där den övervakade är inskriven är

En fråga om passtillstånd för den som avtjänar fängelsestraff enligt 19 § 1, står under övervakning enligt 19 § 2 *eller som omfattas av 19 § 3* prövas av Kriminalvården. Myndigheten får hänskjuta *ärenden som avses i 19 § 1 och 2* till övervakningsnämnd för avgörande. Ärendet *ska* alltid hänskjutas, om Kriminalvården finner att tillstånd inte bör meddelas. Ärenden som gäller den som avtjänar fängelsestraff *ska* hänskjutas till den övervakningsnämnd inom vars verksamhetsområde den kriminalvårdsanstalt där den intagne är inskriven är belägen. Ärenden som gäller den som står under övervakning *ska* hänskjutas till den övervakningsnämnd inom vars verksamhetsområde det frivårdskontor där

²³ Senaste lydelse 2005:974. Ändring föreslås även i SOU 2023:44 s. 48 f.

beläget. En fråga om passtillstånd för den som genomgår slutna ungdomsvård enligt 19 § 1 prövas av Statens institutionsstyrelse.

Passtillstånd *skall* vägras, om det skäligen kan antas att den dömda skulle ägna sig åt brottslig verksamhet i samband med en utlandsresa, att han eller hon genom att resa utomlands skulle söka undandra sig fortsatt verkställighet av den ådömda påföljden eller att resan annars skulle motverka hans eller hennes anpassning i samhället.

den övervakade är inskriven är beläget. En fråga om passtillstånd för den som genomgår slutna ungdomsvård enligt 19 § 1 prövas av Statens institutionsstyrelse.

Passtillstånd *ska* vägras, om det skäligen kan antas att den dömda skulle ägna sig åt brottslig verksamhet i samband med en utlandsresa, att han eller hon genom att resa utomlands skulle söka undandra sig fortsatt verkställighet av den ådömda påföljden eller att resan annars skulle motverka hans eller hennes anpassning i samhället.

24 §²⁴

Om en passinnehavare avtjänar fängelsestraff som anges i 19 § 1, *eller* står under övervakning enligt 19 § 2 och skulle passtillstånd ha vägrats enligt 21 § andra stycket, kan övervakningsnämnden besluta att framställning *skall* göras hos passmyndigheten om att passet *skall* återkallas. Om en passinnehavare genomgår slutna ungdomsvård enligt 19 § 1 och skulle passtillstånd ha vägrats enligt 21 § andra stycket, kan Statens institutionsstyrelse göra en motsvarande framställning.

Om en passinnehavare avtjänar fängelsestraff som anges i 19 § 1, står under övervakning enligt 19 § 2 *eller omfattas av 19 § 3* och skulle passtillstånd ha vägrats enligt 21 § andra stycket, kan övervakningsnämnden, *eller Kriminalvården om passinnehavaren omfattas av 19 § 3*, besluta att framställning *ska* göras hos passmyndigheten om att passet *ska* återkallas. Om en passinnehavare genomgår slutna ungdomsvård enligt 19 § 1 och skulle passtillstånd ha vägrats enligt 21 § andra stycket, kan Statens institutionsstyrelse göra en motsvarande framställning.

²⁴ Senaste lydelse 2005:655. Ändring föreslås även i SOU 2023:44 s. 50.

Om en passinnehavare bereds vård som anges i 20 § och om det med hänsyn till ändamålet med vården är olämpligt att han eller hon har pass, kan Socialstyrelsen besluta att en framställning *skall* göras hos passmyndigheten om att passet *skall* återkallas.

Om en passinnehavare bereds vård som anges i 20 § och om det med hänsyn till ändamålet med vården är olämpligt att han eller hon har pass, kan Socialstyrelsen besluta att en framställning *ska* göras hos passmyndigheten om att passet *ska* återkallas.

26 §²⁵

Om en passmyndighet får kännedom om att ett pass har utfärdats i strid mot bestämmelserna om passtillstånd, *skall* den omedelbart anmäla detta till myndighet som anges i 24 §, om passinnehavaren fortfarande avtjänar fängelsestraff eller genomgår sluten ungdomsvård, står under övervakning eller bereds sjukvård som avses i nämnda paragraf.

Om en passmyndighet får kännedom om att ett pass har utfärdats i strid mot bestämmelserna om passtillstånd, *ska* den omedelbart anmäla detta till myndighet som anges i 24 §, om passinnehavaren fortfarande avtjänar fängelsestraff eller genomgår sluten ungdomsvård, står under övervakning, *omfattas av 19 § 3* eller bereds sjukvård som avses i nämnda paragraf.

28 §²⁶

Beslut av en övervakningsnämnd enligt denna lag får överklagas till tingsrätten i den ort där övervakningsnämnden är belägen. Överklagandet ska ges in till övervakningsnämnden. Klagotiden räknas från den dag då den klagande fick del av beslutet. Vid överklagande gäller lagen (1996:242) om domstolsärenden. Övervakningsnämnden ska dock inte vara part i domstolen.

Beslut av Statens institutionsstyrelse enligt denna lag får överklagas till allmän förvaltningsdomstol.

Beslut av Statens institutionsstyrelse *och Kriminalvården* enligt denna lag får överklagas till allmän förvaltningsdomstol.

²⁵ Senaste lydelse 2005:655. Ändring föreslås även i SOU 2023:44 s. 50.

²⁶ Senaste lydelse 2010:618.

En chefsöverläkares beslut om anmälan enligt 20 § 1 får inte överklagas. Socialstyrelsens beslut enligt denna lag får överklagas till allmän förvaltningsdomstol.

Prövningstillstånd krävs vid överklagande till kammarrätten.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2026.

1.6 Förslag till lag om ändring i lagen (1997:1024) om Skatteverkets brottsbekämpande verksamhet

Härigenom föreskrivs att 5 § lagen (1997:1024) om Skatteverkets brottsbekämpande verksamhet ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

5 §²⁷

Skatteverket får, utan att biträde begärs av åklagare, i fall som avses i 23 kap. 22 § rättegångsbalken utreda sådan brottslighet som anges i 1 § första stycket, om den misstänkte kan antas erkänna gärningen.

Första stycket gäller endast om den misstänkte fyllt *tjugoett* år. Första stycket gäller endast om den misstänkte fyllt *18* år.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2026.

---

²⁷ Senaste lydelse 2006:580.

1.7 Förslag till lag om ändring i lagen (1998:620) om belastningsregister

Härigenom föreskrivs att 17 § lagen (1998:620) om belastningsregister ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

17 §²⁸

Utöver vad som följer av 16 § ska uppgifter om

1. fängelse- eller förvandlingsstraff för böter gallras tio år efter frigivningen,

2. fängelsestraff som ska anses helt verkställt genom tidigare frihetsberövande eller från vilket någon genom beslut om nåd helt har befriats gallras tio år efter domen eller beslutet,

3. fängelsestraff som har fallit bort enligt 35 kap. 8 eller 9 § brottsbalken eller förvandlingsstraff för böter som har fallit bort enligt 18 eller 21 § bötesverkställighetslagen (1979:189) gallras fem år efter det att straffet föll bort,

4. skyddstillsyn eller villkorlig dom gallras

a) tio år efter domen eller beslutet, eller

b) fem år efter domen eller beslutet, om uppgiften avser en person som var under 18 år vid tidpunkten för brottet eller brotten,

5. sluten ungdomsvård gallras tio år efter det att påföljden helt verkställts,

6. utvidgad ungdomsövervakning gallras fem år efter det att påföljden helt verkställts

6. ungdomsvård, ungdomstjänst eller ungdomsövervakning gallras

a) tio år efter domen eller beslutet, eller

b) fem år efter domen eller beslutet, om uppgiften avser en person som var under 18 år vid tidpunkten för brottet eller brotten,

7. ungdomsvård, ungdomstjänst eller ungdomsövervakning gallras

a) tio år efter domen eller beslutet, eller

b) fem år efter domen eller beslutet, om uppgiften avser en person som var under 18 år vid tidpunkten för brottet eller brotten,

²⁸ Senaste lydelse 2024:8. Ändring av paragrafen föreslås även i SOU 2023:44 s. 60 f.

7. överlämnande till vård enligt lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall gallras

a) tio år efter domen eller beslutet, eller

b) fem år efter domen eller beslutet, om uppgiften avser en person som var under 18 år vid tidpunkten för brottet eller brotten,

8. överlämnande till rättspsykiatrisk vård gallras tio år efter utskrivningen,

9. böter gallras fem år efter domen, beslutet eller godkännandet av strafföreläggandet eller föreläggandet av ordningsbot,

10. att någon enligt 30 kap. 6 § brottsbalken har förklarats fri från påföljd gallras

a) tio år efter domen eller beslutet, eller

b) fem år efter domen eller beslutet, om uppgiften avser en person som var under 18 år vid tidpunkten för brottet eller brotten,

11. åklagares beslut att inte åtala för brott gallras

a) tio år efter beslutet, eller

b) tre år efter beslutet, om uppgiften avser en person som var under 18 år vid tidpunkten för brottet,

12. beslut om kontaktförbud enligt lagen (1988:688) om kontaktförbud och förbud enligt 3 kap. 5 § lagen (2015:642) om

8. överlämnande till vård enligt lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall gallras

a) tio år efter domen eller beslutet, eller

b) fem år efter domen eller beslutet, om uppgiften avser en person som var under 18 år vid tidpunkten för brottet eller brotten,

9. överlämnande till rättspsykiatrisk vård gallras tio år efter utskrivningen,

10. böter gallras fem år efter domen, beslutet eller godkännandet av strafföreläggandet eller föreläggandet av ordningsbot,

11. att någon enligt 30 kap. 6 § brottsbalken har förklarats fri från påföljd gallras

a) tio år efter domen eller beslutet, eller

b) fem år efter domen eller beslutet, om uppgiften avser en person som var under 18 år vid tidpunkten för brottet eller brotten,

12. åklagares beslut att inte åtala för brott gallras

a) tio år efter beslutet, eller

b) tre år efter beslutet, om uppgiften avser en person som var under 18 år vid tidpunkten för brottet,

13. beslut om kontaktförbud enligt lagen (1988:688) om kontaktförbud och förbud enligt 3 kap. 5 § lagen (2015:642) om

europaisk skyddsorder gallras tio år efter beslutet,

13. beslut om tillträdesförbud enligt lagen (2005:321) om tillträdesförbud vid idrottsarrangemang och lagen (2021:34) om tillträdesförbud till butiker, badanläggningar och bibliotek gallras fem år efter beslutet, och

14. beslut om vistelseförbud enligt lagen (2024:7) om preventiva vistelseförbud gallras

a) tio år efter beslutet, eller

b) fem år efter beslutet, om uppgiften avser en person som var under 18 år vid tidpunkten för beslutet.

europaisk skyddsorder gallras tio år efter beslutet,

14. beslut om tillträdesförbud enligt lagen (2005:321) om tillträdesförbud vid idrottsarrangemang och lagen (2021:34) om tillträdesförbud till butiker, badanläggningar och bibliotek gallras fem år efter beslutet, och

15. beslut om vistelseförbud enligt lagen (2024:7) om preventiva vistelseförbud gallras

a) tio år efter beslutet, eller

b) fem år efter beslutet, om uppgiften avser en person som var under 18 år vid tidpunkten för beslutet.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2026.

1.8 Förslag till lag om ändring i lagen (1998:714) om ersättning vid frihetsberövanden och andra tvångsåtgärder

Härigenom föreskrivs att 4 § lagen (1998:714) om ersättning vid frihetsberövanden och andra tvångsåtgärder ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

4 §²⁹

Den som har avtjänat fängelsestraff, sluten ungdomsvård eller förvandlingsstraff för böter har rätt till ersättning, om det efter överklagande eller anlitan-
de av särskilt rättsmedel meddelas frikännande dom eller döms ut en mindre ingripande påföljd eller om den dom som har legat till grund för verkställigheten undanröjs utan beslut om ny handläggning. Detsamma gäller den som efter beslut av domstol enligt 31 kap. 3 § brottsbalken har varit intagen för rättspsykiatrisk vård.

Den som har avtjänat fängelsestraff, sluten ungdomsvård eller förvandlingsstraff för böter eller har verkställt utvidgad ungdomsövervakning har rätt till ersättning, om det efter överklagande eller anlitan-
de av särskilt rättsmedel meddelas frikännande dom eller döms ut en mindre ingripande påföljd eller om den dom som har legat till grund för verkställigheten undanröjs utan beslut om ny handläggning. Detsamma gäller den som efter beslut av domstol enligt 31 kap. 3 § brottsbalken har varit intagen för rättspsykiatrisk vård.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2026.

---

²⁹ Ändring av paragrafen föreslås även i SOU 2023:44 s. 63.

1.9 Förslag till lag om ändring i offentlighets- och sekretesslagen (2009:400)

Härigenom föreskrivs att 35 kap. 15 a § offentlighets- och sekretesslagen (2009:400) ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

35 kap.

15 a §³⁰

Sekretessen enligt 15 § första stycket hindrar inte att uppgift om den vars dom på ungdomsövervakning verkställs enligt lagen (2020:616) om verkställighet av ungdomsövervakning lämnas av Kriminalvården till en enskild eller till en annan myndighet, om det behövs för att genomföra en verkställighetsplan enligt den lagen.

Sekretessen enligt 15 § första stycket hindrar inte att uppgift om den vars dom på ungdomsövervakning *eller utvidgad ungdomsövervakning* verkställs enligt lagen (2020:616) om verkställighet av ungdomsövervakning lämnas av Kriminalvården till en enskild eller till en annan myndighet, om det behövs för att genomföra en verkställighetsplan enligt den lagen.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2026.

---

³⁰ Senaste lydelse 2020:620. Ändring av paragrafen föreslås även i SOU 2023:44 s. 70 f.

1.10 Förslag till lag om ändring i lagen (2018:1250) om tillgodoräknande av tid för frihetsberövande

Härigenom föreskrivs att 2 och 3 §§ lagen (2018:1250) om tillgodoräknande av tid för frihetsberövande ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

Om någon har dömts till fängelse på viss tid *eller till* sluten ungdomsvård och den dömde med anledning av de brott som prövats i målet eller som påföljden avser har varit frihetsberövad i Sverige eller utomlands under en sammanhängande tid av minst 24 timmar, ska tiden för frihetsberövandet tillgodoräknas den dömde som verkställighet av påföljden.

2 §³¹

Om någon har dömts till fängelse på viss tid, sluten ungdomsvård *eller utvidgad ungdomsövervakning* och den dömde med anledning av de brott som prövats i målet eller som påföljden avser har varit frihetsberövad i Sverige eller utomlands under en sammanhängande tid av minst 24 timmar, ska tiden för frihetsberövandet tillgodoräknas den dömde som verkställighet av påföljden.

Tillgodoräknande ska dock inte ske om

1. tiden för frihetsberövandet redan tillgodoräknats den dömde, eller
2. den dömde samtidigt avtjänat sådan frihetsberövande påföljd i annat mål.

Villkor som uppställts vid överförande av verkställighet från en annan stat till Sverige ska gälla vid tillämpning av denna paragraf.

3 §³²

Om någon döms till fängelse på viss tid *eller till* sluten ungdomsvård och med anledning av de brott som prövats i målet eller som påföljden avser har varit fri-

Om någon döms till fängelse på viss tid, sluten ungdomsvård *eller utvidgad ungdomsövervakning* och med anledning av de brott som prövats i målet eller

³¹ Ändring av paragrafen föreslås även i SOU 2023:44 s. 77.

³² Senaste lydelse 2020:621. Ändring av paragrafen föreslås även i SOU 2023:44 s. 77 f.

hetsberövad på ett sätt som enligt 2 § ska tillgodoräknas som verkställighet av påföljd, får rätten besluta att påföljden ska anses helt verkställd genom frihetsberövandet. En förutsättning för ett sådant beslut är att den tid som den utdömda påföljden överstiger frihetsberövandet med är ringa.

som påföljden avser har varit frihetsberövad på ett sätt som enligt 2 § ska tillgodoräknas som verkställighet av påföljd, får rätten besluta att påföljden ska anses helt verkställd genom frihetsberövandet. En förutsättning för ett sådant beslut är att den tid som den utdömda påföljden överstiger frihetsberövandet med är ringa.

Om någon döms till böter, ungdomstjänst eller ungdomsövervakning och med anledning av de brott som prövats i målet eller som påföljden avser har varit frihetsberövad på ett sätt som enligt 2 § ska tillgodoräknas som verkställighet av påföljd, får rätten besluta att påföljden ska anses helt eller delvis verkställd genom frihetsberövandet.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2026.

1.11 Förslag till lag om ändring i lagen (2018:1699) om Kriminalvårdens behandling av personuppgifter inom brottsdatalogens område

Härigenom föreskrivs att 2 kap. 3 § lagen (2018:1699) om Kriminalvårdens behandling av personuppgifter inom brottsdatalogens område ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

2 kap.

3 §

Kriminalvården får behandla biometriska uppgifter om det är absolut nödvändigt för ändamålet med behandlingen.

Kriminalvården får med hjälp av biometrisk autentisering bekräfta en persons identitet när han eller hon verkställer ett fängelsestraff, i eller utanför anstalt.³³ Det samma gäller om en person verkställer ungdomsövervakning eller utvidgad ungdomsövervakning.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2026.

---

³³ Första meningen i andra stycket motsvarar förslaget i Ds 2023:21.

1.12 Förslag till lag om ändring i lagen (2020:616) om verkställighet av ungdomsövervakning

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (2020:616) om verkställighet av ungdomsövervakning

dels att nuvarande 19 § ska betecknas 20 b § och att rubriken före 22 § ska utgå,

dels att 1–5, 8, 13 och 18, 20 och den nya 20 b §§ ska ha följande lydelse,

dels att det ska införas åtta nya paragrafer, 3 a, 4 a, 4 b §, 19, 20 a, 21 a, 22 a och 22 b §§, och före den nya 21 a § en ny rubrik av följande lydelse.

1 §

Denna lag innehåller bestämmelser om verkställighet av ungdomsövervakning enligt 32 kap. 3 a § brottsbalken.

Denna lag innehåller bestämmelser om verkställighet av ungdomsövervakning enligt 32 kap. 3 § *och utvidgad ungdomsövervakning enligt 32 kap. 3 a §* brottsbalken.

2 §

Kriminalvården ansvarar för verkställigheten av ungdomsövervakning.

Kriminalvården ansvarar för verkställigheten av ungdomsövervakning *och utvidgad ungdomsövervakning*.

3 §

Ungdomsövervakning får verkställas när en dom eller ett beslut i den del som avser ungdomsövervakning har fått laga kraft mot den dömde.

Ungdomsövervakning *och utvidgad ungdomsövervakning* får verkställas när en dom eller ett beslut i den del som avser ungdomsövervakning har fått laga kraft mot den dömde.

Verkställigheten ska påbörjas så snart som möjligt efter det att domen eller beslutet i den del som avser påföljden är verkställbar mot den dömde.

3 a §

Verkställigheten av utvidgad ungdomsövervakning inleds genom att den dömd tas in i kriminalvårdsanstalt under en tid om två månader.

4 §

En dömd får förklara att han eller hon avstår från att överklaga eller fullfölja ett överklagande av en dom eller ett beslut i den del som avser ungdomsövervakning (nöjdförklaring).

En dömd får förklara att han eller hon avstår från att överklaga eller fullfölja ett överklagande av en dom eller ett beslut i den del som avser ungdomsövervakning eller utvidgad ungdomsövervakning (nöjdförklaring).

En nöjdförklaring får lämnas inför den domstol som har meddelat domen eller beslutet eller inför Kriminalvården. En nöjdförklaring får inte tas emot utan att både den som tar emot förklaringen och den dömd har tillgång till domen, beslutet eller rättsens bevis om utgången i målet som rör den dömd (domsbevis). Innan en nöjdförklaring lämnas ska den som tar emot förklaringen på lämpligt sätt ha klargjort innebörden och verkan av nöjdförklaringen för den dömd.

När en nöjdförklaring lämnas ska ett vittne närvara. En nöjdförklaring ska dokumenteras.

En nöjdförklaring får inte tas tillbaka. En nöjdförklaring innebär att domen eller beslutet i den del som avser ungdomsövervakning får laga kraft mot den dömd.

En nöjdförklaring får inte tas tillbaka. En nöjdförklaring innebär att domen eller beslutet i den del som avser ungdomsövervakning eller utvidgad ungdomsövervakning får laga kraft mot den dömd.

4 a §

Vid verkställighet i kriminalvårdsanstalt enligt 3 a § tillämpas fängelselagen (2010:610), med undantag för 1 kap. 3 och 5 §§ och 10–12 a kap. I stället för fäng-

elslagen ska följande bestämmelser i fängelselagen för unga (2026:000)³⁴ tillämpas:

- 2 kap. 1 § första stycket,
- 2 kap. 2–5 §§,
- 2 kap. 6 §, och
- 5 kap. 1, 2 och 4 §§.

Vid tillämpning av fängelselagen för unga ska med den intagne i stället avses den som verkställer utvidgad ungdomsövervakning i kriminalvårdsanstalt.

4 b §

Vid utvidgad ungdomsövervakning tillämpas 4, 6, 8–10, 17 och 24 §§ strafftidslagen (2018:1251).

Vid tillämpning av strafftidslagen ska det som där sägs om fängelsestraff i stället avse utvidgad ungdomsövervakning och det som sägs om strafftiden i stället avse tiden för verkställighet i kriminalvårdsanstalt.

Kriminalvårdens beslut om inställelse till kriminalvårdsanstalt enligt 6 § första stycket strafftidslagen får överklagas enligt 29 § denna lag.

5 §

Kriminalvården ska fastställa dagen för verkställighetens slut. Tiden för ungdomsövervakning ska räknas från och med den dag domen eller beslutet i den del som avser ungdomsövervakning

Kriminalvården ska fastställa dagen för verkställighetens slut. Tiden för ungdomsövervakning ska räknas från och med den dag domen eller beslutet i den del som avser ungdomsövervakning

³⁴ Fängelselagen för unga (2006:000) föreslås i SOU 2023:44.

har fått laga kraft mot den dömde. Tiden ska beräknas i dagar. Ungdomsövervakning i månader eller år ska omräknas till dagar. Med en månad ska avses trettio dagar och med ett år trehundra-sextiofem dagar.

har fått laga kraft mot den dömde. *Tiden för utvidgad ungdomsövervakning ska räknas från och med den dag som enligt andra stycket fastställs som den första dagen för verkställighet i kriminalvårdsanstalt.* Tiden ska beräknas i dagar. Ungdomsövervakning och *utvidgad ungdomsövervakning* i månader eller år ska omräknas till dagar. Med en månad ska avses trettio dagar och med ett år trehundra-sextiofem dagar.

Vid utvidgad ungdomsövervakning ska Kriminalvården fastställa antalet dagar som ska tillgodoräknas av tidigare frihetsberövande, tiden för verkställigheten i kriminalvårdsanstalt i dagar och den första och sista dagen för verkställigheten i kriminalvårdsanstalt.

8 §

Kriminalvården ska förordna en särskild koordinator för den dömde. Koordinatorn ska hålla regelbunden kontakt med den dömde och träffa honom eller henne under verkställigheten samt genom kontroll, stöd och hjälp verka för att verkställighetsplanen följs.

Kriminalvården får förordna en eller flera personer att biträda koordinatorn i syfte att motverka att den dömde återfaller i brott eller på annat sätt utvecklas ogynnsamt (biträdande koordinator).

13 §

Verkställighetsplanen ska vara upprättad senast fyra veckor efter det att domen eller beslutet i den del som avser ungdomsövervakning är verkställbar mot den dömde.

Verkställighetsplanen ska vara upprättad senast

1. fyra veckor efter det att domen eller beslutet i den del som avser ungdomsövervakning är verkställbar mot den dömde, eller

2. under verkställigheten i kriminalvårdsanstalt om domen eller beslutet avser utvidgad ungdomsövervakning.

18 §

Under verkställigheten ska den dömde vara förbjuden att vistas utanför bostaden under kvällar och nätter mot lördag, söndag och måndag, från klockan arton på kvällen till klockan sju på morgonen.

Under verkställigheten av ungdomsövervakning ska den dömde vara förbjuden att vistas utanför bostaden under kvällar och nätter mot lördag, söndag och måndag, från klockan arton på kvällen till klockan sju på morgonen (*helghemarrest*).

Om ett förbud enligt första stycket inte bedöms lämpligt med hänsyn till den dömdes personliga förhållanden eller om en annan inskränkning i rörelsefriheten annars bedöms vara mer ändamålsenlig, får förbudet ersättas med

Om *helghemarrest* enligt första stycket inte bedöms lämpligt med hänsyn till den dömdes personliga förhållanden eller om en annan inskränkning i rörelsefriheten annars bedöms vara mer ändamålsenlig, får förbudet ersättas med

1. ett förbud att under vissa tider vistas på en särskilt angiven plats eller inom ett särskilt angivet område,

2. ett förbud att under vissa tider lämna ett särskilt angivet område, eller

3. en skyldighet att under vissa tider uppehålla sig på en särskilt angiven plats.

Inskränkningarna i rörelsefriheten enligt andra stycket ska i huvudsak vara lika ingripande som ett förbud enligt första stycket och får inte vara mer ingripande än ett sådant förbud. Om det behövs för

att inskränkningarna ska vara tillräckligt ingripande eller om det annars bedöms lämpligt, får flera inskränkningar som anges i andra stycket kombineras.

19 §

Under verkställigheten av utvidgad ungdomsövervakning ska den dömda vara förbjuden att vistas utanför bostaden annat än på särskilt angivna tider och för bestämda ändamål såsom förvärvsarbete, utbildning, vård, organiserade fritidsaktiviteter, nödvändiga inköp och liknande (hemarrest). Under hemarresten ska den dömda under tio timmar per vecka få vistas utanför hemmet för att delta i annan aktivitet. Efter att verkställigheten har pågått i fyra månader får Kriminalvården besluta att tiden utanför hemmet för sådana aktiviteter i stället ska uppgå till femton timmar per vecka, om den dömda har medverkat i verkställighetsplaneringen och därefter följer verkställighetsplanen på ett godtagbart sätt.

20 §

Efter verkställighetstiden ska Kriminalvården pröva om inskränkningarna i rörelsefriheten ska minskas. Efter två tredjedelar av verkställighetstiden ska Kriminalvården pröva om inskränkningarna i rörelsefriheten ska upphöra helt. Vid prövningen ska det beaktas om den dömda har

halva Efter halva verkställighetstiden av ungdomsövervakning får Kriminalvården pröva om inskränkningarna i rörelsefriheten ska minskas. Efter två tredjedelar av verkställighetstiden ska Kriminalvården pröva om inskränkningarna i rörelsefriheten ska minskas eller upphöra. Vid prövningen ska det beaktas om den

medverkat i verkställighetsplaneringen och därefter följer verkställighetsplanen på ett godtagbart sätt.

dömde har medverkat i verkställighetsplaneringen och därefter följer verkställighetsplanen på ett godtagbart sätt.

20 a §

Efter sex månader av verkställighetstiden av utvidgad ungdomsövervakning får Kriminalvården pröva om hemarresten ska minska. Efter halva verkställighetstiden ska Kriminalvården pröva om hemarresten ska minska. Efter två tredjedelar av verkställighetstiden ska Kriminalvården pröva om hemarresten ska minska eller upphöra. Vid varje prövning ska det beaktas hur den dömden har medverkat i verkställighetsplaneringen och om han eller hon följer verkställighetsplanen på ett godtagbart sätt.

Om det kan antas motverka att den dömden återfaller i brott eller på annat sätt utvecklas ogynnsamt får Kriminalvårdens beslut att hemarresten ska minska eller upphöra förenas med

1. ett förbud att under vissa tider vistas på en särskilt angiven plats eller inom ett särskilt angivet område,

2. ett förbud att under vissa tider lämna ett särskilt angivet område, eller

3. en skyldighet att under vissa tider uppehålla sig på en särskilt angiven plats.

Om det är lämpligt får flera rörelseinskränkningar som anges i andra stycket kombineras.

20 b §

Kontrollen av att inskränkningarna i rörelsefriheten enligt 18, 19 och 20 a §§ följs ska göras med elektroniska hjälpmedel, om det inte finns särskilda skäl mot det.

Kontrollfrågor

21 a §

Kriminalvården ska utöva noggrann tillsyn över den dömda och fortlöpande hålla sig underriktad om hans eller hennes förhållanden. Kriminalvården kan vid behov förordna en eller flera personer att biträda vid tillsynen.

22 a §

Vid verkställighet av en dom på ungdomsövervakning eller utvidgad ungdomsövervakning får Kriminalvården ta en digital bild av den dömdes ansikte (ansiktsbild), i syfte att underlätta identifieringen av honom eller henne. Ansiktsbilden får endast användas för jämförelse vid automatisk autentisering eller vid annan identifiering eller kontroll av den dömda enligt denna lag.

22 b §

En ansiktsbild som tagits enligt

22 a § får inte behandlas längre än ett år efter det att den senaste domen på ungdomsövervakning eller utvidgad ungdomsövervakning helt har verkställts eller upphört av annat skäl.

Ansiktsbilder och biometriska data som skapats vid en automatisk autentisering enligt 22 a § ska raderas senast en vecka efter autentiseringstillfället.

-
1. Denna lag träder i kraft den 1 juli 2026.
  2. Äldre föreskrifter gäller vid verkställighet av domar och beslut på ungdomsövervakning som har meddelats före ikraftträdandet.

1.13 Förslag till förordning om ändring i förordningen (1964:740) med föreskrifter för åklagare i vissa brottmål

Härigenom föreskrivs att 7 § förordningen (1964:740) med föreskrifter för åklagare i vissa brottmål ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

7 §³⁵

Om domstolen med tillämpning av 34 kap. 3 § brottsbalken har beslutat att fängelse, villkorlig dom, skyddstillsyn, ungdomsvård, ungdomstjänst, ungdomsövervakning eller sluten ungdomsvård som utdömts i tidigare mål ska avse ytterligare brott, eller om den har bestämt påföljden med tillämpning av 34 kap. 2 § brottsbalken, ska åklagaren, om domen meddelats innan den tidigare domen fått laga kraft, skaffa upplysningar om utgången i det tidigare målet. Ska frågan om påföljd för brottet prövas på nytt av domstol enligt 34 kap. 6 § första stycket brottsbalken, ska åklagaren genast anmäla saken för prövning.

Om domstolen med tillämpning av 34 kap. 3 § brottsbalken har beslutat att fängelse, villkorlig dom, skyddstillsyn, ungdomsvård, ungdomstjänst, ungdomsövervakning, *utvidgad ungdomsövervakning* eller sluten ungdomsvård som utdömts i tidigare mål ska avse ytterligare brott, eller om den har bestämt påföljden med tillämpning av 34 kap. 2 § brottsbalken, ska åklagaren, om domen meddelats innan den tidigare domen fått laga kraft, skaffa upplysningar om utgången i det tidigare målet. Ska frågan om påföljd för brottet prövas på nytt av domstol enligt 34 kap. 6 § första stycket brottsbalken, ska åklagaren genast anmäla saken för prövning.

Denna förordning träder i kraft den 1 juli 2026.

---

³⁵ Senaste lydelse 2020:793.

1.14 Förslag till förordning om ändring i passförordningen (1979:664)

Häri genom föreskrivs att 3, 3 a, 17 och 26 a §§ passförordningen (1979:664) ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

3 §³⁶

Passmyndigheten ska pröva om det finns hinder enligt passlagen (1978:302) mot att pass utfärdas för den sökande. När ärendet handläggs av en passmyndighet utom riket, ska Polismyndigheten på den myndighetens begäran kontrollera om det finns någon omständighet som avses i 7 § 3–11, 7 a, 7 b och 10 §§ passlagen i fråga om den sökande.

Passmyndigheten ska pröva om det finns hinder enligt passlagen (1978:302) mot att pass utfärdas för den sökande. När ärendet handläggs av en passmyndighet utom riket, ska Polismyndigheten på den myndighetens begäran kontrollera om det finns någon omständighet som avses i 7 § 3–12, 7 a, 7 b och 10 §§ passlagen i fråga om den sökande.

Om ett passärende gäller utfärdande av pass för ett barn under arton år utan vårdnadshavares medgivande, ska passmyndigheten inhämta ett yttrande från en sådan kommunal nämnd som fullgör uppgifter inom socialtjänsten. Yttrandet ska inhämtas från den kommun där barnet är folkbokfört eller, om barnet inte är folkbokfört, den kommun som barnet har starkast anknytning till. Ett yttrande behöver dock inte inhämtas, om det är uppenbart att passansökan ska godkännas.

Ett passärende som gäller utfärdande av pass för barn under arton år utan vårdnadshavares medgivande enligt 11 § andra stycket passlagen, ska handläggas skyndsamt av passmyndigheten.

Om det vid passhinderundersökningen kommer fram någon omständighet som föranleder att underrättelse ska lämnas enligt 8 § passlagen, att anmälan ska göras enligt 10 § andra stycket samma lag eller att någon annan förberedande åtgärd ska vidtas, ska det göras skyndsamt. En passmyndighet utom riket kan för ett sådant ändamål få hjälp av Regeringskansliet (Utrikesdepartementet).

³⁶ Senaste lydelse 2020:488.

Finns det skäl till avslag på passansökan enligt 7 § 7 passlagen, ska passmyndigheten inhämta yttrande från berörd åklagarmyndighet innan ärendet avgörs.

3 a §³⁷

Om det finns passhinder enligt 7 § 8, 9 *eller* 10 passlagen (1978:302) och passmyndigheten överväger att utfärda pass enligt 9 §, ska myndigheten inhämta yttrande samt de upplysningar som kan vara av betydelse för frågans bedömning från den myndighet som avses i 21 § passlagen eller, i fråga om den som genomgår rättspsykiatrisk vård med särskild utskrivningsprövning, från berörd chefsöverläkare.

För den som genomgår rättspsykiatrisk vård med särskild utskrivningsprövning ska passmyndigheten även inhämta beslut i fråga om tillstånd att under viss del av vårdtiden vistas utanför sjukvårdsinrättningens område enligt 10 § första stycket lagen (1991:1129) om rättspsykiatrisk vård.

Om det finns passhinder enligt 7 § 8, 9, 10 *eller* 11 passlagen (1978:302) och passmyndigheten överväger att utfärda pass enligt 9 §, ska myndigheten inhämta yttrande samt de upplysningar som kan vara av betydelse för frågans bedömning från den myndighet som avses i 21 § passlagen eller, i fråga om den som genomgår rättspsykiatrisk vård med särskild utskrivningsprövning, från berörd chefsöverläkare.

17 §³⁸

Tjänstepass och diplomatpass får utfärdas endast av chefen för Utrikesdepartementet eller den han eller hon bemyndigar till det. Det som föreskrivs i 18–22, 24, 25 och 27 §§ gäller inte ett sådant pass.

I ärenden om tjänstepass och diplomatpass får en kontroll göras av om det finns något sådant hinder som avses i 7 § 3–11, 7 a och 7 b §§ passlagen (1978:302) mot att utfärda pass för den sökande. Polismyndigheten ska ut-

I ärenden om tjänstepass och diplomatpass får en kontroll göras av om det finns något sådant hinder som avses i 7 § 3–12, 7 a och 7 b §§ passlagen (1978:302) mot att utfärda pass för den sökande. Polismyndigheten ska ut-

³⁷ Senaste lydelse 2015:490.

³⁸ Senaste lydelse 2020:488.

föra en sådan kontroll på begäran av Regeringskansliet (Utrikesdepartementet).

föra en sådan kontroll på begäran av Regeringskansliet (Utrikesdepartementet).

26 a §³⁹

Om det finns skäl att återkalla ett pass enligt 12 § första stycket 5, 6 *eller* 7 passlagen (1978:302) och passmyndigheten överväger att i stället vidta någon åtgärd enligt 14 §, *skall* myndigheten inhämta yttrande samt de upplysningar som kan vara av betydelse för frågans bedömning från den myndighet som avses i 21 § passlagen eller, i fråga om den som genomgår rättspsykiatrisk vård med särskild utskrivningsprövning, från berörd chefsöverläkare.

För den som genomgår rättspsykiatrisk vård med särskild utskrivningsprövning *skall* passmyndigheten även inhämta beslut i fråga om tillstånd att under viss del av vårdtiden vistas utanför sjukvårdsinrättningens område enligt 10 § första stycket lagen (1991:1129) om rättspsykiatrisk vård.

Om det finns skäl att återkalla ett pass enligt 12 § första stycket 5, 6, 7 *eller* 8 passlagen (1978:302) och passmyndigheten överväger att i stället vidta någon åtgärd enligt 14 §, *ska* myndigheten inhämta yttrande samt de upplysningar som kan vara av betydelse för frågans bedömning från den myndighet som avses i 21 § passlagen eller, i fråga om den som genomgår rättspsykiatrisk vård med särskild utskrivningsprövning, från berörd chefsöverläkare.

För den som genomgår rättspsykiatrisk vård med särskild utskrivningsprövning *ska* passmyndigheten även inhämta beslut i fråga om tillstånd att under viss del av vårdtiden vistas utanför sjukvårdsinrättningens område enligt 10 § första stycket lagen (1991:1129) om rättspsykiatrisk vård.

Denna förordning träder i kraft den 1 juli 2026.

---

³⁹ Senaste lydelse 2005:659.

1.15 Förslag till förordning om ändring i förordningen (1990:893) om underrättelse om dom i vissa brottmål, m.m.

Härigenom föreskrivs att 19 a § förordningen (1990:893) om underrättelse om dom i vissa brottmål, m.m. ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Döms den tilltalade till ungdomsövervakning med stöd av 32 kap. 3 a § brottsbalken, ska en kopia av domen sändas till Kriminalvården och socialnämnden samma dag. Domstolen får i stället sända domsbevis. Bestämmelserna i 2 § andra stycket ska då tillämpas.

Första stycket gäller även i fråga om dom genom vilken rätten beslutar att tidigare utdömd ungdomsövervakning ska avse ytterligare brott.

Föreslagen lydelse

19 a §⁴⁰

Döms den tilltalade till ungdomsövervakning med stöd av 32 kap. 3 § brottsbalken *eller till utvidgad ungdomsövervakning med stöd av 32 kap. 3 a § brottsbalken*, ska en kopia av domen sändas till Kriminalvården och socialnämnden samma dag. Domstolen får i stället sända domsbevis. Bestämmelserna i 2 § andra stycket ska då tillämpas.

Första stycket gäller även i fråga om dom genom vilken rätten beslutar att tidigare utdömd ungdomsövervakning *eller utvidgad ungdomsövervakning* ska avse ytterligare brott.

Denna förordning träder i kraft den 1 juli 2026.

---

⁴⁰ Senaste lydelse 2020:794.

1.16 Förslag till förordning om ändring i folkbokföringsförordningen (1991:749)

Härigenom föreskrivs att 11 § folkbokföringsförordningen (1991:749) ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

11 §⁴¹

Skatteverket ska göra en anmälan till Polismyndigheten eller till åklagare så snart det finns anledning att anta att någon har gjort sig skyldig till

1. brott enligt 42 § folkbokföringslagen (1991:481), eller
2. brott enligt 4 kap. 6 b §, 14 kap. 1–4 och 10 §§ eller 15 kap. 10–13 §§ brottsbalken, om gärningen avser uppgift eller handling i ett ärende hos Skatteverket.

En anmälan ska dock inte göras om det kan antas att brottet inte kommer att medföra påföljd eller om anmälan av något annat skäl inte behövs.

En anmälan ska innehålla uppgift om de omständigheter som ligger till grund för misstanken om brott.

Skatteverket får fullgöra anmälningsskyldigheten till en sådan särskild enhet inom myndigheten som ska medverka vid brottsutredning, om

1. det inte finns skäl att anta att brottet kommer att leda till en annan påföljd än böter,
2. den misstänkte kan antas erkänna gärningen, och
3. den misstänkte har fyllt *tjuogoett* år. *18* år.

Denna förordning träder i kraft den 1 juli 2026.

---

⁴¹ Senaste lydelse 2023:364.

1.17 Förslag till förordning om ändring i förordningen (1999:1134) om belastningsregister

Härigenom föreskrivs att 4 a, 10 och 40 §§ förordningen (1999:1134) om belastningsregister ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

4 a §⁴²

I fråga om den som har dömts till ungdomsövervakning ska belastningsregistret även innehålla uppgifter om tidpunkten för verkställighetens början och slut.

I fråga om den som har dömts till ungdomsövervakning *eller utvidgad ungdomsövervakning* ska belastningsregistret även innehålla uppgifter om tidpunkten för verkställighetens början och slut.

10 §⁴³

Uppgifter ur belastningsregistret ska lämnas ut om det begärs av

1. det statsråd som är föredragande i ärenden enligt lagen (2022:700) om särskild kontroll av vissa utläningar, i ärenden om utlämning för brott, i ärenden om nåd i brottmål eller i andra ärenden enligt 12 kap. 9 § regeringsformen, i ärenden om överförande av straffverkställighet enligt lagen (1972:260) om internationellt samarbete rörande verkställighet av brottmålsdom eller i ärenden om anställning som domare eller hyresråd, eller den statsrådet bemyndigar, för utredning i ett sådant ärende och i fråga om den som ärendet gäller,

2. chefen för Justitiedepartementet eller den han eller hon bemyndigar, om utdraget behövs för att fullgöra en skyldighet Sverige har enligt en överenskommelse med en främmande stat,

3. en åklagarmyndighet, i ärenden där en prövning ska göras, i fråga om den som prövningen gäller,

4. Säkerhetspolisen, i ärenden om anställning eller uppdrag vid myndigheten,

5. Tullverket, i tillståndsärenden och andra ärenden där en lämplighetsprövning ska göras enligt Europaparlamentets och rådets för-

---

⁴² Senaste lydelse 2020:796.

⁴³ Senaste lydelse 2023:405.

ordning (EU) nr 952/2013 av den 9 oktober 2013 om fastställande av en tullkodex för unionen och de förordningar som meddelas med stöd av den förordningen, samt i andra tillståndsärenden och ärenden där en lämplighetsprövning ska göras, i fråga om den som prövningen gäller,

6. en länsstyrelse, i fråga om den som ärendet gäller, om inte annat anges, i ärenden

a) där länsstyrelsen enligt lag eller förordning ska hämta in sådana uppgifter,

b) där länsstyrelsen ska göra en lämplighetsprövning,

c) där länsstyrelsen ska pröva frågor om förbud mot att ha djur eller om omhändertagande av djur,

d) om godkännande och tillsyn enligt förordningen (1989:149) om bevakningsföretag m.m.,

e) om godkännande av skyddsvakt enligt skyddsförordningen (2010:523),

f) om godkännande och tillsyn enligt förordningen (2011:155) om auktorisation av delgivningsföretag, och

g) om auktorisation enligt förordningen om auktorisation av delgivningsföretag, i fråga om personer som anges i 4 § första stycket 1 och 2 den förordningen,

7. Transportstyrelsen, i fråga om den som myndigheten vid lämplighetsprövning enligt lagen (1998:493) om trafikskolor och förordningen (1998:978) om trafikskolor överväger att ge tillstånd eller godkänna samt i ärenden om körkortstillstånd, körkort, traktorkort, taxiförarlegitimation, tillstånd till yrkesmässig trafik eller taxitrafik, biluthyrning och transporttillstånd eller tillstånd för att få driva en redovisningscentral eller en beställningscentral för taxitrafik, i fråga om den som ärendet gäller,

8. en myndighet som har rätt att besluta om frihetsberövande åtgärd enligt lagarna om överlämnande eller utlämning för brott eller utlämningslagen (2005:716), i ärenden som rör en sådan åtgärd,

9. Kriminalvården, i fråga om den som myndigheten avser att anställa eller anlita som

a) övervakare,

b) förtroendeman enligt lagen (1991:2041) om särskild personutredning i brottmål, m.m. eller fängelseförordningen (2010:2010),

c) personutredare enligt lagen om särskild personutredning i brottmål, m.m.,

d) biträde enligt 6 § andra stycket lagen (1994:451) om intensivövervakning med elektronisk kontroll *eller* fängelseförordningen,

d) biträde enligt 6 § andra stycket lagen (1994:451) om intensivövervakning med elektronisk kontroll, 33 § fängelseförordningen *eller* 21 a § lagen (2020:616) om verkställighet av ungdomsövervakning,

e) kontrollör enligt 3 kap. 4 § förordningen (1998:642) om verkställighet av frivårdspåföljder, *eller*

f) särskild koordinator enligt 8 § lagen (2020:616) om verkställighet av ungdomsövervakning,

f) särskild koordinator *eller* biträdande koordinator enligt 8 § lagen (2020:616) om verkställighet av ungdomsövervakning,

10. Kriminalvården, när uppgiften behövs för prövning av en fråga enligt fängelselagen (2010:610), häkteslagen (2010:611), lagen om intensivövervakning med elektronisk kontroll, lagen om särskild personutredning i brottmål, m.m., lagen (2015:96) om erkännande och verkställighet av frihetsberövande påföljder inom Europeiska unionen, lagen (2015:650) om erkännande och verkställighet av frivårdspåföljder inom Europeiska unionen *eller* lagen om verkställighet av ungdomsövervakning,

11. en övervakningsnämnd *eller* Kriminalvården, i ärenden om övervakning, i fråga om den som ärendet gäller,

12. det statsråd som är föredragande i ärenden enligt lagen (2001:82) om svenskt medborgarskap, *eller* den statsrådet bemyndigar, för utredning i ett sådant ärende, i fråga om den som ärendet gäller,

13. Försvarmakten, i fråga om den som myndigheten avser att anställa för tjänstgöring i internationella militära insatser,

14. Migrationsverket, i ärenden enligt lagen om svenskt medborgarskap *eller* utlänningslagen, dels i fråga om den som ärendet gäller, dels för utredning enligt 5 kap. 3 a § första stycket 1 utlänningslagen, i fråga om någon annan än den som ärendet gäller, och i ärenden enligt lagen (2022:700) om särskild kontroll av vissa utläningar, i fråga om den som ärendet gäller,

15. Migrationsverket, i fråga om den som myndigheten avser att anställa *eller* anlita inom förvarsverksamheten,

16. en passmyndighet utom riket i passärenden, i fråga om den som ärendet gäller,

17. allmän domstol, i ärenden om omvandling enligt lagen (2006:45) om omvandling av fängelse på livstid, i fråga om den som ärendet gäller,

18. Domstolsverket, i fråga om den som verket avser att anställa som notarie,

19. Domarnämnden, i ärenden om anställning som domare eller hyresråd,

20. Kronofogdemyndigheten, i fråga om den som ärendet gäller, i ärenden enligt

a) 3 kap. lagen (2009:1427) om erkännande och verkställighet av bötesstraff inom Europeiska unionen,

b) 3 kap. lagen (2011:423) om erkännande och verkställighet av beslut om förverkande i vissa fall, och

c) Europaparlamentets och rådets förordning (EU) 2018/1805 av den 14 november 2018 om ömsesidigt erkännande av beslut om frysning och beslut om förverkande,

21. en migrationsdomstol eller Migrationsöverdomstolen, i mål om upphävande av allmän domstols beslut om utvisning på grund av brott, i fråga om den som ärendet gäller,

22. allmän domstol eller allmän förvaltningsdomstol, i fråga om en nämndeman som ska påbörja en tjänstgöringsperiod i domstolen,

23. en åklagarmyndighet i ärenden enligt förordningen (2014:1553) om förebyggande och lösning av tvister om utövande av jurisdiktion i straffrättsliga förfaranden inom Europeiska unionen,

24. en åklagarmyndighet eller allmän domstol i ett ärende enligt lagen (2017:1000) om en europeisk utredningsorder,

25. Rättsmedicinalverket, när uppgiften behövs för prövning enligt häkteslagen av om ett besök eller elektronisk kommunikation kan tillåtas eller ska kontrolleras, och

26. Myndigheten för samhällsskydd och beredskap, i fråga om den som omfattas av myndighetens prövning vid tillståndsgivning enligt Europaparlamentets och rådets förordning (EU) 2019/1148 av den 20 juni 2019 om saluföring och användning av sprängämnesprekursorer, om ändring av förordning (EG) nr 1907/2006 och om upphävande av förordning (EU) nr 98/2013, i den ursprungliga lydelsen.

Uppgifter om någon annan än den som prövningen gäller enligt första stycket 14 ska begränsas till uppgifter om påföljder för brott enligt 3, 4 eller 6 kap. eller 16 kap. 10 a § brottsbalken eller uppgifter

om kontaktförbud eller förbud enligt 3 kap. 5 § lagen (2015:642) om europeisk skyddsorder.

40 §⁴⁴

Uppgifter ur belastningsregistret ska inhämtas innan någon

1. döms till fängelse, villkorlig dom, skyddstillsyn, ungdomsövervakning eller sluten ungdomsvård,	1. döms till fängelse, villkorlig dom, skyddstillsyn, ungdomsövervakning, <i>utvidgad ungdomsövervakning</i> eller sluten ungdomsvård,
2. överlämnas till rättspsykiatrisk vård eller, om fängelse är föreskrivet för brottet, till vård enligt lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall, eller	
3. åläggs förvandlingsstraff.	

Denna förordning träder i kraft den 1 juli 2026.

---

⁴⁴ Senaste lydelse 2020:796.

1.18 Förslag till förordning om ändring i förordningen (1999:1135) om misstankeregister

Härigenom föreskrivs att 4 § förordningen (1999:1135) om misstankeregister ska ha följande lydelse.

Lydelse enligt SFS 2024:129

Föreslagen lydelse

4 §⁴⁵

En uppgift om misstanke om brott för vilket åtal har väckts ska lämnas ut om det begärs av

1. Justitiekanslern, i fråga om den som ansöker om ersättning enligt lagen (1998:714) om ersättning vid frihetsberövanden och andra tvångsåtgärder,

2. Kriminalvården, i fråga om den som myndigheten avser att anställa eller anlita som

a) övervakare,

b) förtroendeman enligt lagen (1991:2041) om särskild personutredning i brottmål, m.m. eller fängelseförordningen (2010:2010),

c) personutredare enligt lagen om särskild personutredning i brottmål, m.m.,

d) biträde enligt 6 § andra stycket lagen (1994:451) om intensivövervakning med elektronisk kontroll *eller* 33 § fängelseförordningen,

d) biträde enligt 6 § andra stycket lagen (1994:451) om intensivövervakning med elektronisk kontroll, 33 § fängelseförordningen *eller* 21 a § lagen (2020:616) om verkställighet av ungdomsövervakning,

e) kontrollör enligt 3 kap. 4 § förordningen (1998:642) om verkställighet av frivårdspåföljder, eller

f) särskild koordinator enligt 8 § lagen (2020:616) om verkställighet av ungdomsövervakning,

f) särskild koordinator *eller* biträdande koordinator enligt 8 § lagen (2020:616) om verkställighet av ungdomsövervakning,

3. Kriminalvården, när uppgiften behövs för prövning av en fråga enligt fängeslagen (2010:610), häkteslagen (2010:611), lagen om intensivövervakning med elektronisk kontroll, lagen om särskild

⁴⁵ Senaste lydelse 2024:129. Ändring i paragrafen föreslås även i SOU 2023:66.

personutredning i brottmål, m.m. eller lagen om verkställighet av ungdomsövervakning,

4. en övervakningsnämnd eller Kriminalvården, i ärenden om övervakning, i fråga om den som ärendet gäller,

5. Riksbanken, i fråga om den som banken avser att anställa som bevaknings- eller transportpersonal,

6. en statlig eller kommunal myndighet som beslutar om anställning av personal inom psykiatrisk sjukvård, vård av utvecklingsstörda, vård av barn och ungdom eller tvångsvård av missbrukare, i fråga om den som myndigheten avser att anställa eller anlita som uppdragstagare,

7. Myndigheten för samhällsskydd och beredskap eller en kommun, i fråga om den som myndigheten eller kommunen lämplighetsprövar enligt 19 § lagen (2010:1011) om brandfarliga och explosiva varor,

8. en socialnämnd, i ärenden om

a) att utse kontaktperson eller kontaktfamilj enligt 3 kap. 6 b § socialtjänstlagen (2001:453) för en person som inte har fyllt 21 år,

b) vårdnad om barn, barns boende, umgänge med barn, medgivande att ta emot barn m.m. enligt 5 kap. 2 §, 6 kap. 6, 6 a och 8–10 §§ socialtjänstlagen,

c) adoption enligt 6 kap. 12–16 §§ socialtjänstlagen,

d) åtgärder enligt lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall, lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga eller lagen (2024:79) om placering av barn i skyddat boende, eller

e) att utse särskild handläggare enligt 9 § lagen om verkställighet av ungdomsövervakning,

9. Transportstyrelsen, i fråga om den som myndigheten vid lämplighetsprövning

a) enligt luftfartslagen (2010:500) och luftfartsförordningen (2010:770) överväger att ge certifikat eller tillstånd, eller

b) enligt 4 § lagen (1990:1157) om säkerhet vid tunnelbana och spårväg, 2 kap. 2 § järnvägsmarknadslagen (2022:365), 3 kap. 3 och 7 §§ järnvägssäkerhetslagen (2022:367) eller 4 kap. 2 och 5 §§ lagen (2022:368) om nationella järnvägssystem överväger att ge tillstånd,

10. Finansinspektionen, i fråga om den som myndigheten lämplighetsprövar enligt

a) lagen (1996:1006) om valutaväxling och annan finansiell verksamhet,

- b) lagen (2004:46) om värdepappersfonder,
  - c) lagen (2004:297) om bank- och finansieringsrörelse,
  - d) lagen (2007:528) om värdepappersmarknaden,
  - e) lagen (2010:751) om betaltjänster,
  - f) försäkringsrörelselagen (2010:2043),
  - g) lagen (2011:755) om elektroniska pengar,
  - h) lagen (2013:561) om förvaltare av alternativa investeringsfonder,
  - i) lagen (2014:275) om viss verksamhet med konsumentkrediter,
  - j) lagen (2016:1024) om verksamhet med bostadskrediter,
  - k) lagen (2019:742) om tjänstepensionsföretag,
  - l) lagen (2023:714) om förvärv och förvaltning av nödlidande kreditavtal,
  - m) lagen (2024:114) om clearing och avveckling av betalningar,
  - n) Europaparlamentets och rådets förordning (EU) nr 648/2012 av den 4 juli 2012 om OTC-derivat, centrala motparter och transaktionsregister, eller
  - o) Europaparlamentets och rådets förordning (EU) nr 909/2014 av den 23 juli 2014 om förbättrad värdepappersavveckling i Europeiska unionen och om värdepapperscentraler samt ändring av direktiv 98/26/EG och 2014/65/EU och förordning (EU) nr 236/2012,
11. Fastighetsmäklarinspektionen, vid en redbarhets- och lämplighetsprövning av en fastighetsmäklare enligt fastighetsmäklarlagen (2021:516),
12. Kammarkollegiet, i fråga om den som myndigheten vid prövning enligt förordningen (1985:613) om auktorisation av tolkar och översättare avser att auktorisera,
13. Revisorsinspektionen, i fråga om den som myndigheten vid lämplighetsprövning enligt revisorslagen (2001:883) överväger att auktorisera eller godkänna,
14. Skatteverket, för prövning av upplagshavare, skatteupplag och registrerade varumottagare enligt lagen (1994:1776) om skatt på energi, lagen (2022:155) om tobaksskatt eller lagen (2022:156) om alkoholskatt, skattebefriade förbrukare enligt lagen om skatt på energi eller lagen om alkoholskatt samt lagerhållare enligt lagen om skatt på energi, lagen (2018:696) om skatt på vissa nikotinhaltiga produkter eller lagen om tobaksskatt,
15. Försvarsmakten, i fråga om dels totalförsvarspliktiga som är inskrivna för värnplikt enligt lagen (1994:1809) om totalförsvars-

plikt, dels dem som Försvarsmakten avser att anta eller som är antagna till militär utbildning inom myndigheten,

16. Försvarsmakten, i fråga om den som myndigheten avser att anställa för tjänstgöring i internationella militära insatser,

17. Läke medelsverket, i fråga om den som myndigheten överväger att ge tillstånd enligt 2 kap. 1 § lagen (2009:366) om handel med läkemedel eller lagen (1992:860) om kontroll av narkotika,

18. Kronofogdemyndigheten, för utredning i ärenden enligt skuldsaneringslagen (2016:675) eller lagen (2016:676) om skuldsanering för företagare, i fråga om den som ärendet gäller,

19. Riksgäldskontoret, i fråga om den som myndigheten överväger att betala ut ersättning till enligt lagen (1999:158) om investerarskydd,

20. Rättsmedicinalverket, när uppgiften behövs för prövning enligt häkteslagen av om ett besök eller elektronisk kommunikation kan tillåtas eller ska kontrolleras, och

21. Migrationsverket, i fråga om den som myndigheten avser att anställa eller anlita inom förvarsverksamheten.

Denna förordning träder i kraft den 1 juli 2026.

1.19 Förslag till förordning om ändring i förordningen (2018:1746) om Kriminalvårdens behandling av personuppgifter inom brottsdatalagens område

Härigenom föreskrivs att 2, 15 a–16 och 18 §§ förordningen (2018:1746) om Kriminalvårdens behandling av personuppgifter inom brottsdatalagens område ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

2 §⁴⁶

Om det är nödvändigt för att utföra en uppgift som anges i 2 kap. 1 § lagen (2018:1699) om kriminalvårdens behandling av personuppgifter inom brottsdatalagens område får uppgifter om följande behandlas:

1. namn, personnummer eller annan identifieringsuppgift, fotografi, adress, telefonnummer, yrke och utbildning, kön, medborgarskap och språk,
2. kommun där den registrerade är folkbokförd,
3. namn, adress, telefonnummer, telefaxnummer och e-postadress som rör
  - a) ombud eller ställföreträdare för den registrerade,
  - b) arbetsgivare, utbildningsanstalt eller liknande och kontaktperson,
  - c) statlig eller kommunal befattningshavare som i tjänsten tar befattning med den registrerade,
  - d) tolk, och
  - e) vårdnadshavare, särskilt förordnad vårdnadshavare, förmyndare, god man och familjehemsförälder,
4. närståendes namn, adress, telefonnummer och relation till den registrerade,
5. genomförd personutredning och rättspsykiatrisk undersökning, läkarintyg enligt 7 § lagen (1991:2041) om särskild personutredning i brottmål, m.m., utredning med utlåtande om risk för återfall i brottslighet enligt 10 § lagen (2006:45) om omvandling av fängelse på livstid och yttrande från socialnämnden enligt 11 § lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare,

---

⁴⁶ Senaste lydelse 2020:798.

6. en domstols dom eller slutliga beslut som avser fängelse, skyddstillsyn, villkorlig dom med föreskrift om samhällstjänst, ungdomsövervakning eller förvandlingsstraff för böter eller vite och beslut i häktningsfrågor,
7. domstolens avräkningsunderlag,
8. brott för vilket den registrerade är skäligen misstänkt,
9. ansökan om nåd och regeringens beslut i sådana frågor,
10. annat beslut av regeringen som avser den registrerade och som har betydelse för verkställigheten av påföljd,
11. ansökan och beslut enligt lagen om omvandling av fängelse på livstid,
12. dom, beslut eller föreläggande av allmän förvaltningsdomstol eller beslut av en myndighet som avser den registrerade och som har betydelse för verkställigheten av påföljd,
13. överklagande av en domstols dom eller beslut, regeringens beslut eller en myndighets beslut,
14. tidpunkt för verkställighetens början, prøvotid och övervakningstid,
15. tidpunkt för frigivning från kriminalvårdsanstalt och återstående strafftid vid villkorlig frigivning,
16. verkställighet av samhällstjänst och intensivövervakning med elektronisk kontroll,
17. beslut av myndighet i en annan stat om verkställighet av påföljd som avser den registrerade,
18. andra uppgifter om verkställighet av påföljd, och
19. tidpunkten för bortfallande av fängelse enligt 35 kap. 8 och 9 §§ brottsbalken eller förvandlingsstraff för böter eller vite enligt 18 och 21 §§ bötesverkställighetslagen (1979:189).

15 a §⁴⁷

I fråga om personer som är dömda till ungdomsövervakning får utöver de uppgifter som anges i 2 § uppgifter om följande behandlas:

1. sådant som avses i 3 § 7 och 5 § 10–12, 18 och 22 men som ska avse den som är dömd till ungdomsövervakning i stället för den som är misstänkt,

2. innehållet i verkställighetsplanen,

3. sysselsättning,

4. att den dömda har ålagts kontaktförbud eller tillträdesförbud,

5. koordinators namn, adress och telefonnummer, om Kriminalvården har förordnat en person som inte är tjänsteman vid myndigheten till särskild koordinator enligt 5 § förordningen (2020:792) om verkställighet av ungdomsövervakning.

I fråga om personer som är dömda till ungdomsövervakning *eller utvidgad ungdomsövervakning* får utöver de uppgifter som anges i 2 § uppgifter om följande behandlas:

1. sådant som avses i 3 § 7 och 5 § 10–12, 18 och 22 men som ska avse den som är dömd till ungdomsövervakning *eller utvidgad ungdomsövervakning* i stället för den som är misstänkt,

5. koordinators namn, adress och telefonnummer, om Kriminalvården har förordnat en person som inte är tjänsteman vid myndigheten till särskild koordinator *eller biträdande koordinator* enligt 5 § förordningen (2020:792) om verkställighet av ungdomsövervakning.

15 b §⁴⁸

I fråga om den som dömts till ungdomsövervakning får Kriminalvården utöver de uppgifter som anges i 2 och 15 a §§ behandla personuppgifter i en sådan journal som avses i 9 § förordningen (2020:792) om verkställighet av ungdomsövervakning. En sådan journal får innehålla uppgifter om alla beslut

I fråga om den som dömts till ungdomsövervakning *eller utvidgad ungdomsövervakning* får Kriminalvården utöver de uppgifter som anges i 2 och 15 a §§ behandla personuppgifter i en sådan journal som avses i 9 § förordningen (2020:792) om verkställighet av ungdomsövervakning. En sådan journal får inne-

⁴⁷ Senaste lydelse 2020:798.

⁴⁸ Senaste lydelse 2020:798.

som har fattats, viktiga händelser under verkställigheten och väsentliga uppgifter om viktiga eller planerade åtgärder som gäller den dömda. Den får även innehålla uppgifter om andra omständigheter som är av betydelse för verkställigheten.

hålla uppgifter om alla beslut som har fattats, viktiga händelser under verkställigheten och väsentliga uppgifter om viktiga eller planerade åtgärder som gäller den dömda. Den får även innehålla uppgifter om andra omständigheter som är av betydelse för verkställigheten.

15 c §⁴⁹

Personuppgifter i en sådan journal som avses i 15 b § får inte behandlas längre än tio år efter det att den senaste påföljden avseende den registrerade helt har verkställts. I övrigt får uppgifter om den som dömts till ungdomsövervakning inte behandlas längre än två år efter det att verkställigheten har avslutats.

Personuppgifter i en sådan journal som avses i 15 b § får inte behandlas längre än tio år efter det att den senaste påföljden avseende den registrerade helt har verkställts. I övrigt får uppgifter om den som dömts till ungdomsövervakning *eller utvidgad ungdomsövervakning* inte behandlas längre än två år efter det att verkställigheten har avslutats.

Bestämmelsen i 2 kap. 17 § andra stycket brottsdatalogen (2018:1177) gäller inte vid tillämpningen av denna paragraf.

16 §⁵⁰

Kriminalvården ska föra ett register (centrala kriminalvårdsregistret) över personer som

1. är häktade,
2. har dömts till fängelse, skyddstillsyn, villkorlig dom med föreskrift om samhällstjänst *eller* ungdomsövervakning,
2. har dömts till fängelse, skyddstillsyn, villkorlig dom med föreskrift om samhällstjänst, ungdomsövervakning *eller utvidgad ungdomsövervakning*,
3. har ålagts förvandlingsstraff för böter eller vite, eller

⁴⁹ Senaste lydelse 2020:798.

⁵⁰ Senaste lydelse 2020:798.

4. på grund av en utländsk brottmålsdom har dömts till en sådan påföljd som avses i 2 eller 3 och som ska verkställas i Sverige.

Nuvarande lydelse

18 §⁵¹

För registrering i det centrala kriminalvårdsregistret ska nedan angivna myndigheter lämna uppgifter till Kriminalvården i följande fall.

Uppgift lämnas av

1. Polismyndigheten

Uppgift lämnas om

Dom eller beslut som avser fängelse, skyddstillsyn, ungdomsövervakning, villkorlig dom med föreskrift om samhällstjänst eller förvandlingsstraff för böter eller vite.

Överklagande av dom eller slutligt beslut som det har lämnats uppgift om tidigare.

Beslut under rättegången att vidare verkställighet inte får äga rum beträffande den som har dömts till skyddstillsyn.

Att dom eller slutligt beslut som uppgift har lämnats om tidigare har fått laga kraft.

Att påföljd i dom eller slutligt beslut som uppgift har lämnats om tidigare har ändrats till en annan påföljd än fängelse, skyddstillsyn, ungdomsövervakning el-

---

⁵¹ Senaste lydelse 2022:832.

- ler villkorlig dom med föreskrift om samhällstjänst.
- Att fängelse på livstid har omvandlats till fängelse på viss tid enligt lagen (2006:45) om omvandling av fängelse på livstid.
2. Regeringskansliet
3. Migrationsverket, en migrationsdomstol och Migrationsöverdomstolen
4. de allmänna domstolarna
- Beslut i nådeärenden.
- Beslut om att inhibition av en allmän domstols beslut om utvisning på grund av brott meddelas eller upphävs, att ett tidsbegränsat uppehållstillstånd beviljas en utlänning som har utvisats på grund av brott eller att ett utvisningsbeslut på grund av brott helt eller delvis upphävs.
- Dom eller beslut som avser fängelse, skyddstillsyn, ungdomsövervakning, villkorlig dom med föreskrift om samhällstjänst eller förvandlingsstraff för böter eller vite.
- Överklagande av dom eller slutligt beslut som det har lämnats uppgift om tidigare.
- Att dom eller slutligt beslut som uppgift har lämnats om tidigare har fått laga kraft.
- Att påföljd i dom eller slutligt beslut som uppgift har lämnats om tidigare har ändrats till en annan påföljd än fängelse,

skyddstillsyn, ungdomsövervakning eller villkorlig dom med föreskrift om samhällstjänst.

Att fängelse på livstid har omvandlats till fängelse på viss tid enligt lagen om omvandling av fängelse på livstid.

Sådana förhållanden med betydelse för verkställighet av häktning eller straffrättsliga påföljder som avses i 5 b § 2 förordningen (2014:1085) om rättsväsendets informationshantering.

Polismyndighetens uppgiftsskyldighet enligt första stycket 1 gäller endast sådana domar och beslut av en hovrätt eller Högsta domstolen som avses i 5 och 5 a §§ förordningen (1970:517) om rättsväsendets informationssystem.

De allmänna domstolarnas uppgiftsskyldighet enligt första stycket 4 gäller inte sådana domar och beslut av en hovrätt eller Högsta domstolen som avses i 5 och 5 a §§ förordningen om rättsväsendets informationssystem.

Föreslagen lydelse

18 §

För registrering i det centrala kriminalvårdsregistret ska nedan angivna myndigheter lämna uppgifter till Kriminalvården i följande fall.

Uppgift lämnas av

1. Polismyndigheten

Uppgift lämnas om

Dom eller beslut som avser fängelse, skyddstillsyn, ungdomsövervakning, *utvidgad ungdomsövervakning*, villkorlig dom med föreskrift om samhällstjänst eller

förvandlingsstraff för böter eller vite.

Överklagande av dom eller slutligt beslut som det har lämnats uppgift om tidigare.

Beslut under rättegången att vidare verkställighet inte får äga rum beträffande den som har dömts till skyddstillsyn.

Att dom eller slutligt beslut som uppgift har lämnats om tidigare har fått laga kraft.

Att påföljd i dom eller slutligt beslut som uppgift har lämnats om tidigare har ändrats till en annan påföljd än fängelse, skyddstillsyn, ungdomsövervakning, *utvidgad ungdomsövervakning* eller villkorlig dom med föreskrift om samhällstjänst.

Att fängelse på livstid har omvandlats till fängelse på viss tid enligt lagen (2006:45) om omvandling av fängelse på livstid.

2. Regeringskansliet

Beslut i nådeärenden.

3. Migrationsverket, en migrationsdomstol och Migrationsöverdomstolen

Beslut om att inhibition av en allmän domstols beslut om utvisning på grund av brott meddelas eller upphävs, att ett tidsbegränsat uppehållstillstånd beviljas en utlänning som har utvisats på grund av brott eller att ett utvis-

ningsbeslut på grund av brott helt eller delvis upphävs.

4. de allmänna domstolarna

Dom eller beslut som avser fängelse, skyddstillsyn, ungdomsövervakning, *utvidgad ungdomsövervakning*, villkorlig dom med föreskrift om samhällstjänst eller förvandlingsstraff för böter eller vite.

Överklagande av dom eller slutligt beslut som det har lämnats uppgift om tidigare.

Att dom eller slutligt beslut som uppgift har lämnats om tidigare har fått laga kraft.

Att påföljd i dom eller slutligt beslut som uppgift har lämnats om tidigare har ändrats till en annan påföljd än fängelse, skyddstillsyn, ungdomsövervakning, *utvidgad ungdomsövervakning* eller villkorlig dom med föreskrift om samhällstjänst.

Att fängelse på livstid har omvandlats till fängelse på viss tid enligt lagen om omvandling av fängelse på livstid.

Sådana förhållanden med betydelse för verkställighet av häktning eller straffrättsliga påföljder som avses i 5 b § 2 förordningen (2014:1085) om rättsväsendets informationshantering.

Polismyndighetens uppgiftsskyldighet enligt första stycket 1 gäller endast sådana domar och beslut av en hovrätt eller Högsta domstolen som avses i 5 och 5 a §§ förordningen (1970:517) om rättsväsendets informationssystem.

De allmänna domstolarnas uppgiftsskyldighet enligt första stycket 4 gäller inte sådana domar och beslut av en hovrätt eller Högsta domstolen som avses i 5 och 5 a §§ förordningen om rättsväsendets informationssystem.

Denna förordning träder i kraft den 1 juli 2026.

1.20 Förslag till förordning om ändring i förordningen (2020:792) om verkställighet av ungdomsövervakning

Härigenom föreslås i fråga om förordningen (2020:792) om verkställighet av ungdomsövervakning

dels att 5, 6 och 9 §§ och rubriken närmast före 5 § ska ha följande lydelse,

dels att det ska införas två nya paragrafer, 6 a och 6 b §§, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

Särskild koordinator

Särskild koordinator *och biträdande koordinator*

5 §

Till särskild koordinator ska en tjänsteman vid Kriminalvården eller en annan lämplig person förordnas.

Till särskild koordinator eller *biträdande koordinator* ska en tjänsteman vid Kriminalvården eller en annan lämplig person förordnas.

6 §

Kriminalvården får entlediga koordinatorn och i stället förordna någon annan till särskild koordinator.

Kriminalvården får entlediga koordinatorn och i stället förordna någon annan till särskild koordinator *eller biträdande koordinator*.

6 a §

Om en biträdande koordinator förordnas ska den dömdes kontakter med den biträdande koordinatorn regleras i verkställighetsplanen.

6 b §

En biträdande koordinator har rätt till ersättning för sitt upp-

drag. Kriminalvården prövar frågor om och betalar ut sådan ersättning. Om den biträdande koordinatören är en tjänsteman vid Kriminalvården som fullgör uppdraget i tjänsten, lämnas dock inte någon ersättning.

9 §

För den vars dom på ungdomsövervakning verkställs ska Kriminalvården föra en journal.

För den vars dom på ungdomsövervakning *eller utvidgad ungdomsövervakning* verkställs ska Kriminalvården föra en journal.

Denna förordning träder i kraft den 1 juli 2026.

1.21 Förslag till förordning om ändring i förordningen (2023:363) om samordningsnummer

Härigenom föreslås att 20 § förordningen (2023:363) om samordningsnummer ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

20 §

Skatteverket ska göra en anmälan till Polismyndigheten eller till åklagare så snart det finns anledning att anta att någon har gjort sig skyldig till brott enligt 4 kap. 6 b §, 14 kap. 1–4 och 10 §§ eller 15 kap. 10–13 §§ brottsbalken, om gärningen avser uppgift eller handling i ett ärende hos Skatteverket.

En anmälan ska dock inte göras om det kan antas att brottet inte kommer att medföra påföljd eller om anmälan av något annat skäl inte behövs.

En anmälan ska innehålla uppgift om de omständigheter som ligger till grund för misstanken om brott.

Skatteverket får fullgöra anmälningsskyldigheten till en sådan särskild enhet inom myndigheten som ska medverka till brottsutredning, om

1. det inte finns skäl att anta att brottet kommer att leda till en annan påföljd än böter,

2. den misstänkte kan antas erkänna gärningen, och

3. den misstänkte har fyllt *tjugoett* år.   3. den misstänkte har fyllt *18* år.

Denna förordning träder i kraft den 1 juli 2026.

2 Utredningens uppdrag och arbete

2.1 Utredningens uppdrag

Den 6 juli 2023 beslutade regeringen att tillsätta en särskild utredare med uppdrag att överväga och föreslå ändringar av den straffrättsliga särbehandlingen av unga lagöverträdare. Utredaren fick bl.a. i uppdrag att överväga och ta ställning till om påföljden ungdomsövervakning ska kunna användas i fler fall än i dag och om påföljden bör förstärkas, att lämna förslag om en ny påföljd benämnd utvidgad ungdomsövervakning och förslag som innebär skärpta regler avseende undanröjande av ungdomspåföljder. Utredaren ska även föreslå ändringar som innebär att lagöverträdare i åldersgruppen 18–20 år behandlas som vuxna vid straffmätningen och att ålder ges minskad betydelse vid straffmätningen för lagöverträdare i åldern 15–17 år (dir. 2023:112).

Arbetet ska genomsyras av ett ungdoms- och barnrättsperspektiv och förslagen ska säkerställa att barnets rättigheter tillgodoses i enlighet med Förenta nationernas (FN) konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen).

Genom tilläggsdirektiv den 9 november 2023 beslutade regeringen att utredningstiden för den del av uppdraget som rör skärpta regler om ungdomsövervakning skulle förkortas. Uppdraget i den delen ska redovisas i ett delbetänkande, senast den 3 juni 2024 (dir. 2023:156).

Direktiven fogas som *bilaga 1* och *2* till betänkandet.

2.2 Utredningens arbete

Utredningen påbörjade sitt arbete i september 2023. Det har bedrivits på sedvanligt sätt med regelbundna sammanträden med expertgruppen och löpande kontakter i enskilda frågor med experterna. Utredningen har hittills sammanträtt vid totalt sju tillfällen.

Det har varit angeläget för utredningen att skapa sig en bild av hur ungdomsbrottsligheten i Sverige ser ut i dag och hur den har utvecklats under den senaste tiden. I det syftet gjorde utredaren och sekreteraren besök hos flera myndigheter under hösten och vintern 2023. Utredaren och sekreteraren höll möte med statistiker vid Åklagarmyndigheten den 29 september 2023, med Polismyndighetens nationella operativa avdelning (NOA), som bl.a. företrädades av chefen Johan Olsson, den 2 oktober 2023 och med företrädare för Säkerhetspolisen den 5 oktober 2023. Utredaren sammanträffade 5 oktober 2023 med avdelningschefen vid Polismyndigheten Martin Valfridsson, som leder Delegationen för brottsförebyggande åtgärder (S 2023:C).

Vidare träffade utredaren och sekreteraren Brottsförebyggande rådet, som bl.a. företrädades av generaldirektören Mattias Larsson, den 6 oktober 2023. Utredaren och sekreteraren närvarade vid en konferens som hölls av Studieförbundet Näringsliv och Samhälle (SNS) den 11 oktober 2023 i ämnet Hur påverkar samhällsvård framtida kriminalitet?

Utredaren och sekreteraren deltog vid Barnrättsdelegationens möte den 6 december 2023. Utredaren presenterade då utredningsuppdraget och mötesdeltagarna lämnade synpunkter på frågor som ingår i utredningsarbetet. Den 14 december 2023 träffade utredaren och sekreteraren företrädare för Tullverket.

Vid ett studiebesök hos Kriminalvården den 26 januari 2024 deltog utredaren och båda sekreterarna. Då diskuterades myndighetens erfarenheter av ungdomsövervakning och företrädare för Kriminalvården lämnade synpunkter på den nuvarande lagstiftningen. Utredaren och båda sekreterarna träffade företrädare för frivården i Stockholms stad den 14 mars 2024 i samma syfte och samtalande även med en ungdom som verkställde ungdomsövervakning.

Utredaren och båda sekreterarna närvarade den 9 februari 2024 vid ett samtal som SNS arrangerade med en av finalisterna till SNS-

priset, professor Amir Rostami angående forskningen om vad som kan göras för att stoppa gängen och bryta brottsutvecklingen.

Den 9 februari 2024 träffade utredaren och en av sekreterarna riksåklagaren och andra företrädare för Åklagarmyndigheten för att ta del av deras synpunkter.

Den 12 mars 2024 besökte utredaren och båda sekreterarna två av Statens institutionsstyrelsens (SiS) ungdomshem för att informera sig om verksamheten och samtala med ungdomar som verkställer sluten ungdomsvård för allvarliga brott.

Den 28 mars 2024 höll utredaren och båda sekreterarna ett digitalt möte med Kriminalvårdens rättschef och chefen för avdelningen för anstalt, häkte och frivård för att ta del av deras synpunkter på Kriminalvårdens möjligheter att ta sig an nya arbetsuppgifter.

Den 18 april 2024 träffade utredaren och båda sekreterarna företrädare för Sveriges kommuner och regioner (SKR).

2.3 Betänkandets disposition

Författningsförslagen finns i kapitel 1 och i detta kapitel redovisas utredningens uppdrag och arbete. Kapitel 3–5 är deskriptiva kapitel som ger en grundläggande förståelse för området. Kapitel 3 redovisar utgångspunkterna för utredningens arbete och redogör för vilka frågor som behandlas i delbetänkandet respektive slutbetänkandet. I kapitel 4 går systemet med schematisk ungdomsreduktion igenom och i kapitel 5 beskrivs dagens påföljder för unga lagöverträdare.

Därefter följer utredningens överväganden i de delar som rör frågan vilken hänsyn som bör tas till lagöverträdarens ungdom, s.k. ungdomsreduktion. I kapitel 6 finns utredningens överväganden och förslag när det gäller ungdomsreduktion för lagöverträdare i åldrarna 18–20 år. Motsvarande överväganden och förslag för lagöverträdare i åldrarna 15–17 år finns i kapitel 7.

I kapitel 8 beskrivs påföljden ungdomsövervakning och i kapitel 9 tecknas en bild av de erfarenheter av ungdomsövervakning som finns hittills. I kapitel 10 redovisas utredningens överväganden och förslag när det gäller översynen av påföljden ungdomsövervakning. Kapitel 11 innehåller utredningens överväganden och förslag till en ny påföljd, utvidgad ungdomsövervakning. Övriga frågor tas upp i kapitel 12. I det kapitlet behandlas bl.a. behovet av reglering av be-

handling av biometriska uppgifter. Även behovet av vissa följdändringar till bestämmelserna om ungdomsövervakning och utvidgad ungdomsövervakning behandlas.

I kapitel 13 tecknas en allmän bild av förslagets samlade effekter. Ikraftträdande och övergångsbestämmelser behandlas i kapitel 14. Därefter analyseras konsekvenserna av förslagen i kapitel 15. Författningskommentaren finns i kapitel 16.

3 Utgångspunkter

3.1 Allmänna utgångspunkter

Utredningens uppdrag ska enligt direktiven genomsyras av ett barnrätts- och ungdomsperspektiv. De förslag som lämnas ska utformas i överensstämmelse med barnkonventionen. Den grupp av lagöverträdare som påverkas av de förslag som lämnas i delbetänkandet är i stor utsträckning barn i den mening som avses i barnkonventionen, dvs. personer under 18 år. Eftersom barnkonventionen är av stor vikt för utredningsuppdraget redovisas i avsnitt 3.5 de bestämmelser i konventionen som är av särskild betydelse för de frågor som behandlas i delbetänkandet.

I den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (Europakonventionen) regleras grundläggande rättigheter som gäller för alla, alltså även för barn. Därför berörs även några artiklar i Europakonventionen som bedöms ha nära anknytning till de överväganden som ligger inom ramen för delbetänkandet.

Även regeringsformen innehåller bestämmelser om grundläggande friheter och rättigheter som kan beröras av förslagen. Eftersom det bara gäller vissa begränsade delar av delbetänkandet behandlas regeringsformen enbart i de avsnitt där den aktualiseras.

3.2 Definition av barn

Betänkandet behandlar frågor som rör unga lagöverträdare. I betänkandet används uttrycket barn för att markera att det som avses är personer som inte har fyllt 18 år. När både barn under 18 år och unga i åldern 18–20 år avses hänvisas till den gruppen som barn och unga. Utredningens avsikt med det är att på så sätt vara tydlig med att definitionen av barn i barnkonventionen tillämpas. Den innebär att

med barn avses varje människa under 18 års ålder, om inte barnet blir myndigt tidigare enligt den lag som gäller för barnet (artikel 1 i barnkonventionen). I de situationer där utredningen enbart åsyftar barn och unga som har begått brott används termen unga lagöverträdare.

3.3 Straffsystemets syften och principer

Beträffande syftet med påföljder kan åtskillnad göras mellan allmänprevention och individualprevention.

Med allmänprevention avses att påföljdssystemet och de straffrättsliga ingripandena ska ha en brottsförebyggande verkan på människor i allmänhet. Det syftet anses företrädesvis kunna uppnås på två sätt. För det första kan antas att risken för att drabbas av straff utgöra ett skäl för att avstå från det straffsanktionerade handlandet, dvs. straffet verkar avskräckande. I vilken utsträckning en avskräckningseffekt kan uppnås beror sannolikt bl.a. på vilket brott det är fråga om och hur stor risken är för att bli upptäckt och lagförd. För det andra kan straff för vissa handlingar anses ha en moralförstärkande eller moralförstärkande effekt. Det anses då inte vara själva straffhotet, utan snarare de normer som kriminaliseringen värnar, som avhåller människor från det oönskade beteendet.

Individualprevention utgår från att straffet syftar till att avhålla den enskilde lagöverträdaren från att begå nya brott. Även det syftet har ansetts kunna uppfyllas på olika sätt, dels genom att den repression som straffet innebär avskräcker den enskilde från fortsatt kriminalitet (individuell avskräckning), dels genom att det straffrättsliga ingripandet innebär att den dömda – tillfälligt eller permanent – hindras att begå brott (inkapacitering), dels genom att påföljden bygger på individuell vård eller behandling för att lagöverträdaren ska återanpassas i samhället (rehabilitering).

Allmänprevention brukar åberopas som ett generellt ändamål med straffsystemet och som en anledning till att lagstiftaren belägger vissa gärningar med straff. Individualprevention – framför allt i form av rehabilitering – har å sin sida framhållits som en styrande princip för verkställigheten av ådömda påföljder. Det finns även ett visst begränsat utrymme att göra allmän- och individualpreventiva överväganden på domsnivå, inom ramen för påföljdsbestämningen. Allmänprevention yttrar sig i brottslighetens art som ett skäl för att

välja fängelse som påföljd och individualpreventiva överväganden har t.ex. inflytande när det kommer till valet mellan villkorlig dom och skyddstillsyn.

När det gäller påföljdsbestämningen dominerar annars principerna om proportionalitet och ekvivalens, som innebär att de påföljder som utdöms ska svara mot brottets svårhet. Svårare brott ska bestraffas strängare än lindrigare brott och lika svåra brott ska bestraffas lika strängt. Principerna kommer till uttryck i reglerna om straffmätning och val av påföljd i 29 och 30 kap. brottsbalken och särskilt genom den centrala betydelse straffvärdet har för utfallet av påföljdsbestämningen. Även om individualpreventiva överväganden traditionellt har haft en något större plats när det gäller påföljder för unga lagöverträdare är proportionalitetsprincipen i stor utsträckning styrande också beträffande den kategorin. Ungdomspåföljderna låter sig rangordnas efter ingripandegrad och det som avgör valet mellan påföljderna är framför allt brottets svårhet, som tar sig uttryck i straffmätningens värde (se den s.k. påföljdstrappan i avsnitt 5.4).

3.4 Unga lagöverträdare särbehandlas

3.4.1 Särskilda regler om utredning och lagföring

Sedan länge särbehandlas unga lagöverträdare i den svenska lagstiftningen. En utgångspunkt för gällande lagstiftning är att unga lagöverträdare så långt möjligt bör hanteras på annat sätt än vuxna. Det kommer främst till uttryck genom regleringen i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare (LUL). Där regleras bl.a. möjligheten att ge unga lagöverträdare en straffvarning i stället för att åtala dem. Ju yngre en lagöverträdare är, desto mer talar generellt sett för att inte utsätta honom eller henne för den påfrestning som en rättegång anses innebära. Straffvarning beslutas av åklagare och meddelas den unga lagöverträdaren vid ett personligt möte. Tanken är att straffvarning ska ersätta åtal och rättegång dels om de åtgärder som de sociala myndigheterna vidtar mot den unga lagöverträdaren med anledning av brottet eller av andra skäl anses vara tillräckliga som ett ingripande mot brottet, dels om brottet har begåtts av okynne eller förhastande (ungdomlig omognad) och inte kräver en mer ingripande åtgärd.

När det är fråga om allvarliga brott är emellertid straffvarning sällan en tillräckligt ingripande åtgärd, vilket innebär att åtal väcks. Ibland krävs det åtal av andra skäl, t.ex. för att klarlägga den unga lagöverträdarens skuld eller för att tillgodose målsägandens intressen. I LUL finns det också bestämmelser om rättegången mot unga lagöverträdare. I lagen regleras också möjligheten att utreda och vissa fall låta domstol pröva om någon under 15 år har begått brott.

3.4.2 Särskilt anpassade påföljder

Unga lagöverträdare, framför allt barn, särbehandlas även vid straffmätningen och påföljdsvalet vid en fällande dom. I 32 kap. brottsbalken regleras påföljder som är särskilt anpassade till de behov och förutsättningar som gäller för barn och unga. De påföljderna ska normalt väljas för unga lagöverträdare. De särskilda ungdomspåföljderna är enligt gällande lagstiftning ungdomsvård, ungdomstjänst, ungdomsovervakning och slutna ungdomsvård. De två sistnämnda är i dag de mest ingripande påföljderna som är särskilt anpassade för unga lagöverträdare.

Det förhållandet att det finns särskilda ungdomspåföljder hindrar i och för sig inte att någon som är under 18 år döms till samma påföljder som vuxna, framför allt böter, bl.a. om en ungdomspåföljd skulle vara allt för ingripande i förhållande till brottet. Även påföljderna villkorlig dom och skyddstillsyn kan användas i de fall där domstolen anser att det är en lämpligare påföljd än en ungdomspåföljd.

3.4.3 En reglering under förändring

Utredningen om frihetsberövande påföljder för unga har föreslagit att påföljden slutna ungdomsvård ska avskaffas. I stället ska barn i åldern 15–17 år kunna dömas till fängelse, som ska verkställas enligt en ny fängeslag för unga (En översyn av regleringen om frihetsberövande påföljder för unga, SOU 2023:44, s. 29 f. och 39 f.).

Vidare pågår flera utredningar vilkas förslag kan leda till förändrade straffskalor, ändringar i påföljdssystemet och annat som i sin tur kan påverka framför allt utrymmet för att använda vissa ungdomspåföljder. Här bör särskilt nämnas Straffreformutredningen

(dir. 2023:115 och dir. 2023:181) och Utredningen om påföljder, återfall och verkställighet (dir. 2022:95 och dir. 2023:74).

3.5 Konventionsåtaganden m.m.

3.5.1 Allmänt om barnkonventionen

Barnkonventionen gäller sedan den 1 januari 2020 som svensk lag enligt lagen (2018:1197) om Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter. Barnkonventionen ger alla barn upp till 18 år egna rättigheter (artikel 1). Rättigheterna är en del av de mänskliga rättigheter som under lång tid har fastställts i olika internationella överenskommelser. Rättigheterna är till sin karaktär odelbara och samverkande. Det innebär för barnkonventionens del att rättigheterna i konventionen, trots att de är av olika karaktär, bildar en helhet och förutsätter varandra. Rättigheterna gäller för varje barn, utan någon åtskillnad (Barnkonventionen blir svensk lag, SOU 2016:19, s. 88 f.).

Barnkonventionen består av en inledning och tre avdelningar. I avdelning I, som innehåller 41 artiklar, behandlas de rättigheter som barn har enligt konventionen. I avdelning II finns bestämmelser om efterlevnaden av konventionen. Slutbestämmelserna i avdelning III behandlar ratificering och ikraftträdande. Fyra artiklar utgör konventionens s.k. grundprinciper (artiklarna 2, 3, 6 och 12). I artiklarna 37 och 40 finns det särskilda bestämmelser om frihetsberövande av barn och om barn som misstänks, åtalas eller döms för brott.

Barnkonventionens grundläggande principer är principen om icke-diskriminering (artikel 2), att barnets bästa alltid ska beaktas i första hand när åtgärder som gäller barn ska vidtas (artikel 3), barnets rätt till liv, överlevnad och utveckling (artikel 6) och rätten för barn att uttrycka sina åsikter och bli hörd (artikel 12). Grundprinciperna ska vara vägledande för hur övriga rättigheter i konventionen tolkas. Principerna har dessutom en självständig betydelse och ska vara utgångspunkt i beslut och åtgärder som kan röra enskilda barn eller grupper av barn.

FN:s kommitté för barnets rättigheter (Barnrättskommittén) övervakar efterlevnaden av barnkonventionen. Den består av oberoende experter. Barnrättskommittén har gett ut allmänna kommenta-

rer som innehåller rekommendationer till konventionsstaterna och en tolkning av barnkonventionen.

En närmare beskrivning av barnkonventionen och betydelsen av vissa artiklar i konventionen för frihetsberövanden finns i En översyn av regleringen om frihetsberövande påföljder för unga (SOU 2023:44 s. 143 f.)

3.5.2 Några särskilda artiklar i barnkonventionen

Artikel 37 om skydd mot frihetsberövande

Artikel 37 i barnkonventionen föreskriver bl.a. att inget barn får utsättas för tortyr, annan grym behandling, bestraffning eller dödsstraff och att frihetsberövande av barn bara får användas som en sista utväg och för kortast lämpliga tid. Där behandlas också barns rätt till juridiskt biträde. De delarna av artikeln som behandlar i vilka fall ett barn får berövas friheten (b) och hur barnet ska behandlas om det är frihetsberövat (c) har följande lydelse:

b) Inget barn får olagligt eller godtyckligt berövas sin frihet. Gripande, anhållande, häktning, fängslande eller annat frihetsberövande av ett barn ska ske i enlighet med lag och får endast användas som en sista utväg och för kortast lämpliga tid.

c) Varje frihetsberövat barn ska behandlas humant och med respekt för människans inneboende värdighet och på ett sätt som beaktar behoven hos personer i dess ålder. Särskilt ska varje frihetsberövat barn hållas åtskilt från vuxna, om det inte bedöms vara till barnets bästa att inte göra detta, och ska, utom i undantagsfall, ha rätt att hålla kontakt med sin familj genom brevväxling och besök.

Genom artikel 37 tillförsäkras varje barn en grundläggande rättssäkerhet. Det är inte i sig förbjudet att frihetsberöva barn enligt konventionen, men det får bara göras som en sista utväg, måste alltid ha stöd i lag och får inte vara godtyckligt. Av artikeln framgår även de särskilda villkor som ska gälla för hur ett barn som frihetsberövas ska behandlas, bl.a. att barnet ska behandlas med respekt och på ett sätt som beaktar behoven hos personer i den ålder barnet är. Barnet ska hållas åtskilt från vuxna, om det inte bedöms vara till barnets bästa att inte göra det.

Barnrättskommittén rekommenderar att inget barn frihetsberövas, utom i de fall där det finns befogad oro för den allmänna säkerheten eller folkhälsan. Kommittén uppmuntrar konventionsstaterna att fastställa en åldersgräns under vilken barn inte lagligen får frihetsberövas, exempelvis 16 år (allmän kommentar nr 24 [2019], p. 89). Vad som är en sista utväg eller vad som är kortast lämpliga tid framgår inte av artikeln, utan det lämnas till respektive stat att avgöra. Barnrättskommittén anser att det i en stats lagstiftning bör finnas en rad möjliga åtgärder som inte innebär frihetsberövande och att staterna uttryckligen ska prioritera användningen av sådana åtgärder för att säkerställa att frihetsberövande endast används som en sista utväg och för kortast lämpliga tid. Kommittén betonar också att frihetsberövande är skadligt för barn och ungdomar och att det leder till negativa konsekvenser för deras möjligheter till en lyckad återanpassning (allmän kommentar nr 24 [2019], p. 73 och 77).

Artikel 40 – om barn som misstänks, åtalas eller döms för brott

Artikel 40 behandlar ett barns rätt till en värdig och barnanpassad straffrättslig process och kriminalvård. I artikeln understryks att barnet ska behandlas på ett sätt som främjar barnets känsla för värdighet och värde och som tar hänsyn till barnets ålder och önskvärdheten att främja återanpassning och en konstruktiv roll i samhället. Av artikeln följer även att det ska finnas alternativ till anstaltsvård, exempelvis fosterhem, övervakning, ledning och tillsyn.

Artikel 40.1 har följande lydelse (i berörda delar):

Konventionsstaterna erkänner rätten för varje barn som misstänks eller åtalas för eller befunnits skyldigt att ha begått brott att behandlas på ett sätt som främjar barnets känsla av värdighet och värde, som stärker barnets respekt för andras mänskliga rättigheter och grundläggande friheter och som tar hänsyn till barnets ålder och det önskvärda i att främja att barnet återanpassas till och tar på sig en konstruktiv roll i samhället.

I artikel 40.3 anges att en stat ska främja införandet av lagar och förfaranden samt upprätta myndigheter och institutioner som är speciellt anpassade för barn som misstänks eller åtalas för eller befinns skyldiga till att ha begått brott. Det innebär inte ett uttryckligt krav på att lagar och förfaranden ska vara barnanpassade eller att en stat

behöver upprätta myndigheter och institutioner speciellt anpassade för barn, men att staten har åtagit sig att främja en sådan utveckling.

Barnrättskommittén anser att det i en stats lagstiftning bör finnas en omfattande uppsättning av åtgärder som alternativ till ett frihetsberövande. Enligt kommittén ska ett frihetsberövande endast användas i sista hand och alternativa åtgärder ska ges företräde. Kommittén betonar att reaktionen på brott alltid ska stå i proportion inte bara till brottets omständigheter och svårhetsgrad, utan även till barnets ålder, mindre straffrättsliga ansvar, omständigheter och behov, liksom till samhällets olika behov, i synnerhet de långsiktiga. Vid bedömningen ska det enligt kommittén ges tyngd åt vad som är bäst för barnet och behovet av barnets återanpassning i samhället. Om ett frihetsberövande är oundvikligt bör det vara så kort som möjligt (allmän kommentar nr 24, p. 73, 76 och 78).

3.5.3 Europakonventionen

Europakonventionen gäller sedan år 1994 som svensk lag enligt lagen (1994:1219) om den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna. En lag eller annan föreskrift får inte meddelas i strid med Sveriges åtaganden på grund av konventionen (2 kap. 19 § regeringsformen). Innebörden av konventionens artiklar och tilläggsprotokoll tolkas närmare av den europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna (Europadomstolen) i Strasbourg.

Av intresse för de frågor som behandlas i delbetänkandet är framför allt artiklarna 5, 6 och 8 i konventionen.

I artikel 5 föreskrivs att var och en har rätt till frihet och personlig säkerhet och att ingen får berövas friheten, utom i de fall som anges i konventionen och i överensstämmelse med lag.

I artikel 6 regleras rätten till domstolsprövning och en rättssäker process. Vid prövningen av någons civila rättigheter eller skyldigheter eller av en anklagelse om brott ska var och en vara tillförsäkrad en rättvis och offentlig förhandling inom skälig tid och inför en oavhängig och opartisk domstol (artikel 6.1). Var och en som anklagas för brott ska betraktas som oskyldig till dess att skulden har blivit lagligen fastställd (artikel 6.2). Han eller hon har rätt till ett antal minimirättigheter. Det som avses är bl.a. rätten att utan dröjsmål un-

derrättas om brottsmisstanken på ett språk som han eller hon förstår, rätten att få tillräcklig tid och möjlighet att förbereda sitt försvar och rätten att försvara sig antingen personligen eller genom ett rättegångsbiträde som den anklagade själv har valt (artikel 6.3).

Var och en har enligt artikel 8 rätt till respekt för sitt privat- och familjeliv, sitt hem och sin korrespondens. En offentlig myndighet får inte begränsa rättigheten annat än med stöd av lag och om det i ett demokratiskt samhälle är nödvändigt med hänsyn till statens säkerhet, den allmänna säkerheten, landets ekonomiska välstånd eller till förebyggande av oordning eller brott eller till skydd för hälsa eller moral eller för andra personers fri- och rättigheter.

Skyddet för privatliv är omfattande. Europadomstolen har flera gånger framhållit att det inte är möjligt att definiera begreppet genom en uttömmande beskrivning av olika aspekter som rör den enskildes privata förhållanden. Begreppet täcker olika aspekter av en enskild individs såväl fysiska som psykiska integritet.

Ett frihetsberövande (artikel 5) inkräktar också på privatlivet. I litteraturen har det ansetts rimligt att bestämmelserna om sådana särskilt reglerade rättigheter är exklusivt tillämpliga inom sina områden och att artikel 8 endast fångar upp de aspekter av privatlivet som faller utanför specialbestämmelserna i konventionen (se Mänskliga rättigheter i europeisk praxis, Hans Danelius, Johan Danelius, Thomas Bull och Ian Cameron, 6 uppl. 2023, s. 442).

3.5.4 Europeiska unionens stadga

Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna innehåller en rad bestämmelser som har stora likheter med bestämmelserna i framför allt Europakonventionen. Det gäller bl.a. artikel 4, som föreskriver att ingen får utsättas för tortyr eller omänsklig eller förnedrande bestraffning eller behandling, artikel 6, som föreskriver att var och en har rätt till frihet och personlig säkerhet, och artikel 7, som föreskriver att var och en har rätt till respekt för privatlivet och familjelivet.

Barnets rättigheter regleras i artikel 24, som bl.a. föreskriver att barn har rätt till det skydd och den omvårdnad som behövs för deras välfärd. De ska fritt kunna uttrycka sina åsikter. Dessa åsikter ska beaktas i frågor som rör barnen i förhållande till deras ålder och mog-

nad. Vid alla åtgärder som rör barn, oavsett om de vidtas av offentliga myndigheter eller privata institutioner, ska barnets bästa komma i främsta rummet.

Stadgan gäller dels när unionsrätten tillämpas, dels hos Europeiska unionens institutioner. I den mån stadgan omfattar rättigheter som motsvarar sådana som garanteras av Europakonventionen ska de enligt artikel 52.3 ha samma innebörd och räckvidd som i konventionen. Det hindrar dock inte unionen att ha ett mer långtgående skydd.

3.6 Några utgångspunkter för utredningens överväganden

En självklar utgångspunkt för utredningens arbete är att unga lagöverträdare ska särbehandlas även i fortsättningen. Det framgår både av direktiven och av det förhållandet att det i utredningsuppdraget ingår att föreslå en ny ungdomspåföljd, utvidgad ungdomsövervakning. Den omständigheten att barnkonventionen numera är svensk lag understryker också att fortsatt särbehandling av barn och unga i straffrättsligt hänseende är nödvändig. Barns intressen måste därför beaktas vid överväganden om hur det framtida påföljdssystemet bör utformas och att de även i framtiden behöver särbehandlas. Frågan är på vilket sätt och i vilken utsträckning det bör göras.

En annan utgångspunkt är att strängare straff knappast i sig leder till minskad brottslighet. Sådana förändringar kan visserligen ha en återhållande effekt på vissa individer, men ändringar i påföljdssystemet har inga direkta sådana effekter utom i de fall där syftet är ren inkapacitering. Det hindrar inte att mer ingripande påföljder kan ha en positiv effekt på lagöverträdare, särskilt om påföljderna är individanpassade och innehåller såväl kontrollerande som rehabiliterande inslag.

Vidare är en utgångspunkt att förslagen måste ta hänsyn till att barn inte är lika utvecklade som vuxna och att det därför kan vara både lämpligt och nödvändigt att ta särskilda hänsyn till dem. Att barn, som ofta är lättpåverkade, inte bör exponeras för samvaro med andra barn eller unga som redan har utvecklat en kriminell identitet är därför något som också bör beaktas. Barns mer begränsade utveckling kan å andra sidan innebära att de behöver mer stöd och kon-

troll än vuxna. Barn anses också vara särskilt känsliga för bestraffningar bl.a. av det skälet att risken för återfall i brott anses öka.

Även om det inte ingår i utredningens uppdrag att se över förutsättningarna för att tillämpa andra ungdomspåföljder än ungdomsövervakning är det oundvikligt att utredningen behöver adressera sambandet mellan påföljderna. Det bör också framhållas att utrymmet för att skärpa påföljden ungdomsövervakning begränsas av utredningens uppdrag att samtidigt föreslå en ny, mer ingripande, variant av samma påföljd, som i direktiven benämns utvidgad ungdomsövervakning.

Det ingår inte i uppdraget att ändra påföljdssystemets struktur och de förslag som lämnas bör inte leda till att systemet blir svårare att tillämpa. Vid överväganden som rör påföljder måste därför en utgångspunkt vara att ändringar i befintliga påföljder och utformningen av nya påföljder ska bygga på de allmänna principer som ligger till grund för påföljdssystemet.

Att syftet med utredningens uppdrag i vissa delar är att lämna förslag som innebär en repressionshöjning är också en av utgångspunkterna för arbetet.

Det bör även betonas att det förhållandet att barn i betydande utsträckning utsätts för brott där andra barn utför gärningen, t.ex. stöld, misshandel, skadegörelse, sexualbrott och rån, också behöver beaktas. Det är därför oundvikligt att vissa barns intressen av att inte utsättas för alltför ingripande påföljder ibland ställs mot andra barns berättigade intresse av att inte utsättas för brott och deras möjlighet till upprättelse.

Slutligen är en utgångspunkt för utredningens överväganden och förslag att de ska genomföras vid samma tidpunkt som den föreslagna reformen som innebär att påföljden sluten ungdomsvård ska utmönstras och ersättas av fängelsestraff som ska verkställas enligt en ny fängelselag för unga.

3.7 Uppdelningen mellan betänkandena

3.7.1 Vad som behandlas i detta betänkande

I delbetänkandet behandlar utredningen två av de huvudfrågor som ingår i uppdraget.

Den ena frågan rör påföljderna för unga lagöverträdare. Utredningen ska dels överväga om den nuvarande påföljden ungdomsövervakning ska kunna användas i fler fall än i dag och om den bör förstärkas, dels föreslå en ny påföljd, utvidgad ungdomsövervakning som är mer ingripande och ska innehålla fler kontrollmöjligheter och andra verktyg än ungdomsövervakning.

Hur ungdomsreduktionen bör hanteras i framtiden är den andra frågan. Utredningen anser att den frågan, på grund av de förändringar som direktiven förutsätter, hänger så nära samman med påföljdsvalet att utredningen har valt att hantera den redan i delbetänkandet.

Enligt direktiven är uppdraget dels att överväga skärpningar i regleringen om ungdomsövervakning och införa en ny, strängare, variant av den påföljden, dels att helt ta bort ungdomsreduktionen för unga vuxna och minska ungdomsreduktionen när det gäller unga lagöverträdare i åldern 15–17 år. I delbetänkandet redovisar utredningen därför inte något närmare angående brottsutvecklingen när det gäller unga lagöverträdare. I slutbetänkandet planerar utredningen däremot att närmare redovisa utvecklingen av unga lagöverträdare brottslighet. Den frågan har nämligen särskild betydelse för övervägandena om straffbarhetsåldern bör ändras.

3.7.2 Frågor som ska behandlas i slutbetänkandet

I slutbetänkandet avser utredningen att behandla dels frågan om straffbarhetsåldern bör ändras, dels frågan om undanröjande av ungdomspåföljder och övriga återstående frågor enligt direktiven. Utredningen har då anledning att återkomma till vissa frågor som rör ungdomsövervakning och utvidgad ungdomsövervakning.

I slutbetänkandet kommer utredningen även att återvända till frågan om Kriminalvårdens samarbete med de brottsbekämpande myndigheterna mer generellt och till frågan hur utredningens förslag kan underlätta att brott som begås under verkställighet av den nya ungdomspåföljden fångas upp och utreds.

4 Systemet med schematisk ungdomsreduktion

4.1 Straffmätning och påföljdsval

4.1.1 Allmänna principer för straffmätning

Ett straff ska i första hand utmätas med utgångspunkt i hur allvarlig eller klandervärd brottsligheten bedöms vara. Vid bestämningen av påföljd utgör den tillämpliga straffskalan för brottet utgångspunkten. Enligt 29 kap. 1 § första stycket brottsbalken ska straff, med beaktande av intresset av en enhetlig rättstillämpning, bestämmas inom ramen för den tillämpliga straffskalan efter brottet eller den samlade brottslighetens straffvärde.

Vid bedömningen av det konkreta straffvärdet – dvs. det enskilda brottets straffvärde inom ramen för tillämplig straffskala – ska enligt 29 kap. 1 § andra stycket brottsbalken beaktas den skada, kränkning eller fara som gärningen inneburit, vad den tilltalade har insett eller borde ha insett om det och de avsikter eller motiv som han eller hon har haft. Det ska särskilt beaktas om gärningen har inneburit ett allvarligt angrepp på någons liv eller hälsa eller trygghet till person. Samtliga de faktorer som anges i 29 kap. 1 § andra stycket brottsbalken tar sikte på omständigheterna vid brottet. De objektiva faktorer som räknas upp i paragrafen, dvs. skada, kränkning eller fara, bedöms i första hand utifrån innehållet i den aktuella straffbestämmelsen. Frågan är alltså i vilken mån de intressen som straffbestämmelsen avser att skydda har åsidosatts genom gärningen. Lagöverträdarens subjektiva uppfattning om de faktorerna och hans eller hennes övriga avsikter med brottet får på motsvarande sätt ställas i relation till skyddsintresset.

Vid sidan av det som anges i 29 kap. 1 § andra stycket brottsbalken anges i 29 kap. 2, 2 a och 3 §§ brottsbalken en rad typiska om-

ständigheter som ska beaktas vid bedömningen av straffvärdet (s.k. brottsexterna straffvärdefaktorer). De utgör generella omständigheter som alltid anses kunna påverka straffvärdet i försvårande eller förmildrande riktning. Det gäller oberoende av vilken brottstyp som straffvärdebedömningen avser.

En straffvärdebedömning utgår från straffskalans minimum. Straffvärdet kan öka om det finns omständigheter som talar för att det finns relevanta skillnader i jämförelse med de minst straffvärda fallen. När en tilltalad har begått flera brott ska rätten enligt 29 kap. 1 § brottsbalken göra en bedömning av den samlade brottslighetens straffvärde, dvs. bestämma ett straffvärde för samtliga begångna brott. Enligt tradition används i svensk rätt den s.k. asperationsprincipen, som innebär att utgångspunkten vid bestämningen av brottslighetens samlade straffvärde är det brott som har det högsta straffvärdet och till det straffvärdet läggs endast en del av straffvärdet av de övriga brotten (se t.ex. NJA 2019 s. 238). När straffvärdet har bestämts ska s.k. billighetsskäl (29 kap. 5 § brottsbalken), om den tilltalade har lämnat uppgifter av väsentlig betydelse om egen eller annans brottslighet (29 kap. 5 a § brottsbalken) och den tilltalades ungdom (29 kap. 7 § brottsbalken) beaktas. När de nu angivna omständigheterna har beaktats erhålls det s.k. straffmätningensvärde. Därefter ska även betydelsen av den tilltalades tidigare brottslighet beaktas (29 kap. 4 § brottsbalken).

4.1.2 Straffmätning för unga lagöverträdare

I 29 kap. 7 § första stycket första meningen brottsbalken föreskrivs att den tilltalades ungdom ska beaktas särskilt vid straffmätningen, om brottet eller brottsligheten har begåtts innan han eller hon har fyllt 21 år. Rätten får då döma till lindrigare straff än vad som är föreskrivet för brottet. Lagöverträdarens ungdom ska dock, enligt tredje stycket, inte beaktas om han eller hon hade fyllt 18 år vid brottet och det för brottet inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i ett år, det är fråga om försök, förberedelse eller stämpling till eller underlåtenhet att avslöja eller förhindra ett sådant brott eller brotts straffvärde uppgår till fängelse i ett år eller mer.

För brott som någon har begått innan han eller hon har fyllt 18 år gäller, enligt andra stycket, att rätten inte får döma ut ett svårare

straff än fängelse i 10 år. Om fängelse på längre tid eller på livstid är föreskrivet för brottet, eller om det följer av 26 kap. 2 § brottsbalken, får rätten dock döma till fängelse i högst 14 år.

Bestämmelsen om att den tilltalades ungdom ska beaktas är obligatorisk, dvs. den ska tillämpas av rätten. Avsikten är att den som var under 21 år vid brottstillfället generellt sett ska dömas till ett lägre straff än vuxna i allmänhet. Bestämmelsen påverkar inte i sig bedömningen av brottets eller brottslighetens straffvärde. Den kan i stället sägas ge uttryck för att domstolarna i förhållande till unga lagöverträdare ska tillämpa en på visst sätt generellt justerad straffskala. Även om reduktionen inte bör göras helt schematiskt utan också differentieras utifrån t.ex. straffets längd (se NJA 2000 s. 421) bestäms straffmätningens värde regelmässigt som kvotdelar av straffvärdet enligt en fallande skala utifrån ålder.

I doktrinen har tabeller utvecklats för hur stort avdrag från straffvärdet som ska göras. Nils Jareborg och Josef Zila har utifrån avgöranden från Högsta domstolen presenterat följande förslag till tabell för ungdomsreduktion (Nils Jareborg och Josef Zila, *Straffrättens påföljdslära*, 7 uppl. 2022, s. 161).

Tabell 4.1 Straffreducering i olika åldrar

Ålder	Straffnedsättning	Ungefärlig strafftid
15 år	75–80 procent	1/5
16 år	65–75 procent	1/4
17 år	55–65 procent	1/3
18 år*	45–55 procent	1/2
19 år*	30–40 procent	2/3
20 år*	20–30 procent	3/4

*Gäller endast brottslighet som inte omfattas av 29 kap. 7 § tredje stycket brottsbalken.

De nu angivna graderna av reduktion avser straffmätning när straffvärdet ligger på fängelsenivå. Om straffvärdet ligger på dagsbotnivå, brukar domstolarna – i stället för att i det enskilda fallet göra beräkningar utifrån procentsatser – beakta bestämmelsen i 29 kap. 7 § brottsbalken genom att döma ut bötesstraff enligt en färdig tabell. Ett förslag till sådan tabell, som har fått genomslag i rättstillämp-

ningen, är följande (Martin Borgeke och Mikael Forsgren, Att bestämma påföljd för brott, 4 uppl. 2021, s. 306.).¹

Tabell 4.2 Straffmättningsvärdet avseende dagsböter vid olika åldrar

Vuxna	15 år	16 år	17 år	18 år	19 år	20 år
30	30	30	30	30	30	30
40	30	30	30	30	30	30
50	30	30	30	30	40	40
60	30	30	30	40	40	50
70	30	40	40	50	50	60
80	40	40	40	50	60	70
90	40	50	50	60	70	80
100	40	50	60	70	80	90
110	50	60	60	70	80	100
120	50	60	70	80	90	110
130	50	60	70	80	100	120
140	60	70	80	90	110	120
150	60	70	80	100	120	120

Av tabellen framgår att tillämpningen av bestämmelsen i 29 kap. 7 § brottsbalken i fråga om brott med ett straffvärde motsvarande 30 dagsböter inte leder till att påföljden i stället bestäms till penningböter. I fråga om straffvärden på penningbotsnivå görs ingen reduktion för ungdom (se NJA 2014 s. 658).

4.2 Slopad straffreduktion för unga myndiga

4.2.1 Ungdomsreduktionsutredningens uppdrag och förslag

Ungdomsreduktionsutredningen hade i uppdrag att överväga och föreslå ändringar beträffande den straffrättsliga särbehandlingen av lagöverträdare i åldersgruppen 18–20 år i syfte att åstadkomma att påföljdsbestämningen för den åldersgruppen skulle motsvara den som gäller för andra myndiga lagöverträdare. Utredningen föreslog i betänkandet Slopad straffrabatt för unga myndiga (SOU 2018:85)

¹ Tabellen överensstämmer med riksåklagarens omvandlingstabell i Riksåklagarens riktlinjer Ungdomsreduktion vid bötesstraff, 2017:1, som även innehåller förslag till hur de kortaste straffen på fängelsnivå ska omvandlas till böter.

att ungdomsreduktionen skulle tas bort för samtliga brott begångna av lagöverträdare i åldersgruppen 18–20 år. Förslaget innebar att tillämpningsområdet för 29 kap. 7 § brottsbalken skulle ändras till att enbart gälla för dem som begått brott före 18 års ålder.

I uppdraget ingick också att analysera konsekvenserna för lagöverträdare i åldrarna 15–17 år givet att ungdomsreduktionen skulle avskaffas helt för myndiga lagöverträdare och mot den bakgrunden överväga olika modeller för straffmätningen för lagöverträdare under 18 år. Utredningen presenterade fyra olika modeller för hur ungdomsreduktionen skulle kunna gå till och analyserade modellernas för- och nackdelar. Utredningen fann att intresset av att utjämna de tröskeeffekter som skulle uppstå genom att ungdomsreduktionen avskaffades för lagöverträdare över 18 år inte ensamt kunde motivera repressionshöjningar för lagöverträdare i åldern 15–17 år. Enligt utredningen var den tröskeeffekt som skulle uppstå för lagöverträdare som fyllt 18 år därför att föredra framför de andra alternativen. Utredningens bedömning var mot den bakgrunden att det inte fanns skäl att förändra ungdomsreduktionen för lagöverträdare i åldern 15–17 år (alternativ 1, dubbla trösklar, se avsnitt 7.2.2). För att utredningens förslag om att avskaffa ungdomsreduktionen för lagöverträdare över 18 år inte skulle leda till oönskade förändringar i rättstillämpningen när det gällde ungdomsreduktionen avseende lagöverträdare i åldersgruppen 15–17 år, föreslog utredningen en bestämmelse i 29 kap. 7 § brottsbalken om att ett fängelsestraff som motsvarar mer än hälften av brottets straffvärde skulle få mätas ut för brott som begåtts av en lagöverträdare som var 15–17 år endast om det krävdes för att ta hänsyn till att personen tidigare gjort sig skyldig till brott (s.k. återfallsskärpning).

4.2.2 Propositionen om slopad straffreduktion

Ungdomsreduktionsutredningens förslag behandlades i propositionen Slopad straffrabatt för unga myndiga vid allvarlig brottslighet (prop. 2021/22:17). Regeringen konstaterade att en majoritet av remissinstanserna hade motsatt sig förslaget om att helt avskaffa ungdomsreduktionen för myndiga lagöverträdare, bl.a. med hänvisning till att den lagförda ungdomsbrottsligheten minskar och att unga myndiga uppvisar en i förhållande till äldre personer i allmänhet bris-

tande mognad och ansvarsförmåga. Regeringen bedömde mot den bakgrunden att skälen för särbehandling vid straffmätningen alltfjänt kunde anses väga över beträffande mindre allvarlig brottslighet som begås av lagöverträdare i åldersgruppen 18–20 år. För att undvika onödiga repressionsökningar ansåg regeringen därför att den brottsligheten även fortsättningsvis borde omfattas av en generell ungdomsreduktion och att unga myndiga lagöverträdare på så sätt skulle mötas av en större tolerans från samhällets sida. Regeringen bedömde därför att utredningens förslag om att helt avskaffa ungdomsreduktionen för unga myndiga lagöverträdare inte borde genomföras (prop. 2021/22:17 s. 29 f.).

Regeringen föreslog i stället den nu gällande bestämmelsen i 29 kap. 7 § tredje stycket brottsbalken, som föreskriver att en lagöverträdarens ungdom inte ska beaktas om han eller hon fyllt 18 år vid brottet och det är fråga om ett allvarligt brott. Regleringen gäller om det för brottet inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i ett år, det är fråga om försök, förberedelse eller stämpling till eller underlåtenhet att avslöja eller förhindra ett sådant brott eller brottets straffvärde uppgår till fängelse i ett år.

När det gällde utredningens förslag att i lag reglera ungdomsreduktionen för lagöverträdare i åldersgruppen 15–17 år framhöll regeringen att det förslaget skulle ses i ljuset av utredningens förslag att helt slopa ungdomsreduktionen för lagöverträdare i åldersgruppen 18–20 år. Regeringen ansåg att en lagreglering av ungdomsreduktionen, mot bakgrund av att ungdomsreduktionen i åldersgruppen 18–20 år delvis skulle behållas enligt regeringens förslag, inte borde genomföras. Vidare konstaterade regeringen att storleken på ungdomsreduktionen är väletablerad i praxis och att det förhållandet att den skulle avskaffas för unga myndiga vid allvarliga brott inte var avsett att påverka tillämpningen av ungdomsreduktionen vid annan brottslighet (prop. 2021/22:17 s. 37 f.).

Propositionen antogs av riksdagen och lagändringarna i 29 kap. 7 § tredje stycket brottsbalken, trädde i kraft den 2 januari 2022.

5 Påföljder för unga lagöverträdare

5.1 De särskilda ungdomspåföljderna

Påföljdssystemet innehåller, som tidigare nämnts, påföljder som är särskilt anpassade efter de behov och förutsättningar som gäller för barn och unga och som därmed i första hand ska väljas för unga lagöverträdare. De påföljderna, som regleras i 32 kap. brottsbalken, är ungdomsvård, ungdomstjänst, ungdomsövervakning och slutna ungdomsvård. I viss utsträckning kan dock även påföljder som i första hand är anpassade för vuxna väljas för unga lagöverträdare.

5.2 Icke frihetsberövande påföljder för unga lagöverträdare

5.2.1 Böter

Böter är inte en särskild ungdomspåföljd men det är ändå (vid sidan av straffvarning och åtalsunderlåtelse) den vanligaste samhällsreaktionen för unga lagöverträdare. I regel används bötesstraff som påföljd för brott där det bedöms vara allt för ingripande att använda någon av de särskilda ungdomspåföljderna. Normalt döms böter ut om straffmättningsvärdet understiger 60 dagsböter och det inte heller finns något vårdbehov som motiverar att den tilltalade döms till ungdomsvård. Det innebär att unga lagöverträdare, i likhet med vuxna, ofta döms till böter för vanligt förekommande brott som ringa misshandel, mindre allvarliga olaga hot, ringa stöld, ringa skadegörelse och olovlig körning.

5.2.2 Ungdomsvård

Ungdomsvård regleras i 32 kap. 1 § brottsbalken. Där föreskrivs att den som har begått brott innan han eller hon har fyllt 18 år får dömas till ungdomsvård om det finns ett särskilt behov av vård eller annan åtgärd enligt socialtjänstlagen eller lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU). Vården och åtgärderna ska syfta till att motverka att den unge utvecklas ogynnsamt. Om åtgärderna ska vidtas med stöd av socialtjänstlagen ska rätten meddela en föreskrift om att den unge ska följa ett ungdomskontrakt som upprättas av socialnämnden. Innehållet i kontraktet ska framgå av domen (32 kap. 1 § tredje stycket). Om åtgärderna i stället vidtas med stöd av LVU ska en vårdplan, som också upprättas av socialnämnden, bifogas domen (32 kap. 1 § fjärde stycket). Även den som har begått brott efter det att han eller hon har fyllt 18 men inte 21 år får dömas till ungdomsvård om det finns särskilda skäl (32 kap. 1 § första stycket).

Socialtjänsten har ansvar för att ta fram underlag för domstolarnas bedömning av om den unge har ett vårdbehov och om det finns förutsättningar för att bestämma påföljden till ungdomsvård. Åklagaren ska enligt 11 § LUL före beslut i åtalsfrågan inhämta ett yttrande från den socialnämnd som ansvarar för den unge. Yttrandet ska innehålla en redogörelse för vilka åtgärder som nämnden tidigare har vidtagit i fråga om den unge och en bedömning av om den unge har ett särskilt behov av åtgärder som syftar till att motverka att han eller hon utvecklas ogynnsamt. Yttrandet ska också innehålla en redovisning av de åtgärder som nämnden avser att vidta och en bedömning av om ungdomstjänst är en lämplig påföljd med hänsyn till den unges personliga förhållanden. Yttrandet utgör ett viktigt underlag för domstolens påföljdsbestämning.

Ungdomsvård får dömas ut endast om socialtjänstens planerade åtgärder, i förekommande fall i förening med ungdomstjänst eller böter, kan anses tillräckligt ingripande med hänsyn till brottslighetens straffvärde och art samt den unges tidigare brottslighet. Det finns inga tydliga uttalanden i förarbetena om vid vilket straffmättningsvärde det är uteslutet att välja ungdomsvård. Hur högt straffmättningsvärde som kan godtas är beroende av hur ingripande vården är tänkt att vara. I litteraturen diskuteras möjliga straffmättningsvärden upp till omkring fängelse i två år och det konstateras att tillämpningsområdet inte är givet (Borgeke och Forsgren, s. 571 f.). Högsta

domstolen har i rättsfallet NJA 2022 s. 1071 gett uttryck för en något mer restriktiv syn. Om den unge enligt kontraktet eller vårdplanen ska vara placerad i ett familjehem eller i annat särskilt boende, kan ungdomsvård enligt Högsta domstolen vara en tillräckligt ingripande påföljd trots att straffmättningsvärdet överstiger sex månader. Även andra ingripande åtgärder kan tänkas vara tillräckliga i sådana fall. Vidare bör, enligt domstolen, bedömningen av hur ingripande de åtgärder som följer av ungdomskontraktet eller vårdplanen är ställas i relation till hur ingripande ungdomsövervakning skulle vara. Rättsfallet behandlas mer utförligt i avsnitt 9.4.1.

Det finns inget hinder mot att döma till ungdomsvård vid återfall i brott. Avgörande för om en ny ungdomsvård ska dömas ut eller inte är i stället om vården framstår som ändamålsenlig och tillräckligt ingripande och om det finns rimliga förutsättningar för att den unge ska följa de föreskrifter vården omfattar på avsett sätt. Om rätten anser att en skärpning av straffet är påkallad för beakta den unges tidigare brottslighet kan det ske genom att en tilläggsåtgärd i form av böter eller ungdomstjänst döms ut (se Borgeke och Forsgren s. 567).

5.2.3 Ungdomstjänst

Påföljden ungdomstjänst är avsedd för den som har begått brott innan han eller hon har fyllt 18 år (32 kap. 2 § första stycket brottsbalken). Ungdomstjänst kan dömas ut om påföljden anses lämplig med hänsyn till den tilltalades person och övriga omständigheter. Vid den bedömningen ska den tilltalades egen inställning vägas in, även om det inte utgör ett formellt hinder att han eller hon inte samtycker till påföljden. Om det finns särskilda skäl får även den som har fyllt 18 år vid domen dömas till ungdomstjänst (32 kap. 2 § andra stycket brottsbalken). Särskilda skäl kan vara att brottet har begåtts innan den tilltalade hade fyllt 18 år och det blir aktuellt att bestämma påföljden kort tid efter 18 årsdagen.

Ungdomstjänst innebär att den dömda ska utföra oavlönat arbete och delta i annan särskilt anordnad verksamhet i lägst 20 och högst 150 timmar. Den särskilt anordnade verksamheten kan bestå i deltagande i olika former av program eller utbildning.

Ungdomstjänst kan väljas som påföljd om den anses tillräckligt ingripande med hänsyn till brottslighetens straffvärde och den tilltalades tidigare brottslighet och det inte finns skäl för att döma till ungdomsvård. I motsats till det som gäller vid utdömande av ungdomsvård ska brottets art enligt lagtexten inte tillmätas betydelse för möjligheten att döma ut ungdomstjänst (prop. 2005/06:165 s. 76 och NJA 2007 s. 624).

I valet mellan ungdomstjänst och böter ska ungdomstjänst väljas om den påföljden inte är alltför ingripande (32 kap. 2 § andra stycket brottsbalken). Av förarbetena framgår att ungdomstjänst normalt bör komma i fråga endast när alternativet är ett bötesstraff på minst omkring 60 dagsböter (prop. 2005/06:165 s. 132). Det innebär att ungdomstjänst i regel blir en alltför ingripande påföljd om alternativet är ett bötesstraff om högst 55 dagsböter. Ungdomstjänst kan därför inte heller ersätta penningböter.

När det gäller tillämpningsområdets övre gräns har det ansetts lämpligt att inte döma till ungdomstjänst för brottslighet med ett straffmättningsvärde som överstiger fängelse i sex månader (se NJA 2007 s. 636).

5.2.4 Ungdomsvård förenad med ungdomstjänst eller böter

Om det behövs med hänsyn till brottslighetens straffvärde eller art eller den unges tidigare brottslighet, får rätten förena ungdomsvård med antingen ungdomstjänst eller dagsböter, högst 200, oavsett om böter har föreskrivits för brottet eller inte (32 kap. 3 § första stycket brottsbalken). Syftet med bestämmelsen om kombinationspåföljd är att rätten, om det i och för sig finns förutsättningar för ungdomsvård men en sådan påföljd inte framstår som tillräckligt ingripande, ska kunna avhjälpa bristen på proportionalitet. Genom att lägga till så många timmar ungdomstjänst eller så många dagsböter som krävs för att påföljden ska motsvara brottets allvar och de övriga relevanta faktorerna vid påföljdsvalet (brottslighetens art och den tilltalades eventuella tidigare brottslighet) kan bristen läkas. Samma princip som när det gäller förhållandet mellan dagsböter och ungdomstjänst som fristående påföljder gäller, enligt förarbetena, även vid valet mellan dessa båda påföljder när de används som tillägg till ungdomsvård (prop. 2005/06:165 s. 84). Det innebär att dagsböter ska väljas

om det är aktuellt med ett tillägg motsvarande upp till 55 dagsböter, medan mer ingripande tillägg som utgångspunkt ska väljas genom att ungdomstjänst läggs till ungdomsvården.

5.2.5 Ungdomsövervakning

Förutsättningarna för ungdomsövervakning regleras i 32 kap. 3 a § brottsbalken. Den som har begått ett brott innan han eller hon har fyllt 18 år får dömas till ungdomsövervakning om varken ungdomsvård eller ungdomstjänst är tillräckligt ingripande påföljder med hänsyn till brottslighetens straffvärde och art samt den unges tidigare brottslighet (32 kap. 3 a § första stycket). Den som har fyllt 18 år när domen meddelas får dömas till ungdomsövervakning bara om det finns särskilda skäl. Påföljden får inte användas mot någon som har fyllt 21 år vid tidpunkten för domen (32 kap. 3 a § andra stycket).

Tiden för ungdomsövervakning får bestämmas till lägst sex månader och högst ett år (3 a § tredje stycket).

Påföljden innehåller vissa obligatoriska inslag, bl.a. ska den dömda följa den verkställighetsplan som fastställts, ha någon form av rörelseinskränkande inslag och vara skyldig att hålla kontakt med en särskilt utsedd koordinator. Det finns också en obligatorisk föreskrift om att den dömda ska avhålla sig från droger och alkohol under verkställigheten. Utöver de obligatoriska momenten är det möjligt att reglera andra föreskrifter i verkställighetsplanen som utgår från den dömdes tillvaro. Verkställigheten regleras i lagen (2020:616) om verkställighet av ungdomsövervakning.

En viktig del i påföljden är inskränkningarna i den dömdes rörelsefrihet. Under verkställigheten ska den dömda därför vara förbjuden att vistas utanför bostaden under kvällar och nätter mot lördag, söndag och måndag, från kl. 18.00 på kvällen till kl. 07.00 på morgonen (s.k. helghemarrest). Om ett sådant förbud inte bedöms vara lämpligt med hänsyn till den dömdes personliga förhållanden eller om en annan inskränkning i rörelsefriheten annars anses vara mer ändamålsenlig, får förbudet ersättas med ett förbud att under vissa tider vistas på en särskilt angiven plats eller inom ett särskilt angivet område, ett förbud att under vissa tider lämna ett särskilt angivet område, eller en skyldighet att under vissa tider uppehålla sig på en

särskilt angiven plats (18 § lagen om verkställighet av ungdomsövervakning). För att säkerställa att de rörelseinskränkande inslagen kan övervakas på ett betryggande sätt ska rörelsefriheten kontrolleras genom elektronisk övervakning, utom i de fall där det finns särskilda skäl mot det.

5.2.6 Undanröjande av ungdomspåföljd

Åtgärder vid misskötsamhet regleras i 32 kap. 4 § brottsbalken. Om den dömde i väsentlig grad underlåter att göra vad som åligger honom eller henne enligt en föreskrift vid ungdomsvård om att han eller hon ska följa ett ungdomskontrakt eller enligt en dom på ungdomstjänst eller ungdomsövervakning, får rätten på talan av åklagare undanröja en annan påföljd än böter som dömts ut för brottet och bestämma en ny påföljd för brottet. Rätten ska då ta skälig hänsyn till det som den dömde har undergått till följd av den undanröjda domen. I stället för att undanröja påföljden får rätten meddela den dömde varning, om det anses vara en tillräckligt ingripande åtgärd.

En ungdomspåföljd kan på talan av åklagare undanröjas också om den planerade vården, eller de planerade åtgärderna enligt ett ungdomskontrakt eller en vårdplan, inte kommer till stånd eller om vården eller åtgärderna kommit att i väsentlig grad avvika från vad som planerats i kontraktet eller vårdplanen. Detsamma gäller om, av något annat skäl än den dömdes misskötsamhet, en dom på ungdomstjänst inte till väsentlig del kan fullgöras inom skälig tid eller, beträffande ungdomsövervakning, de föreskrivna åtgärderna enligt en verkställighetsplan inte kommer till stånd eller åtgärderna kommit att i väsentlig grad avvika från vad som föreskrivits i verkställighetsplanen.

Om det bedöms vara en tillräcklig åtgärd får åklagaren i stället för att väcka talan om undanröjande av påföljden meddela den unge en varning, om det bedöms vara en tillräcklig åtgärd (30 b § LUL).

5.3 Frihetsberövande påföljder för unga lagöverträdare

5.3.1 Sluten ungdomsvård eller fängelse

Om någon i åldern 15–17 år har begått brott och rätten vid tillämpning av 30 kap. brottsbalken anser att presumtionen mot fängelse har brutits, ska den bestämma påföljden till sluten ungdomsvård i lägst 14 dagar och högst 4 år, om det inte med hänsyn till den tilltalades ålder vid lagföringen eller annan omständighet finns särskilda skäl för att döma ut ett fängelsestraff (32 kap. 5 § första och andra stycket brottsbalken, som det hänvisas till i 30 kap. 5 § första stycket andra meningen brottsbalken).

Ett särskilt skäl för att bestämma påföljden till fängelse kan vara att det förflutit så lång tid mellan brottet och lagföringen att den tilltalade åldersmässigt inte längre passar in vid ett särskilt ungdomshem. En annan omständighet som gör att det kan finnas särskilda skäl för att döma till fängelse kan vara att den tilltalade ska lagföras för allvarlig och omfattande brottslighet som begåtts både före och efter 18-årsdagen.

Vid sluten ungdomsvård förekommer ingen villkorlig frigivning. Det ska jämföras med att den som avtjänar ett fängelsestraff som utgångspunkt får verkställa resten av straffet i frihet (i form av en provotid) efter två tredjedelar av strafftiden, under förutsättning att en månads fängelse har avtjänats (26 kap. 6 § första stycket brottsbalken). Det innebär att rätten – efter den vanliga straffmätningen – ska reducera tiden med en tredjedel innan den fastställer tiden för den slutna ungdomsvården. Det är alltså ett straffmätningssvärde om fängelse sex år som motsvarar den längsta tiden för sluten ungdomsvård, fyra år.

5.3.2 Förslag om ändrad reglering av frihetsberövande påföljder för unga

Utredningen om frihetsberövande påföljder för unga har sett över regleringen om frihetsberövande påföljder för unga. I SOU 2023:44 föreslår utredningen att fängelse ska väljas som påföljd även för barn som döms till frihetsberövande påföljder och att Kriminalvården ska verkställa fängelsestraffen enligt en ny fängelselag för unga. Äldre

bestämmelser ska dock fortsätta att gälla för dem som har dömts till sluten ungdomsvård eller som begått brott före reformens ikraftträdande. Om förslagen genomförs kommer påföljden sluten ungdomsvård på sikt inte längre att finnas kvar.

Förslaget att Kriminalvården, i stället för Statens institutionsstyrelse (SiS), ska ansvara för verkställighet av frihetsberövande påföljder även för unga motiveras bl.a. av att Kriminalvården – genom systemet med villkorlig frigivning – har bättre förutsättningar än SiS att åstadkomma en obligatorisk och strukturerad övergång mellan verkställighet på institution och frihet. Ett annat skäl är behovet av samhällsskydd i den bemärkelsen att Kriminalvården har bättre förutsättningar än SiS att hindra rymningar, stå emot fritagningar och skapa förutsättningar för att skydda både intagna och personal mot hot och våld. Det framhålls också att SiS verksamhet blir mer renodlad om den enbart avser vård. Utredningen pekar särskilt på att det är en fördel att barn som tvångsvårdas tas om hand av en myndighet med ett tydligt vårduppdrag, dvs. SiS, medan barn som döms för allvarliga brott i stället omhändertas av en annan myndighet med det huvudsakliga uppdraget att verkställa straff, dvs. Kriminalvården. Systemet skulle enligt utredningen på så sätt bli mer tydligt och renodlat. Genom att ge Kriminalvården ansvaret skulle också en flexibilitet skapas i systemet, där ett barn som dömts till ett långt straff, men som fyller 18 år under verkställigheten, kan inleda sin verkställighet i en form som är anpassad för personer under 18 år för att sedan övergå till verkställighet i annan form. Det skapar förutsättningar att förhindra att betydligt äldre personer verkställer straff tillsammans med barn.

Regeringens avsikt är att reformen ska träda i kraft den 1 juli 2026, vilket framgår av ett uppdrag till Kriminalvården.

5.4 Valet av påföljd för unga utifrån straffmättningsvärdet

Enligt en i den straffrättsliga litteraturen presenterad tankemodell kan den nuvarande s.k. påföljdstrappan för unga lagöverträdare beskrivas på följande sätt:

Tabell 5.1 Påföljdstrappa för ungdomar

Straffmättningsvärde					
					Fä 1 år –
			Fä <6 mån	Fä >6 mån <1 år	• ungdomsvård
		60–150 (200) db	• ungdomsvård	• ungdomsvård	• ungdomsvård + ungdomstjänst/db
	30–55 db	• ungdomsvård	• ungdomsvård + ungdomstjänst/db	• vd eller st	• ungdomsövervakning (ett år)
	• 30–55 db • ungdomsvård	• ungdomsvård + ungdomstjänst/db	• 50–150 tim ungdomstjänst	• ungdomsövervakning	• st + 28.3-fä/kontraktsvård
pb		• 20–45 (50) tim ungdomstjänst	• vd eller st • ungdomsövervakning (6 mån)	• vd/st + sh-tjänst • st + 28.3-fä/kontraktsvård	• fä/sluten ungdomsvård
• pb		• 60–150 (200) db	• fä/sluten ungdomsvård	• fä/sluten ungdomsvård	
Påföljd					

Anmärkning: pb = penningböter, db = dagsböter, vd = villkorlig dom, st = skyddstillsyn, fä = fängelse.

(Martin Borgeke och Catharina Månsson, ”Den nya lagstiftningen om påföljder för unga lagöverträdare” i SvJT 2007 s. 181, s. 197). Påföljdstrappan har därefter modifierats med hänsyn till den nya påföljden ungdomsövervakning. Tabellen är hämtad från Borgeke och Forsgren s. 559.)

6 Ungdomsreduktion i åldrarna 18–20 år

6.1 Uppdraget

Utredningens uppdrag i denna del är att föreslå ändringar som innebär att ungdomsreduktionen för lagöverträdare i åldersgruppen 18–20 år avskaffas helt och att lämna de författningsförslag som behövs. Uppdraget innebär också att effekterna av att ungdomsreduktionen avskaffas behöver belysas, bl.a. med beaktande av annat pågående lagstiftningsarbete.

6.2 Bakgrund

I januari 2022 avskaffades ungdomsreduktionen vid allvarlig brottslighet för lagöverträdare som fyllt 18 år vid brottet (se avsnitt 4.2). Enligt regeringen finns det skäl att nu gå vidare och avskaffa ungdomsreduktionen för gruppen 18–20 år helt. Ett skäl för det är enligt regeringen att myndighetsåldern i Sverige i andra avseenden innebär betydande förändringar i en persons ansvar, rättigheter och skyldigheter. Vidare använder andra länder som är jämförbara med Sverige åldersgränsen 18 år för att skilja mellan barn och vuxna i straffrättsliga sammanhang. Det är också den åldersgräns som anges i barnkonventionen för att skilja mellan barn och vuxna. Enligt regeringen kan det därför med fog hävdas att påföljdsbestämningen för lagöverträdare i åldersgruppen 18–20 år bör vara densamma som för andra myndiga lagöverträdare.

Riksdagen har också tillkännagett för regeringen att det finns skäl att avskaffa straffrabatten för unga lagöverträdare mellan 18 och 21 år vid återfall i brott (se bet. 2019/20:JuU30, punkt 14, rskr. 2019/20:177) och begärt att regeringen ska återkomma med ett lag-

förslag som innebär att straffrabatten för unga myndiga lagöverträdare ska slopas för alla typer av brott (bet. 2021/22:JuU5, punkt 4, rskr. 2021/22:36, bet. 2021/22:JuU27, punkt 17, och rskr. 2021/22:273).

6.3 Avskaffad ungdomsreduktion för unga myndiga

Utredningens förslag: Regleringen i 29 kap. 7 § brottsbalken ändras så att gärningsmannens ungdom inte längre ska beaktas vid straffmätningen för lagöverträdare i åldersgruppen 18–20 år.

Skälen för utredningens förslag: Det följer av utredningens direktiv att ungdomsreduktionen för lagöverträdare i åldersgruppen 18–20 år ska avskaffas helt. Lagtekniskt bör det göras genom att 29 kap. 7 § brottsbalken – som rätten alltid ska tillämpa – ändras så att den åldersgruppen undantas från bestämmelsens tillämpningsområde. Det görs lämpligen genom att första styckets beskrivning av tillämpningsområdet ändras från att gälla brott som någon har begått före 21 års ålder till att gälla brott som begåtts före 18 års ålder. Vidare behöver tredje stycket, som redan i dag innebär att brott med viss straffskala eller motsvarande straffvärde undantas från ungdomsreduktionen för lagöverträdare som har fyllt 18 år, upphävas. Utredningen föreslår att paragrafen ändras på det sättet.

I det följande beskrivs betydelsen av utredningens förslag för straffmätningen och valet av påföljd för lagöverträdare i åldersgruppen översiktligt. Utredningen återkommer i kapitel 13 till de samlade effekterna för rättstillämpningen av alla utredningens förslag, bl.a. med beaktande av annat pågående lagstiftningsarbete.

Utredningen behandlar i avsnitt 6.5 och 6.6 vilka följdändringar som bör göras i annan lagstiftning med anledning av att unga lagöverträdare som begått brott efter att de har fyllt 18 år inte längre ska särbehandlas straffrättsligt.

6.4 Straffmätning och val av påföljd

Utredningens bedömning: Utredningens förslag får betydelse både för straffmätningen och valet av påföljd för lagöverträdare i åldrarna 18–20 år vid brott som har ett lägre straffvärde än fängelse i ett år.

Skälen för utredningens bedömning

Endast brott med lägre straffvärde än fängelse i ett år berörs

Utredningens förslag i avsnitt 6.3 i fråga om lagöverträdare i åldersgruppen 18–20 år medför att nu aktuella lagöverträdare ska behandlas som andra myndiga lagöverträdare vid straffmätningen.

Enligt den nuvarande bestämmelsen i 29 kap. 7 § tredje stycket brottsbalken ska en lagöverträdarens ungdom inte beaktas om han eller hon fyllt 18 år vid brottet och det för brottet inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i ett år. Åldern ska inte heller beaktas om det är fråga om försök, förberedelse eller stämpling till eller underlåtenhet att avslöja eller förhindra ett sådant brott eller om brottets straffvärde uppgår till fängelse i ett år eller mer. I förhållande till sådana brott innebär utredningens förslag alltså ingen skillnad. När det gäller brott med lägre minimistraff eller lägre straffvärden än ett års fängelse, kommer utredningens förslag däremot att få effekter.

Tillämpning av bötesstraff

När det gäller brott som bestraffas med böter får den avskaffade ungdomsreduktionen betydelse endast för brott med straffvärden som överstiger 30 dagsböter. Det beror på att någon ungdomsreduktion inte görs om straffvärdet är 30 dagsböter eller ligger på penningbotts nivå. För lagöverträdare som har fyllt 18 år vid gärningen och lagförs för brott med ett högre straffvärde än 30 dagsböter kommer lagändringen att innebära att han eller hon kommer att dömas till samma antal dagsböter som andra myndiga lagöverträdare skulle ha dömts till (jfr tabell 4.2).

Brott med straffvärde på fängelsenivå

Ungdomsreduktionen för lagöverträdare i åldersgruppen 18–20 år innebär enligt den nuvarande ordningen att påföljden för brott på fängelsenivå med ett straffvärde understigande fängelse i en månad har kunnat bestämmas till böter. Att lagöverträdarens ungdom inte längre ska beaktas vid straffmätningen medför att han eller hon med hänsyn till sin ålder inte längre ska kunna dömas till böter om brottets straffvärde ligger på fängelsenivå.

Tidigare krävdes det särskilda skäl för att välja fängelse som påföljd för brott som någon hade begått efter det att han eller hon fyllt 18 men inte 21 år. Den bestämmelsen upphävdes genom en lagändring den 2 januari 2022 (prop. 2021/22:17). Påföljdsvalet för den åldersgruppen ska numera alltså göras enligt samma regler som för andra myndiga lagöverträdare. Det innebär att fängelse ska dömas ut för lagöverträdare i åldersgruppen 18–20 år enligt samma förutsättningar som gäller för andra vuxna lagöverträdare även vid brott med ett straffvärde som är lägre än fängelse i ett år.

Vid brott med straffvärden som är lägre än ett års fängelse kan påföljden behöva bestämmas till fängelse, antingen på grund av brottslighetens art eller att det är fråga om återfall i brott. I sådana fall medför utredningens förslag om ändring av 29 kap. 7 § brottsbalken att det fängelsestraff som döms ut kan bli längre än vad som hittills har varit fallet.

Som har beskrivits i avsnitt 4.1.2 har ungdomsreduktionen i rättstillämpningen inneburit att straffmätningssvärdet för en lagöverträdare som har fyllt 18 år har motsvarat omkring 50 procent av straffvärdet före ungdomsreduktionen. För lagöverträdare som fyllt 19 år respektive 20 år har motsvarande straffmätningssvärde ansetts vara omkring 65 procent respektive 75 procent av straffvärdet före reduktionen. Utredningens förslag innebär således att, om fängelse väljs som påföljd, fängelsestraffets längd för respektive ålderskategori kommer att öka så att det motsvarar straffvärdet för en person över 21 år.

I de fall där brottets straffvärde ligger på fängelsenivå kommer emellertid ett fängelsestraff för lagöverträdare i åldersgruppen 18–20 år, på samma sätt som i dag, i många fall att kunna ersättas med de icke frihetsberövande påföljderna villkorlig dom och skyddstillsyn. De påföljderna kan då förenas med fler dagsböter eller antal tim-

mar samhällstjänst än i dag, motsvarande det antal dagsböter eller timmar samhällstjänst som enligt den nuvarande ordningen dömts ut för lagöverträdare som fyllt 21 år.

Vid sidan av påföljderna villkorlig dom och skyddstillsyn kommer lagöverträdare i åldersgruppen 18–20 år att, på samma sätt som i dag, kunna överlämnas till vård enligt lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall eller rättspsykiatrisk vård när det finns grund för någon av de påföljderna. Tillämpningen av de påföljderna förändras emellertid inte på samma sätt, eftersom de väljs utifrån gärningsmannens vårdbehov, utan direkt anknytning till brottslighetens art eller straffvärde.

Tillämpningen av de särskilda ungdomspåföljderna

De särskilda ungdomspåföljderna (se avsnitt 5.2) används endast undantagsvis för lagöverträdare som har fyllt 18 år. För ungdomsvård gäller att den som har begått brott efter det att han eller hon har fyllt 18 år endast får dömas till en sådan påföljd om det finns särskilda skäl för det. Påföljderna ungdomstjänst och ungdomsövervakning är endast avsedda för lagöverträdare som begått brott före 18 års ålder. Om lagöverträdaren hinner fylla 18 år innan domen meddelas får han eller hon dömas till ungdomstjänst eller ungdomsövervakning endast om det finns särskilda skäl för det.

Det finns alltså ett utrymme, om än begränsat, att i vissa fall bestämma påföljden till ungdomsvård även för den som har fyllt 18 år vid tidpunkten för brottet. De förutsättningarna ändras inte i sig genom utredningens förslag.

Att den tilltalades ungdom inte längre ska beaktas kan medföra att straffvärdet i fler fall än i dag bedöms vara för högt för att ungdomsvård överhuvudtaget ska kunna dömas ut om den tilltalade hade fyllt 18 år vid brottet. I sådana fall kommer det i stället att bli aktuellt att döma till exempelvis villkorlig dom eller skyddstillsyn i förening med samhällstjänst, om det finns förutsättningar för det eller, om förutsättningar för en icke frihetsberövande påföljd saknas, till fängelse.

6.5 Särbehandlingen i domstol av unga myndiga lagöverträdare

6.5.1 Särskilda rättegångsbestämmelser i LUL

I LUL finns det, som tidigare har nämnts, särskilda regler om rättegången för unga lagöverträdare. Lagen, som innehåller bestämmelser om handläggning hos Polismyndigheten, åklagare och domstolar av mål och ärenden om brott där den misstänkte inte har fyllt 21 år, ersätter och fyller ut regleringen i rättegångsbalken. Om det inte finns några särbestämmelser i LUL gäller rättegångsbalkens regler.

Enligt 25 § första stycket LUL ska mål i tingsrätt och hovrätt mot den som inte har fyllt 21 år, om det inte möter hinder, handläggas av lagfarna domare som särskilt har utsetts av domstolen att handlägga sådana mål. Detsamma gäller i fråga om nämndemän. I andra stycket görs undantag för mål om brott på vilket endast böter kan följa. Sådana mål får handläggas även av andra än särskilt utsedda ungdomsdomare.

I 27 § första stycket LUL anges att mål mot den som inte har fyllt 21 år om möjligt ska sättas ut till handläggning på ett sådant sätt att målet inte tilldrar sig uppmärksamhet, om målet avser brott på vilket fängelse kan följa. Enligt paragrafens andra stycke får rätten besluta att ett mål mot någon som inte har fyllt 21 år ska handläggas inom stängda dörrar, om offentlighet vid förhandlingen är till uppenbar olägenhet till följd av den uppmärksamhet den tilltalade kan antas bli föremål för. Om det finns skäl att besluta om stängda dörrar beträffande en tilltalad och det samtidigt finns en annan tilltalad i målet som har fyllt 21 år, ska rätten, om det kan ske utan att utredningen avsevärt försvåras, handlägga åtalet mot den som är under 21 år som ett särskilt mål.

Enligt 29 § första stycket LUL ska mål mot den som inte har fyllt 21 år handläggas skyndsamt. Om åtal väcks mot någon som inte har fyllt 18 år för brott för vilket det är föreskrivet fängelse i mer än sex månader, ska enligt paragrafens andra stycke de tidsfrister som gäller för mål där den tilltalade är häktad tillämpas.

Av 30 § LUL framgår att i mål mot den som inte har fyllt 21 år ska, om det inte möter synnerliga hinder, domen avkunnas muntligen vid huvudförhandlingen.

I 41 § LUL anges att en ansökan om resning som avser den som inte har fyllt 21 år ska handläggas skyndsamt.

6.5.2 Särbehandlingen bör upphöra

Utredningens förslag: LUL ändras så att lagöverträdare i åldersgruppen 18–20 år inte längre särbehandlas i rättegången.

Skälen för utredningens förslag

Enbart särbehandling i domstol

Numera finns det inte längre några regler i LUL som innebär att unga lagöverträdare i åldern 18–20 år särbehandlas under brottsutredning och i samband med åtalsbeslut. Det är bara vid domstols-handläggningen som det alltså finns sådana bestämmelser.

Det finns inte längre skäl för särbehandlingen

De bestämmelser i LUL som gäller den processuella särbehandlingen av lagöverträdare i åldersgruppen 18–20 år är nära förknippade med den nuvarande regleringen i 29 kap. 7 § brottsbalken. Utredningens förslag innebär att den gruppen av lagöverträdare i fortsättningen kommer att behandlas som andra vuxna vid straffmätningen. Den som fyllt 18 år kan, som beskrivits i det föregående, under begränsade förutsättningar även fortsättningsvis komma att särbehandlas vid påföljdsvalet och dömas till en särskild ungdomspåföljd. I princip ska emellertid lagöverträdare i åldersgruppen 18–20 år behandlas som andra vuxna även vid påföljdsvalet.

Lagöverträdare i åldersgruppen 15–17 år är inte myndiga och fortfarande barn i barnkonventionens mening. Det medför att det finns ett starkt skyddsintresse såvitt avser dem. Även om det kan hävdas att den särreglering som finns i LUL kan vara till nytta för lagöverträdare, som relativt nyligen blivit myndiga, är det en naturlig följd av den ändrade syn på lagöverträdare i åldersgruppen 18–20 år som direktiven ger uttryck för att särregleringen i LUL ändras till att enbart avse lagöverträdare under 18 år. Det innebär en renodling av LUL, som fortsättningsvis bara ska tillämpas på barn. Det som ytterligare talar för en 18-årsgräns, särskilt när det gäller möjligheten att besluta om stängda dörrar vid förhandling, är den försiktighet som bör iakttas när det gäller att medge undantag från offentlighets-

principen. Vidare kommer det att innebära en viss lättnad för de allmänna domstolarna att de särskilda frister som anges i LUL och kravet på särskilda ungdomsdomare bara ska gälla för rättegångar med barn. Utredningen föreslår därför att de bestämmelser som har redovisats i avsnitt 6.5.1 (25, 27, 29, 30 och 41 §§ LUL) ska ändras till att gälla enbart den som inte har fyllt 18 år. Som en konsekvens av övriga ändringar bör även 1 § LUL ändras.

6.6 Ändringar i andra lagar

6.6.1 Bestämmelser som rör lagöverträdare i åldersgruppen 18–20 år

Vid sidan av särregleringen i LUL finns det några andra bestämmelser som gäller särskilt för lagöverträdare i åldersgruppen 18–20 år. De bestämmelserna, som finns i lagen (1997:1024) om Skatteverkets brottsbekämpande verksamhet, offentlighets- och sekretesslagen (2009:400) och i socialtjänstlagen (2001:453), behandlas i de följande avsnitten.

6.6.2 Skatteverkets brottsutredande verksamhet

Utredningens förslag: Bestämmelsen i 5 § lagen om Skatteverkets brottsbekämpande verksamhet ändras så att Skatteverket självständigt får genomföra vissa utredningar om brott där den misstänkte är över 18 år i stället för som i dag över 20 år.

Skälen för utredningens förslag: Lagen om Skatteverkets brottsbekämpande verksamhet innehåller bl.a. bestämmelser om en funktion för brottsutredning inom skatteförvaltningen. Den brottsutredande verksamheten sköts av skattebrottsenheten, som är organisatoriskt åtskild från skatteförvaltningen i övrigt.

I 5 § första stycket lagen om Skatteverkets brottsbekämpande verksamhet föreskrivs att Skatteverket, utan att behöva vända sig till åklagare, får genomföra brottsutredning på eget initiativ i de fall där det inte krävs någon förundersökning enligt bestämmelserna om förundersökning i rättegångsbalken. Det aktualiseras vid bötesbrott där den misstänkte kan antas komma att erkänna gärningen. Det

handlar således om fall där det normalt blir aktuellt med lagföring genom ett strafföreläggande i stället för åtal. Enligt 17 § skattebrottslagen (1971:69) kan myndigheter som handlägger frågor om skatter eller avgifter i sådana fall anmäla brottet till skattebrottsenheten i stället för till åklagare. Möjligheten att anmäla fallet till skattebrottsenheten gäller dock enligt andra stycket inte vid brott där den misstänkte inte har fyllt 21 år.

I princip ska lagöverträdare i åldersgruppen 18–20 år numera behandlas som andra vuxna vid påföljdsvalet. Genom utredningens förslag i avsnitt 6.3 ska lagöverträdare i den åldersgruppen inte heller omfattas av ungdomsreduktion vid straffmätningen. Den särskilda regleringen i LUL avseende rättegången föreslås också ändras så att den inte längre gäller för lagöverträdare som är 18–20 år. De skäl som tidigare motiverade att den kategorin särregleras gör sig därmed inte längre gällande. Bestämmelsen i 5 § lagen om Skatteverkets brottsbekämpande verksamhet bör därför ändras så att enbart misstänkta som inte har fyllt 18 år undantas. Det föranleder följdändringar i 17 § skattebrottslagen, 11 § folkbokföringsförordningen (1991:749) och 20 § förordningen (2023:363) om samordningsnummer.

6.6.3 Socialtjänstens verksamhet

Utredningens bedömning: Socialtjänsten bör även fortsättningsvis kunna lämna sekretessbelagda uppgifter som rör personer i åldersgruppen 18–20 år till Polismyndigheten och Säkerhetspolisen i brottsförebyggande syfte. Vidare bör möjligheten för socialtjänsten att enligt socialtjänstlagen eller lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga förordna om en särskilt kvalificerad kontaktperson för enskilda i denna ålderskategori, finnas kvar. Den kommunala skyldigheten att tillhandahålla möjlighet till medling vid brott där gärningsmannen tillhör åldersgruppen i fråga bör inte heller ändras.

Skälen för utredningens bedömning

Allmänt om socialtjänstens uppdrag när det gäller unga lagöverträdare

Ansvar för samhällets insatser när det gäller barn och unga som begår brott delas mellan sociala myndigheter och myndigheter som har till uppgift att utreda eller lagföra brott och verkställa straffrättsliga påföljder. För en socialnämnd ska nämndens insatser utgå från barnets eller den unges behov av stöd och skydd, medan de rättsvårdande myndigheternas insatser i stället avser att markera att samhället tar avstånd från den brottsliga verksamheten. De sociala och de rättsvårdande myndigheterna har ett gemensamt intresse av att motverka brott. Barn och unga som begår brott har ofta ett särskilt behov av stöd och hjälp för att i fortsättningen avhålla sig från kriminalitet. Socialtjänsten har av lagstiftaren ansetts ha bäst förutsättningar för att erbjuda sådant stöd (prop. 2005/06:165 s. 43). Socialtjänstens ansvar omfattar unga upp till 21 års ålder. Sedan den 1 juli 2023 har alla kommuner också ett ansvar för att bedriva ett systematiskt brottsförebyggande arbete enligt lagen (2023:196) om kommuners ansvar för brottsförebyggande arbete.

Brytande av sekretess inom socialtjänsten

Inom socialtjänsten gäller enligt 26 kap. 1 § offentlighets- och sekretesslagen sekretess för uppgift om en enskilds personliga förhållanden, om det inte står klart att uppgiften kan röjas utan att den enskilde eller någon närstående till denne lider men. Sekretessen hindrar inte, enligt 10 kap. 18 a § samma lag, att en uppgift som rör en enskild som inte fyllt 21 år lämnas till Polismyndigheten eller till Säkerhetspolisen om det på grund av särskilda omständigheter finns risk för att den unge kommer att utöva brottslig verksamhet, uppgiften kan antas bidra till att förhindra det och det med hänsyn till planerade eller pågående insatser för den unge eller av andra särskilda skäl inte är olämpligt att uppgiften lämnas ut.

Bestämmelsen tillkom mot bakgrund av att det ansågs viktigt att myndigheter som samverkar i brottsbekämpande syfte kan utbyta information med varandra, inte minst vid samverkan som rör ungdomar (Samverkan för att förebygga ungdomsbrottslighet, prop. 2011/12:171). Regeringen anförde i propositionen att en av utgångs-

punkterna för socialtjänsten är att verksamheten i så stor utsträckning som möjligt ska präglas av frivillighet och självbestämmande och att utlämnande av uppgifter i möjligaste mån bör ske i samförstånd med den unge eller dennes vårdnadshavare. Regeringen ansåg dock att en möjlighet för socialtjänsten att utan samtycke kunna lämna uppgifter om unga till polisen i brottsförebyggande syfte kunde ha en avgörande betydelse för att myndigheterna ska kunna etablera en fungerande samverkan (prop. 2011/12:171 s. 24 f.).

Även om lagöverträdare i åldersgruppen 18–20 år genom utredningens förslag kommer att omfattas av samma regler som andra myndiga lagöverträdare vid straffmätningen kommer det också i fortsättningen att finnas ett visst utrymme att döma lagöverträdare som fyllt 18 år vid lagföringen till någon av de särskilda ungdomspåföljderna. Påföljden ungdomsvård kan under vissa förutsättningar användas för lagöverträdare som vid tidpunkten för brottet var 18–20 år. De särskilda ungdomspåföljderna innebär att den unge under verkställigheten på olika sätt har kontakt med socialtjänsten. Socialtjänstens behov att även i fortsättningen kunna bryta sekretessen i de fall som omfattas av 10 kap. 18 a § offentlighets- och sekretesslagen finns därför kvar, även om utredningens förslag genomförs. Syftet med bestämmelsen överensstämmer också med intentionerna i det lagstiftningsarbete som för närvarande pågår i fråga om ett ökat informationsflöde till de brottsbekämpande myndigheterna. Utredningen om förbättrade möjligheter att utbyta information med brottsbekämpande myndigheter har i betänkandet Ökat informationsflöde till brottsbekämpningen (SOU 2023:69) föreslagit en ny lag som innebär ett antal skyldigheter för myndigheter, däribland socialtjänsten, att lämna viss information till de brottsbekämpande myndigheterna. Mot den bakgrunden anser utredningen att 10 kap. 18 a § offentlighets- och sekretesslagen inte bör ändras.

Särskilt kvalificerad kontaktperson

Socialnämnden får enligt 3 kap. 6 b § socialtjänstlagen utse en kontaktperson eller en kontaktfamilj med uppgift att hjälpa den enskilde och hans eller hennes närmaste i personliga angelägenheter, om den enskilde begär eller samtycker till det (första stycket). För personer som inte har fyllt 21 år och har behov av särskilt stöd och särskild

vägledning för att motverka risken för missbruk av beroendeframkallande medel, för brottslig verksamhet eller för något annat socialt nedbrytande beteende, får nämnden utse en särskilt kvalificerad kontaktperson för den unge om han eller hon begär det eller samtycker till det. Denna frivilliga möjlighet till stöd bör finnas kvar även fortsättningsvis. Bestämmelsen i 3 kap. 6 b § socialtjänstlagen bör därför inte ändas till att avse enbart personer under 18 år. I sammanhanget bör nämnas att Utredningen Framtidens socialtjänst har lämnat förslag till en ny socialtjänstlag (Hållbar socialtjänst – en ny socialtjänstlag, SOU 2020:47). Utredningens lagförslag innehåller motsvarande möjlighet att kunna utse en kontaktperson för personer under 21 år (se 11 kap. 5 § i lagförslaget). Regeringens avsikt är att under år 2024 föreslå en ny socialtjänstlag som ska träda i kraft den 1 juli 2025.

Om det kan antas att den som är under 20 år kommer att behöva beredas vård enligt LVU till följd av att den unge utsätter sin hälsa eller utveckling för en påtaglig risk att skadas bl.a. till följd av brottslig verksamhet och det stöd eller den behandling som den unge behöver inte kan ges med samtycke får socialnämnden också enligt 22 § LVU besluta att den unge ska hålla regelbunden kontakt med en särskilt kvalificerad kontaktperson som socialnämnden har utsett. Den möjligheten bör finnas kvar även fortsättningsvis.

Medling vid brott

Lagen (2002:445) om medling med anledning av brott är tillämplig om medling i statlig eller kommunal regi sker med anledning av brott. Medling innebär att en gärningsman och ett brottsoffer möts inför en opartisk medlare med anledning av ett brott i syfte att tala om brottet och följderna av det. Medling kan komma i fråga för gärningsmän i alla åldrar. Genom en bestämmelse i 5 kap. 1 c § socialtjänstlagen åläggs kommunerna att sörja för att medlingsverksamhet enligt lagen om medling med anledning av brott kan erbjudas om gärningsmannen är under 21 år. Eftersom kommunerna genom socialtjänsten även fortsättningsvis kommer att ansvara för verkställighet av ungdomspåföljder avseende personer upp till 21 år bör den nu aktuella bestämmelsen i socialtjänstlagen inte ändras.

7 Ungdomsreduktion i åldrarna 15–17 år

7.1 Uppdraget

Enligt direktiven innebär den nuvarande ordningen för straffrättslig särbehandling av unga lagöverträdare i åldersgruppen 15–17 år att det vid påföljdsbestämningen i vissa fall tas för stor hänsyn till den tilltalades ålder på bekostnad av att utgångspunkten för reaktionen ska vara hur svårt brottet är. Utredningen ska därför analysera olika modeller för en förändrad ungdomsreduktion för lagöverträdare i åldern 15–17 år och föreslå ändringar som innebär att ålder ges minskad betydelse vid straffmätningen för dem och begränsar tröskel-effekter, överväga vilken betydelse ändringar i ungdomsreduktionen kan ha för regleringen om val av påföljd för unga lagöverträdare i åldern 15–17 år och lämna de författningsförslag som behövs.

Ungdomsreduktionsutredningen presenterade i sitt betänkande Slopod straffrabatt för unga myndiga (SOU 2018:85) olika modeller för ungdomsreduktion för lagöverträdare i åldern 15–17 år och analyserade de olika modellernas för- och nackdelar. Dessa modeller kan enligt direktiven tjäna som utgångspunkt för övervägandena, med utgångspunkten att ungdomsreduktionen ska minska även för de yngsta lagöverträdarna. Likaså kan en ordning som motsvarar den nuvarande ordningen för unga myndiga övervägas, dvs. en modell där ungdomsreduktionen avskaffas vid allvarlig brottslighet.

7.2 Ungdomsreduktionsutredningens modeller

7.2.1 Bakgrund

Ungdomsreduktionsutredningen presenterade och analyserade fyra olika modeller för ungdomsreduktion för lagöverträdare i åldersgruppen 15–17 år (SOU 2018:85 s. 239 f.). Eftersom modellerna enligt direktiven kan ligga till grund för utredningens överväganden sammanfattas resonemangen i det betänkandet i avsnitt 7.2.2–7.2.6.

7.2.2 Ungdomsreduktionsutredningen Alternativ 1: Dubbla trösklar

Modellen

Den hittillsvarande tillämpningen av 29 kap. 7 § första stycket brottsbalken innebär att hänsynen till åldern minskar successivt med den tilltalades ålder från och med 15-årsdagen. Straffbarhetsåldern medför således en tröskeeffekt på så sätt att den lagöverträdare som var 14 år och 11 månader vid brottet inte får någon påföljd alls, medan den som nyss hade fyllt 15 år vid brottet får en påföljd vars stränghet som utgångspunkt ska motsvara omkring 20 procent av den påföljd som skulle ha dömts ut utan ungdomsreduktion.

Alternativ 1 innebar att principerna för ungdomsreduktionen inte skulle ändras alls för lagöverträdare i åldern 15–17 år. Det skulle medföra att det uppstod en tröskeeffekt även vid 18-årsdagen. Den lagöverträdare som var 17 år och 11 månader vid brottet skulle enligt detta alternativ få en påföljd vars stränghet motsvarade omkring 50 procent av påföljden jämfört med påföljden för den person som nyss fyllt 18 år vid brottet. Enligt alternativ 1 skulle det alltså finnas två trösklar, en vid 15-årsdagen och en vid 18-årsdagen.

För- och nackdelar enligt Ungdomsreduktionsutredningen

Eftersom det enligt Ungdomsreduktionsutredningen inte kunde anses finnas något stöd för att repressionshöjningar skulle leda till mindre brottslighet i åldersgruppen 15–17 år, fanns det inte heller något rationellt skäl att lagstifta om strängare påföljder för dessa lagöverträdare. Om ungdomsreduktionen skulle förändras för lagöver-

trädare i åldern 15–17 år skulle förutsättningarna för tillämpningen av de särskilda ungdomspåföljderna också förändras på ett betydande sätt, i och med att samma gärning skulle få ett högre straffmättningsvärde än tidigare. En fördel med alternativ 1 ansågs därför vara att det inte skulle kräva så många andra förändringar av påföljdssystemet för unga lagöverträdare.

En ordning med dubbla trösklar skulle jämfört med de andra alternativen leda till den minsta ökningen av den s.k. straffmassan och därmed den minsta kostnadsökningen för Kriminalvården, som ansvarar för verkställigheten av ungdomsövervakning och fängelse, och SiS, som ansvarar för verkställigheten av slutna ungdomsvård.

Den huvudsakliga nackdelen med alternativ 1 ansågs vara tröskel-effekten vid 18-årsdagen. Den effekten skulle bli särskilt påtagligt i de fall där brottets straffvärde motsvarade fängelse på livstid.

7.2.3 Ungdomsreduktionsutredningen **Alternativ 2: Brantare lutning**

Modellen

En alternativ modell – som syftade till att undvika den dubbla tröskeleffekten – gick ut på att den nu tillämpade ungdomsreduktionen för 15-åriga lagöverträdare skulle behållas (dvs. påföljden skulle som utgångspunkt motsvara 20 procent av påföljden jämfört med om någon ungdomsreduktion inte görs) i kombination med att reduktionen skulle tillåtas avta i högre takt än enligt den nuvarande ordningen, för att helt upphöra vid 18 års ålder. Enligt den modellen skulle det alltså bli en brantare lutning på en tänkt kurva som beskriver sambandet mellan ålder och reduktion.

För- och nackdelar enligt Ungdomsreduktionsutredningen

Fördelen med en brantare lutning skulle vara att den dubbla tröskel-effekten skulle undvikas. En tröskeleffekt skulle visserligen kvarstå vid 15 år men därefter skulle ungdomsreduktionen avta lika mycket för varje levnadsår så att ingen tröskeleffekt skulle finnas vid 18 års ålder. Modellen skulle därmed, enligt Ungdomsreduktionsutredningens bedömning, minska risken för att systemets trovärdighet

ifrågasätts på grund av att det finns en svårförklarlig skillnad i repressionsgrad för en lagöverträdare som var 17 år och 11 månader vid brottet jämfört med en lagöverträdare som hade fyllt 18 år. Samtidigt borde det, enligt Ungdomsreduktionsutredningen, beaktas att det i fråga om valet av påföljd finns skilda regelverk för 15–17-åringar och 18–20-åringar. Bestämmelser för straffmätning som skulle eliminera den dubbla tröskeln skulle alltså ändå inte innebära att systemet som helhet skulle bli fritt från en tröskeleffekt vid 18 års ålder.

En nackdel med modellen som Ungdomsreduktionsutredningen lyfte fram var att det inte finns något stöd för att repressionshöjningen skulle leda till minskad brottslighet i åldersgruppen 15–17 år. En höjning skulle också leda till att fler unga lagöverträdare skulle bli föremål för frihetsberövande påföljder (sluten ungdomsvård eller fängelse), med de negativa konsekvenser som det enligt Ungdomsreduktionsutredningens skulle innebära för deras samhällsanpassning.

En annan nackdel var att repressionsökningen per levnadsår skulle bli större vid den branta lutning som krävs för att utjämna tröskeln vid 18-årsdagen. För att det inte skulle uppstå en effekt vid varje levnadsår skulle domstolarna behöva laborera med en förfinad tillämpning utifrån den tilltalades ålder mätt i månader, vilket även skulle kunna leda till tillämpningsproblem.

Den modellen skulle medföra att straffmätningens värde för motsvarande gärning skulle bli högre än enligt den nuvarande ordningen. Ytterligare en nackdel med modellen vore därför, enligt Ungdomsreduktionsutredningen, att den praxis som finns när det gäller de särskilda ungdomspåföljdernas tillämpningsområden utifrån straffmätningens värde skulle behöva förändras.

Enligt Ungdomsreduktionsutredningen skulle alternativ 2 också medföra en repressionshöjning i åldersgruppen 15–17 år som skulle medföra en större ökning av straffmassan än alternativ 1 och därmed högre kostnader för Kriminalvården och SiS.

7.2.4 Ungdomsreduktionsutredningen Alternativ 3: Förhöjd startpunkt

Modellen

Ett tredje alternativ – för att undvika både dubbla trösklar och en alltför brant lutning på reduktionskurvan – skulle enligt Ungdomsreduktionsutredningen kunna vara att minska åldersreduktionen för de 15-åriga lagöverträdarna till den nivå som då gällde för 18-åriga lagöverträdare. Det skulle innebära att påföljden för en 15-årig lagöverträdare som utgångspunkt skulle motsvara 50 procent av påföljden jämfört med om någon ungdomsreduktion inte skulle göras. Enligt den modellen skulle det alltså bli en mindre brant lutning på den tänkta kurva som beskriver sambandet mellan ålder och ungdomsreduktion.

För- och nackdelar enligt Ungdomsreduktionsutredningen

En fördel med alternativ 3 skulle enligt Ungdomsreduktionsutredningen vara att modellen innebär att dubbla trösklar skulle undvikas, dvs. samma fördel skulle uppnås som med alternativ 2. Vidare skulle behovet av att vid straffmätningen laborera med exakt levnadsålder i månader minska jämfört med alternativ 2, om kurvan skulle få en mindre brant lutning. Modellen skulle enligt Ungdomsreduktionsutredningen lösa problemet med betydande skillnader i straffmätningens värde för lagöverträdare som är något yngre respektive något äldre än 18 år vid höga straffvärden, vilket skulle vara allra tydligast när straffvärdet motsvarade livstids fängelse.

Nackdelen med att minska reduktionen vid startpunkten skulle enligt Ungdomsreduktionsutredningen vara att det skulle bli en ännu kraftigare repressionshöjning – särskilt för de allra yngsta – än med modellen med brantare lutning. Tröskeln vid 18 års ålder skulle med denna modell utjämnas på bekostnad av att tröskeln vid 15-årsdagen skulle bli mer än dubbelt så hög som i dag (från 0 till 50 procent av straffvärdet före ungdomsreduktion i stället för från 0 till 20 procent). Liksom vid modellen med brantare lutning skulle modellen med förhöjd startpunkt också kunna leda till att tillämpningsområdena för de olika ungdomspåföljderna skulle behöva ändras från grunden med utgångspunkt i de högre straffmätningens värdena.

Därtill skulle modellen med förhöjd startpunkt innebära en större höjning av straffmassan än modellen med brantare lutning. Samhälls-ekonomiska skäl talade således, enligt Ungdomsreduktionsutredningen, starkare mot modellen med förhöjd startpunkt än mot modellen med brantare lutning.

Ungdomsreduktionsutredningen framhöll också att det kunde diskuteras vilket värde det egentligen skulle ha att eliminera den andra tröskeln, eftersom 18-årsdagen ändå innebär en vattendelare mellan att tillämpa de särskilda ungdomspåföljderna och vuxenpåföljderna.

7.2.5 Ungdomsreduktionsutredningen Alternativ 4: Mindre tröskel

Modellen

De tre modeller som hittills har beskrivits kan enligt Ungdomsreduktionsutredningen alla på olika sätt knytas till dagens nivåer för ungdomsreduktion. Alternativ 1 (dubbla trösklar) skulle innebära att lagöverträdare i åldern 15–17 år fortsättningsvis skulle få samma ungdomsreduktion som i dag. Alternativ 2 (brantare lutning) skulle innebära en jämn kurva för reduktionen från den nivå som i dag gäller för 15-åriga lagöverträdare (20 procent av straffvärdet) till att reduktionen helt upphör vid 18-årsdagen. Alternativ 3 (förhöjd startpunkt) skulle innebära att nivåerna för reduktionen ändrades så att den för 15–17-åriga lagöverträdare skulle motsvara det som hittills har gällt för lagöverträdare i åldersgruppen 18–20 år.

Utöver dessa alternativ skulle det enligt Ungdomsreduktionsutredningen gå att tänka sig andra alternativ, bl.a. modeller som utgör mellanting mellan två av modellerna 1–3. Ett exempel på ett fjärde alternativ skulle vara att låta reduktionen börja på 80 procent så att straffmättningsvärdet för en 15-årig lagöverträdare skulle bli omkring 20 procent av straffvärdet. Straffmättningsvärdet skulle sedan kunna öka med 10 procentenheter för varje ökning av lagöverträdarens ålder med ett halvår för att nå en nivå motsvarande 80 procent av straffvärdet när lagöverträdaren är nästan 18 år. Tröskeleffekten när lagöverträdaren fyller 18 år skulle då motsvara 20 procentenheter, dvs. lika många procentenheter som vid 15-årsdagen. Det skulle då

bli då en mindre tröskel än med alternativ 1 och en mindre brant lutning än med alternativ 2.

För- och nackdelar enligt Ungdomsreduktionsutredningen

En fördel med alternativ 4 skulle enligt Ungdomsreduktionsutredningen vara att tröskeeffekten vid 18-årsdagen skulle bli mindre än med alternativ 1. I förhållande till alternativ 2 och 3 skulle alternativ 4 vidare ha den fördelen att den skulle innebära en mindre repressionshöjning för lagöverträdare i åldern 15–17 år.

En nackdel skulle enligt Ungdomsreduktionsutredningen, i likhet med alternativ 2 och 3, vara att alternativet skulle innebära en omotiverad repressionshöjning för lagöverträdare i åldersgruppen 15–17 år, även om den skulle blir mindre än med de andra alternativen. Det kunde också anses vara en praktisk nackdel att reduktionsnivåerna inte skulle gå att koppla till de befintliga nivåerna på samma sätt som vid alternativ 2 och 3.

Enligt Ungdomsreduktionsutredningen kunde det vara svårt att hävda att en viss lutning på reduktionskurvan skulle vara mer eller mindre rationell. Alternativ 4 fick därmed anses vara ett exempel på en kompromiss, mellan å ena sidan intresset av att motverka tröskeffekter och å andra sidan intresset av att inte genomföra omotiverade repressionshöjningar, snarare än ett alternativ som kunde motiveras utifrån en rättslig eller moralfilosofisk diskussion.

7.2.6 Ungdomsreduktionsutredningens slutsats

Ungdomsreduktionsutredningen fann att intresset av att utjämna de tröskeeffekter som skulle uppstå genom att ungdomsreduktionen avskaffades för lagöverträdare över 18 år inte ensamt kunde motivera repressionshöjningar för lagöverträdare i åldern 15–17 år. Enligt Ungdomsreduktionsutredningen var den tröskeeffekt som skulle uppstå för lagöverträdare som fyllt 18 år därför att föredra framför alternativen 2–4. Ungdomsreduktionsutredningens bedömning var mot den bakgrunden att det inte fanns skäl att förändra ungdomsreduktionen för lagöverträdare i åldern 15–17 år (alternativ 1). Någon ändring av ungdomsreduktionen för den åldersgruppen gjordes inte heller i lagstiftningsärendet (se avsnitt 4.2.2).

7.3 En förändrad ungdomsreduktion

7.3.1 Ungdomsreduktion även vid allvarlig brottslighet

Utredningens bedömning: Ungdomsreduktionen bör inte avskaffas helt för lagöverträdare i åldersgruppen 15–17 år ens vid allvarlig brottslighet.

Skälen för utredningens bedömning: Enligt 29 kap. 7 § tredje stycket brottsbalken ska den tilltalades ungdom inte beaktas om han eller hon hade fyllt 18 år vid brottet och det för brottet inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i ett år eller det är fråga om försök, förberedelse eller stämpling till eller underlåtenhet att avslöja eller förhindra ett sådant brott eller om brottets straffvärde uppgår till fängelse i ett år. I enlighet med direktiven har utredningen i avsnitt 6.3 föreslagit att gärningsmannens ungdom inte längre ska beaktas särskilt för lagöverträdare som fyllt 18 år vid brottet.

Enligt direktiven kan en modell motsvarande den som för närvarande tillämpas för lagöverträdare som fyllt 18 år avseende allvarliga brott, dvs. att ingen ungdomsreduktion ska göras om det är fråga om brott över en viss straffnivå, övervägas som ett alternativ för lagöverträdare i åldersgruppen 15–17 år.

Unga lagöverträdare särbehandlas, som tidigare nämnts, sedan länge i straffrättsligt hänseende. Det gäller särskilt för åldersgruppen 15–17 år. Särbehandlingen äger rum vid både straffmätningen och valet av påföljd. Ett skäl till den ordningen är att barn typiskt sett inte anses ha nått sådan mognad och ansvarsförmåga att de i straffhänseende bör behandlas som vuxna. Barn anses också vara särskilt känsliga för de konsekvenser som straffrättsliga ingripanden kan leda till. Sådana ingripanden anses kunna motverka deras återanpassning i samhället och kan leda till att de fostras in i en kriminell livsstil. Det innebär sammantaget att risken för återfall ökar.

Enligt direktiven ska skälen för särbehandling av unga lagöverträdare i åldern 15–17 år alltjämt vara bärande. Huvudskälen till att unga lagöverträdare möts av mildare reaktioner än vuxna är bl.a. att unga är mer impulsiva och lättpåverkade, inte har samma mognad och har sämre förmåga att förutse konsekvenserna av sitt handlande. Åldersgruppen 15–17 år är barn i barnkonventionens mening och de är därmed särskilt skyddsvärda. Att för den åldersgruppen helt av-

skaffa ungdomsreduktionen vid allvarlig brottslighet skulle innebära att även de allra yngsta lagöverträdarna skulle jämföras med vuxna vid straffmätningen vid sådan brottslighet. Det skulle leda till en mycket kraftig tröskeeffekt, särskilt för de yngsta lagöverträdarna. Det skulle också vara svårt att, på ett sätt som inte kan ifrågasättas, avgränsa tillämpningsområdet. Den omständigheten att utredningen har fått i uppdrag att ta bort motsvarande särreglering för åldersgruppen 18–20 år, som endast har gällt en kortare tid, gör att det är svårt att jämföra effekterna av en sådan lösning.

Även om allvarlig brottslighet har blivit vanligare i de yngre åldersgrupperna anser utredningen att det skulle innebära ett allt för stort steg bort från principen om att unga lagöverträdare ska särbehandlas i straffrättsligt hänseende att helt ta bort ungdomsreduktionen i åldern 15–17 år ens för de allvarligaste brotten. Det har även framhållits att den reglering som i dag gäller för lagöverträdare i åldersgruppen 18–20 år anses vara svårtillämpad. En sådan ordning föreslås därför inte. Utgångspunkten för utredningens fortsatta överväganden när det gäller lagöverträdare i åldersgruppen 15–17 år är alltså att den tilltalades ungdom alltjämt ska beaktas vid straffmätningen också vid allvarlig brottslighet.

7.3.2 Andelar av straffvärdet bör vara riktmärket

Utredningens bedömning: Tillämpningen av en schematisk modell leder normalt till en proportionerlig straffmätning vid brott som begås av unga lagöverträdare i åldersgruppen 15–17 år.

Skälen för utredningens bedömning

Schematisk ungdomsreduktion leder normalt till en proportionerlig reaktion

De övergripande skälen för att unga lagöverträdare särbehandlas i straffrättsligt hänseende är, som framhållits, dels att barn och unga typiskt sett inte har uppnått en sådan mognad och ansvarsförmåga att de i det sammanhanget bör behandlas som vuxna, dels att de anses vara särskilt känsliga för de konsekvenser som straffrättsliga ingripanden kan leda till. Utifrån de syften som ligger till grund för sär-

behandlingen av unga lagöverträdare är det därför också rimligt att bestämma en ungdomsreduktion med hänsyn till lagöverträdarens ålder sett till antalet levnadsår. Det är i allmänhet stor skillnad utvecklingsmässigt mellan någon som nyss har fyllt 15 år och någon som snart ska fylla 18 år.

De brott som unga lagöverträdare i åldersgruppen 15–17 år i de flesta fall gör sig skyldiga till är många gånger ett tydligt uttryck för ungdomligt oförstånd och bristande mognad. Ofta handlar det om butiksstölder, skadegörelse, misshandel som inte har några försvårande inslag och mindre allvarliga narkotikabrott. I sådana fall leder det i allmänhet till en straffmätning som är väl avvägd och proportionerlig om rätten beräknar en ungdomsreduktion enligt en standardiserad schematisk modell. En sådan schematisk modell främjar också en enhetlig rättstillämpning. Enligt utredningens mening bör utgångspunkten därför vara att ungdomsreduktionen i de flesta fall bör göras utifrån en schematisk modell som utformas med utgångspunkt i att ungdomsreduktionen generellt ska vara mindre än hittills i åldersgruppen 15–17 år. En sådan modell bör också anpassas till att någon ungdomsreduktion inte längre ska göras från och med att lagöverträdare blir 18 år.

Även vid tillämpningen av en sådan schematisk modell kan det dock finnas skäl att justera ungdomsreduktionen något med hänsyn till om den tilltalade befinner sig i början eller slutet av det aktuella levnadsåret, inte minst för att begränsa tröskeleffekterna. Det kan således vara proportionerligt att ungdomsreduktionen för någon som strax efter brottet skulle fylla 18 år blir mindre än reduktionen för en lagöverträdare som nyligen fyllt 17 år. Däremot skulle det föra för långt att konstruera en tabell där ungdomsreduktionen anges i förhållande till lagöverträdarens levnadsålder vid brottet mätt i antalet månader.

Hur bör ungdomsreduktionen fördelas på de olika åldrarna?

Som Ungdomsreduktionsutredningen pekade på är det svårt att hävda att en viss lutning på reduktionskurvan skulle vara mer eller mindre rationell i förhållande till barns utveckling. Det går inte heller att helt undvika tröskeleffekter. Enligt utredningens mening är det därför en lämplig lösning att utgå från en kompromiss mellan de olika

alternativ som Ungdomsreduktionsutredningen presenterade. Det behövs för att uppnå en ungdomsreduktion som både uppfattas som logisk och som på ett övergripande plan tar hänsyn till de skillnader i utvecklingsgrad som normalt föreligger mellan olika åldrar mätt i levnadsår.

Ungdomsreduktionen behöver dessutom – i enlighet med direktiven – utgå från att syftet med förändringen är att bidra till att generellt öka repressionsgraden jämfört med den hittillsvarande ordningen. Det gäller även för de yngsta lagöverträdarna. Vidare ska tröskeleffekterna vid övergången mellan olika åldrar jämnas ut. Enligt utredningens mening är det oundvikligt att det uppstår en tröskeleffekt när straffbarhetsåldern uppnås. Däremot är det i princip möjligt att undvika en tröskeleffekt vid 18 år.

Utgångspunkten för de fortsatta resonemangen är att straffvärdet för en vuxen är 100 procent. En jämn repressionshöjning, som tar hänsyn till barns utvecklingsnivå generellt sett, kan uppnås om reduktionen minskar med omkring 20 procentenheter per levnadsår. Om straffmätningens värde för en ung lagöverträdare som fyllt 17 år anses vara omkring 80 procent av straffvärdet för en vuxen lagöverträdare (4/5), straffmätningens värde för en ung lagöverträdare som har fyllt 16 år anses vara omkring 60 procent av straffvärdet för en vuxen lagöverträdare (3/5) och straffmätningens värde för en ung lagöverträdare som har fyllt 15 år anses vara omkring 40 procent av straffvärdet för en vuxen lagöverträdare (2/5), uppnås en minskning av reduktionen i förhållande till straffvärdet i takt med stigande ålder på ett sätt som enligt utredningens mening kan anses vara proportionerlig, sett till att ungdomsreduktionen i fortsättningen ska fördelas på tre år i stället för på sex år som hittills.

Vid en sådan rättstillämpning uppstår inte någon egentlig tröskeleffekt vid 18-årsdagen. Den medför visserligen att straffmätningens värde i normalfallet ökar kraftigt för de yngsta lagöverträdarna jämfört med den hittillsvarande rättstillämpningen. Rättstillämpningen i dag innebär emellertid att ungdomsreduktionen för de yngsta lagöverträdarna är mycket hög, omkring 80 procent. Med den föreslagna ändringen skulle ungdomsreduktionen för de yngsta lagöverträdarna vara omkring 60 procent. Det är också en betydande reduktion i förhållande till det straff som skulle utmätas för en vuxen person.

Även för lagöverträdare som har fyllt 16 år respektive 17 år vid brottet innebär förändringen att straffmätningens värdena i regel blir

högre jämfört med den nuvarande rättstillämpningen. Det är, som framhållits, också en följd av att ungdomsreduktionen fördelas på tre år i stället för på sex år, i och med att den föreslås avskaffas helt för lagöverträdare i åldersgruppen 18–20 år. Även med den förändrade fördelningen av ungdomsreduktionen kommer straffvärdet i normalfallet emellertid att reduceras med omkring 40 procent för en lagöverträdare som har fyllt 16 år och med omkring 20 procent för en lagöverträdare som har fyllt 17 år.

Förändringen kan illustreras med några exempel. Vid ett brott som har ett straffvärde motsvarande fängelse i ett år och sex månader – vilket utgör minimistraffet för t.ex. rån och grov misshandel – leder den förändrade rättstillämpningen till att straffmättningsvärdet skulle öka från motsvarande fängelse i omkring fyra månader till fängelse i sju månader för en lagöverträdare som fyllt 15 år, från motsvarande fem månaders fängelse till fängelse strax under ett år för en lagöverträdare som fyllt 16 år och från motsvarande ett halvårs fängelse till fängelse i ett år och två månader för en lagöverträdare som fyllt 17 år. Vid ett brott som har ett straffvärde motsvarande fängelse i tre år – vilket utgör minimistraffet vid t.ex. våldtäkt – leder det förändrade synsättet till att straffmättningsvärdet skulle öka från motsvarande drygt ett halvårs fängelse till något över ett års fängelse för en lagöverträdare som har fyllt 15 år, från nio månaders fängelse till ett år och nio månader för en lagöverträdare som har fyllt 16 år och från ett års fängelse till två år och fyra månader för en lagöverträdare som har fyllt 17 år. Vid ett brott som har ett straffvärde om fängelse i fyra år – vilket utgör minimistraffet för t.ex. grovt vapenbrott – leder det förändrade synsättet till att straffmättningsvärdet för en lagöverträdare som har fyllt 15 år skulle öka från motsvarande omkring tio månaders fängelse till drygt ett år och sex månader, för en lagöverträdare som har fyllt 16 år från motsvarande ett års fängelse till två år och fyra månader och för en lagöverträdare som har fyllt 17 år från motsvarande ett år och fyra månaders fängelse till tre år och två månader.

7.3.3 En schematisk lagregel bör inte införas

Utredningens bedömning: Det bör inte i lagtexten införas en schematisk regel för hur den tilltalades ungdom ska beaktas vid straffmätningen.

Skälen för utredningens bedömning: Av 29 kap. 1 § första stycket brottsbalken framgår att straff, med beaktande av intresset av en enhetlig rättstillämpning, ska bestämmas inom ramen för den tillämpliga straffskalan efter brottets eller den samlade brottslighetens straffvärde. Intresset av en enhetlig rättstillämpning innebär att straffnivån för olika brott i princip bör vara oberoende av vilken domare som dömer i det enskilda fallet.

Enligt 29 kap. 7 § brottsbalken ska den tilltalades ungdom beaktas särskilt vid straffmätningen. Avsikten med den bestämmelsen är att unga lagöverträdare ska dömas till lägre straff än vad som hade varit fallet om en vuxen person hade begått samma brott. Bestämmelsen påverkar inte i sig bedömningen av brottets eller brottslighetens straffvärde. Den kan i stället sägas ge uttryck för att domstolarna när det gäller ungdomar ska tillämpa en på visst sätt generellt justerad straffskala. Ett sätt att främja en enhetlig rättstillämpning när det gäller ungdomsreduktionen skulle därför kunna vara att, med utgångspunkt i den schematiska modell som har beskrivits i avsnitt 7.3.2, införa en lagregel för hur den tilltalades ungdom ska beaktas vid straffmätningen. Att en rättsregel anger specifika villkor för tillämpningen är något som typiskt sett främjar förutsebarheten för den enskilde.

Högsta domstolen har i rättsfallet NJA 2000 s. 421 uttalat sig om principerna för ungdomsreduktion vid straffmätningen. Domstolen konstaterade att inte enbart åldern, utan även andra omständigheter, bör vara avgörande för hur stor straffnedsättningen ska bli enligt 29 kap. 7 § brottsbalken. En schematisk regel om en på levnadsålder grundad procentuell straffnedsättning i förhållande till straffvärdet skulle bl.a. med hänsyn till dessa förhållanden behöva förses med så många undantag och förbehåll att den enligt Högsta domstolen inte skulle tjäna till verklig vägledning.

De svårigheter som Högsta domstolen pekade på när det gäller att konstruera en schematisk regel för ungdomsreduktionen i praxis gäller i än högre grad i fråga om att lagfästa en sådan princip. En så-

dan ordning skulle också ofrånkomligen medföra tröskeeffekter mellan olika åldrar. Att i lagtexten ange en schematisk regel för hur reduktionen ska gå till, exempelvis utifrån andelar av straffvärdet, framstår därför inte som en lämplig ordning. En sådan detaljreglering vore också främmande för den svenska strafflagstiftningen. Den bestämmelse som reglerar ungdomsreduktionen bör i stället utformas på ett sätt som ger utrymme för en schematisk rättstillämpning på det sätt som har beskrivits i avsnitt 7.3.2, men som också innebär både att ungdomsreduktionen kan anpassas till omständigheterna i det enskilda fallet och att tröskeeffekterna kan jämnas ut i rättstillämpningen. Den nuvarande ordningen med en bestämmelse som lämnar utrymme för domstolarna att i rättstillämpningen närmare utveckla principerna för ungdomsreduktionen bör därför inte förändras.

7.3.4 Ungdomsreduktion bör göras i skälig omfattning

Utredningens förslag: I 29 kap. 7 § brottsbalken föreskrivs att den tilltalades ungdom ska beaktas i skälig omfattning.

Skälen för utredningens förslag

Olika intressen står mot varandra

Ett övergripande skäl för att unga lagöverträdare särbehandlas i straffrättsligt hänseende är, som framhållits, att barn och unga typiskt sett inte har uppnått en sådan mognad och ansvarsförmåga att de bör behandlas som vuxna. Av rättviseskäl har man därför ansett att barn bör straffas lindrigare än vuxna, eftersom vuxna i högre grad kan klandras för sitt handlande. Barn anses också vara särskilt känsliga för de konsekvenser som straffrättsliga ingripanden kan leda till. Utgångspunkten för de förslag som utredningen ska lämna är enligt direktiven samtidigt att straffmätningen för lagöverträdare i åldersgruppen 15–17 år i högre grad än i dag ska återspegla brottets allvar. Principerna för hur ungdomsreduktionen ska göras i framtiden bör därför utformas som en avvägning mellan skälen för att barn ska särbehandlas i det straffrättsliga systemet å ena sidan och, å andra sidan, att den påföljd som samhället ingriper med ska vara en proportio-

nerlig och rimlig reaktion i förhållande till brottets allvar. Det finns mot den bakgrunden anledning att se över formuleringen i 29 kap. 7 § brottsbalken om att den tilltalades ungdom ska beaktas särskilt vid straffmätningen.

En mer nyanserad bedömning

Att de brott som lagöverträdare i åldersgruppen 15–17 år gör sig skyldiga till i de flesta fall är ett uttryck för oförstånd och bristande omdöme kan i och för sig anses tala för att den tilltalades ålder alltid ska beaktas särskilt vid straffmätningen. Brottsutvecklingen bland barn och unga innebär samtidigt att fler unga lagöverträdare döms för allvarliga brott som svårligen kan ses som impulshandlingar eller ett uttryck för ungdomligt oförstånd eller förhastande. Det kan ifrågasättas om en ungdomsreduktion som helt och hållet görs efter en schematisk skala som andelar av straffvärdet baserat på den tilltalades levnadsålder alltid är proportionerlig vid brottslighet som begås på ett mer förslaget eller systematiskt sätt. Även om frågan om stränga straff har en avskräckande effekt är omdebatterad kan det också diskuteras vilket signalvärde en sådan tillämpning kan ha för barn och unga som själva överväger att begå allvarliga brott eller för personer som överväger att låta en underårig utföra ett sådant brott åt dem.

För att straffmätningen ska bli proportionerlig i förhållande till brottets straffvärde kan det t.ex. finnas skäl att frångå en tillämpning som helt bygger på andelar av straffvärdet vid allvarliga brott med stora konsekvenser för enskilda eller för samhället i stort, där gärningsmannen med full förståelse för brottets följder har handlat enligt en tydlig brottsplan. Som exempel kan nämnas fall där någon under 18 år frivilligt för att öka sin status i ett kriminellt nätverk tar på sig att utföra ett beställningsmord eller att genomföra en sprängning som riskerar att få långtgående konsekvenser för många personer. Ett annat exempel kan vara någon i den åldern som genomför en noggrant planerad och ideologiskt motiverad attack mot flera personer på en skola. Människorov eller utpressningsbrott där unga lagöverträdare pressar andra ungdomar på pengar eller tillhörigheter på ett sätt som medvetet utnyttjar deras rädsla är ytterligare exempel. En annan situation är då en grupp ungdomar, trots insikt i brottens

allvar och konsekvenser, enligt ett tillvägagångssätt som upprepas skapar stor otrygghet i anslutning till kollektivtrafiken. Det kan t.ex. vara fråga om att de återkommande på ett hänsynslöst sätt rånar resenärer.

Omvänt finns det också fall där det är tydligt att den tilltalades bristande ansvarsförmåga och omdöme är en bidragande faktor som inte tillräckligt beaktas vid en helt schematisk tillämpning av ungdomsreduktionen. Det kan ibland finnas omständigheter av förmildrande karaktär som medför att ett brott framstår som en isolerad händelse som är tydligt kopplad till bl.a. bristande omdöme och en outvecklad förmåga hos den unga lagöverträdaren att inse följderna av ett visst handlande. Det kan exempelvis handla om förmögenhetsbrott eller skadegörelsebrott som begås av flera barn eller unga tillsammans och som i det enskilda fallet fått betydligt allvarigare konsekvenser än de har förstått varit möjliga. Det kan också finnas fall där den unga lagöverträdarens intellektuella förmåga skiljer sig från andra i samma ålder utan att 29 kap. 3 § första stycket 3 brottsbalken är tillämplig (se avsnitt 7.3.5).

Ungdomsreduktion bör göras i skälig omfattning

Även om det vid viss brottslighet finns försvårande omständigheter som typiskt sett får genomslag vid brottsrubriceringen och påföljdsbestämningen kan en schematisk tillämpning av ungdomsreduktionen alltså medföra att den tilltalades ålder i det enskilda fallet beaktas i större utsträckning än vad som är motiverat med hänsyn till brottets karaktär och allvar. Som framhållits kan det ibland också finnas omständigheter där en helt schematisk ungdomsreduktion inte tillräckligt beaktar att brottet är ett tydligt utslag för lagöverträdarens bristande omdöme och förmåga att förutse följderna. Det finns därför behov av att ge domstolarna utrymme att i större utsträckning än hittills kunna göra en mer nyanserad bedömning av vilket genomslag den tilltalades ungdom bör få vid straffmätningen.

För att det tydligare ska framgå av lagtexten bör 29 kap. 7 § brottsbalken ändras på så sätt att det föreskrivs att den tilltalades ungdom vid straffmätningen ska beaktas i skälig omfattning. Med utgångspunkt i den brottslighet som lagöverträdare i åldersgruppen 15–17 år oftast begår finns det skäl att framhålla att en ungdomsre-

duktion som beräknas enligt den schematiska modell som utredningen har beskrivit i avsnitt 7.3.2 i de flesta fall – kanske vid så mycket som åtta av tio domar – fortsatt kan förväntas leda till en proportionerlig straffmätning. Det bör också betonas att den föreslagna utformningen av paragrafen inte syftar till att ungdomsreduktionen per automatik ska vara lägre vid brott med höga straffvärden. Avsikten är i stället att skapa förutsättningar för rätten att även för unga lagöverträdare bestämma en påföljd som i det enskilda fallet är proportionerlig i förhållande till brottet.

7.3.5 Hänsyn till den unges bristande utveckling vid sidan av ungdomsreduktionen

Utredningens bedömning: Utredningens förslag om förändrad ungdomsreduktion medför inte att tillämpningsområdet för 29 kap. 3 § första stycket 3 brottsbalken förändras.

Skälen för utredningens bedömning: I 29 kap. 3 § första stycket 3 brottsbalken finns en bestämmelse som ger rätten utrymme att som en förmildrande omständighet vid bedömningen av straffvärdet särskilt beakta om den tilltalades handlande stått i samband med hans eller hennes bristande utveckling, erfarenhet eller omdömesförmåga. Ungdomsreduktionsutredningen gjorde bedömningen att bestämmelsen skulle komma att tillämpas i större utsträckning om ungdomsreduktionen skulle tas bort i åldersgruppen 18–20 år, eftersom bestämmelsens dittills restriktiva tillämpning behövde ses i ljuset av att ungdomsreduktion skulle göras enligt den då gällande lydelsen av 29 kap. 7 § brottsbalken (SOU 2018:85 s. 272). Regeringen gjorde samma bedömning som Ungdomsreduktionsutredningen (prop. 2021/22:17 s. 36).

Det har inte framkommit något som tyder på att tillämpningen av 29 kap. 3 § första stycket 3 har ökat i åldersgruppen 18–20 år sedan ungdomsreduktionen avskaffades för allvarliga brott för lagöverträdare i de åldrarna. Till skillnad mot Ungdomsreduktionsutredningens förslag att avskaffa ungdomsreduktionen i åldersgruppen 18–20 år helt innebär förslaget inte heller att ungdomsreduktionen avskaffas helt i den nu aktuella åldersgruppen, lagöverträdare som är 15–17 år. Den tilltalades ungdom ska således beaktas även fortsatt

ningsvis, i en majoritet av fallen som andelar av straffvärdet. Mot den bakgrunden bedömer utredningen att den tilltalades bristande utveckling, erfarenhet eller omdömesförmåga även fortsättningsvis i första hand kommer beaktas tillräckligt inom ramen för ungdomsreduktionen. Det innebär att 29 kap. 3 § första stycket 3 kommer att ha i huvudsak samma tillämpningsområde som i dag med utredningens förslag.

7.4 Effekterna av en minskad ungdomsreduktion

Utredningens bedömning: Förslaget om minskad ungdomsreduktion innebär att utrymmet för att tillämpa ungdomspåföljderna ungdomsvård, ungdomstjänst och ungdomsövervakning förskjuts. Utöver att fler barn kommer att dömas till en frihetsberövande påföljd kommer de utdömda strafftiderna också att bli längre, om inga andra ändringar görs i påföljdssystemet. Påföljden utvidgad ungdomsövervakning kommer emellertid, om utredningens förslag genomförs, att medföra att den påföljden kan användas i många fall där påföljden annars skulle ha blivit fängelse.

Skälen för utredningens bedömning: Den förändring av ungdomsreduktionen som utredningen föreslår innebär inte att principerna för påföljdsvalet för unga lagöverträdare eller tillämpningen av de särskilda ungdomspåföljderna förändras. Däremot påverkas utrymmet för att tillämpa de olika påföljderna i förhållande till olika brott, eftersom straffmättningsvärdena generellt blir högre. Den minskade ungdomsreduktionen, i förening med bl.a. de straffskärpningar som kan förväntas äga rum på sikt, medför att frihetsberövande påföljder kan komma att dömas ut i betydligt fler fall för unga lagöverträdare, om inte tillämpningsområdet för de befintliga ungdomspåföljderna ändras. En sådan förändring skulle dock motverka syftet att den minskade ungdomsreduktionen, straffskärpningar och andra åtgärder sammantaget ska verka repressionshöjande. Utredningens förslag till skärpning av reglerna om ungdomsövervakning och den nya påföljden utvidgad ungdomsövervakning, som har presenteras i kapitel 10 respektive 11, kommer däremot att leda till att någon av de påföljderna många gånger kommer att kunna väljas i stället för en

frihetsberövande påföljd som ska verkställas i anstalt. Det gäller särskilt för de yngsta lagöverträdarna. Utredningen återkommer därför i kapitel 13 till de samlade effekterna för rättstillämpningen av utredningens förslag, även med beaktande av annat pågående lagstiftningsarbete.

7.5 Minskad ungdomsreduktion påverkar barn

Utredningens bedömning: Uppdraget medför att utredningens förslag om förändrad ungdomsreduktion kommer att leda till att reduktionen minskar i inte obetydlig utsträckning för lagöverträdare i åldersgruppen 15–17 år. Utredningen anser att de negativa effekter som det medför för barn kan mildras om påföljdssystemet samtidigt utformas så att unga lagöverträdare så långt möjligt döms till särskilda ungdomspåföljder som är individanpassade och innehåller rehabiliterande och kontrollerande inslag. Även de negativa effekterna av fängelse bedöms kunna minska genom att verkställigheten utformas med barnets bästa i fokus.

Skälen för utredningens bedömning

Viss negativ effekt är oundviklig

Utredningen har haft i uppdrag att lämna förslag som innebär att ålder ges minskad betydelse vid straffmätningen för lagöverträdare i åldersgruppen 15–17 år. Förslagen ska enligt direktiven syfta till att motverka tröskeffekter i straffmätningen vid övergången mellan olika åldrar och ska samtidigt innebära en repressionshöjning även för de yngsta lagöverträdarna. Ungdomsreduktionen ska också fördelas på tre år, i stället för som hittills på sex år, i och med att det följer av direktiven att reduktionen ska avskaffas helt för lagöverträdare som har fyllt 18 år. Det innebär att utredningens förslag – oavsett om det utformas som utredningen nu har föreslagit eller på något annat liknande sätt – oundvikligen kommer leda till att ungdomsreduktionen minskar i inte obetydlig utsträckning för lagöverträdare i åldersgruppen 15–17 år. Straffmätningens värdena för samma brott kommer således att bli högre än tidigare. Det innebär i sin tur att tillämpningsområdet för de olika ungdomspåföljderna förskjuts

och att en mer ingripande påföljd i många fall måste väljas för att den ska motsvara straffmättningsvärdet.

Som har beskrivits i avsnitt 3.6 är en självklar utgångspunkt för utredningen att barns intressen måste beaktas vid överväganden om hur det framtida påföljdssystemet för den kategorin bör utformas och att barn även i framtiden behöver särbehandlas. Ett sätt att göra det, även med högre straffmättningsvärden, är att anpassa påföljdssystemet så att det finns särskilda ungdomspåföljder som kan dömas ut i så stor utsträckning som möjligt. Även om strängare straff inte leder till minskad brottslighet bland ungdomar i allmänhet utesluter det inte att mer ingripande påföljder kan ha en positiv effekt på den enskilda individens brottslighet. Det gäller särskilt om påföljderna är individanpassade och inriktade på rehabiliterande inslag som kombineras med kontinuerlig tillsyn.

De negativa effekterna kan mildras

De förslag som utredningen lämnar i det följande om att ungdomsövervakning ska väljas som påföljd i fler fall (se kapitel 10) och att den nya påföljden utvidgad ungdomsövervakning ska kunna ersätta fängelse för unga lagöverträdare i många fall (se kapitel 11) kan bidra till att påföljdssystemet så långt möjligt är förenligt med barnets bästa och som helhet blir proportionerligt. Det är dock oundvikligt att fängelse ändå kommer behöva väljas som påföljd för lagöverträdare under 18 år vid den allvarligaste brottsligheten. I det sammanhanget bör beaktas att de förändringar som utredningen nu föreslår är tänkta att träda i kraft samtidigt som förslagen i SOU 2023:44 (se avsnitt 5.3.2 och 14.1) och som innebär att lagöverträdare under 18 år ska verkställa fängelsestraff på särskilda ungdomsavdelningar inom Kriminalvården. I betänkandet (s. 401) anfördes följande:

[om] ungdomsavdelningarna vid Kriminalvårdens anstalter utformas med barnets bästa i fokus, om personal med rätt kompetens och erfarenhet kan rekryteras, om behandling med forskningsevidens och annan lämplig sysselsättning erbjuds och om även barn och unga erbjuds stöd och kontroll i samband med villkorlig frigivning är det utredningens bedömning att detta sammantaget kan leda till att färre barn återfaller i brott efter att fängelsestraffet är fullt ut verkställt och att det under alla förhållanden måste bedömas som det bästa för det enskilda barnet.

Utredningen bedömer därför att de negativa effekter för barnen som en förändrad ungdomsreduktion innebär kan mildras genom att påföljdssystemet utformas så att unga lagöverträdare så långt möjligt döms till särskilda ungdomspåföljder som är individanpassade och innehåller rehabiliterande och kontrollerande och inslag. Även de negativa effekterna av fängelse kan minska om verkställigheten utformas med barnets bästa i fokus. De negativa effekterna av strängare påföljder kan också mildras om barn, som ofta är lättpåverkade, inte exponeras för samvaro med andra barn eller unga som redan har utvecklat en kriminell identitet, eller äldre kriminella, inom ramen för ett längre fängelsestraff. Då är påföljder som medger att den unga lagöverträdaren får stanna kvar i sin vanliga livsmiljö i stället för att verkställa hela påföljden i en institution ett viktigt alternativ.

8 Ungdomsövervakning

8.1 Bakgrund

Utredningen har i kapitel 5 redovisat det nuvarande påföljdssystemet för unga lagöverträdare. En av de särskilda ungdomspåföljderna är, som redovisats i avsnitt 5.2.5, ungdomsövervakning.

8.2 Ungdomsövervakning

8.2.1 En ny påföljd

Påföljden ungdomsövervakning infördes i januari 2021. Påföljden är tänkt att fylla luckan mellan ungdomsvård och ungdomstjänst å ena sidan och slutna ungdomsvård å andra sidan.

Förutsättningarna för ungdomsövervakning anges i dag i 32 kap. 3 a § brottsbalken. Den som har begått ett brott innan han eller hon har fyllt 18 år får dömas till ungdomsövervakning om varken ungdomsvård eller ungdomstjänst är tillräckligt ingripande påföljder med hänsyn till brottslighetens straffvärde och art samt den unges tidigare brottslighet (32 kap. 3 a § första stycket). Utgångspunkten är alltså att både ungdomsvård och ungdomstjänst ska ha företräde framför ungdomsövervakning vid påföljdsvalet (prop. 2019/20:118 s. 130).

Den som är över 18 år när domen meddelas får dömas till ungdomsövervakning bara om det finns särskilda skäl. Påföljden får inte dömas ut för någon som har fyllt 21 år vid tidpunkten för domen (32 kap. 3 a § andra stycket).

Enligt förarbetena är ungdomsövervakning avsedd att komma till användning främst i tre situationer. En situation är när den unge före införandet av ungdomsövervakning skulle ha dömts till ungdomstjänst, trots att han eller hon har gjort sig skyldig till återfall i relativt

allvarlig brottslighet. En annan situation där ungdomsövervakning kan användas är vid brottslighet som före införandet av ungdomsövervakning skulle ha lett till ungdomsvård, trots att det var ett tveksamt påföljdsval med hänsyn till det höga straffmättningsvärdet. Den tredje situationen är fall där det enligt tidigare lagstiftning skulle ha dömts ut en kortare tids slutna ungdomsvård.

Tiden för ungdomsövervakning ska enligt 32 kap. 3 a § tredje stycket brottsbalken bestämmas till lägst sex månader och högst ett år. Det innebär att ungdomsövervakning som utgångspunkt bör kunna väljas när det är fråga om brottslighet med ett straffmättningsvärde som uppgår till minst sex månaders fängelse men inte uppgår till mer än ett år. Dessutom bör ungdomsövervakning kunna väljas i graverande återfallssituationer och i sådana fall komma i fråga vid brottslighet med ett straffmättningsvärde som något understiger sex månader, men där även den unges tidigare brottslighet ska beaktas vid straffmätningen (Ungdomsövervakning, prop. 2019/20:118, s. 42 f. och 130).

8.2.2 Påföljden utgår från en individuell verkställighetsplan

Ungdomsövervakning ska enligt 32 kap. 3 a § fjärde stycket brottsbalken innehålla vissa obligatoriska inslag. De ska anges i en individuell utformad verkställighetsplan. För det första ska den dömde åläggas skyldighet att hålla kontakt med en särskilt förordnad koordinator. För det andra ska det finnas någon form av rörelseinskränkanande inslag. Det ska för det tredje också finnas en föreskrift om att den dömde ska avhålla sig från droger och alkohol under verkställigheten. Utöver de obligatoriska momenten är det möjligt att reglera andra föreskrifter i verkställighetsplanen som utgår från den enskildes tillvaro och särskilda behov. Det kan handla om boende, fritid, vård eller annan behandling och skolgång eller annan sysselsättning (prop. 2019/20:118 s. 48). I påföljden ingår krav på att den dömde ska följa den verkställighetsplan som har fastställts. Det som framgår av verkställighetsplanen är alltså tvingande för den dömde (prop. 2019/20:118 s. 61).

En viktig del i påföljden är kontakterna med koordinatören, som utses av Kriminalvården. Koordinatören har både en övervakande och kontrollerande roll och en stödjande roll. Som koordinator bör utses

en kvalificerad socialarbetare eller en person med likvärdig kompetens. I regel är den koordinator som förordnas en frivårdsinspektör anställd vid Kriminalvården. Till koordinators stödjande roll hör bl.a. att ge hjälp även med sådant som ligger utanför verkställighetsplanen, t.ex. med myndighetskontakter, ansökningar och andra frågor som den unge kan behöva hjälp med om han eller hon inte har andra vuxna i sin närhet som kan hjälpa till med det. Den dömde ska normalt träffa koordinatören två gånger i veckan, men kontakterna kan i det enskilda fallet vara tätare eller glesare. Det bör emellertid inte vara färre möten än ett i veckan och inte heller fler än tre (prop. 2019/20:118 s. 66 f.).

En annan viktig del i påföljden är inskränkningarna i den dömdes rörelsefrihet. Under verkställigheten ska den dömde som utgångspunkt vara förbjuden att vistas utanför sin bostad under kvällar och nätter mot lördag, söndag och måndag, från klockan 18.00 på kvällen till klockan 07.00 på morgonen (s.k. helghemarrest). Om ett sådant förbud inte bedöms vara lämpligt med hänsyn till den dömdes personliga förhållanden, eller om en annan inskränkning i rörelsefriheten anses vara mer ändamålsenlig, får förbudet ersättas med ett förbud att under vissa tider vistas på en särskilt angiven plats eller inom ett särskilt angivet område, ett förbud att under vissa tider lämna ett särskilt angivet område, eller en skyldighet att under vissa tider uppehålla sig på en särskilt angiven plats. En sådan inskränkning får inte vara mer ingripande än vad helghemarrest är, men heller inte mindre ingripande (prop. 2019/20:118 s. 71).

För att säkerställa att de rörelseinskränkande inslagen kan övervakas på ett betryggande sätt ska rörelsefriheten kontrolleras genom elektronisk övervakning.

Vidare är det obligatoriskt att utfärda drog- och alkoholförbud som ska gälla under hela verkställigheten. Det gäller även om den unge inte har något känt missbruk, eftersom användningen av alkohol och droger anses medföra förhöjd risk för brottslighet.

8.2.3 Verkställigheten

Kriminalvården ansvarar för verkställigheten av ungdomsövervakning. Regleringen finns i lagen och förordningen om verkställighet av ungdomsövervakning.

Ungdomsövervakning får verkställas när en dom eller ett beslut har fått laga kraft (3 § första stycket lagen om verkställighet av ungdomsövervakning). Verkställigheten ska påbörjas så snart som möjligt efter det (3 § andra stycket).

Kriminalvården ska upprätta en individuell verkställighetsplan för den dömda (7 § lagen om verkställighet av ungdomsövervakning). Vid planeringen av verkställigheten ska Kriminalvården samverka med socialnämnden i den dömdes hemkommun och vid behov även med andra berörda myndigheter och aktörer (12 §). Verkställighetsplanen ska upprättas inom fyra veckor (13 §). Den dömda är skyldig att medverka till verkställighetsplanen.

Verkställighetsplanen ska, som redan nämnts, innehålla de föreskrifter som ska gälla för den dömda. Den ska innehålla vissa obligatoriska föreskrifter men får även innehålla andra föreskrifter.

Under verkställighetstiden ska Kriminalvården följa upp att verkställighetsplanen följs. Det ska göras minst var åttonde vecka (16 § lagen om verkställighet av ungdomsövervakning). Vid uppföljningen ska Kriminalvården samverka med socialnämnden i den dömdes hemkommun (16 § andra stycket). Nämnden är skyldig att utse en särskild handläggare för den dömda under verkställighetstiden. På så sätt säkerställs att samarbetet mellan Kriminalvården och socialtjänsten fungerar väl (prop. 2019/20:118 s. 63). Vid behov ska Kriminalvården samråda även med andra berörda myndigheter och aktörer.

Efter halva verkställighetstiden ska Kriminalvården pröva om inskränkningarna i rörelsefriheten kan minskas. Efter två tredjedelar av verkställighetstiden ska Kriminalvården pröva om inskränkningarna i rörelsefriheten kan upphöra helt. Vid prövningen ska det beaktas om den dömda har medverkat i verkställighetsplaneringen och därefter har följt verkställighetsplanen på ett godtagbart sätt (20 § lagen om verkställighet av ungdomsövervakning).

Alkohol- och drogförbudet kan kontrolleras genom att den dömda är skyldig att lämna blod-, urin-, utandnings-, saliv-, svett eller hårsprov (22 § lagen om verkställighet av ungdomsövervakning).

Kriminalvårdens beslut i verkställighetsfrågor får, om inte annat är föreskrivet, överklagas till allmän förvaltningsdomstol. Samma regler gäller som för överklagande av andra beslut inom frivården (prop. 2019/20:118 s. 103 f.).

8.2.4 Misskötsamhet kräver reaktion

Åtgärder vid misskötsamhet

Om den dömde inte inställer sig för att medverka i verkställighetsplaneringen eller inte kommer till möten med koordinatören ska Polismyndigheten på begäran av Kriminalvården söka efter och hämta honom eller henne (23 § lagen om verkställighet av ungdomsövervakning). Om den dömde över huvud taget inte medverkar i verkställighetsplaneringen kan frågan om påföljden kan verkställas ställas på sin spets. Det kan ytterst leda till en talan om att påföljden ska undanröjas.

Om den dömde missköter sig är utgångspunkten att misskötsamheten i första hand ska tas om hand inom ramen för påföljden. Mindre misskötsamhet bör åtgärdas genom att koordinatörens möten med den dömde intensifieras. Kriminalvården kan även behöva besluta om olika åtgärder och göra förändringar i verkställighetsplanen. De åtgärder som kan aktualiseras vid misskötsamhet är följande (prop. 2019/20:118 s. 88 f.):

- att utöka antalet möten med koordinatören,
- att begära hjälp med polishämtning till mötena med koordinatören,
- att avstå från att minska de rörelseinskränkande inslagen eller utöka eller återuppta de rörelseinskränkande inslagen,
- att begära hjälp av Polismyndigheten för att verkställa föreskrifter om inskränkningar i rörelsefriheten, eller
- att på annat sätt ändra verkställighetsplanen.

Om den dömde bryter mot en föreskrift om inskränkningar i rörelsefriheten, t.ex. bryter mot helghemarresten, ska Polismyndigheten omhänderta honom eller henne tillfälligt. Om en polisman påträffar den dömde när han eller hon bryter mot en sådan föreskrift får enligt 24 § lagen om verkställighet av ungdomsövervakning polismannen tillfälligt omhänderta honom eller henne. Den dömde ska därefter överlämnas till föräldrarna eller annan vårdnadshavare om han eller hon inte är myndig.

Undanröjande av påföljden

Om den dömdes bristande medverkan innebär att ungdomsövervakningen inte kan genomföras på ett meningsfullt sätt kan frågan om påföljden bör undanröjas aktualiseras. I förarbetena framhålls att en fullständig efterlevnad av alla förpliktelser skulle vara att kräva för mycket av den grupp av ungdomar som döms till ungdomsövervakning. Endast väsentlig misskötsamhet bör därför kunna leda till undanröjande.

Kriminalvården ska underrätta åklagare om det kan antas att det finns förutsättningar för att varna den dömden eller att föra talan om att undanröja påföljden enligt 32 kap. 4 § brottsbalken. Om åklagaren anser att det räcker med att ge den dömden en varning får åklagaren enligt 30 b § LUL besluta om det i stället för att föra talan om undanröjande. Varningen ska meddelas den dömden vid ett personligt möte, där även en företrädare för Kriminalvården ska närvara.

Anser åklagaren att misskötsamheten är så allvarlig att undanröjande behövs, ska åklagaren väcka talan om det. Om den dömden i väsentlig grad underlåter att göra vad som åligger honom eller henne enligt ungdomsövervakningens verkställighetsplan får rätten enligt 32 kap. 4 § brottsbalken undanröja påföljden och bestämma en ny påföljd. I stället för att undanröja påföljden får rätten meddela den dömden en varning, om det är en tillräcklig åtgärd. Detsamma gäller om, av något annat skäl än den dömdes misskötsamhet, de föreskrivna åtgärderna enligt verkställighetsplanen inte kommer till stånd eller har kommit att i väsentlig grad avvika från det som föreskrivits i verkställighetsplanen.

9 Erfarenheterna hittills av ungdomsövervakning

9.1 Påföljden fyllde en lucka i påföljdssystemet

Ungdomsövervakning infördes som påföljd i januari 2021 och har därmed endast funnits i drygt tre år. När påföljden infördes var syftet att den skulle vara såväl ett lämpligt som trovärdigt påföljdsalternativ både i fråga om innehåll och ingripandegrad i de fall där det är fråga om brott med högre straffmättningsvärden och påföljderna ungdomsvård och ungdomstjänst inte kunde anses vara tillräckligt ingripande. Det hade konstaterats att det saknades en lämplig och trovärdig reaktion på allvarlig brottslighet för unga lagöverträdare (prop. 2019/20:118 s. 41).

9.2 Kriminalvårdens erfarenheter

9.2.1 Allmänt om rapporten

Kriminalvården redovisade den 12 april 2023 en rapport där erfarenheterna av de första två åren med ungdomsövervakning utvärderades, Två år med ungdomsövervakning. I rapporten beskrivs Kriminalvårdens arbete med den nya påföljden.

Av rapporten framgår att under åren 2021 och 2022 meddelades 149 domar där påföljden var ungdomsövervakning. Det avser samtliga domar där ungdomsövervakning har dömts ut och inkluderar även tingsrättsdomar som kan ha ändrats i hovrätten. Av de dömda var 90 procent pojkar. Under de två åren som rapporten omfattar hann 110 unga lagöverträdare genomföra eller åtminstone påbörja verkställigheten av ungdomsövervakning. Genomsnittsåldern på de dömda var 17 år och genomsnittslängden på ungdomsövervakningen

var 8,5 månader. Cirka en tredjedel av dem hade dömts för rån. Därefter var våldtäkt, våldtäkt mot barn och grov misshandel de vanligaste brotten. Andra vanliga brott var grovt vapenbrott och narkotikabrott. Omkring 20 procent av de dömda hade koppling till en känd kriminell individ eller gruppering eller till våldsbejakande extremism. Ungefär en tredjedel av de dömda hade – utöver ungdomsövervakningen – samtidigt en pågående social insats enligt LVU (rapporten s. 18).

9.2.2 Verkställighetsplanering och verkställighetsplan

Verkställighetsplaneringen

Inom Kriminalvården är det frivården som ansvarar för verkställigheten av ungdomsövervakning. Verkställigheten börjar genom att en utredning som ska bilda utgångspunkten för verkställighetsplanen genomförs. Som ett led i planeringen genomförs en risk- och behovsbedömning och en kartläggning av skyddsfaktorer runt den dömda. Kartläggningen av riskfaktorer vid ungdomsövervakning har främst betydelse för att ge underlag för bedömningen av vilka riskreducerande insatser som är lämpliga. Om kartläggningen visar att det finns skyddsfaktorer runt den dömda bör de främjas och understödjas under verkställigheten (rapporten s. 12).

Planeringen görs dels i samråd med andra aktörer, framför allt socialtjänsten i den kommun som enligt socialtjänstlagen har ansvaret för den dömda. Om han eller hon går i grundskolan eller gymnasieskolan kontaktas också skolhuvudmannen. Samråd äger likaså rum med den dömda, för att kunna anpassa verkställighetsplanen till hans eller hennes individuella behov. Om möjligt samråder Kriminalvården även med den dömdes vårdnadshavare eller andra som har en fostrande roll i förhållande till den dömda. Oftast genomförs också ett hembesök hos honom eller henne (rapporten s. 13).

Verkställighetsplanen

Verkställighetsplanen ska beslutas inom fyra veckor från verkställighetens början. Den ska innehålla de tre obligatoriska moment som framgår av lagen om verkställighet av ungdomsövervakning (möten

med koordinatorn, inskränkningar i rörelsefriheten och drog- och alkoholförbud). Därutöver ska verkställighetsplanen innehålla de individuella föreskrifter som gäller för den dömda. Det kan vara föreskrifter om boende, skolgång eller annan sysselsättning, fritid, missbruksbehandling, annan vård och behandling och andra åtgärder som syftar till att motverka att den dömda under verkställighetstiden återfaller i brott eller utvecklas ogynnsamt på annat sätt. I samtliga fall fanns det föreskrift om skolgång, medan de individuella föreskrifterna i övrigt varierade.

Verkställighetsplanen är inte något statiskt dokument. Kriminalvården ska minst var åttonde vecka följa upp verkställighetsplanen. Vid behov ska den justeras. Vid uppföljningen ska Kriminalvården samverka med socialtjänsten och vid behov även med andra myndigheter och aktörer.

9.2.3 Rörelseinskränkningarna

Formen av rörelseinskränkning

Enligt rapporten har helghemarrest varit den vanligaste formen av rörelseinskränkning. Det innebär en föreskrift om att den dömda inte får lämna hemmet mellan klockan 18.00 på fredagar och klockan 07.00 på lördag, mellan klockan 18.00 på lördag och klockan 07.00 på söndag och mellan klockan 18.00 på söndag och klockan 07.00 på måndag. Den formen av rörelseinskränkning har använts i 86 procent av fallen. I 11 procent av fallen hade de dömda en motsvarande skyldighet att befinna sig i bostaden, men under andra tider. Restande 3 procent hade en geografiskt begränsad zon som rörelseinskränkning (rapporten s. 19).

De obligatoriska prövningarna

Kriminalvården är skyldig att efter halva verkställighetstiden pröva om rörelseinskränkningarna kan begränsas. Efter två tredjedelar av verkställighetstiden ska Kriminalvården pröva om inskränkningarna i rörelsefriheten kan upphöra helt. I 44 procent av de undersökta verkställigheterna minskades rörelseinskränkningarna vid halvtidsprövningen och upphörde helt vid tvåtredjedelsprövningen. Om de

prövningar som gjorts senare i verkställigheten räknas med hade 65 procent av de dömda fått antingen minskad eller borttagen rörelseinskränkning vid verkställighetens slut (rapporten s. 20 f.).

I de flesta fall där Kriminalvården beslutade att inskränkningarna kunde minskas, innebar det att helghemarresten bara gällde varannan vecka (rapporten s. 15).

9.2.4 Misskötsamhet och reaktionen på det

Alla avsteg från verkställighetsplanen räknas i princip som misskötsamhet. Så långt möjligt hanteras misskötsamhet inom ramen för de åtgärder som Kriminalvården får vidta. Om misskötsamheten trots det fortsätter meddelar Kriminalvården åklagaren, som antingen kan besluta om varning eller hos domstol väcka frågan om undanröjande av påföljden.

Av de 110 studerade fallen hade åklagare beslutat om varning vid 12 tillfällen. Domstol hade också utdelat varning vid 12 tillfällen i stället för att undanröja påföljden.

Åtta av domarna på ungdomsövervakning undanröjdes på grund av misskötsamhet. Av dem hade sju fall föregåtts av en varning från antingen åklagare eller domstol. Enligt Kriminalvården fanns det ett tydligt samband mellan de verkställigheter där ingen minskning av rörelseinskränkningen beslutades och att åklagare eller domstol vidtog en åtgärd.

I de fall där ungdomsövervakningen undanröjdes bestämdes den nya påföljden i tre fall till sluten ungdomsvård, i tre fall till fängelse, i ett fall till skyddstillsyn och i ett fall till ungdomsvård (rapporten s. 21 f.).

Kriminalvården saknar statistik om huruvida de som har dömts till ungdomsövervakning har återfallit i brott. Det beror på att Kriminalvårdens statistik om återfall i brott alltid omfattar en treårsperiod efter det att den första påföljden helt har verkställts.

9.2.5 Utmaningar inför framtiden

Kriminalvården är i grunden positiv till den nya påföljden, som fyllt en lucka i påföljdssystemet, men pekar på några utmaningar som finns. Den största utmaningen har varit att möta en i allt väsentligt helt ny klientgrupp i form av barn och unga.

En annan utmaning är att det krävs ett mycket nära samarbete mellan Kriminalvården och socialtjänsten, samtidigt som myndigheterna arbetar med utgångspunkt i olika lagstiftningar som i sin tur bygger på skilda synsätt. Det innebär att myndigheterna kan komma till olika uppfattningar i frågor som är viktiga för verkställigheten, framför allt vad som är en lämplig boendemiljö för den som har helg-hemarrest (rapporten s. 27).

9.2.6 Några röster från ungdomar som dömts till ungdomsövervakning

Av rapporten framgår att även de ungdomar som fått uttrycka sina tankar kring påföljden har varit positiva. En ungdom som har haft ungdomsövervakning säger att ”ungdomsövervakning är mycket bättre än slutna ungdomsvård eftersom man kan gå kvar i skolan”. Ungdomen berättar också att samtalen med koordinatören på frivården medfört ”ett sätt att tänka och vad jag kan göra för att lugna ner mig om jag hamnar i en situation då jag blir upprörd”. En annan ungdom säger att det varit bra att träffa frivården och att det ”känns som att prata med en psykolog”. En ungdom berättar att ”SiS hade varit 1000 gånger värre, då jag varit bland andra kaospersoner, nu kan jag bo med normala människor”. En ungdom berättar att samtalen med frivården innebar att ”jag fick hjälp med att bli drogfri” och ”jag kunde prata fritt, jag har lärt mig min läxa och jag kommer inte göra något dumt igen”. Vidare berättar ungdomen i fråga att ungdomsövervakningen ”har gett mig rutiner och sånt” (rapporten s. 23 f.).

9.3 Nuläget

Utredningen har vid besök hos Kriminalvården fått en kompletterande bild av hur påföljden har fungerat under den tid som har flutit sedan rapporten upprättades.

Under år 2023 meddelades 183 domar där påföljden bestämdes till ungdomsövervakning. Det första kvartalet 2024 har 61 domar meddelats där påföljden bestämts till ungdomsövervakning. Inom Kriminalvården är man fortfarande mycket positiva till påföljden. Numera är den spridd över hela landet och därmed även kunskapen om påföljden och erfarenheterna av den.

Verkställighet av ungdomsövervakning är emellertid mycket mer resurskrävande än t.ex. verkställighet av skyddstillsyn, särskilt med hänsyn till den tid som varje handläggare lägger på frågor relaterade till påföljden. Som en följd av kravet på mycket tät kontakt med den dömde hanterar en handläggare, koordinatorn, bara fyra ungdomsövervakningar samtidigt. Även andra faktorer som bl.a. den elektroniska övervakningen, kontroller av att drog- och alkoholförbudet följs och fler föreskrifter om exempelvis skola och fritid som ska följas upp leder till att påföljden är resurskrävande. Vidare är utredningen av den dömdes situation mer ingående än den som görs för vuxna lagöverträdare. Under utredningen görs en bedömning av risker i den dömdes liv, behov och skyddande faktorer. Vidare upprättas en nätverkskarta. Det görs även drogtest. En annan viktig del av utredningen är hembesök tillsammans med socialtjänsten och möten med vårdnadshavarna. Utredningen syftar till att verkställighetsplanen ska vara väl anpassad till den dömde. Att såväl vårdnadshavarna som socialtjänsten är involverade under utredningen säkerställer att relevanta omständigheter kommer fram. Det är viktigt att det förs en dialog om vilka utmaningar den dömde står inför, särskilt om det finns viss problematik i hemmet, eftersom den dömde kommer att vara tvungen att vistas där under en stor del av helgerna. När det gäller boendefrågan är det socialtjänsten som har ansvaret för att den dömdes boende är lämpligt och, om så inte är fallet, att se till att han eller hon placeras i en annan lämpligare boendemiljö.

Kriminalvården anser att just den faktorn att ungdomsövervakningen är resurskrävande är det som gör den så framgångsrik. Det är mycket bra med den stora verktygslådan, som gör att påföljden kan individanpassas och att myndigheten kan göra justeringar löpande under hela verkställigheten. Koordinatorerna upplever arbetet med de dömda som mycket meningsfullt och att det i många fall finns en möjlighet att påverka dem åt rätt håll.

I sammanhanget kan noteras att det ännu inte finns någon motsvarande utvärdering från socialtjänsten om vad påföljden innebär för deras arbete med unga lagöverträdare.

Utredningen har även besökt frivården i Stockholms stad och där träffat två koordinatörer. Koordinatorerna delade den bedömning som framgår av Kriminalvårdens rapport och framhöll hur meningsfullt de upplever det att arbeta med dem som verkställer ungdomsövervakning. Utredningen fick vid det tillfället även möjlighet att träffa en ungdom, som var i slutet av sin verkställighet av ungdomsövervakning och som var på frivården för möte med sin koordinator. Även den dömde tyckte att påföljden hade varit mycket bra, särskilt genom att den hade gett struktur i livet och underlättat skolgången.

9.4 Rättspraxis

9.4.1 NJA 2022 s. 1071

Högsta domstolen har i ett fall prövat frågan om påföljden bör vara ungdomsövervakning. Fallet rörde en 16-åring som gjort sig skyldig till bl.a. våldtäkt mot barn.

A, som vid tidpunkten för brotten var 16 år, åtalades för utnyttjande av barn för sexuell posering bestående i att han instruerat en 12-åring att posera naken och skicka bilder eller videor till honom. Vidare åtalades han för våldtäkt mot barn mot samma 12-åring. Brottet bestod i att han hade fört in ett finger i hennes underliv, genomfört vaginalt samlag med henne och förmått henne att utföra oralsex på honom. Gärningarna påstods vara uppsåtliga. Han hade enligt åtalet åtminstone varit oaktsam beträffande den förhållandet att målsäganden var under 15 år.

Tingsrätten fann åtalet styrkt och konstaterade att det inte varit fråga om en sådan relation som gjorde att åtalet för våldtäkt mot barn kunde rubriceras som sexuellt utnyttjande av barn. Det samlade straffvärdet på brottsligheten låg en bit över två års fängelse. Eftersom A var ostraffad skulle enligt tingsrätten ungdomsövervakning vara en alltför ingripande påföljd. I stället dömdes A till ungdomsvård med särskild föreskrift att följa ett ungdomskontrakt som innebar behandlingssamtal vid tolv tillfällen, en timme åt gången. Påföljden förenades med ungdomstjänst i 110 timmar.

A överklagade och yrkade att åtalet skulle ogillas. Även åklagaren överklagade och yrkade att hovrätten skulle döma A till ungdomsövervakning. Hovrättens majoritet ansåg att de planerade insatserna inte var tillräckligt ingripande med hänsyn till brottslighetens straffvärde och art och dömde A i enlighet med åtalet till ungdomsövervakning i sju månader. Minoriteten fastställde tingsrättens dom.

A överklagade och yrkade att Högsta domstolen skulle fastställa tingsrättens dom i påföljdsdelen. Riksåklagaren motsatte sig ändring. Högsta domstolen meddelade prövningstillstånd i fråga om påföljden.

Högsta domstolen, som inte gjorde någon annan bedömning än underinstanserna i fråga om brottslighetens straffvärde och straffmättningsvärde, konstaterade att det föreslagna ungdomskontraktet inte var en tillräckligt ingripande påföljd med hänsyn till brottslighetens straffmättningsvärde och art. Det gällde även med beaktande av möjligheten att förena ungdomsvården med ungdomstjänst. Högsta domstolen noterade också att en verkställighetsplan för ungdomsövervakning kunde innehålla föreskrifter om sådana behandlingssamtal som hade föreslagits i ungdomskontraktet. Högsta domstolen fastställde hovrättens domslut och dömde A, som vid domen hade fyllt 18 år, till ungdomsövervakning i sju månader.

9.4.2 Högsta domstolens dom ”Ungdomsövervakning och frihetsberövande”

Högsta domstolen har i avgörandet ”Ungdomsövervakning och frihetsberövande” prövat om, och i så fall i vilken utsträckning, ungdomsövervakning kan anses vara verkställd genom tid som frihetsberövad (Högsta domstolens dom den 19 december 2023 i mål B 5436–23).

O, som vid tillfället för brottet var 16 år, åtalades bland annat för grovt vapenbrott bestående i att han tillsammans och i samförstånd med en annan person hade innehaft en delvis 3D-printad halvautomatisk pistol utan att ha rätt till det. Tingsrätten fann åtalet styrkt i den delen och bedömde vapenbrottet som grovt med hänvisning till att vapnet var av särskilt farlig beskaffenhet och hade innehaft i en miljö där det typiskt sett kunde befaras komma till brottslig användning. Tingsrätten fann att straffvärdet motsvarade två års fängelse och att straffmättningsvärdet, med hänsyn till att O vid gärningstill-

fället var 16 år, motsvarade sex månaders fängelse. Tingsrätten ansåg att ungdomsvård med ett ungdomskontrakt som motsvarade fyra månaders ungdomsbehandling med möten på en familjemottagning inte var en tillräckligt ingripande påföljd. Det gällde även om påföljden skulle kombineras med ungdomstjänst. Påföljden bestämdes därför till sex månaders ungdomsövervakning.

O överklagade och yrkade att han i första hand skulle frikännas från det grova vapenbrottet och i andra hand att hovrätten skulle bedöma vapeninnehavet som brott av normalgraden. Han yrkade även att hovrätten under alla förhållanden skulle lindra straffet. Även åklagaren överklagade och yrkade att O skulle dömas för brott som han frikänts för i tingsrätten och till följd av det, att ungdomsövervakningen skulle förlängas. Hovrätten fastställde tingsrättens dom.

O överklagade och yrkade att Högsta domstolen skulle bestämma påföljden till ungdomsvård. Om Högsta domstolen skulle fastställa påföljden till ungdomsövervakning yrkade O att påföljden skulle anses helt eller delvis verkställd genom den tid som han hade varit frihetsberövad i målet. Riksåklagaren motsatte sig ändring av domen och anförde att en avräkning skulle riskera att leda till att syftet med påföljden gick förlorat. Högsta domstolen meddelade prövningstillstånd.

Högsta domstolen gjorde inte någon annan bedömning än underinstanserna när det gällde frågorna om rubricering, straffvärde och straffmätning. Vidare ansåg Högsta domstolen att påföljden skulle bestämmas till ungdomsövervakning även med beaktande av att O hade varit frihetsberövad i närmare tre månader (jfr ”Bussen i Östberga, NJA 2017 s. 531 p. 54). Högsta domstolen konstaterade att O hade varit frihetsberövad i målet i 83 dagar och att varken tingsrätten eller hovrätten hade berört frågan om ungdomsövervakningen till någon del skulle anses verkställd genom frihetsberövandet. Högsta domstolen konstaterade att när någon döms till ungdomsövervakning och, med anledning av de brott som prövats i målet eller som påföljden avser, har varit frihetsberövad under en sammanhängande tid av minst 24 timmar ska ungdomsövervakningen normalt anses verkställd med det antal dagar som frihetsberövandet har pågått. Med anledning av det ändrade Högsta domstolen hovrättens dom på det sättet att ungdomsövervakningen till en tid av 83 dagar ansågs vara verkställd genom den tid som O hade varit frihetsberövad i målet.

10 Översyn av reglerna om ungdomsövervakning

10.1 Uppdraget

I uppdraget för utredningen ingår att överväga och ta ställning till om påföljden ungdomsövervakning ska kunna användas i fler fall än i dag och om påföljden bör förstärkas. I direktiven framhålls att det finns anledning att tro att vissa av de unga som i dag döms till ungdomstjänst eller ungdomsvård kan ha behov av sådana insatser som ungdomsövervakning innebär. Barn och unga som begår grova brott eller har kopplingar till kriminella nätverk bör kunna bemötas med rehabiliterings- och återfallsförebyggande åtgärder som liknar dem som används för vuxna. Det kan enligt direktiven ifrågasättas om socialnämndens insatser är tillräckliga för de lagöverträdarna. I vissa fall kan ungdomstjänst, ungdomsvård eller ungdomsvård i förening med ungdomstjänst vidare uppfattas som en otillräcklig reaktion på brottsligheten, framför allt ur brottsoffrets perspektiv. Det bör därför övervägas om påföljden ungdomsövervakning bör kunna dömas ut i fler fall, t.ex. i vissa fall där påföljden i dag bestäms till ungdomstjänst eller ungdomsvård.

10.2 Tillämpningsområdet för ungdomsövervakning

10.2.1 Det nuvarande tillämpningsområdet

Utredningen har i kapitel 8 beskrivit påföljden ungdomsövervakning och de rättsliga regler som gäller för den. Som har nämnts där regleras förutsättningarna för ungdomsövervakning i dag i 32 kap. 3 a § brottsbalken. För en utförligare beskrivning av påföljden hänvisas till kapitel 8 och till prop. 2019/20:118.

Som framgår i det följande (se avsnitt 10.3.2) föreslår utredningen att nuvarande 32 kap. 3 § brottsbalken ska upphöra att gälla. Det medför att regleringen om ungdomsövervakning, efter en omnumrering av bestämmelserna i kapitlet, kommer att finnas i 32 kap. 3 § och att 32 kap. 3 a § i framtiden kommer att reglera utvidgad ungdomsövervakning.

10.2.2 Valet mellan olika ungdomspåföljder i dag

Ungdomsvård

Som nyss nämnts kan ungdomsövervakning komma i fråga först när varken ungdomsvård (se avsnitt 5.2.2) eller ungdomstjänst (se avsnitt 5.2.3) är tillräckligt ingripande med hänsyn till brottslighetens straffvärde och art samt den unges tidigare brottslighet.

Ungdomsvård ska väljas som påföljd om den unge har ett särskilt behov av vård eller annan åtgärd enligt socialtjänstlagen eller LVU och påföljden är tillräckligt ingripande med hänsyn till brottslighetens straffvärde och art samt den unges tidigare brottslighet. Om det finns ett sådant behov av vård har ungdomsvård företräde framför ungdomstjänst. Åtgärderna ska framgå av ett ungdomskontrakt eller en vårdplan, beroende på vilken lag vården grundar sig på. Frågan om ungdomsvård är tillräckligt ingripande bedöms utifrån innehållet i de föreslagna åtgärderna. Om de planerade åtgärderna inte kan sägas vara tillräckligt ingripande i förhållande till brottsligheten, kan domstolen förena ungdomsvården med böter eller ungdomstjänst, för att på så vis skapa proportionalitet mellan brottsligheten och påföljden. Det finns inte några tydliga uttalanden i förarbetena om vid vilket straffmättningsvärde det är uteslutet att välja ungdomsvård. Domstolen får i det enskilda fallet göra en bedömning av hur ingripande den föreslagna vården är. När det gäller ungdomsvård med stöd av LVU kan påföljden tillämpas vid högre straffmättningsvärden än vid åtgärder med stöd av socialtjänstlagen. Straffmättningsvärden som uppgår till omkring fängelse i två år har diskuterats som möjligt i litteraturen (se Borgeke och Forsgren s. 571 f.). Ungdomsvård vid ett så högt straffmättningsvärde måste dock enligt utredningens mening utgöra undantagsfall (jfr NJA 2022 s. 1071, se avsnitt 9.4.1).

Ungdomstjänst

När det inte finns förutsättningar för ungdomsvård kan påföljden bestämmas till ungdomstjänst. Ett krav för att domstolen ska kunna välja ungdomstjänst som påföljd är att påföljden är lämplig med hänsyn till den unges person och övriga omständigheter. Domstolen måste alltså alltid göra en lämplighetsbedömning. Ett ytterligare krav är att ungdomstjänst anses vara tillräckligt ingripande med hänsyn till brottslighetens straffvärde och den unges tidigare brottslighet. Utgångspunkten enligt praxis är att ungdomstjänst som självständig påföljd kan anses vara tillräckligt ingripande om det fängelsestraff som den unge med hänsyn till bl.a. dennes ålder skulle ha dömts till i det särskilda fallet inte överstiger sex månader (NJA 2007 s. 636). Antalet timmar ungdomstjänst ska bestämmas med utgångspunkt i straffvärdet och andra omständigheter som är relevanta för straffmätningen. Antalet ska vara lägst 20 och högst 150 timmar.

10.2.3 Behovet av förändring

Utredningens bedömning: Påföljden ungdomsövervakning fungerar i allt väsentligt väl. Det finns dock skäl att överväga om påföljden kan förbättras och om den kan tillämpas i fler fall.

Skälen för utredningens bedömning

Påföljden har fungerat väl

I kapitel 9 har utredningen redovisat erfarenheterna av hur ungdomsövervakning har använts och fungerat hittills. Även om det än så länge inte finns någon forskning på området och bedömningsunderlaget är begränsat finns det skäl att anta att påföljden fungerar väl och har fyllt den lucka i påföljdssystemet mellan ungdomsvård och ungdomstjänst å ena sidan och slutna ungdomsvård å andra sidan som den var tänkt att fylla (Nya påföljder, SOU 2012:34, band 3, s. 594 f. och Nya ungdomspåföljder, Ds 2017:25, s. 70 f.).

Påföljden förefaller ge goda möjligheter att agera mot barns och ungas brottslighet med såväl lämpliga åtgärder som effektiva kontrollverktyg. Påföljden i sig har flera starkt brottsförebyggande in-

slag inbyggda. Det gäller både de obligatoriska och de fakultativa inslagen i verkställighetsplanen. Som exempel kan nämnas förbudet mot att använda droger och alkohol under verkställighetstiden, helghemarrest, täta träffar med en särskilt utsedd koordinator och inslag av vård och behandling. Det är vidare positivt att även barn och unga får tillgång till Kriminalvårdens breda och evidensbaserade programutbud i de delar som myndigheten bedömer att programmen är lämpliga för unga lagöverträdare. Det är även värt att framhålla att det inte finns något hinder mot att Kriminalvården föreskriver att ett av socialtjänstens program ska användas i stället, i de fall där det bedöms vara lämpligare.

Påföljden behöver anpassas till brottsutvecklingen

Som har beskrivits i direktiven till utredningen råder det just nu en utmanande situation i Sverige när det gäller brottsutvecklingen bland unga lagöverträdare med koppling till kriminella nätverk. Regeringen har i olika sammanhang framhållit att det krävs ytterligare insatser mot kriminella nätverk och annan organiserad brottslighet och tagit initiativ till ett flertal utredningar.

När det gäller unga lagöverträdare med koppling till gängkriminalitet är, som framhålls i direktiven, utvecklingen oroande. Utredningen avser, som framgått av avsnitt 3.7.1, att gå närmare in på brottsutvecklingen i slutbetänkandet. Inte minst det grova våld och den otrygghet som brottsutvecklingen har fört med sig är en utmaning för samhället. Den typ av brottslighet som det är fråga om kan göra det extra svårt för unga lagöverträdare att bryta sitt beteende. Det är då viktigt att se till att unga lagöverträdare inte exponeras för kontakter med andra kriminella. Rätt utformad kan ungdomsövervakning spela en viktig roll för att stödja den som vill lämna en destruktiv livsstil. Samtidigt innehåller påföljden betydligt mer ingripande inslag i den dömdes liv än andra ungdomspåföljder i frihet.

Det är inte heller ovanligt att unga lagöverträdare har dömts tidigare eller har meddelats straffvarningar. Återfallsrisken för sådana unga anses vara klart förhöjd. Det innebär att det blir än viktigare för unga lagöverträdare vilken påföljd de döms till och vilka stödjande och motiverande inslag påföljden har. Det är därför viktigt att påföljden i stor utsträckning har möjlighet till individanpassning.

Mot den bakgrunden är det särskilt angeläget att de påföljder som finns för unga lagöverträdare är tillräckligt ingripande både för att bryta en kriminell bana och för att accepteras som en rimlig påföljd för brottsligheten. Ungdomsövervakning som påföljd blir som tidigare nämnts först aktuell vid straffmättningsvärden som uppgår till minst sex månaders fängelse, efter det att hänsyn har tagits till den tilltalades ålder. Då rör det sig om allvarlig brottslighet, särskilt eftersom ungdomsreduktionen är beaktad i straffmättningsvärdet. Det är därför viktigt att ungdomsövervakning utvecklas i ljuset av hur brottsligheten utvecklas, för att påföljden ska fortsätta att utgöra ett trovärdigt och tillräckligt ingripande påföljdsalternativ. För att det ska vara fallet kan det vara något i lagstiftningen som behöver förändras.

De sociala insatserna

De insatser som den unge kan ges inom ramen för socialtjänsten kan delvis vara samma insatser som sätts in vid ungdomsövervakning. Kriminalvården har dock en helt annan verktygslåda än den som socialtjänsten förfogar över, med olika kontrollmekanismer som kan bidra till att minska återfallsrisken och verka för att den unge återanpassas till ett liv utan kriminalitet. Det är också värt att notera att ungdomsövervakning inte hindrar att socialtjänstens verktyg används utan tvärtom. Ungdomsövervakningen kan i de fallen fungera som ett extra lager av samhällsåtgärder. De behov som många unga har av tidiga insatser mot sin brottslighet tillgodoses enligt utredningens mening bättre med en mer strukturerad och mer ingripande påföljd än ungdomsvård. Det är med andra ord viktigt att även från det perspektivet se över bestämmelserna om ungdomsövervakning och påföljdens tillämpningsområde, för att se om det är något i lagstiftningen som kan behöva förändras.

Det förhållandet att det alltid är fråga om allvarlig brottslighet när ungdomsövervakning blir aktuell talar i samma riktning. Den unge är då inte sällan i behov av de insatser mot återfall i brott som Kriminalvården tillhandahåller. Samtidigt bör det betonas att det pågår flera lagstiftningsprojekt inom den sociala sektorn som också syftar till att ge unga lagöverträdare bättre stöd för att komma ifrån kriminalitet. En fråga som kan komma att utredas är möjligheten att an-

vända elektronisk övervakning vid vård enligt LVU. De åtgärder som omfattas av lagstiftningsprojekten inom den sociala sektorn kan emellertid inte – annat än på längre sikt – få sådana effekter på unga lagöverträdare att de motsäger behovet av att se över påföljden.

Socialstyrelsen har utarbetat en handbok som närmare utvecklar vilka sociala insatser som kan behöva göras för unga lagöverträdare (Barn och unga som begår brott, Handbok för socialtjänsten).

Synpunkter från Kriminalvården

Det kan även nämnas att Kriminalvården vid möte med utredningen har påtalat att regleringen av rörelseinskränkningarna vid ungdomsövervakning behöver vara mer flexibel. Det skulle ge Kriminalvården ett större utrymme att anpassa verkställigheten i det enskilda fallet. Det behövs för att myndigheten ska kunna arbeta mer brottsförebyggande och minska riskerna för att den unge ska återfalla i brott såväl under verkställighetstiden som efteråt. Myndigheten har som exempel nämnt att det i vissa fall kan vara lämpligare och effektivare att kombinera en viss utformning av en hemarrest med ett förbud mot att vistas i ett särskilt område. I dagsläget saknas det möjlighet att besluta om en kombination av hemarrest och förbud mot att vistas i vissa områden vid ungdomsövervakning. Med anledning av den synpunkten bör det övervägas om dagens reglering av rörelseinskränkningarna är ändamålsenlig.

10.3 Ungdomsövervakning i fler fall

10.3.1 Effekterna av minskad ungdomsreduktion

Utredningens bedömning: Den ändrade ungdomsreduktionen leder med automatik till att ungdomsövervakning kommer att väljas som påföljd i fler fall.

Skälen för utredningens bedömning: Utredningen har, i enlighet med direktiven, i avsnitt 7.3.4 föreslagit att den s.k. ungdomsreduktionen ska minska för lagöverträdare i åldersgruppen 15–17 år. Den förändring av ungdomsreduktionen som utredningen föreslår innebär inte att principerna för påföljdsvalet eller tillämpningsområdet

för de särskilda ungdomspåföljderna förändras. Däremot påverkas utrymmet för att tillämpa de olika påföljderna i förhållande till vissa brott, eftersom straffmättningsvärdena generellt kommer att bli högre om utredningens förslag genomförs.

Redan som en effekt av utredningens förslag i fråga om ungdomsreduktion kommer ungdomsövervakning att tillämpas i fler fall än i dag. Det beror alltså på att straffmättningsvärdena generellt blir högre. Därmed kommer påföljder – som med dagens lagstiftning kan tillämpas för vissa brott – inte längre att kunna användas, eftersom de inte kommer att anses vara en tillräckligt ingripande reaktion mot brottet i fråga. Påföljden ungdomstjänst, som i dag används vid straffmättningsvärden upp till fängelse i sex månader, kommer därmed att få ett annat tillämpningsområde än hittills för brott som med nuvarande praxis har ett förhållandevis lågt straffmättningsvärde. Tillämpningsområdet för ungdomsvård är inte avgränsat på samma sätt som det är för ungdomstjänst, vilket innebär att den påföljden kan tillämpas även vid högre straffmättningsvärden. Frågan om ungdomsvård är en tillräckligt ingripande påföljd bedöms utifrån innehållet i de föreslagna åtgärderna. En sannolik utveckling är att de föreslagna åtgärderna oftare kommer att bedömas vara otillräckliga, när straffmättningsvärdena blir högre. En följd av den ändrade ungdomsreduktionen kan därför förväntas bli att ungdomsövervakning kommer att tillämpas i fler fall där påföljden tidigare har bestämts till ungdomstjänst eller ungdomsvård.

Följande exempel kan tjäna som utgångspunkt för att närmare belysa effekterna av den minskade ungdomsreduktionen.

Ett brott, som hittills har haft ett straffmättningsvärde motsvarande fyra månaders fängelse för en 15-åring (baserat på ett straffvärde för en vuxen motsvarande drygt ett och ett halvt års fängelse), får enligt utredningens förslag i avsnitt 7.3.4 i en majoritet av fallen ett straffmättningsvärde motsvarande fängelse i sju till åtta månader. Det innebär att det inte längre går att döma till ungdomstjänst i de fallen och att straffmättningsvärdet i stället ligger inom tillämpningsområdet för ungdomsövervakning. För en 16-åring respektive en 17-åring blir straffmättningsvärdet för ett brott, som hittills har haft ett straffmättningsvärde motsvarande fängelse i fyra månader, i en majoritet av fallen omkring tio månaders fängelse (baserat på ett straffvärde för en vuxen om fängelse i ett år och fyra månader för 16-åringen och fängelse i ett år för 17-åringen). Det innebär även i de

fallen att det inte längre går att döma till ungdomstjänst och att straffmättningsvärdet i stället ligger inom tillämpningsområdet för ungdomsövervakning.

På motsvarande sätt får ett brott, som hittills har haft ett straffmättningsvärde motsvarande sex månaders fängelse för en 15-åring (baserat på ett straffvärde för en vuxen motsvarande fängelse i två år och sex månader), i en majoritet av fallen ett straffmättningsvärde om ett års fängelse, vilket innebär att ungdomstjänst normalt inte längre är aktuell som påföljd. Däremot kan ungdomsövervakning väljas som påföljd. För en 16-åring (baserat på ett straffvärde för en vuxen om fängelse i två år) respektive en 17-åring (baserat på ett straffvärde för en vuxen om fängelse i ett år och sex månader) förändras straffmättningsvärdet i en majoritet av fallen från motsvarande sex månaders fängelse till fängelse som överstiger ett år. Det innebär att inte heller ungdomsövervakning kommer att kunna väljas som påföljd för 16-åringar och 17-åringar vid straffmättningsvärden som hittills har legat omkring sex månaders fängelse.

10.3.2 Ungdomsövervakning i stället för ungdomsvård

Utredningens förslag: Möjligheten att förena ungdomsvård med ungdomstjänst eller dagsböter enligt nuvarande 32 kap. 3 § brottsbalken tas bort.

Utredningens bedömning: Genom att ungdomsvård inte längre kan förenas med antingen ungdomstjänst eller dagsböter kommer påföljden inte längre att vara en tillräckligt ingripande påföljd i fler fall. Ungdomsövervakning kommer därmed att dömas ut i fler fall där påföljden tidigare hade blivit ungdomsvård förenad med ungdomstjänst eller dagsböter.

Skälen för utredningens förslag och bedömning

När andra påföljder inte är tillräckligt ingripande

Om domstolen finner att en viss gärning har ett straffmättningsvärde som uppgår till sex månaders fängelse har domstolen i huvudsak möjlighet att välja mellan att bestämma påföljden till ungdomsvård

eller ungdomstjänst. Ungdomsvård får dömas ut endast om socialtjänstens planerade åtgärder, i förekommande fall i förening med ungdomstjänst eller böter, kan anses vara tillräckligt ingripande med hänsyn till brottslighetens straffvärde och art samt den unges tidigare brottslighet. Rätten får döma till ungdomstjänst om påföljden kan anses vara tillräckligt ingripande med hänsyn till brottslighetens straffvärde och den unges tidigare brottslighet och det inte finns skäl för att döma till ungdomsvård.

När det gäller ungdomsövervakning krävs det enligt 32 kap. 3 a § brottsbalken att domstolen anser att varken ungdomsvård eller ungdomstjänst är tillräckligt ingripande, med hänsyn till brottslighetens straffvärde och art och den unges tidigare brottslighet, för att påföljden ska kunna bestämmas till ungdomsövervakning.

Viktigt att kunna individanpassa påföljden för unga lagöverträdare

Särskilt när det gäller unga lagöverträdare behöver påföljden kunna anpassas till hans eller hennes förutsättningar och behov. Unga lagöverträdare har också generellt sett ett särskilt behov av struktur i sitt vardagsliv. Det är samtidigt viktigt att beakta att inte påföljden riskerar att driva den unga lagöverträdaren i fel riktning.

När det gäller ungdomsvård, som är ett alternativ till ungdomsövervakning, finns det stora möjligheter till individanpassning av påföljden och påföljden i sig syftar till att den dömda ska få nödvändigt stöd och vid behov vård. Påföljden kan även förstärkas med antingen ungdomstjänst eller böter, om det behövs för att den ska vara en proportionerlig påföljd med hänsyn till brottet. Det finns inte några tydliga uttalanden i förarbetena om vid vilket straffmättningsvärde som det är uteslutet att välja ungdomsvård. Domstolen får därför i det enskilda fallet bedöma hur ingripande den föreslagna vården är. I litteraturen har straffmättningsvärden som uppgår till två års fängelse diskuterats som möjliga (se Borgeke och Forsgren s. 571 f. och avsnitt 10.2.2). Ungdomsvård vid ett så högt straffmättningsvärde måste dock – som tidigare nämnts – utgöra undantagsfall och endast vara möjlig om vården i sig har tydliga tvångsinslag som exempelvis vård enligt LVU (jfr NJA 2022 s. 1071, avsnitt 9.4.1). Ungdomsvård är med andra ord en möjlig påföljd i hela det spann där ungdoms-

övervakning kan dömas ut, beroende på vårdplanens eller ungdomskontraktets utformning m.m.

Även om ungdomsvård innefattar vård som avser att möta den dömdes behov, saknas flera av de åtgärder som kan motverka återfall i brott och som finns vid ungdomsövervakning. Som exempel kan nämnas de obligatoriska inslagen med drog- och alkoholförbud och någon form av rörelseinskränkningar som övervakas elektroniskt. Det finns dessutom stora möjligheter att förstärka ungdomsövervakning genom föreskrifter inom en rad olika områden anpassade till den dömdes behov.

En fördel med ungdomsövervakning är att påföljden verkställs av Kriminalvården, som har stor erfarenhet av verkställighet av straff och har ett omfattande samarbete med socialnämnden i respektive kommun. Kriminalvården ska också utse en särskild koordinator till stöd för den dömden. Allt som nu nämnts om ungdomsövervakningens innehåll ger påföljden en större bredd än ungdomsvård och ökar också förutsättningarna för att påföljden motverkar minska risken att den dömden begår nya brott.

I sammanhanget kan också nämnas att det enligt Kriminalvårdens rapport är ungefär en tredjedel av de som har dömts till ungdomsövervakning som samtidigt har en pågående insats enligt LVU. Ungdomarna kan då vara placerade på institution eller bo kvar i det egna hemmet, samtidigt som de ska följa den vårdplan som socialtjänsten har upprättat. Det är med andra ord inget hinder för ungdomsövervakning att det redan pågår en parallell vård inom socialtjänsten. Ungdomsövervakningen blir då i stället, som redan konstaterats, ett ytterligare lager av samhällsåtgärder för den dömden.

Ungdomsövervakning i stället för ungdomsvård i förening med ungdomstjänst eller dagsböter

Av nuvarande 32 kap. 3 § brottsbalken framgår att rätten får förena ungdomsvård med antingen ungdomstjänst eller dagsböter, om det behövs med hänsyn till brottslighetens straffvärde eller art eller den tilltalades tidigare brottslighet. Det högsta antal dagsböter som får dömas ut uppgår till tvåhundra. Böter får dömas ut oavsett om det har föreskrivits för brottet eller inte. Det framgår vidare av paragrafen att i valet mellan ungdomstjänst och böter som tilläggsåtgärd ska ungdomstjänst väljas, om den påföljden inte är alltför ingripande.

Påföljdscombinationen ungdomsvård och ungdomstjänst döms ut i ett hundratal fall per år.

I förarbetena framhålls att möjligheten att förena ungdomsvård med antingen ungdomstjänst eller dagsböter utvidgar förutsättningarna att döma till en vårdpåföljd och på så sätt även möjligheterna att undvika en frihetsberövande påföljd för unga lagöverträdare. Det bör dock framhållas att möjligheten att kombinera påföljderna infördes innan påföljdsalternativet ungdomsövervakning infördes.

Unga lagöverträdare har inte sällan olika sociala problem. När det gäller dagsböter kan det enligt förarbetena till införandet av ungdomstjänst som påföljd därför antas att vissa inom den gruppen har särskilda svårigheter att betala böterna. Böter kan medföra långtgående konsekvenser ur ekonomisk och social synpunkt. Mot den bakgrunden framstår det som ändamålsenligt att minska användningen av böter och i stället döma till ungdomstjänst. Bötesstraffet saknar rehabiliterande inslag och medför inte några möjligheter att motivera den dömda att leva laglydigt. I förhållande till böter främjar en användning av ungdomstjänst mer målsättningen att vårdaspekten ska vara framträdande vid valet av ingripande mot unga lagöverträdare (se prop. 2005/06:165 s. 84).

Utredningen delar den bedömningen. Det bör också framhållas att böter inte sällan betalas av vårdnadshavarna, varför dagsböter i realiteten kan riskera att inte bli en egentlig påföljd för en ung lagöverträdare. Vidare måste beaktas att det för den som har missbruksproblem och sociala problem, vilket normalt är fallet med dem som döms till ungdomsvård, kan vara extra svårt, och inte sällan omöjligt, att utföra ungdomstjänst. Det medför en ökad risk för att påföljden kan behöva undanröjas, vilket har framhållits av företrädare för Åklagarmyndigheten.

När det är fråga om straffmättningsvärden om sex månaders fängelse eller mer rör det sig om allvarlig brottslighet. De som döms till ungdomsvård i de fall där ungdomsvården i sig inte anses vara tillräckligt ingripande kan därför antas ha behov av såväl den struktur som de kontrollerande inslag som en ungdomsövervakning innebär. Utredningen anser att förstärkningsmomenten – ungdomstjänst och dagsböter – inte främjar den unges utveckling mot ett liv utan kriminalitet och att det därför finns skäl för att bestämma påföljden till ungdomsövervakning i de fall där ungdomsvården inte är tillräckligt ingripande utan att förenas med någon tilläggsuppföljd. Möjligheten

att förena ungdomsvård med antingen ungdomstjänst eller dagsböter, eller båda, bör därför tas bort. Att en vårdplan eller ett ungdomskontrakt inte skulle anses vara tillräckligt ingripande när det rör sig om straffmättningsvärden upp till endast några få månaders fängelse måste enligt utredningens mening vara en förhållandevis ovanlig situation. Det kan antas att bedömningen att vårdplanen eller ungdomskontraktet i sig inte är tillräckligt ingripande gäller främst i de fall där straffmättningsvärdet närmar sig sex månaders fängelse. Ungdomsövervakning bör i sådana fall kunna dömas ut trots att straffmättningsvärdet inte uppgår till sex månader.

Undantagsfall kan finnas

Även om påföljden normalt ska bestämmas till ungdomsövervakning när påföljden inte bedöms kunna stanna vid den föreslagna ungdomsvården utan skulle ha krävt att ungdomsvården förenas med antingen ungdomstjänst eller dagsböter kan det finnas undantagsfall. Brottet kan t.ex. ha koppling till en funktionsnedsättning hos den unge. Det kan leda till att domstolen trots allt finner att det är bättre att bestämma påföljden till ungdomsvård i stället för ungdomsövervakning. Ytterligare ett exempel kan vara om någon kort innan 18-årsdagen begår ett mindre allvarligt brott och det framstår som lämpligare att välja en vuxenpåföljd, t.ex. en skyddstillsyn.

10.3.3 Ungdomsövervakning vid återfall

Utredningens förslag: Rätten ska som skäl för ungdomsövervakning särskilt beakta om den unge tidigare har dömts till ungdomstjänst eller ungdomsvård.

Skälen för utredningens förslag

Den nuvarande regleringen

Enligt 32 kap. 3 a § brottsbalken får rätten, som nyss nämnts, döma den som har begått brott innan han eller hon fyllt 18 år till ungdomsövervakning om varken ungdomsvård eller ungdomstjänst är till-

räckligt ingripande påföljder med hänsyn till brottslighetens straffvärde och art samt den unges tidigare brottslighet. Av förarbetena framgår att det kan bli aktuellt att döma till ungdomsövervakning i graverande återfallssituationer. Det kan då handla om brottslighet med ett straffmättningsvärde som något understiger sex månaders fängelse, men där även den unges tidigare brottslighet ska beaktas vid straffmätningen enligt 29 kap. 4 § brottsbalken. Det kan medföra att varken ungdomsvård eller ungdomstjänst bedöms vara tillräckligt ingripande påföljder. När det gäller den tidigare brottsligheten kan det röra sig om ett flertal återfall och att de övriga alternativen bland ungdomspåföljderna bedöms vara uttömda eller att det är fråga om återfall i allvarlig brottslighet, exempelvis rån eller grov misshandel (prop. 2019/20:118 s. 42).

Åtgärder för att motverka återfall

Redan den omständigheten att någon, trots en tidigare lagföring, begår nya brott talar för att den unge har behov av den typ av åtgärder som ingår i ungdomsövervakning och som alltid innehåller en individanpassad verkställighetsplan och vissa obligatoriska moment. För att förhindra att unga återfaller i brott finns det några faktorer som verkar återhållande, även om det varierar från person till person hur betydelsefull en viss faktor är. Sådana faktorer kan t.ex. vara att inte ha något kriminellt umgänge, att sköta skola eller annan utbildning, rutinbrytande händelser (dock inte frihetsberövande), stödperson från socialtjänsten och samarbete mellan familj och rättsväsende (SOU 2023:44 s. 189 f., se även Strategiska brott bland ungdomar på 2010-talet och faktorer av betydelse för att lämna ett kriminellt liv, Brå 2021:5, s. 54 f.). När det gäller möjligheten att förmå den unge att delta i aktiviteter som minskar risken för återfall har ungdomsövervakning med sin bindande verkställighetsplan tydliga fördelar framför övriga påföljder som är anpassade för unga lagöverträdare.

Återfall beaktas inte i tillräcklig utsträckning i dag

Hittills har det, efter uttalanden i förarbetena, endast ansetts vara aktuellt att döma till ungdomsövervakning när den unge har gjort sig skyldig till graverande återfall. Med det har avsetts fall där det är

fråga om brottslighet med ett straffmättningsvärde som något understiger sex månaders fängelse, men där även den unges tidigare brottslighet ska beaktas vid straffmätningen. Det kan medföra att varken ungdomsvård eller ungdomstjänst bedöms vara tillräckligt ingripande (prop. 2019/20:118 s. 42).

En benägenhet att fortsätta att begå brott kan vara ett tecken på att den unge är på väg in i en kriminell livsstil och därför behöver en påföljd som är mer strukturerad och innehåller fler kontrollmoment än övriga ungdomspåföljder. Om en ung lagöverträdare, som tidigare har begått brott, gör sig skyldig till ett nytt brott kan inte heller de övriga ungdomspåföljderna normalt sett anses vara tillräckligt ingripande. Det är därför lämpligt att ytterligare utvidga tillämpningsområdet för ungdomsövervakning genom att genom att frånga förarbetsuttalandena om att det ska vara fråga om graverande återfall i brott och ett straffmättningsvärde nära sex månader, för att domstolen ska kunna bestämma påföljden till ungdomsövervakning.

Återfall bör mot den bakgrunden därför utgöra ett särskilt skäl för att bestämma påföljden till ungdomsövervakning när den unge tidigare har dömts till ungdomstjänst eller ungdomsvård. Det kan visserligen leda till att det kommer att dömas ut sex månaders ungdomsövervakning, vilket är den kortaste tiden för den påföljden, när det rör sig om ett återfall och straffmättningsvärdet för det nya brottet uppgår till några månaders fängelse. Med hänsyn till vikten av att vidta åtgärder som syftar till att den unges kriminella beteende ska brytas anser utredningen emellertid att det även i de fallen ofta är lämpligt att en ungdomsövervakning döms ut.

Ett återfall bör inte alltid leda till ungdomsövervakning

Det förhållandet att ungdomsövervakning normalt bör väljas som påföljd när det rör sig om återfall och en ungdomspåföljd tidigare har dömts ut innebär dock inte att så alltid bör vara fallet. Det finns nämligen situationer där ungdomsövervakning inte bör dömas ut, även om det rör sig om återfall. Det kan t.ex. vara fråga om ett brott med – i förhållande till ungdomsövervakningens ingripande karaktär – alltför lågt straffvärde. En så ingripande påföljd kan då vara oproportionerlig. Som exempel kan nämnas fall där den unge tidigare har dömts för ett brott på bötesnivå, exempelvis ringa narkotikabrott,

till ungdomsvård och han eller hon på nytt gör sig skyldig till ett motsvarande brott. Det finns då inget som hindrar att rätten dömer ut ungdomsvård på nytt, om det är en lämplig påföljd.

Det kan också finnas fall där det har förflutit viss tid mellan brotten samtidigt som det nya brottet framstår som något av en engångsföreteelse, t.ex. om återfallet avser en helt annan typ av brott än den tidigare. Ytterligare ett exempel kan vara om någon kort innan 18-årsdagen begår ett mindre allvarligt brott och det framstår som lämpligare att välja en vuxenpåföljd, exempelvis skyddstillsyn. Det bör med andra ord finnas proportionalitet mellan återfallet och den påföljd som döms ut.

10.3.4 Ungdomsövervakning vid organiserad eller systematisk brottslighet?

Utredningens bedömning: Tillämpningsområdet för ungdomsövervakning bör inte utvidgas på det sättet att rätten som ett särskilt skäl för ungdomsövervakning ska beakta att det finns anledning att anta att en sådan påföljd skulle kunna avhålla den unge från brottslighet som utövas i organiserad form eller systematiskt.

Skälen för utredningens bedömning

Bör koppling till organiserad eller systematisk brottslighet vägas in?

Av utredningens direktiv framgår att organiserad brottslighet i gängmiljö förekommer även bland yngre lagöverträdare och att det kan ifrågasättas bl.a. om de påföljder som används i dag är tillräckligt ingripande för att bryta en kriminell bana.

När det gäller begreppet brottslighet i organiserad form finns det ingen definition i svensk rätt. Däremot finns det i 29 kap. 2 § 6 brottsbalken en försvårande omständighet som tar sikte på brott som har utgjort ett led i en brottslighet som utövats i organiserad form. Med brottslighet som utövats i organiserad form avses enligt förarbetena till den paragrafen brottslighet som har begåtts inom ramen för en struktur där flera personer samverkat under en inte helt obetydlig tidsperiod för att begå brott. Det är inte tillräckligt att det

aktuella brottet har skett i samverkan. Personerna ska ha ingått i en sammanslutning eller ett nätverk av viss kontinuitet, vars syfte att begå brott sträckt sig längre än till enbart det ifrågavarande brottet, se Skärpta straff för allvarliga våldsbrott m.m., prop. 2009/10:147, s. 43. I kommentaren till bestämmelsen framgår att gängbrottslighet kan vara att anse som organiserad form.

Den försvårande omständigheten i 29 kap. 2 § 6 brottsbalken omfattar även brott som utgjort ett led i en brottslighet som utövats systematiskt. Med brottslighet som utövats systematiskt avses enligt förarbetena brottslighet där ett visst tillvägagångssätt upprepats ett flertal gånger av antingen en ensam gärningsman eller av flera personer i samförstånd. Ett annat exempel är om flera personer rånat olika butiker eller banker och då gått till väga på ett likartat sätt vid varje tillfälle (prop. 2009/10:147 s. 43). Utöver de exempel som nämnts i förarbetena deltar unga lagöverträdare med koppling till kriminella nätverk inte sällan i bl.a. systematiska personrån för att avtvinga andra unga deras mobiltelefoner och jackor, i systematiska bedrägerier och i narkotikaöverlåtelser.

När det gäller både organiserad och systematisk brottslighet som begås av unga lagöverträdare finns det ett tydligt behov av att den påföljd som väljs innehåller såväl kontrollerande moment som hjälp till struktur för den unge, för att påföljden ska verka för att han eller hon får ett socialt välfungerande liv. De unga lagöverträdare som begår sådana brott har inte sällan ett särskilt behov av en påföljd som på ett påtagligt sätt adresserar de riskfaktorer som kan leda till kriminalitet. Påföljden bör dessutom ha tydliga inslag av kontroll och en tydlig struktur.

Både systematiska skäl och risken för dubbelbeaktande talar emot

Att unga lagöverträdare, som anges i direktiven, allt oftare kan knytas till brottslighet som är organiserad eller bedrivs systematiskt kan tala för att ett särskilt skäl för att välja påföljden ungdomsövervakning skulle vara att det finns anledning att anta att en sådan påföljd skulle kunna ge den unge stöd och kontroll som bidrar till att han eller hon inte begår fler brott. En sådan lösning går emellertid emot systematiken för påföljdsvalet när det gäller unga lagöverträdare. Ungdomsövervakning ska väljas i de fall där varken ungdomsvård

eller ungdomstjänst är tillräckligt ingripande. Det görs med andra ord ingen prövning av den unges behov av de åtgärder som tillhandahålls inom ramen för ungdomsövervakning eller om påföljden är lämplig för just den individen. Det är därför enligt utredningens mening inte en lämplig lösning att nu införa en behovsprövning vid viss typ av brottslighet. Det är dock något som skulle kunna övervägas inom ramen för en allmän översyn av systematiken i 32 kap. brottsbalken. Till det kommer att de omständigheter som skulle tala för att ungdomsövervakning väljs i stället för en annan ungdomspåföljd vid organiserad eller systematisk brottslighet är desamma som ska beaktas som försvårande omständigheter enligt 29 kap. 2 § 6 § brottsbalken. En sådan lösning skulle medföra risk att samma omständigheter används både som en försvårande omständighet och för ett mer ingripande påföljdsval. Även det talar mot att låta den unges koppling till t.ex. gängkriminalitet styra påföljdsvalet på det sättet.

Utredningen har inom ramen för översynen av ungdomsövervakning övervägt flera andra alternativ för hur påföljden skulle kunna förändras. Anledningen till att de inte redovisas, men däremot tankegångarna kring om påföljden bör kopplas till att lagöverträdaren ska avhållas från organiserad och systematisk brottslighet, är att det senare ligger nära det som behandlas i direktiven. Där nämns bl.a. att barn och unga som begår grova brott eller har kopplingar till kriminella nätverk bör bemötas med rehabiliterings- och återfallsförebyggande åtgärder som liknar de som används för vuxna kriminella.

10.4 Fler kontrollmöjligheter

10.4.1 Noggrann tillsyn över den dömde

Utredningens förslag: Kriminalvården ska utöva noggrann tillsyn över den dömde och hålla sig underrättad om hans eller hennes förhållanden.

Kriminalvården ska kunna förordna en eller flera personer att biträda vid tillsynen.

Utredningens bedömning: Formerna för samverkan mellan Kriminalvården och Polismyndigheten behöver inte regleras ytterligare.

Skälen för utredningens förslag och bedömning

Kriminalvårdens kontrollmöjligheter behöver förstärkas

Enligt direktiven finns det anledning att överväga om påföljden ungdomsövervakning bör förstärkas. Ett led i den förstärkningen bör enligt utredningens mening vara att se över Kriminalvårdens kontrollmöjligheter även vid ungdomsövervakning. Det kan behövas t.ex. för att kunna upptäcka att den dömda inte återfaller i brott under verkställighetstiden.

I utredningens kontakter med företrädare för Kriminalvården har det också framkommit att det finns behov av och önskemål om att Kriminalvården ska kunna göra fler hembesök hos den dömda, utöver de besök som görs för att kontrollera att drog- och alkoholförbudet följs. En sådan möjlighet finns beträffande de som avtjänar fängelsestraff utanför anstalt enligt lagen om intensivövervakning med elektronisk kontroll. I 6 § den lagen anges att Kriminalvården ska utöva noggrann tillsyn över den dömda och fortlöpande hålla sig underrättad om dennes förhållanden. Enligt utredningen skulle en motsvarande bestämmelse i lagen om verkställighet av ungdomsövervakning, som ger Kriminalvården utökade kontrollmöjligheter, kunna ytterligare bidra till att den dömda följer verkställighetsplanen och inte återfaller i brott. Att Kriminalvården håller sig underrättad om den dömdes förhållanden gör också att det finns bättre förutsättningar för myndigheten att upptäcka om han eller hon kan misstänkas för att begå nya brott under verkställigheten. Det kan också ha betydelse om det t.ex. har inträffat sådana förändringar i hemförhållandena som kan kräva ändringar i verkställighetsplanen eller någon annan åtgärd. Det bör framhållas att Kriminalvårdens kontrollmöjligheter även kan utgöra ett viktigt stöd för den dömda, exempelvis genom att den dömda ges tillfälle att ta upp olika problem och utmaningar som han eller hon ställs inför i sin vardag.

När Kriminalvården i högre grad håller sig underrättad om den dömdes förhållanden kan det i viss mån innebära en olägenhet för både för den dömda och hans eller hennes familjemedlemmar, i de fall där den dömda under verkställigheten bor kvar i sitt hem. Att övriga personer i hushållet är införstådda med de förutsättningar under vilka ungdomsövervakningen bedrivs och hur verkställigheten kan påverka andra barn i hushållet är därför något som måste uppmärksammas under verkställighetsplaneringen. Verkställigheten kan

då också anpassas så att olägenheten för övriga familjemedlemmar begränsas så långt det är möjligt. Sammantaget bedömer utredningen därför att det både i förhållande till den dömde och i förhållande till övriga familjemedlemmar är en proportionerlig åtgärd och att det är i förenligt med Europakonventionen att införa ytterligare kontrollmöjligheter för Kriminalvården på det sätt som beskrivits.

Enligt 6 § lagen om intensivövervakning med elektronisk kontroll kan Kriminalvården också vid behov förordna en eller flera personer att biträda vid tillsynen. Bestämmelsen motiverades med att utgångspunkten visserligen bör vara att det är Kriminalvården som genom sin personal utövar tillsynen, men att det ibland kan vara lämpligt att utse andra personer att biträda vid tillsynen. Det gäller särskilt om den dömde bor i ett mera glest befolkat område med ett stort avstånd till frivården (prop. 1993/94:184 s. 37). En motsvarande möjlighet bör införas i lagen om verkställighet av ungdomsövervakning. Kriminalvården bör ges möjlighet att inhämta uppgifter ur misstankeregistret och belastningsregistret när det gäller personer som anlitas för att biträda vid tillsynen.

Lagtekniskt bör den nya regleringen införas i en ny paragraf i lagen om verkställighet av ungdomsövervakning och genom ändringar i förordningen (1999:1134) om belastningsregister och förordningen (1999:1135) om misstankeregister.

Kontakterna med Polismyndigheten behöver inte regleras

Det framhålls också i direktiven att det är viktigt att det finns bra förutsättningar för samverkan mellan Kriminalvården och de brottsutredande myndigheterna så att misstankar om att den dömde begår brott under verkställigheten fångas upp och utreds. Det bör övervägas om samverkan mellan Kriminalvården och Polismyndigheten bör utvecklas i det syftet.

Som har beskrivits i avsnitt 9.2 har Kriminalvården redovisat en rapport där erfarenheterna från de första två åren med ungdomsövervakning utvärderades. Av rapporten framgår att Kriminalvårdens samverkan med polisen kring ungdomsövervakning har organiserats både på nationell och på lokal nivå. Det framhålls att samverkan fungerar bäst i de ungdomsövervakningsärenden där den unge rör sig i kriminella kretsar eller misstänks vara brottsaktiv. Vid ut-

redningens möte med företrädare för frivården i Stockholm stad framkom att de anser att samverkan med polisen fungerar väl och att polisen rapporterar till frivården om de uppmärksammar att den dömde kan misstänkas för nya brott eller exempelvis rör sig i olämpliga kretsar. Samverkan förefaller av allt att döma fungera lika bra i övriga landet.

Av uppgifter som utredningen har inhämtat från Kriminalvården framgår också att en polisanmälan görs om myndigheten får kännedom om att den dömde kan misstänkas för att ha begått nya brott under verkställigheten. Några sekretesshinder mot en sådan anmälan finns inte. Om en polisanmälan görs kan Polismyndigheten inleda en förundersökning, om förutsättningarna för det är uppfyllda. Inom ramen för förundersökningen kan sedvanliga utredningsåtgärder vidtas, bl.a. att hålla förhör och att använda tvångsmedel.

Mot bakgrund av att det finns en organiserad samverkan mellan Polismyndigheten och Kriminalvården både på nationell och lokal nivå, som av allt att döma fungerar väl, finns det inte skäl att från utredningens sida föreslå någon ytterligare reglering.

10.4.2 Biträde till koordinatorn

Utredningens förslag: Kriminalvården får förordna en eller flera personer att biträda koordinatorn i syfte att motverka att den dömde återfaller i brott eller på annat sätt utvecklas ogynnsamt (biträdande koordinatör).

Skälen för utredningens förslag: Enligt 26 kap. 13 § brottsbalken kan Kriminalvården i samband med villkorlig frigivning från ett fängelsestraff förordna en eller flera personer att biträda övervakaren vid övervakningen av den dömde. Det övergripande uppdraget för en sådan biträdande övervakare – normalt en representant för civilsamhället som engagerar sig frivilligt – är att stödja, vägleda och uppmuntra den dömde i dennes ansträngningar att inte återfalla i brott och missbruk. Den biträdande övervakaren kan också få ett mer specifikt uppdrag av frivården utifrån den dömdes behov. Det kan t.ex. vara att hjälpa honom eller henne att ta sig närmare arbetsmarknaden. Det kan handla om att hjälpa den dömde i kontakter och möten med Arbetsförmedlingen, praktikplatser eller med praktiskt arbets-

sökande. Ett annat uppdrag kan vara att hjälpa den dömda att komma in i en fritidssysselsättning som innebär fler sociala kontakter. De flesta uppdragen syftar till att hjälpa den dömda att hitta en stabil plats i samhället.

Koordinatorns uppdrag vid ungdomsövervakning är att hålla regelbunden kontakt med den dömda och träffa honom eller henne under verkställigheten och att genom kontroll, stöd och hjälp verka för att verkställighetsplanen följs. Enligt utredningens mening skulle en möjlighet att utse en eller flera personer att biträda koordinators i dennes arbete – i de fall där det finns ett sådant behov – kunna bidra med det stöd och den hjälp som krävs för att ytterligare motverka att den dömda återfaller i brott eller på annat sätt utvecklas ogynnsamt. Det kan t.ex. vara lämpligt med en sådan lösning både i fall där den dömda måste företa längre resor för att träffa koordinators och fall där det mot slutet av ungdomsövervakningen konstateras att ytterligare stöd kan behövas. En sådan bestämmelse bör därför föras in i 8 § andra stycket lagen om verkställighet av ungdomsövervakning, som behandlar koordinators uppgifter. Om en biträdande koordinator förordnas, bör den dömdes kontakter med honom eller henne regleras i verkställighetsplanen. En biträdande koordinator bör vidare ha rätt till ersättning enligt samma förutsättningar som gäller för biträdande övervakare. Bestämmelser om det bör föras in i förordningen om verkställighet av ungdomsövervakning. Kriminalvården bör, för att kunna bedöma lämpligheten hos en föreslagen biträdande koordinator, ha rätt att begära uppgifter ur belastningsregistret och misstankeregistret. Utredningens förslag föranleder också en följdändring i förordningen om Kriminalvårdens behandling av personuppgifter inom brottsdatalogens område.

10.5 Frågor angående inskränkningar i rörelsefriheten

10.5.1 Den nuvarande regleringen

Rörelseinskränkningarna

Ungdomsövervakning ska enligt 32 kap. 3 a § fjärde stycket brottsbalken innehålla vissa obligatoriska inslag, som ska anges i en individuellt upprättad verkställighetsplan. Till de obligatoriska inslagen hör bl.a. att det ska finnas en form av rörelseinskränkande inslag.

Utöver de obligatoriska momenten är det möjligt att reglera andra föreskrifter i verkställighetsplanen som utgår från den dömdes tillvaro och särskilda behov, exempelvis föreskrifter om boende eller vård. I påföljden ingår krav på att den dömda ska följa den verkställighetsplan som har fastställts. Det som anges i planen är alltså tvingande för den dömda (prop. 2019/20:118 s. 61).

Enligt 18 § lagen om verkställighet av ungdomsövervakning ska den dömda under verkställigheten vara förbjuden att vistas utanför bostaden under kvällar och nätter mot lördag, söndag och måndag, från klockan 18 på kvällen till klockan 7 på morgonen (18 § första stycket). Om ett sådant förbud inte bedöms vara lämpligt med hänsyn till den dömdes personliga förhållanden, eller om någon annan inskränkning i rörelsefriheten bedöms vara mer ändamålsenlig, får förbudet ersättas med ett förbud att under vissa tider vistas på en särskilt angiven plats eller inom ett särskilt angivet område, ett förbud att under vissa tider lämna ett särskilt angivet område eller en skyldighet att under vissa tider uppehålla sig på en särskilt angiven plats (18 § andra stycket).

Inskränkningarna i rörelsefriheten ska i huvudsak vara lika ingripande oberoende av om de grundar sig på det första eller andra stycket, men inskränkningarna enligt andra stycket får i vart fall inte vara mer ingripande än ett sådant förbud som kan meddelas enligt första stycket. Det är möjligt att kombinera de inskränkningar som anges i andra stycket med varandra, för att få ett tillräckligt ingripande resultat. Det är dock inte möjligt att förena det förbud som gäller enligt första stycket med någon inskränkning som framgår av andra stycket. Det beror på att första stycket utgör den yttre ramen för hur ingripande rörelseinskränkningarna får vara. Kriminalvården har möjlighet att vid behov byta rörelseinskränkande inslag under verkställigheten (prop. 2019/20:118 s. 71 f. och 147 f.).

Omprövning av rörelseinskränkningarna

Efter halva verkställighetstiden ska Kriminalvården pröva om inskränkningarna i rörelsefriheten kan minskas. Efter två tredjedelar av verkställighetstiden ska Kriminalvården pröva om inskränkningarna i rörelsefriheten kan upphöra helt. Vid prövningen ska det beaktas om den dömda har medverkat i verkställighetsplaneringen och

därefter har följt verkställighetsplanen på ett godtagbart sätt (20 § lagen om verkställighet av ungdomsövervakning).

Om den dömda missköter sig eller inte följer verkställighetsplanen på ett godtagbart sätt efter det att en nedtrappning av rörelseinskränkningarna har beslutats eller helt har upphört, kan Kriminalvården besluta om att de ska trappas upp på nytt eller återupptas om de helt upphört. Om det senare finns skäl för det får Kriminalvården besluta att inskränkningarna på nytt ska minskas eller upphöra helt (21 § lagen om verkställighet av ungdomsövervakning).

10.5.2 Ingen obligatorisk halvtidsprövning

Utredningens förslag: Det ska inte längre vara obligatoriskt för Kriminalvården att pröva omfattningen av rörelseinskränkningarna efter halva verkställighetstiden. Efter två tredjedelar av verkställighetstiden ska Kriminalvården pröva om inskränkningarna i rörelsefriheten ska minskas eller upphöra helt.

Skälen för utredningens förslag

Erfarenheterna hittills

Med den nuvarande regleringen kan rörelseinskränkningarna vid ungdomsövervakning minskas redan efter sex månader, för att sedan helt upphöra efter åtta månader om verkställighetstiden är ett år. Enligt Kriminalvårdens rapport har den genomsnittliga tiden för ungdomsövervakning varit 8,5 månader. Av Kriminalvårdens rapport framgår vidare att en minskning i rörelseinskränkningarna vid halvtidsprövningen oftast har inneburit att helghemarresten har tagits bort varannan helg. Av Kriminalvårdens rapport framgår det att någon minskning av rörelseinskränkningarna inte beslutades i 30 procent av de avslutade verkställigheterna, vare sig vid halvtidsprövningen eller vid tvåtredjedelsprövningen. Räknas de dömda med som först hade fått en minskning, men där rörelseinskränkningarna sedan ökat igen, rör det sig om en andel på 35 procent (rapporten s. 18 och 20 f.). Om den dömda inte följer verkställighetsplanen på ett godtagbart sätt och rörelseinskränkningarna har minskats, får Kriminalvården besluta att utöka eller återuppta rörelseinskränkningarna.

Om det senare finns skäl för det får Kriminalvården besluta att inskränkningarna på nytt ska minskas eller upphöra helt. Den möjligheten är ett viktigt verktyg för Kriminalvården, som på det sättet omedelbart kan reagera på misskötsamhet. Rörelseinskränkningarna utgör ett av de viktigaste inslagen i ungdomsövervakning.

Halvtidsprövningen blir fakultativ

Eftersom det rör sig om unga lagöverträdare som har begått brott med relativt höga straffmättningsvärden kan det i många fall vara för tidigt att låta rörelseinskränkningarna minska så pass tidigt som efter hälften av verkställighetstiden. Vid en ungdomsövervakning som ska pågå i sex månader görs då den obligatoriska prövningen redan efter tre månader, vilket ger alltför litet utrymme för Kriminalvården att motivera den dömd. Vissa av dem som döms till ungdomsövervakning kommer också att ha varit häktade innan dom meddelas, varför en kortare tids ungdomsövervakning kan komma att dömas ut. Även i de fallen riskerar prövningen att äga rum för tidigt om den ska göras efter halva verkställighetstiden. Om någon i stor utsträckning inte följer verkställighetsplanen innebär kravet på obligatorisk prövning dessutom en onödig belastning för Kriminalvården.

Rörelseinskränkningarna är en del av de åtgärder som syftar till att bryta den dömdes kriminella bana, såväl under verkställigheten som på längre sikt. Det är därför även viktigt att rörelseinskränkningarna ges viss varaktighet och inte tas bort innan den dömd har fått tillräckliga möjligheter att klara sig utan dem och kommit ifrån visst umgänge. Ytterst syftar rörelseinskränkningarna till att den dömd på sikt ska klara sig själv utan någon form av extern kontroll.

Det kan emellertid finnas fall där Kriminalvården redan efter en kortare tid konstaterar att den dömd skulle gagnas av viss minskning av rörelseinskränkningarna. Därför bör det finnas möjlighet för Kriminalvården att redan efter halva verkställighetstiden pröva omfattningen av rörelseinskränkningarna. Den möjligheten bör dock vara fakultativ. På så sätt kan de som sköter sina rörelseinskränkningar ändå ges möjligheten att få dem minskade redan efter halva tiden. Regleringen ger Kriminalvården en flexibilitet kring när frågan om minskningar i rörelseinskränkningarna ska prövas.

Den dömde har naturligtvis alltid möjlighet att vända sig till Kriminalvården och begära att rörelseinskränkningarna minskas, men myndigheten har inte någon skyldighet att ta upp frågan tidigare än vad lagstiftningen föreskriver. Däremot måste myndigheten enligt vanliga förvaltningsrättsliga principer underrätta den dömde om att något beslut inte kommer att fattas om han eller hon skulle väcka frågan. Det får förutsättas att den dömde med hänsyn till de täta kontakter som han eller hon har med sin koordinator och kravet på att verkställighetsplanen ska ses över var åttonde vecka löpande hålls underrättad om hur möjligheterna ser ut att få till stånd minskningar i rörelseinskränkningarna.

En obligatorisk prövning vid två tredjedelar av verkställigheten

Den obligatoriska prövningen av om rörelseinskränkningarna bör minskas eller upphöra bör av de skäl som nyss angetts göras först vid två tredjedelar av verkställighetstiden. Den som har dömts till ungdomsövervakning är på det sättet garanterad att frågan om lättnader i inskränkningarna prövas. Det görs dock först efter det att påföljden har löpt under en något längre tid, när det finns bättre möjligheter att bedöma den unges förutsättningar att själv kunna hantera sin vardag. Incitamentet att sköta påföljden på ett godtagbart sätt bör enligt utredningens mening inte påverkas nämnvärt med de föreslagna ändringarna. Att prövningen görs vid två tredjedelar av verkställighetstiden kan också jämföras med det system som gäller för villkorlig frigivning vid fängelsestraff (26 kap. 6 § brottsbalken) där avsikten – liksom vid prövningen av inskränkningarna i rörelsefriheten vid ungdomsövervakning – är att främja den dömdes motivation att förändra sitt beteende och skapa förutsättningar för att han eller hon själv medverkar till sin anpassning i samhället. Ytterst syftar åtgärderna till att minska risken för återfall i brott.

10.5.3 Utformningen av rörelseinskränkningarna bör inte ändras

Utredningens bedömning: Utformningen av inskränkningarna i rörelsefriheten vid ungdomsövervakning bör inte ändras.

Utredningens förslag: Begreppet helghemarrest introduceras i lagtexten.

Skälen för utredningens bedömning och förslag

Syftet med rörelseinskränkningarna

Av förarbetena framgår att de rörelseinskränkande inslagen vid ungdomsövervakning så långt som möjligt bör utformas på ett sådant sätt att de är ägnade att motverka att den dömda återfaller i brott eller på annat sätt utvecklas ogynnsamt. En annan utgångspunkt är att de rörelseinskränkande inslagen bör utformas så att de i möjligaste mån anpassas till vad som är lämpligast i det enskilda fallet. Det framgår vidare av förarbetena att det utifrån behovet av likformighet och rättssäkerhet bör finnas en typ av inskränkning som kan vara generellt tillämplbar och som kan fungera såväl som en måttstock som en övre gräns för hur ingripande rörelseinskränkningarna bör vara (prop. 2019/20:118 s. 70 f.).

När det gäller frågan om vilka rörelseinskränkningar som bör kunna ingå ansågs ett förbud för den dömda att lämna bostaden vara väl avvägt både i fråga om ingripandegrad och med hänsyn till barnkonventionens bestämmelser. Ett sådant förbud bedömdes även vara generellt tillämplbart och bra på så sätt att det innebär en inskränkning i rörelsefriheten, utan att den unge avskärmats från sin hemmiljö. Förbudet har utformats så att den unge inte får lämna hemmet under vissa tider på helgkvällar och nätter (helghemarrest). På så vis kan den unge även fortsättningsvis ägna sig åt idrott och hobbyverksamhet och även knyta sociala kontakter. Det framhölls att förbudet, som det kom att utformas, syftar till att typiskt sett knyta an till sådana tidpunkter då bruk av droger och alkohol är vanligast och då risken för återfall i brott torde vara som störst. Enligt regeringen hade det inte kommit fram tillräckliga skäl att låta förbud omfatta andra tidpunkter än de nu angivna (prop. 2019/20:118 s. 71 f.).

Om Kriminalvården finner att det inte är lämpligt med helghemarrest kan myndigheten föreskriva andra rörelseinskränkande inslag (se 18 § andra stycket lagen om verkställighet av ungdomsövervakning). Syftet med alternativa rörelseinskränkningar är detsamma som med helghemarrest. Sådana inskränkningar ska i huvudsak vara lika ingripande men får inte vara mer ingripande än helghemarrest. Helghemarresten kan inte kombineras med en eller flera andra typer av rörelseinskränkningar. Däremot kan den ersättas med andra rörelseinskränkande inslag (prop. 2019/20:118 s. 71 f.).

Kriminalvårdens syn på hur rörelseinskränkningarna bör utformas

Kriminalvården framförde redan vid remitteringen av utkastet till lagrådsremissen Ungdomsövervakning den 13 februari 2020 att det bör finnas större flexibilitet avseende rörelseinskränkningarna, för att de ska kunna uppnå sitt syfte, att förebygga återfall i brott eller annan ogynnsam utveckling. Exempelvis kan det finnas behov av att kunna komplettera helghemarresten enligt 18 § första stycket med särskilda begränsningar i rörelsefriheten i samband med fotbollsmatcher och valborgsmässoaftnar.

Kriminalvården har vid möte med utredningen på nytt framfört önskemål om större flexibilitet beträffande rörelseinskränkningarna. Skälet är att inskränkningarna ska kunna anpassas bättre till den dömdes behov. Enligt Kriminalvården vore det önskvärt att i vissa fall kunna kombinera hemarresten med förbud att vistas i vissa områden. Myndigheten har även framfört önskemål om att tiderna för helghemarrest inte ska styras av lag utan att Kriminalvården ska ges en större flexibilitet att bestämma hur rörelseinskränkningarna ska utformas för att bättre kunna möta den dömdes behov. Myndigheten har emellertid inte några önskemål om att utöka omfattningen av rörelseinskränkningarna.

I förarbetena till införandet av ungdomsövervakning konstaterades – trots att Kriminalvården hade framfört motsvarande önskemål vid remissbehandlingen – att med hänsyn till kraven på proportionalitet och likabehandling bör andra inskränkningar i rörelsefriheten i huvudsak vara lika ingripande som ett förbud att lämna bostaden under helgkvällar och helgnätter. Inskränkningarna får inte vara mer ingripande än ett sådant förbud. Det innebar att regeringen ansåg att

det inte bör vara möjligt att kombinera helghemarrest med någon annan typ av rörelseinskränkningar. Helghemarresten får i stället, vid behov, ersättas helt av andra rörelseinskränkande inslag (prop. 2019/20:118 s. 71 f.).

Frågan har behandlats tidigare

Utredningen har förståelse för det behov som Kriminalvården har framfört. Det är Kriminalvården som har bäst kunskap om hur inskränkningarna i rörelsefriheten bör utformas och det saknas skäl att ifrågasätta att myndigheten genom en ökad flexibilitet skulle kunna få till stånd inskränkningar som i enskilda fall skulle vara ännu bättre utformade för den dömde. Myndigheten har samtidigt betonat att den inte vill göra inskränkningarna i rörelsefriheten mer ingripande.

Det kan inledningsvis konstateras att det inte är aktuellt att utöka omfattningen av de rörelseinskränkande inslagen. Eftersom de övriga inskränkningarna i rörelsefriheten – enligt vad som uttalades när påföljden infördes – inte får vara mer ingripande än en helghemarrest krävs att det går att göra en rättvisande bedömning av ingripandegraden när det gäller de andra typerna av rörelseinskränkningar i förhållande till helghemarresten. Som konstaterats i förarbetena är det svårt att bedöma ingripandegraden med någon exakthet. Det kan hämtas viss ledning i förarbetena till 18 § lagen om verkställighet av ungdomsövervakning. Där framgår hur ingripande ett förbud att under vissa tider vistas på en särskilt angiven plats, ett förbud att under vissa tider vistas inom ett särskilt angivet område, ett förbud att lämna den egna kommunen eller kommundelen och en skyldighet att uppehålla sig på en särskilt angiven plats, ska anses vara i förhållande till helghemarrest (prop. 2019/20:118 s. 149).

Den nuvarande regleringen bör behållas

Utredningen anser att det, inom ramen för den korta tid som står till förfogande för att se över regleringen om ungdomsövervakning och att föreslå en ny påföljd, inte finns möjlighet att göra en så genomgripande förändring som skulle krävas för att tillgodose Kriminalvårdens önskemål om ökad flexibilitet. För att kunna kombinera en helghemarrest med någon annan inskränkning av rörelsefriheten

måste enligt utredningens mening en ändring av helghemarresten göras, eftersom den i sin nuvarande utformning utgör den yttersta gränsen för hur ingripande rörelseinskränkningarna får vara. Det skulle t.ex. krävas att en av helgkvällarna/nätterna togs bort för att Kriminalvården skulle ges utrymme för att lägga på ett annat rörelseinskränkande inslag. Då det som tidigare nämnts är svårt att med någon exakthet jämföra de olika rörelseinskränkande inslagen skulle det kunna leda till osäkerhet, vilket inte är önskvärt. Vidare är helghemarresten – som den är utformad nu – att se som en helhet. Det är därför svårt att värdera vad det skulle innebära för ingripandegraden om en kväll/natt togs bort, i förhållande till det som återstår, eftersom själva helghemarresten till större delen skulle kvarstå.

Mot den bakgrunden anser utredningen att förbudet mot att kombinera helghemarrest med andra rörelseinskränkande inslag bör behållas. Det bör därför även fortsättningsvis vara möjligt att i sin helhet ersätta helghemarresten med andra rörelseinskränkande inslag (som kan kombineras), men inte att kombinera helghemarresten med andra rörelseinskränkande inslag.

Det bör framhållas att det inte finns något som hindrar Kriminalvården att under verkställigheten byta helghemarresten mot andra rörelseinskränkande inslag, om det inträffar händelser eller framkommer nya omständigheter som gör att en annan utformning av rörelseinskränkningarna framstår som lämpligare. Utredningen delar även den bedömning som gjordes i förarbetena att det inte finns tillräckliga skäl för att ändra de tider som anges för helghemarresten i 18 § lagen om verkställighet av ungdomsövervakning.

Mot bakgrund av att det kommer att krävas bestämmelser om rörelseinskränkningar även för den nya påföljden utvidgad ungdomsövervakning bör det förtydligas genom ett tillägg i 18 § lagen om verkställighet av ungdomsövervakning att den regleringen enbart avser ungdomsövervakning.

Begreppet helghemarrest bör användas i lagtexten

Helghemarrest har hittills inte använts i lagtexten för att beskriva rörelseinskränkningarna vid ungdomsövervakning. Eftersom utredningen föreslår att den nya påföljden utvidgad ungdomsövervakning ska vara förenad med hemarrest, som innebär mer omfattande rörel-

seinskränkningar än de som gäller vid ungdomsövervakning (se avsnitt 11.5.3), bör begreppet helghemarrest introduceras i lagtexten för att tydliggöra rörelseinskränkningarna vid respektive påföljd.

10.6 Tiden för ungdomsövervakning

Utredningens bedömning: Tiden för ungdomsövervakning bör, med tanke på att det införs en ny påföljd, inte förändras.

Skälen för utredningens bedömning

Den nuvarande regleringen

Enligt 32 kap. 3 a § tredje stycket brottsbalken ska tiden för ungdomsövervakning bestämmas till lägst sex månader och högst ett år. Antalet månader ska enligt förarbetena bestämmas med beaktande av den aktuella brottslighetens straffvärde och andra omständigheter som är av betydelse för straffmätningen, t.ex. återfall.

Kriminalvården ska enligt 5 § lagen om verkställighet av ungdomsövervakning fastställa dagen för verkställighetens slut. Tiden för ungdomsövervakning ska räknas från och med den dag domen eller beslutet i den del som avser ungdomsövervakning har fått laga kraft mot den dömde.

Inte kortare verkställighetstid för ungdomsövervakning

Ett sätt att utvidga tillämpningsområdet för ungdomsövervakning skulle kunna vara att föreskriva att ungdomsövervakning får avse kortare tid än i dag. Påföljden skulle då kunna dömas ut vid lägre straffmätningssvärden än sex månaders fängelse. En sådan lösning skulle innebära kortare verkställighetstid än sex månader.

Det är då viktigt att ha i åtanke att ungdomsövervakning är en ingripande påföljd, som är särskilt utformad för att fungera för unga som begår förhållandevis allvarliga brott. Om påföljden skulle tillämpas även vid lägre straffmätningssvärden skulle flera av de obligatoriska delarna av verkställighetsplanen behöva ses över. Det skulle kunna leda till behov av ännu mer differentierade verkställighetspla-

ner, även i de obligatoriska delarna, vilket i sin tur kan leda till att det blir svårare att förutse vad påföljden innebär. Det skulle därmed bli svårare för domstolen att ta ställning till vad påföljden innebär i det enskilda fallet. En sådan lösning skulle också skapa problem för Kriminalvården, som ansvarar för verkställigheten.

Det bör även framhållas att det normalt tar fyra veckor innan en verkställighetsplan har utarbetats. Det beror främst på att det krävs både en kartläggning av den dömdes levnadsförutsättningar och åtskilliga kontakter med andra myndigheter, inte minst socialnämnden i den kommun som har ansvaret för den dömda. Vidare ska Kriminalvården under verkställigheten pröva om rörelseinskränkningarna ska minskas respektive upphöra. En kortare verkställighetstid än sex månader skulle innebära att den tid som finns kvar för själva övervakningen, deltagande i program m.m. blir alltför kort. Eftersom enbart utformningen av verkställighetsplanen kräver en månad skulle det, med kortare verkställighetstider, finnas alltför litet utrymme för det motivationsarbete som utgör kärnan i påföljden. För att påföljden ska vara trovärdig och motverka återfall i brott behöver den ha en viss längd och stabilitet. Även risken att det inte skulle finnas möjlighet att delta i vissa program och andra aktiviteter som den dömda skulle kunna ha behov av behöver beaktas.

Ungdomsövervakning bör därför enligt utredningens mening inte kunna bestämmas till kortare tid än sex månader.

Inte heller längre verkställighetstid

Ett alternativ som skulle kunna skärpa den nuvarande påföljden vore att förlänga den längsta tiden för ungdomsövervakning. I förarbetena till påföljden anfördes att maximitiden inte borde vara alltför lång. Genom att sätta ett år som maximitid för ungdomsövervakning gavs påföljden samtidigt ett relativt stort tillämpningsområde, med möjlighet att omfatta brottslighet med höga straffvärden (se prop. 2018/19:118 s. 43 f.). Längre verkställighetstid kunde enligt regeringen skapa en alltför stor överlappning i förhållande till tillämpningsområdet för slutna ungdomsvård.

Enligt utredningen är det främsta skälet för att verkställighetstiden inte bör förlängas att när det rör sig om brott med mycket höga straffmättningsvärden – som det är fråga om när de överstiger ett års

fängelse – krävs det att påföljden skärps i stort. Det räcker inte bara att verkställighetstiden förlängs för att ungdomsövervakning ska utgöra en tillräckligt ingripande påföljd i de fallen. En längre verkställighetstid hör därför hemma inom ramen för övervägandena om en ny påföljd, vilken behandlas i kapitel 11.

10.7 De föreslagna ändringarna påverkar barn

Utredningens bedömning: Förslagen om att ungdomsövervakning ska kunna dömas ut i fler fall leder till mer ingripande påföljder för vissa unga lagöverträdare.

De fördelar som finns med påföljden ungdomsövervakning väger dock tyngre än nackdelarna, dvs. att påföljden är mer ingripande. Förslagen bedöms mot den bakgrunden vara proportionerliga och i enlighet med de krav som ställs i barnkonventionen.

Skälen för utredningens bedömning

Allmänna utgångspunkter

Utredningen har i avsnitt 3.5 redovisat de artiklar i barnkonventionen som får betydelse vid bedömningen av de frågor som behandlas i betänkandet, främst artiklarna 37 och 40. Enligt artikel 3 ska vid alla åtgärder som rör barn i första hand beaktas vad som bedöms vara barnets bästa. Vad som är barnets bästa måste avgöras i varje enskilt fall och ska vägas in vid alla beslut.

Förslagen angående ungdomsövervakning

Utredningen föreslår att ungdomsövervakning ska kunna dömas ut i fler fall, om lagöverträdaren tidigare har dömts till ungdomsvård, och att möjligheten att förena ungdomsvård med antingen ungdomstjänst eller dagsböter ska tas bort. Förslagen kommer, generellt sett, att leda till mer ingripande påföljder för barn i åldersgruppen 15–17 år. De ändringar som föreslås avseende ungdomsövervakning kommer också att leda till att ungdomsvård inte bedöms vara en

tillräckligt ingripande påföljd i fler fall än i dag, vilket leder till att ungdomsövervakning väljs i stället.

Det finns i och för sig en risk med mer ingripande påföljder, eftersom barn anses vara extra känsliga för bestraffning. Samtidigt innebär utredningens förslag att fler barn kan komma att dömas till ungdomsövervakning, som förefaller vara en väl fungerande påföljd. Den innehåller fler brottsförebyggande inslag än de andra ungdomspåföljderna, ungdomsvård och ungdomstjänst. Ungdomsövervakning ger den dömde en möjlighet att få struktur och ordning på sin tillvaro, exempelvis genom föreskrifter om närvaro i skolan. Om påföljden aktualiseras i fler fall kan det på sikt leda till att färre barn återfaller i brott. Mot den bakgrunden väger fördelarna med utredningens förslag – trots påföljdens mer ingripande karaktär – tyngre än nackdelarna. Utredningen anser därmed att förslagen är proportionerliga och i enlighet med de krav som ställs i barnkonventionen.

11 Utvidgad ungdomsövervakning

11.1 Uppdraget

Enligt direktiven finns det skäl att ifrågasätta om dagens reglering av ungdomsövervakning utgör ett tillräckligt trovärdigt och ingripande påföljdsalternativ i alla de situationer där påföljden är avsedd att tillämpas. Enligt direktiven begår fler barn och unga än tidigare upprepad och allvarlig brottslighet och utnyttjas av kriminella nätverk. Det bör enligt direktiven därför vara möjligt att meddela fler eller mer ingripande föreskrifter och vidta fler kontrollåtgärder. Syftet är bl.a. att säkerställa att den dömde inte begår brott under verkställigheten och att öka möjligheten för den dömde att lämna sin tidigare livsstil. Därför bör det införas en ny påföljd – utvidgad ungdomsövervakning. Utöver att den nya påföljden ska innebära att verkställigheten blir mer ingripande bör förutsättningarna för att upptäcka om den unge kan misstänkas begå brott under verkställigheten förbättras.

11.2 En ny påföljd behövs

Utredningens förslag: En ny påföljd införs. Den nya påföljden har gemensamma inslag med ungdomsövervakning men är betydligt mer ingripande för att den ska kunna tillämpas dels vid allvarlig brottslighet, dels vid återfall i allvarlig brottslighet.

Utredningens bedömning: Den nya påföljden ger utrymme för mer övervakning och bättre kontroll för barn i åldersgruppen 15–17 år som döms för allvarliga brott. Den kommer att fylla en viktig funktion i gränsområdet mellan ungdomsövervakning och fängelse.

Skälen för utredningens förslag och bedömning

Ökad övervakning och mer kontroll av unga lagöverträdare

Enligt direktiven till utredningen råder det en utmanande situation i Sverige när det gäller brottsutvecklingen bland unga lagöverträdare med koppling till kriminella nätverk och det krävs ytterligare insatser mot kriminella nätverk och annan organiserad brottslighet. Brottsutvecklingen, särskilt när det gäller unga lagöverträdare med koppling till gängkriminalitet, är oroande. Vid den typ av brottslighet som det ofta är fråga om – framför allt grov våldsbrottslighet och grov narkotikabrottslighet – är det i regel svårt för den unge att bryta sitt beteendemönster utan kraftfulla insatser från samhället. Återfallsförebyggande insatser i kombination med andra ingripande insatser som omfattande övervakning och kontroll kan vara nödvändiga förutsättningar för att den unge ska kunna komma bort från sin kriminella livsstil.

Även om underlaget för att utvärdera den relativt nya påföljden ungdomsövervakning är begränsat, har påföljden av allt att döma medfört bättre övervakning och kontroll av unga lagöverträdare. Det, i förening med att Kriminalvården arbetar i nära kontakt med den dömde, de sociala myndigheterna och andra aktörer i den dömdes närmiljö, ger goda förutsättningar för att genomföra Kriminalvårdens behandlingsprogram och andra åtgärder som syftar till att motverka kriminalitet. Kriminalvårdens nuvarande behandlingsprogram är emellertid inte skapade för unga lagöverträdare och kan därför behöva anpassas för att de ska fungera bättre när det gäller just den kategorin.

Något som särskilt bör lyftas fram när det gäller utvidgad ungdomsövervakning är att verkställigheten inte hindrar användandet av socialtjänstens verktyg. Tvärtom kan de fungera som ett extra lager av samhällsåtgärder vid sidan av Kriminalvårdens återfallsförebyggande arbete. Det är även möjligt att föreskriva att den dömde ska genomgå något av socialtjänstens behandlingsprogram. Det är också en viktig aspekt av ungdomsövervakning som påföljd att de positiva inslag som kan bidra till att motverka att den dömde återfaller i brott – som skola och idrottsaktiviteter – finns kvar som skyddande faktorer under verkställigheten. Övervakningen innebär vidare att den dömde måste rätta sig efter de tider och andra föreskrifter som verkställighetsplanen innehåller. Det kan motverka passivitet och skapa

förutsättningar för den unge att stärka sitt ansvarstagande, vilket i sig är en nödvändig förutsättning för att i förlängningen kunna komma bort från en kriminell livsstil. Det finns därför betydande fördelar med den övervakning och kontroll utanför anstalt som ungdomsövervakning innebär.

Ungdomsövervakning innehåller olika kontrollmöjligheter som är både naturliga och nödvändiga inslag i en effektiv ungdomspåföljd. Utredningen föreslår också att kontrollmöjligheterna ska utökas (se avsnitt 10.4). Det är enligt utredningens mening dock inte möjligt att – utan att gå utöver vad som är möjligt med hänsyn till de begränsningar som bl.a. regeringsformen, Europakonventionen och barnkonventionen sätter – skapa särskilda befogenheter för Kriminalvården att använda tvångsmedel mot den dömda motsvarande dem som får användas vid en förundersökning eller utredning enligt 31 § LUL. Kriminalvården har inte heller till uppgift att bekämpa brott, vilket är en förutsättning för att få tillämpa straffprocessuella tvångsmedel.

Om Kriminalvården misstänker att den dömda ägnar sig åt brottslig verksamhet bör myndigheten vända sig till Polismyndigheten, som kan inleda förundersökning. Under en förundersökning får bl.a. straffprocessuella tvångsmedel användas. Att kontakta Polismyndigheten får anses vara ett naturligt steg i Kriminalvårdens skyldighet att underrätta åklagare om sådan misskötsamhet som kan föranleda att påföljden bör undanröjas. Med de förslag som utredningen återkommer till i det följande ökar kontrollen över den dömda väsentligt. Därmed förbättras också möjligheterna att upptäcka och lagföra ny brottslighet.

En ny påföljd begränsar behovet av fängelsestraff

En allmän utgångspunkt är att frihetsberövande påföljder så långt möjligt ska undvikas för barn. Det kommer till uttryck genom att den som var under 18 år vid brottet får dömas till fängelse bara om det finns synnerliga skäl. Principen bygger på att det är välkänt att frihetsberövande påföljder kan ha negativ inverkan på unga personer. Trots att verkställigheten av frihetsberövande påföljder är inriktad på att skapa förutsättningar för att motverka återfall i brott är det ofrånkomligt att sådana miljöer påverkar barn och unga mer än

vuxna. De unga lagöverträdare som verkställer frihetsberövande påföljder på särskilda ungdomshem eller i fängelse riskerar att utveckla och befästa sin kriminella identitet, i stället för att bryta med sitt destruktiva beteende. När det gäller de unga som dömdes till slutna ungdomsvård mellan 1999 och 2017 återföll i genomsnitt 40 procent av pojkarna och 21 procent av flickorna genom att en ny dom meddelades inom ett år efter avslutad verkställighet. Efter två år var den genomsnittliga återfallssiffran 60 procent för pojkarna och 36 procent för flickorna (Rapport till Expertgruppen för studier i offentlig ekonomi, Tuffa tag och tillit, 2023:9, s. 92 f.). Även om antalet återfall har minskat något över tid finns det alltså skäl att anta att den typen av frihetsberövande påföljd inte underlättar för unga lagöverträdare att skapa sunda normer för sitt fortsatta liv. Enligt Brottsförebyggande rådets rapport Barn och unga i kriminella nätverk (Brå 2023:13) byggs kontaktnät ut och exploateringen inom brottslig verksamhet fortsätter i samband med att barn och unga placeras på bl.a. särskilda ungdomshem.

Ungdomsövervakning kan tillämpas vid straffmätningssvården som motsvarar fängelse från omkring sex månader till ett år. Vid högre straffmätningssvården än så är ofta slutna ungdomsvård i dag huvudalternativet som påföljd, eftersom ungdomsvård många gånger inte anses vara tillräckligt ingripande. När förslagen i SOU 2023:44 genomförs kommer påföljden i motsvarande fall i stället att bestämmas till fängelse.

Utredningen har i avsnitt 7.3.4 föreslagit att den s.k. ungdomsreduktionen ska förändras för lagöverträdare i åldersgruppen 15–17 år. Den förändring av ungdomsreduktionen som utredningen föreslår innebär inte i sig att principerna för påföljdsvalet eller tillämpningen av de särskilda ungdomspåföljderna förändras. Däremot påverkas utrymmet för att tillämpa respektive påföljd i förhållande till olika brott, eftersom straffmätningssvårdena generellt kommer att bli högre om utredningens förslag genomförs. Även den översyn av bl.a. straffskalorna för brott som pågår inom ramen för Straffreformutredningen kan på sikt antas leda till högre straffmätningssvården för unga lagöverträdare (dir. 2023:115 och dir. 2023:181).

Den minskade ungdomsreduktionen tillsammans med bl.a. de straffskärpningar som kan förväntas äga rum på sikt medför att fängelse kan komma att dömas ut för unga lagöverträdare i betydligt fler fall, om inte tillämpningsområdet för de befintliga ungdomspåfölj-

derna ändras. En sådan förändring av tillämpningsområdet är dock inte en ändamålsenlig lösning, eftersom den skulle motverka regeringens intention att den minskade ungdomsreduktionen, straffskärpningar och andra åtgärder sammantaget ska verka repressionshöjande. Det framstår i stället som en lämpligare åtgärd att införa en ny, mer ingripande, påföljd som i tillräcklig utsträckning bidrar med effektiv övervakning och kontroll av de barn och unga som begår allvarliga brott.

En ny påföljd bör införas

Som har framhållits finns det tecken på att den övervakning och kontroll som ungdomsövervakning innebär spelar en stor roll när det gäller unga lagöverträdare. En ny påföljd med samma inslag som ungdomsövervakning t.ex. rörelseinskränkningar som övervakas genom elektronisk kontroll – men som är betydligt mer ingripande – kan användas vid högre straffmättningsvärden och vid återfall i allvarlig brottslighet. En ny påföljd kan därmed fylla en viktig funktion i tillämpningsområdet mellan ungdomsövervakning å ena sidan och fängelse å andra sidan. En sådan påföljd bör därför införas.

11.3 Den nya påföljden

11.3.1 Påföljdens grundstruktur

Utredningens förslag: Påföljden, som regleras i två nya paragrafer i 32 kap. brottsbalken, ska ha samma grundstruktur som ungdomsövervakning men innehålla mer kontroll och övervakning under längre tid än ungdomsövervakning. Den nya påföljden, som ska benämnas utvidgad ungdomsövervakning, ska också ha nya, skärpande inslag. Reglerna om verkställighet tas in i lagen om verkställighet av ungdomsövervakning.

Skälen för utredningens förslag

Samma grundstruktur som påföljden ungdomsövervakning

Som utredningen har beskrivit i avsnitt 10.2.3 och 11.2 är erfarenheten hittills att ungdomsövervakning är en välfungerande påföljd som fyller en viktig funktion i påföljdssystemet för unga lagöverträdare. Av utredningens direktiv får anses följa att den nya påföljden ska ha samma grundläggande struktur som ungdomsövervakning, men att den ska vara mer ingripande och ha fler kontrollmöjligheter för att motverka att den dömda begår nya brott under verkställigheten. En naturlig utgångspunkt är därför att de grundläggande inslagen ska vara samma i båda påföljderna.

Det innebär i korthet bl.a. att Kriminalvården ska ansvara för verkställigheten, att Kriminalvården i samverkan med bl.a. socialnämnden ska upprätta en individuell verkställighetsplan som löpande följs upp, att den dömda ska åläggas rörelseinskränkningar som normalt kontrolleras elektroniskt, att den dömda ska hålla kontakt med en särskilt förordnad koordinator, att den dömda ska avhålla sig från att använda droger och alkohol under verkställigheten och att avhållsamheten ska kunna kontrolleras genom att den dömda lämnar nödvändiga prover.

De grundläggande förutsättningarna för hantering av missköt-samhet genom varning och undanröjande bör också vara desamma som vid ungdomsövervakning.

Även den grundläggande principen att finansieringen ska bygga på den s.k. normaliseringsprincipen och reglerna om handräckning, informationsutbyte, sekretess, bemyndiganden och beslutsordning bör vara desamma för båda påföljderna.

Mot den bakgrunden är det naturligt att den nya påföljden, som framgår av direktiven, benämns utvidgad ungdomsövervakning.

Påföljden ska innehålla mer kontroll och övervakning

Den nya påföljden kommer många gånger att vara en sista möjlighet för en ung lagöverträdare att undvika att dömas till fängelse. Om påföljden ska kunna utgöra ett trovärdigt, proportionerligt och tillräckligt ingripande alternativ till fängelse behöver den i fråga om övervakningen utformas för att vara avsevärt mer ingripande än den

helghemarrest som normalt ingår i ungdomsövervakning. Det är också viktigt för att minimera risken för att den dömda ska begå nya brott under verkställighetstiden. Övervakningen behöver vidare pågå under längre tid och kompletteras med inslag som inte förekommer vid ungdomsövervakning men däremot vid intensivövervakning med elektronisk kontroll.

Den närmare utformningen av den nya påföljden behandlas i den fortsatta framställningen.

Den lagtekniska lösningen

Utvidgad ungdomsövervakning bör regleras genom att två nya paragrafer införs i 32 kap. brottsbalken. Den närmare regleringen av verkställigheten av påföljden bör införas i lagen om verkställighet av ungdomsövervakning. Utredningen anser att det inte är nödvändigt att ändra namnet på den lagen enbart av det skälet att en ny, mer ingripande, variant av påföljden införs.

11.3.2 Tillämpningsområdet

Utredningens förslag: Den som har begått brott innan han eller hon har fyllt 18 år ska dömas till utvidgad ungdomsövervakning om ungdomsövervakning inte är en tillräckligt ingripande påföljd med hänsyn till brottslighetens straffvärde och art och den unges tidigare brottslighet. Den som är över 18 år när dom meddelas får dömas till utvidgad ungdomsövervakning endast om det finns särskilda skäl för det.

Skälen för utredningens förslag

När ungdomsövervakning inte är en tillräcklig reaktion

Påföljden utvidgad ungdomsövervakning bör komma i fråga först när ungdomsövervakning med hänsyn till brottslighetens straffvärde och art och den unges tidigare brottslighet inte är en tillräckligt ingripande påföljd och även andra ungdomspåföljder är uteslutna av samma skäl. Tillämpningsområdet bör således vara brott som har ett

straffmättningsvärde som – efter ungdomsreduktion – överstiger fängelse i ett år. Det är den övre gränsen för tillämpningsområdet för ungdomsövervakning. Det kan t.ex. vara fråga om en 15-åring som gjort sig skyldig till en våldtäkt med ett straffvärde motsvarande minimistrafvet fängelse i tre år och ett straffmättningsvärde som något överstiger ett år, med beaktande av utredningens förslag till förändrad ungdomsreduktion. Ett annat exempel är en 17-åring som lagförts för ett rån som har ett straffvärde som motsvarar minimistrafvet fängelse i ett år och sex månader och ett straffmättningsvärde som, med beaktande av utredningens förslag till förändrad ungdomsreduktion, också uppgår till fängelse i drygt ett år.

Utvidgad ungdomsövervakning bör också kunna dömas ut vid återfall i allvarlig brottslighet. Återfall i mindre allvarlig brottslighet bör inte hindra att det nya brottet antingen läggs in i den pågående påföljden eller att den tidigare påföljden undanröjs och, om det är fråga om ungdomstjänst eller ungdomsvård, ersätts med ungdomsövervakning. Vid återfall i allvarlig brottslighet kan den tilltalade redan ha dömts till ungdomsövervakning, men återfallet och brottets art kan även i andra situationer medföra att det inte är tillräckligt ingripande att välja ungdomsövervakning som påföljd, trots att straffmättningsvärdet efter ungdomsreduktionen understiger fängelse i ett år. Utredningen återkommer i avsnitt 13.1.2 till förhållandet mellan ungdomsövervakning och utvidgad ungdomsövervakning.

En påföljd för lagöverträdare i åldern 15–17 år

I likhet med ungdomsövervakning bör utvidgad ungdomsövervakning vara en påföljd för lagöverträdare i åldersgruppen 15–17 år. Utvidgad ungdomsövervakning bör därför i första hand komma i fråga för den som vid lagföringstillfället är under 18 år. Den som har fyllt 18 år när dom meddelas bör endast få dömas till utvidgad ungdomsövervakning om det finns särskilda skäl för det. Det innebär bl.a. att det kan finnas skäl att välja utvidgad ungdomsövervakning som påföljd för någon som vid domen är över 18 år om brottsligheten har ägt rum strax innan 18-årsdagen (jfr prop. 2019/20:118 s. 41). Den som har fyllt 21 år vid tidpunkten för lagföring bör inte få dömas till utvidgad ungdomsövervakning.

Förhållandet till fängelsestraff

För brott som någon har begått innan han eller hon har fyllt 18 år får rätten enligt 30 kap. 5 § brottsbalken döma till fängelse endast om det finns synnerliga skäl. I dagsläget ska rätten då enligt 32 kap. 5 § brottsbalken i första hand bestämma påföljden till sluten ungdomsvård i stället för fängelse. Frågan om det finns synnerliga skäl att döma till fängelse måste bedömas mot bakgrund av de alternativ som står till buds. På motsvarande sätt som när ungdomsövervakning infördes som påföljd år 2021 skapar utvidgad ungdomsövervakning ett ytterligare utrymme att i enskilda fall välja en annan påföljd än fängelse (jfr Bäcklund m.fl., Brottsbalken [1 juli 2023, Version 23, JUNO], kommentaren till 30 kap. 5 §). Enligt utredningens mening kommer utvidgad ungdomsövervakning i många fall att kunna väljas som påföljd i stället för fängelse om straffmättningsvärdet ligger inom tillämpningsområdet för den nya påföljden. Utredningens förslag innebär ingen förändring i fråga om att synnerliga skäl för fängelse ändå kan anses föreligga i vissa fall. Även med utredningens förslag blir det en fråga för rätten att i varje enskilt fall ta ställning i den frågan i enlighet med 30 kap. 5 § brottsbalken.

11.3.3 Tiden för utvidgad ungdomsövervakning

Utredningens förslag: Tiden för utvidgad ungdomsövervakning ska överstiga ett år och får bestämmas till högst tre år. Rätten ska i domslutet ange hur långt fängelsestraff som hade dömts ut om påföljden i stället hade bestämts till fängelse.

Skälen för utredningens förslag

Tiden för utvidgad ungdomsövervakning bör mätas ut

För ungdomsövervakning gäller att rätten får bestämma tiden för påföljden till lägst sex månader och högst ett år (32 kap. 3 a § andra stycket brottsbalken). Vid ungdomsövervakning bestäms påföljdens längd mätt i antalet månader i förhållande till brottslighetens straffvärde och övriga omständigheter som är av betydelse för straffmät-

ningen (prop. 2019/20:118 s. 130). Samma princip bör gälla för utvidgad ungdomsövervakning.

Den kortaste verkställighetstiden för utvidgad ungdomsövervakning

Som nyss nämnts bör utvidgad ungdomsövervakning kunna dömas ut när ungdomsövervakning inte är en tillräckligt ingripande påföljd. Den kortaste tiden för utvidgad ungdomsövervakning bör därför överstiga ett år, vilket är den längsta tiden för ungdomsövervakning.

Den nu föreslagna lösningen innebär att det inte uppstår någon överlappning mellan påföljderna. Utredningen har övervägt att ha en överlappning men funnit att det inte skulle vara ändamålsenligt. Eftersom domstolen varken vid ungdomsövervakning eller utvidgad ungdomsövervakning ska pröva den unga lagöverträdarens behov av påföljden eller om påföljden är lämplig för honom eller henne skulle en överlappning kunna leda till tillämpningsproblem.

Den längsta verkställighetstiden för utvidgad ungdomsövervakning

Sett till att den kortaste tiden för utvidgad ungdomsövervakning föreslås överstiga ett år bör den längsta tiden inte understiga två år. Mot bakgrund av att utvidgad ungdomsövervakning ska vara en påföljd som är avsedd för unga lagöverträdare bör den inte heller kunna pågå längre än tre år. Frågan är därmed om två eller tre år bör väljas som den övre gränsen.

Om utredningens förslag om en förändrad ungdomsreduktion för lagöverträdare i åldersgruppen 15–17 år genomförs, kommer det att leda till generellt högre straffmättningsvärden för ungdomar i den berörda åldersgruppen (se avsnitt 7.3). Med utgångspunkt i utredningens resonemang om vad som i normalfallet är skälig ungdomsreduktion kan följande exempel på brott med ett straffvärde som motsvarar minimistraflet för vissa brott illustrera tillämpningsområdet. Om den börsta gränsen för utvidgad ungdomsövervakning skulle bestämmas till två år skulle påföljden kunna tillämpas för lagöverträdare upp till 16 år vid brott med ett straffvärde som motsvarar minimistraflet fängelse i tre år, t.ex. våldtäkt. För en 17-årig lagöverträdare skulle påföljden då i stället i regel bli fängelse. Vid brott med ett straffvärde som motsvarar minimistraflet fängelse i fyra år, t.ex.

grovt vapenbrott, skulle utvidgad ungdomsövervakning kunna tillämpas för lagöverträdare som vid brottet nyss fyllt 15 år men inte 16 eller 17 år. Vid brott med ett straffvärde som motsvarar minimistrafvet fängelse i fem år, t.ex. grovt rån, skulle påföljden enbart kunna tillämpas för den som nyss fyllt 15 år.

Om den längsta tiden för utvidgad ungdomsövervakning i stället skulle bestämmas till tre år skulle påföljden kunna tillämpas även för den som fyllt 17 år vid brott med ett straffvärde som motsvarar minimistrafvet fängelse i tre år. Vid brott med ett straffvärde som motsvarar minimistrafvet fängelse i fyra eller fem år skulle påföljden kunna komma i fråga för lagöverträdare som är 15 eller 16 år men inte för den som fyllt 17 år. Påföljden skulle vidare kunna komma i fråga vid brott med ett straffvärde som motsvarar minimistrafvet fängelse i sex år, t.ex. grov mordbrand, för den som har fyllt 15 år. För äldre lagöverträdare skulle i stället fängelse komma att väljas i normalfallet.

Eftersom den nya påföljden är avsedd att vara mycket ingripande, med omfattande övervakning och kontroll, är utredningens uppfattning med utgångspunkt i det som nu har sagts att den lämpligaste lösningen är att välja tre år som den övre gränsen. Utöver att utredningens förslag om förändrad ungdomsreduktion, om det genomförs, kommer att leda till högre straffmättningsvärden generellt för unga lagöverträdare, bör hänsyn tas till den generella översyn som nu pågår beträffande straffskalorna. Den kommer med stor sannolikhet också att leda till högre straffmättningsvärden för lagöverträdare i åldersgruppen 15–17 år. Det talar för att den övre gränsen inte bör sättas för lågt.

Ytterligare ett skäl till att den övre gränsen inte bör sättas för lågt är att det, när det är fråga om kvalificerad brottslighet eller återfall i allvarliga brott, ibland med koppling till kriminella nätverk, i regel finns ett stort behov av att kunna återanpassa lagöverträdaren till ett socialt ordnat liv. Behovet av individuellt anpassade insatser för att bryta en begynnande eller pågående brottskarriär kvarstår därmed med stor sannolikhet under en längre tid.

När det är fråga om så allvarlig brottslighet att straffmättningsvärdet uppgår till fängelse i tre år går det inte att bortse från att en ung lagöverträdare i högre utsträckning än vid brottslighet med lägre straffmättningsvärden kan visa sig sakna förmåga och förutsättningar i övrigt att ta ansvar på det sätt som påföljden kräver, t.ex. att passa

tiderna för hemarresten eller för möten med koordinatören. Att den nya påföljden i praktiken kommer att vara det enda tillräckligt ingripande alternativet till ett fängelsestraff talar emellertid ändå för att den längsta tiden ska vara tre år. I de fall där den dömdes missköter verkställigheten finns det möjlighet att undanröja påföljden och i stället döma honom eller henne till fängelse. Sammantaget anser utredningen därför att den längsta tiden för utvidgad ungdomsövervakning bör vara tre år.

Risken för undanröjande

Det bör betonas att utvidgad ungdomsövervakning oftare än ungdomsövervakning kan behöva undanröjas på grund av att åtgärderna enligt verkställighetsplanen inte kommer till stånd av andra orsaker än den dömdes misskötsamhet (jfr 32 kap. 4 § andra stycket brottsbalken). Redan under verkställighetsplaneringen kan det visa sig att den dömdes personliga förhållanden innebär att påföljden inte kommer att kunna verkställas och att det saknas realistiska förutsättningar att utifrån den dömdes behov av stöd anordna ett alternativt boende där påföljden kan verkställas. Det kan också visa sig att den dömdes personliga förhållanden i övrigt är sådana att det står klart att det helt saknas förutsättningar att verkställa påföljden.

11.4 Kriminalvårdens roll

11.4.1 Ansvaret för verkställigheten

Utredningens förslag: Kriminalvården ska ansvara för verkställigheten av utvidgad ungdomsövervakning.

Skälen för utredningens förslag

Ansvaret för verkställighet av ungdomsövervakning

I förarbetena till införandet av ungdomsövervakning gjordes bedömningen att Kriminalvården skulle ansvara för verkställigheten av påföljden, eftersom Kriminalvården ansågs vara bättre rustad än SiS

att åta sig verkställigheten av den nya påföljden. Ansvaret för verkställigheten av ungdomsövervakning lades därför på Kriminalvården enligt 2 § lagen om verkställighet av ungdomsövervakning (prop. 2019/20:118 s. 48 f.).

Av Kriminalvårdens rapport (se avsnitt 9.2) framgår att Kriminalvården inför implementeringen av ungdomsövervakning skapade en särskild organisation både för att driva utvecklingsarbetet och för själva implementeringen. Bl.a. utbildades 120 särskilda ungdomskoordinatorer och ansvariga chefer om vad ungdomsövervakning innebär. Frivårdskontoren informerades om den nya påföljden och en handbok, utbildning och systemstöd togs fram. De utbildningsinsatserna fortsätter. Mellan år 2021 och 2023 fanns även grupper som sysslade med ärendehandledning för kunskap och erfarenhetsutbyte för ungdomskoordinatorer som hanterade pågående verkställigheter. Frivårdskontoren har därefter skapat egna forum, antingen inom det enskilda frivårdskontoret eller mellan frivårdskontor. Arbetet med ungdomsövervakning ingår också i den ordinarie strukturen för ärendegenomgångar i s.k. frivårdskollegium. Kollegiet ska vara det primära forumet för diskussion och ställningstaganden, genom att enskilda ärenden lyfts för samråd med utgångspunkt i Kriminalvårdens regelverk och riktlinjer. Kriminalvården har dragit slutsatsen att stöd och uppföljning har varit ett framgångsrikt och viktigt inslag för att den nya påföljden kunnat verkställas enhetligt och rättssäkert och för att ungdomsövervakning ska vara en säker och trovärdig påföljd (Kriminalvårdens rapport s. 24 f.).

Kriminalvården bör ansvara för verkställigheten

Samma skäl som talade för att Kriminalvården skulle ansvara för verkställigheten av ungdomsövervakning gör sig gällande även i fråga om utvidgad ungdomsövervakning, särskilt mot bakgrund av den ytterligare erfarenhet av att arbeta med unga lagöverträdare som Kriminalvården har hunnit skaffa sig. Verkställighetsplanen vid utvidgad ungdomsövervakning föreslås ha stora likheter med den verkställighetsplan som gäller för ungdomsövervakning. Det gäller även de flesta andra bestämmelser om ungdomsövervakning. Den främsta skillnaden är att rörelseinskränkningarna och inslagen av elektronisk övervakning är mer omfattande vid utvidgad ungdomsövervakning.

En annan viktig skillnad mellan påföljderna är att utredningen i avsnitt 11.5.2 föreslår att den utvidgade ungdomsövervakningen ska inledas med verkställighet i kriminalvårdsanstalt under två månader, för vilken Kriminalvården ska ansvara. Det talar med styrka för att Kriminalvården bör ansvara för verkställigheten av utvidgad ungdomsövervakning i sin helhet. Det finns dessutom en etablerad organisation inom Kriminalvården som är van att hantera de frågor som uppkommer vid verkställighet av ungdomsövervakning. Som redovisats i avsnitt 10.2.3 anses påföljden fungera bra. Kriminalvården bör därför ansvara för verkställigheten även för utvidgad ungdomsövervakning.

11.4.2 Samma regler som för ungdomsövervakning

Utredningens förslag: Samma regler som för ungdomsövervakning ska gälla för utvidgad ungdomsövervakning i fråga om

- förordnande av särskild koordinator och dennes uppgifter,
- den dömdes skyldighet att träffa koordinatorn,
- att inskränkningar i rörelsefriheten ska kontrolleras med elektroniska hjälpmedel, och
- att den dömde ska vara skyldig att lämna prov för kontroll av drog- och alkoholanvändning.

Skälen för utredningens förslag

Koordinatorns roll och uppgifter

En särskild utsedd koordinator bör utses för den dömde och det som gäller om koordinatorns roll och uppgifter bör vara detsamma vid utvidgad ungdomsövervakning som vid ungdomsövervakning.

Det innebär i korthet att Kriminalvården ska förordna en koordinator med rätt erfarenhet och kompetens. Det bör normalt vara en person som är anställd i Kriminalvården. En av de viktigaste uppgifterna för koordinatorn är att verka för att verkställighetsplanen följs, dvs. att kontrollera att den unge gör det som han eller hon har förelagts att göra, t.ex. delta i undervisning. Koordinatorn har både en kontrollerande och en stödjande och hjälpande roll. Koordinatorns insats kan avse såväl motivationshöjande samtal som praktisk hjälp

eller hjälp med att följa upp vad andra myndigheter har beslutat. Det kan även röra sig om ansökningar eller hjälp med andra frågor i de fall där den unge saknar nödvändigt stöd av andra vuxna. I verkställighetsplanen kan det bestämmas att den dömde i brottsförebyggande syfte ska delta i strukturerade samtal kring särskilda teman. Det är i många fall lämpligt att koordinatören håller sådana samtal med den dömde.

Av förarbetena till införandet av ungdomsövervakning framgår att koordinatören och den dömde ska ha en regelbunden och tät kontakt. Det innebär att den dömdes förhållanden och sociala situation blir tydlig för koordinatören, vilket i sin tur kan indikera om det finns risk för antisociala kontakter eller återfall i brott. Får koordinatören kännedom om att den dömde missköter verkställighetsplanen eller får indikationer på att det finns risk för fortsatt brottslighet kan det motivera att verkställighetsplanen ses över. När det gäller frågan om hur tät kontakt som koordinatören och den dömde bör ha är det enligt utredningens mening lämpligt att det som gäller vid ungdomsövervakning enligt 17 § lagen om verkställighet av ungdomsövervakning även bör gälla vid utvidgad ungdomsövervakning. Den unge ska därför träffa koordinatören två gånger i veckan under verkställighetstiden, om inte Kriminalvården finner att antalet möten kan begränsas till ett i veckan. Det finns också en möjlighet för Kriminalvården att utöka antalet möten, dock inte till fler än tre i veckan. När det gäller tid och plats för mötena bör de bestämmas av koordinatören och de bör inte inkräkta på den dömdes skolgång, praktik eller liknande, utan bör som utgångspunkt äga rum vid andra tider. Om det bedöms vara lämpligt kan mötena förläggas på ett sätt som kan antas bidra till att avhålla den dömde från att begå brott.

Den dömde är skyldig att inställa sig till mötena. Det ligger dock i sakens natur att tid och plats måste bestämmas även med hänsyn till hans eller hennes synpunkter och förutsättningar, eftersom sådana hänsynstaganden kan bidra till att verkställigheten sköts i större utsträckning (prop. 2019/20:118 s. 65 f.). I avsnitt 11.7.1 behandlas de åtgärder som kan vidtas om den dömde missköter kontakterna med koordinatören.

Elektronisk övervakning av de rörelseinskränkande inslagen

På samma sätt som vid ungdomsövervakning utgör de rörelseinskränkande inslagen en viktig del av påföljden vid utvidgad ungdomsövervakning. De syftar till att påföljden ska kunna utgöra en lämplig och trovärdig reaktion såväl vid allvarlig brottslighet som vid återfall i allvarlig brottslighet. För påföljdens trovärdighet är det därför viktigt att det finns goda möjligheter att kontrollera att inskränkningarna följs.

I förarbetena till ungdomsövervakning konstaterades att möjligheten att elektroniskt övervaka en föreskriven rörelseinskränkning inte syftar till att begränsa rörelsefriheten ytterligare för den dömd. Den elektroniska övervakningen är enbart ett medel för att kontrollera att förbudet följs och att förbudsområdets gränser respekteras. Vidare konstaterades att det redan enligt olika lagstiftningar används tekniska hjälpmedel för att kontrollera olika inskränkningar i rörelsefriheten, bl.a. enligt 3 § lagen om intensivövervakning med elektronisk kontroll. Enligt förarbetena är övervakningsåtgärden försvarlig med hänsyn till påföljdens roll i systemet och till avgränsningen av de rörelseinskränkande inslagen. En effektiv kontrollåtgärd för att säkra att rörelseinskränkningarna följs kan minska riskerna för att den dömd återfaller i brott eller på annat sätt utvecklas ogynnsamt. Åtgärden ansågs mot den bakgrunden tjäna ett syfte som är godtagbart i ett demokratiskt samhälle och vara proportionerlig med hänsyn till det intresse den avser att skydda (prop. 2019/20:118 s. 74 f.). Vissa frågor med anknytning till tekniken vid elektronisk övervakning behandlas i avsnitt 12.2.2.

I 14 § lagen om verkställighet av ungdomsövervakning anges att verkställighetsplanen ska innehålla föreskrifter om inskränkningar i den unges rörelsefrihet i enlighet med 18–21 §§ samma lag. Kontrollen av att inskränkningarna i rörelsefriheten följs ska enligt 19 § göras med elektroniska hjälpmedel om det inte finns särskilda skäl mot det. Det finns med andra ord en begränsad möjlighet för Kriminalvården att avstå från elektronisk övervakning. Som exempel nämns i förarbetena situationer där den dömdes hälsotillstånd är sådant att elektronisk övervakning framstår som onödig eller olämplig (prop. 2019/20:118 s. 149 f.). Ett annat skäl till att avstå från elektronisk övervakning kan vara att den dömd är placerad på en låst institution och även går i skolan inom ramen för den placeringen.

Utredningen gör ingen annan bedömning än den som gjordes i förarbetena till ungdomsövervakning om övervakningsåtgärdens nödvändighet, försvarlighet och proportionalitet. Elektronisk övervakning är en vedertagen metod och den bör tillämpas även vid utvidgad ungdomsövervakning. När utvidgad ungdomsövervakning blir aktuell som påföljd rör det sig dessutom om straffmättningsvärden som är upp till tre gånger så höga som den övre gränsen för ungdomsövervakning. Det bör därför göras ett tillägg i nuvarande 19 § lagen om verkställighet av ungdomsövervakning som innebär att paragrafen även ska tillämpas vid utvidgad ungdomsövervakning.

I avsnitt 11.5.3 behandlas utformningen av rörelseinskränkningarna och i avsnitt 11.7.1 behandlas vilka åtgärder som kan vidtas om den dömde inte respekterar rörelseinskränkningarna.

Kontroll av drog- och alkoholförbud

Liksom vid ungdomsövervakning föreslås att ett drog- och alkoholförbud ska utgöra ett obligatoriskt inslag i verkställighetsplanen. Verkställighetsplanen ska därför innehålla en föreskrift om att den dömde förbjuds att under verkställigheten bruka narkotika, alkohol, något annat berusningsmedel, något sådant medel som avses i 1 § lagen (1991:1969) om förbud mot vissa dopningsmedel eller någon sådan vara som omfattas av lagen (1999:42) om förbud mot vissa hälsofarliga varor. Det bör därför också införas en skyldighet för den dömde att på begäran av Kriminalvården lämna urin-, utandnings-, saliv-, svett-, blod- eller hårprov för kontroll av om han eller hon är påverkad av något sådant medel eller någon sådan vara. Kravet på att lämna prov möjliggör en bedömning av om förbudet följs. Det bör emellertid inte gälla om det finns medicinska eller liknande skäl mot kontrollen.

Utredningen delar den bedömning som gjordes i förarbetena till införandet av ungdomsövervakning om förslaget förenlighet med bestämmelserna i 2 kap. 6, 20 och 21 §§ regeringsformen, som bl.a. föreskriver att begränsningar i skyddet mot påtvingat kroppsligt ingrepp endast får göras för att tillgodose ändamål som är godtagbara i ett demokratiskt samhälle och aldrig får gå utöver vad som är nödvändigt med hänsyn till det ändamål som har föranlett dem. Utredningen delar vidare bedömningen att förslaget även är förenligt med

artikel 8 i Europakonventionen (se prop. 2019/20:118 s. 77 f.). Den paragraf som reglerar kontroll av drog- och alkoholfriheten, 22 § lagen om verkställighet av ungdomsövervakning, bör därför gälla även vid utvidgad ungdomsövervakning. Utredningen återkommer i avsnitt 11.5.6 till hur förslagen förhåller sig till kraven i regeringsformen och Europakonventionen.

I avsnitt 11.7.1 behandlas vilka åtgärder som kan vidtas om den dömde inte respekterar drog- och alkoholförbudet.

11.5 Närmare om påföljden

11.5.1 Verkställighetsplanens innehåll

Utredningens förslag: Verkställighetsplanen vid utvidgad ungdomsövervakning ska innehålla samma obligatoriska moment som vid ungdomsövervakning. Det innebär att det ska framgå att den dömde ska hålla kontakt med en koordinator, att påföljden förenas med rörelseinskränkningar och att avhållsamhet från droger och alkohol ska gälla under hela verkställigheten. På samma sätt som vid ungdomsövervakning ska det även vara möjligt att reglera andra föreskrifter i verkställighetsplanen som utgår från den dömdes särskilda förutsättningar, tillvaro och behov.

Skälen för utredningens förslag: Ungdomsövervakning ska enligt 32 kap. 3 a § fjärde stycket brottsbalken innehålla vissa obligatoriska inslag, som ska anges i en individuellt upprättad verkställighetsplan. För det första ska den dömde åläggas skyldighet att hålla kontakt med en särskilt förordnad koordinator. För det andra ska det finnas någon form av rörelseinskränkande inslag. Det ska för det tredje finnas en obligatorisk föreskrift om att den dömde ska avhålla sig från droger och alkohol under verkställigheten. Utöver de obligatoriska momenten är det möjligt att ange andra föreskrifter i verkställighetsplanen som utgår från den dömdes tillvaro och särskilda behov. Det kan handla om föreskrifter om boende, fritid och vård eller annan behandling och om skolgång eller annan sysselsättning (prop. 2019/20:118 s. 48). I påföljden ingår krav på att den dömde ska följa den verkställighetsplan som har fastställts.

Vid utvidgad ungdomsövervakning bör det, liksom vid ungdomsövervakning, finnas både obligatoriska och fakultativa inslag i verkställighetsplanen. Eftersom utvidgad ungdomsövervakning ska vara en mer ingripande påföljd än ungdomsövervakning behöver rörelseinskränkningarna dock utformas på ett annat sätt för att motsvara påföljdens ingripandegrad. Utredningen återkommer i avsnitt 11.5.3 till vad som bör gälla i fråga om rörelseinskränkningar.

Det som anges i verkställighetsplanen bör vara tvingande för den dömde, på samma sätt som vid ungdomsövervakning. Även den kontinuerliga uppföljningen av verkställighetsplanen, som ska göras minst var åttonde vecka, bör vara densamma (prop. 2019/20:118 s. 55 f.).

11.5.2 Verkställighetsplanering i kriminalvårdsanstalt

Utredningens förslag: Verkställigheten av utvidgad ungdomsövervakning ska påbörjas i kriminalvårdsanstalt under en tid om två månader. Under den tiden ska verkställighetsplaneringen göras.

Skälen för utredningens förslag

Verkställighetsplaneringen

Verkställighetsplaneringen bör vid utvidgad ungdomsövervakning, i likhet med det som gäller vid ungdomsövervakning, äga rum i den inledande fasen av verkställigheten och den bör göras på samma sätt som vid ungdomsövervakning. Det är således en omfattande och allsidig utredning av den dömde och dennes förhållanden som ska göras. Den går främst ut på att identifiera dels vilka riskfaktorer som kan antas bidra till återfall i brott och hur de kan motverkas, dels vilka skyddsfaktorer som kan minska risken för återfall och hur de kan understödjas. Det är viktigt att se över hur den dömdes tillvaro ter sig. Det blir extra viktigt i de fall där han eller hon inte omfattas av skolplikten och genom det är garanterad en sysselsättning. Det är även viktigt att frågan om fritidsintressen lyfts, för att kunna stimulera den unge att börja delta i sådana aktiviteter efter verkställighetsplaneringen. På motsvarande sätt som vid ungdomsövervakning bör

utredningen läggas till grund för bedömningen av vilka frågor som behöver regleras i verkställighetsplanen (prop. 2019/20:118 s. 51 f.).

I verkställighetsplaneringen ingår också att Kriminalvården i samverkan med socialtjänsten behöver bedöma om den dömdes hemförhållanden är tillräckligt bra för att hemarresten ska kunna fungera i praktiken. I de fall där den dömden inte redan bor någon annanstans än i det ordinarie hemmet är det en nödvändig förutsättning att hemförhållandena medger att han eller hon vistas hemma i den omfattning som verkställigheten kräver. Det kommer vid utvidgad ungdomsövervakning att vara fråga om betydligt mer omfattande rörelseinskränkningar. De ska dessutom pågå under längre tid än vid ungdomsövervakning. Vid utvidgad ungdomsövervakning är det således än viktigare att det görs en noggrann bedömning av den dömdes hemförhållanden och att åtgärder vid behov vidtas, t.ex. genom att ett alternativt boende anordnas genom socialnämndens försorg.

En särskild aspekt som måste uppmärksammas under verkställighetsplaneringen är hur hemarresten kan förväntas påverka minderåriga syskon och andra familjemedlemmar som bor tillsammans med den dömden. När socialnämnden bedömer boendesituationen och behovet av alternativa boendeformer ankommer det på socialnämnden att beakta barnets bästa även i förhållande till andra barn i hushållet (jfr 1 kap. 2 § socialtjänstlagen). Socialnämnden har också möjlighet att erbjuda frivilliga insatser, som exempelvis familjebehandling, för att underlätta verkställigheten. Det går emellertid inte att bortse från att det under verkställighetsplaneringen, trots de åtgärder som vidtas, kan framkomma omständigheter som gäller den dömdes personliga förhållanden som innebär att påföljden inte kan verkställas. Då blir det en fråga för åklagaren att föra talan om att påföljden ska undanröjas enligt 32 kap. 4 § andra stycket brottsbalken.

Mot bakgrund av att verkställighetsplaneringen i de flesta fall kan förväntas bli mer omfattande vid utvidgad ungdomsövervakning än vid ungdomsövervakning är en särskild fråga hur lång tid Kriminalvården bör ha till sitt förfogande för att upprätta verkställighetsplanen. Vid ungdomsövervakning är den tiden bestämd till fyra veckor, efter det att domen har fått laga kraft. Utredningen återkommer till den frågan.

Planering utanför den dömdes vanliga livsmiljö

Det är först när verkställighetsplanen är upprättad som påföljden helt har tagit sin form och den unge vet vad som förväntas av honom eller henne under verkställighetstiden. Vid utvidgad ungdomsövervakning kommer den dömda i regel att ha begått allvarigare brott än vad som är fallet vid ungdomsövervakning. Det gäller även med beaktande av att straffmättningsvärdena i allmänhet kan förväntas bli högre till följd av utredningens förslag om förändrad ungdomsreduktion. I regel kommer det vara fråga om så pass allvarlig brottslighet att den unge i många fall kommer att vara häktad. Vid sådan allvarlig brottslighet finns det ofta kopplingar till den dömdes livsmiljö som har bidragit till det brottsliga handlandet. I de fall där utvidgad ungdomsövervakning aktualiseras finns det därför ofta ett särskilt intresse av att den dömda inte återvänder till sin gamla miljö innan verkställighetsplanen är upprättad och rörelseinskränkningarna kan börja gälla. Enligt utredningens mening finns det därför starka skäl som talar för att verkställigheten av utvidgad ungdomsövervakning bör inledas med ett frihetsberövande i anstalt.

En nackdel med den lösningen är att bedömningen av den dömdes hemförhållanden och hans eller hennes relation till övriga personer i hushållet kan försvåras något. Utvärderingen av bl.a. den dömdes riskfaktorer och behandlingsbehov kommer emellertid å andra sidan att kunna göras utan att den unge utsätts för de situationer som kan leda till ett snabbt återfall i brott innan riskfaktorerna har identifierats. Att verkställighetsplaneringen äger rum inom ramen för ett frihetsberövande är också ett sätt att inskräpa allvaret i den brottslighet som den dömda har befunnits skyldig till och att åstadkomma en påföljd som utgör ett trovärdigt, proportionerligt och tillräckligt ingripande alternativ till fängelse.

En konsekvens för den dömda av ett frihetsberövande blir att han eller hon inte kan fortsätta sin eventuella skolgång eller annan sysselsättning på hemorten under verkställighetsplaneringen och behöver vara borta från sin familj. Särskilt mot bakgrund av att den utdömda påföljden i annat fall normalt skulle ha blivit en betydligt längre frihetsberövande påföljd överväger ändå fördelarna de nackdelar som uppstår genom att utvidgad ungdomsövervakning inleds med ett kortvarigt frihetsberövande i anstalt. En ordning där verk-

ställighetsplaneringen äger rum inom ramen för ett frihetsberövande framstår därför sammantaget ändå som lämplig.

Verkställighetsplanering i kriminalvårdsanstalt

Det är Kriminalvården som enligt utredningens förslag ska ansvara för verkställigheten av utvidgad ungdomsövervakning och därmed även för verkställighetsplaneringen. Det framstår därför också som en lämplig lösning att verkställighetsplaneringen äger rum på en kriminalvårdsanstalt och inte – vilket skulle vara ett möjligt alternativ – genom att den dömda vistas på ett SiS-hem. Regeringens avsikt är att den reform som ska ersätta sluten ungdomsvård med fängelse ska träda i kraft den 1 juli 2026, vilket framgår av ett uppdrag till Kriminalvården. Kriminalvården kommer således på relativt kort sikt att vara den myndighet som ansvarar för att verkställa frihetsberövande påföljder för unga lagöverträdare. Myndigheten kan därmed också förväntas ha förmåga och kapacitet att ta emot unga lagöverträdare i större omfattning och på ett mer strukturerat sätt än i dag. Verkställighetsplaneringen bör mot den bakgrunden äga rum i kriminalvårdsanstalt.

Tiden i kriminalvårdsanstalt

När det gäller tiden för verkställighet i kriminalvårdsanstalt kan alternativ mellan en och tre månader diskuteras. Vid ungdomsövervakning gäller som nyss nämnts att verkställighetsplaneringen ska vara klar inom fyra veckor från det att ungdomsövervakningen har fått laga kraft. Vid utvidgad ungdomsövervakning kan det förutsättas att den dömda har behov av mer omfattande återfallsförebyggande åtgärder och att hans eller hennes livsmiljö ofta innehåller fler riskfaktorer. Det innebär att verkställighetsplaneringen blir mer omfattande. Det kan under verkställighetsplaneringen exempelvis också komma fram att den dömdes hemförhållanden inte lämpar sig för att påföljden ska kunna verkställas i hemmet och att det därför behövs tid för att anordna ett alternativt boende genom socialnämndens försorg. Även utformningen av rörelseinskränkningarna kräver en mer omfattande utredning än vid ungdomsövervakning, som normalt bara omfattar helghemarrest. Enligt Kriminalvården kan det an-

tas att verkställighetsplaneringen vid utvidgad ungdomsövervakning skulle ta cirka sex till åtta veckor att genomföra. En månad i kriminalvårdsanstalt kan därmed komma att vara för kort. Tre månader skulle å andra sidan många gånger vara en längre tid än vad behovet motsvarar. Enligt utredningen är det därför lämpligt att den utvidgade ungdomsövervakningen inleds med att två månader verkställs i kriminalvårdsanstalt. Verkställighetsplanen kommer genom det att vara klar när den unge lämnar kriminalvårdsanstalten och det finns också en tydlig struktur kring honom eller henne. Den dömde kommer då att vara införstådd med hur den fortsatta verkställigheten ska se ut och vilka krav som ställs på honom eller henne när rörelseinskränkningarna börjar gälla utanför anstalten. Vidare kan Kriminalvården förse den dömde med en fotboja. I samband med att han eller hon lämnar anstalten bör även den elektroniska utrustningen installeras där den dömde ska bo, så att den elektroniska övervakningen finns på plats redan när han eller hon lämnar anstalten.

Kriminalvården bör under verkställighetsplaneringen i anstalt anordna skolverksamhet på motsvarande sätt som gäller för andra barn som verkställer fängelsestraff i kriminalvårdsanstalt. Det kan dock förutsättas att det under verkställighetsplaneringen därutöver kommer att finnas utrymme även för annan sysselsättning för den dömde. Utredningen föreslår därför i det följande att de bestämmelser i förslaget till fängeslag för unga som gäller möjligheten till sysselsättning ska gälla även för de som verkställer utvidgad ungdomsövervakning i kriminalvårdsanstalt (se avsnitt 11.6.2). En särskild fråga som bör uppmärksammas inför ikraftträdandet av reformen är därför i vilken utsträckning och på vilket sätt det finns förutsättningar för Kriminalvården att erbjuda sådan sysselsättning.

11.5.3 Inskränkningar i rörelsefriheten

Utredningens förslag: Under verkställigheten ska den dömde vara förbjuden att vistas utanför bostaden annat än på särskilt angivna tider och för bestämda ändamål som förvärvsarbete, utbildning, vård, organiserade fritidsaktiviteter, nödvändiga inköp och liknande (hemarrest). Den dömde ska därutöver ha rätt att i viss utsträckning få vistas utanför bostaden för andra aktiviteter.

Skälen för utredningens förslag

Rörelseinskränkningarna vid ungdomsövervakning

Inskränkningarna i den dömdes frihet är ett viktigt inslag i ungdomsövervakning. Inskränkningarna innebär att den dömda under verkställigheten som utgångspunkt ska vara förbjuden att vistas utanför bostaden under kvällar och nätter mot lördag, söndag och måndag, från kl. 18.00 på kvällen till kl. 07.00 på morgonen (helghemarrest). Om ett sådant förbud inte bedöms vara lämpligt med hänsyn till den dömdes personliga förhållanden, eller om en annan inskränkning i rörelsefriheten anses vara mer ändamålsenlig, får förbudet ersättas med ett förbud att under vissa tider vistas på en särskilt angiven plats eller inom ett särskilt angivet område, ett förbud att under vissa tider lämna ett särskilt angivet område eller en skyldighet att under vissa tider uppehålla sig på en särskilt angiven plats. En sådan inskränkning får inte vara mer ingripande än vad helghemarrest är, men ska inte heller vara mindre ingripande. För att säkerställa att de rörelseinskränkande inslagen övervakas på ett tryggsätt kontrolleras rörelseinskränkningarna genom elektronisk övervakning.

Rörelseinskränkningarna vid utvidgad ungdomsövervakning

Utredningen föreslår att utvidgad ungdomsövervakning ska kunna tillämpas vid allvarlig brottslighet med höga straffmättningsvärden. Som anförts kommer påföljden många gånger att vara en sista möjlighet för den dömda att undgå ett fängelsestraff. Om påföljden ska kunna utgöra ett trovärdigt, proportionerligt och tillräckligt ingripande alternativ till fängelse i vissa fall behöver övervakningen utformas så att den är avsevärt mer ingripande än de rörelseinskränkningar som gäller vid verkställighet av ungdomsövervakning. Det gäller inte minst för att minimera risken att den dömda fortsätter att begå brott under verkställighetstiden.

Utgångspunkten bör därför vara att rörelseinskränkningarna ska gälla varje kväll och natt, liksom under dagtid utöver den tid den dömda förvärvsarbetar, deltar i utbildning eller organiserade fritidsaktiviteter, gör vårdbesök eller ägnar sig åt inköp och liknande åtgärder (hemarrest). Det kan förutsättas att så omfattande rörelsein-

skränkningar i regel är mycket påfrestande för den dömde, eftersom de ska pågå under en längre tid. Utredningen bedömer därför att den dömde därutöver bör ha rätt att ägna sig åt andra aktiviteter, som bygger på hans eller hennes eget önskemål, under ett visst antal timmar per vecka. Det skulle exempelvis kunna handla om att den dömde önskar besöka en släkting, träffa vänner eller gå på bio. För att sådana aktiviteter ska kunna genomföras, anser utredningen att den dömde ska ha rätt att under dagtid eller kvällstid vistas utanför bostaden tio timmar per vecka enligt ett av Kriminalvården uppgjort schema. Det bör dock vara Kriminalvårdens uppgift att bedöma vilka aktiviteter som är förenliga med verkställighetsplanen och att förlägga timmarna på ett sätt som är lämpligt med hänsyn till planen. Timmarna bör inte förläggas så att den dömde kan vistas utanför hemmet sent på kvällen. Vidare bör nattvilan alltid förläggas till hemmet.

Eftersom verkställigheten pågår under längre tid och unga lagöverträdare kan antas vara extra känsliga för de omfattande rörelseinskränkningar som föreslås bör Kriminalvården kunna utöka antalet timmar till femton efter en viss tid. Den prövningen bör kunna göras när den dömde har verkställt påföljden under två månader utanför anstalt. Det krävs viss verkställighet utanför anstalt för att Kriminalvården ska ha underlag för att kunna göra en bedömning om den har skötts på ett godtagbart sätt och om det är lämpligt att den dömde ges ytterligare fem timmar per vecka att lägga på övriga aktiviteter. Om det visar sig att det vid den tidpunkten är för tidigt att utöka antalet fria timmar bör Kriminalvården när som helst därefter kunna besluta om en sådan utökning. Om den dömde därefter inte följer verkställighetsplanen på ett godtagbart sätt kan Kriminalvården, enligt 21 § lagen om verkställighet av ungdomsövervakning, besluta att återgå till tio timmar.

Rörelseinskränkningarna vid utvidgad ungdomsövervakning bör regleras i en särskild paragraf i lagen om verkställighet om ungdomsövervakning.

För att säkerställa att de rörelseinskränkande inslagen kan övervakas på ett betryggande sätt bör de – liksom vid ungdomsövervakning – kontrolleras med hjälp av elektronisk övervakning. Det kan regleras genom ett tillägg i den paragraf som reglerar motsvarande fråga när det gäller ungdomsövervakning.

Liksom vid ungdomsövervakning bör Kriminalvården få utöka eller återuppta rörelseinskränkningar om den dömde inte följer verkställighetsplanen på ett godtagbart sätt. Efter ett sådant beslut får Kriminalvården, när det finns skäl för det, besluta att inskränkningarna på nytt ska minskas eller upphöra helt.

Särskilt om förbudet mot att vistas utanför bostaden

Liksom vid ungdomsövervakning är det naturligt att rörelseinskränkningarna i första hand bygger på någon form av hemarrest, dvs. ett förbud att vistas utanför bostaden. Det förutsätter att den dömde har en bostad som möjliggör en sådan rörelseinskränkning och att den kan kontrolleras. Som nämnts i avsnitt 11.5.2 är det av stor vikt att den dömdes tillvaro genomlysas vid verkställighetsplaneringen så att det finns möjlighet att eventuellt ordna med sysselsättning i de fall där sådan saknas och att det även finns möjlighet att stimulera den dömde till att börja delta i någon fritidsaktivitet. Eftersom det rör sig om en hemarrest är den dömdes bostads- och familjeförhållanden av stor betydelse för bedömningen av om hemarrest är lämplig. I vissa fall, där det finns mer påtagliga brister i hemmiljön, kan det vara olämpligt att förbjuda den dömde att lämna bostaden. Om det uppdagas allvarliga sådana problem redan under verkställighetsplaneringen kan det bli aktuellt för socialnämnden att besluta om placering av den dömde i ett annat boende med stöd av LVU eller socialtjänstlagen. Det kan även senare under verkställigheten komma fram omständigheter som motiverar ett sådant beslut. Vid utvidgad ungdomsövervakning är det – eftersom rörelseinskränkningarna föreslås vara mycket omfattande – av stor vikt att socialtjänsten är särskilt uppmärksam på omständigheter i den dömdes hemförhållanden som motiverar ett ingripande från nämndens sida. Att den dömde placeras utanför det egna hemmet, i t.ex. ett familjehem eller ett särskilt ungdomshem, innebär inte i sig att ett förbud att lämna bostaden är olämpligt. Liksom vid ungdomsövervakning blir det en viktig uppgift för Kriminalvården och socialtjänsten att under verkställighetsplaneringen, exempelvis genom utredning och dokumentation från socialtjänsten eller genom kontakter med den unge och hans eller hennes vårdnadshavare, inhämta underlag som har betydelse för den bedömningen.

En påföljd med så omfattande rörelseinskränkningar som det är fråga om vid utvidgad ungdomsövervakning kan vara svår att verkställa om den dömda själv har hemmavarande barn. Socialnämnden kan då vara tvungen att överväga andra lösningar antingen för lagöverträdarens barn eller för lagöverträdaren själv. Det bör dock inte vara uteslutet att välja utvidgad ungdomsövervakning som påföljd ens i sådana fall. I avsnitt 11.5.7 har utredningen berört frågan om påverkan på den övriga familjen när den dömda får hemarrest.

En jämförelse med intensivövervakning med elektronisk kontroll

Lagen (1994:451) om intensivövervakning med elektronisk kontroll kan i vissa fall ge den som har dömts till fängelse möjlighet att få verkställa en dom på fängelse genom intensivövervakning. Verkställigheten äger då rum utanför anstalt genom övervakning med s.k. fotboja, i förening med ett förbud för den dömda att vistas utanför bostaden annat än på särskilt angivna tider och för bestämda ändamål som förvärvsarbete, utbildning, vård, nödvändiga inköp och liknande. Kriminalvården ska vid intensivövervakning besluta om särskilda föreskrifter som ska avse exempelvis vilken bostad den dömda ska ha under verkställighetstiden, vad som ska gälla i fråga om förvärvsarbete, studier eller liknande och under vilka tider och för vilka ändamål den dömda får vistas utanför bostaden. Möjligheten att ha intensivövervakning sträcker sig som längst upp till sex månader och det krävs att den dömda har en ordnad sysselsättning, exempelvis arbete eller studier. Även vård- eller behandlingskontakter eller deltagande i särskilt anordnade program inom Kriminalvården är möjliga alternativ, om arbete eller utbildning inte kan anordnas för den dömda. Sysselsättningskravet har ställts i syfte att undvika att den dömda isoleras hemma och att verkställigheten blir en renodlad husarrest (prop. 1993/94:184 s. 22 f.).

När det gäller utvidgad ungdomsövervakning liknar de föreslagna rörelseinskränkningarna till stor del det som gäller enligt lagen om intensivövervakning med elektronisk kontroll. Eftersom utvidgad ungdomsövervakning endast ska vara en påföljd för unga och kommer att pågå under en längre tid än intensivövervakning har dock inskränkningarna utformats på ett lite annorlunda sätt. Den unge ska som tidigare nämnts kunna fortsätta att utöva sina fritidsintressen.

Kriminalvården ska därutöver schemalägga tio timmar initialt och senare få besluta om femton timmar varje vecka för att den unge ska kunna träffa vänner, släkt, utöva någon hobby eller göra något annat. Vidare har Kriminalvården, som behandlas i övervägandena i avsnitt 11.5.4, stora möjligheter att vid vissa tidpunkter minska rörelseinskränkningarna.

Det bör inte ställas krav på att den unge ska ha ett förvärvsarbete eller studier vid utvidgad ungdomsövervakning. Eftersom det rör sig om unga är det dock troligt att de flesta kommer att ha en skolgång att sköta. Till det kommer det nästintill alltid att föreskrivas i verkställighetsplanen att den unge ska delta i något av Kriminalvårdens program alternativt något program i socialtjänstens regi. En ytterligare aspekt att beakta i sammanhanget är att det knappast kommer att vara vanligt att den unge bor ensam utan har familj i hemmet. Mot bakgrund av det måste risken för att den unge skulle komma att isoleras i sin bostad vara mycket mindre än vad som kan bli fallet för den som avtjänar ett fängelsestraff enligt lagen om intensivövervakning med elektronisk kontroll. Det är även värt att framhålla att alternativet till utvidgad ungdomsövervakning är att den unge döms till ett längre fängelsestraff.

11.5.4 Prövningen av rörelseinskränkningarna

Utredningens förslag: Kriminalvården får pröva frågan om inskränkningarna i rörelsefriheten ska minskas efter sex månaders verkställighet. Vidare ska Kriminalvården efter halva verkställighetstiden pröva om inskränkningarna i rörelsefriheten ska minskas. Vid två tredjedelar av verkställighetstiden ska Kriminalvården pröva om inskränkningarna i rörelsefriheten ska minskas eller upphöra helt.

Om det kan antas motverka att den dömda återfaller i brott eller på annat sätt utvecklas ogynnsamt får Kriminalvården förena ett beslut om att hemarresten ska minskas eller upphöra med liknande skyldigheter eller förbud. Det kan exempelvis vara att den dömda inte får vistas på en viss plats.

Skälen för utredningens förslag

Prövningen vid ungdomsövervakning

I avsnitt 10.5.2 har utredningen beträffande ungdomsövervakning föreslagit att prövningen efter halva verkställighetstiden om rörelseinskränkningarna kan minskas ska göras fakultativ. Det innebär att Kriminalvården efter halva verkställighetstiden vid behov kan pröva om det bör göras någon minskning av rörelseinskränkningarna. Den obligatoriska prövningen av om rörelseinskränkningarna ska minskas eller upphöra som görs efter två tredjedelar av verkställighetstiden föreslås kvarstå. Som skäl för förslaget har utredningen i huvudsak anfört att det ofta är för tidigt att låta rörelseinskränkningarna minska redan vid halva verkställighetstiden när det rör sig om så pass allvarlig brottslighet som är fallet vid ungdomsövervakning.

Ingripandegraden måste kunna variera över tid

Till skillnad från ungdomsövervakning kommer den utvidgade ungdomsövervakningen alltid att pågå under lång tid. Rörelseinskränkningarna är därtill mer omfattande och utgår från en hemarrest, till skillnad från ungdomsövervakningens helghemarrest. Det är därför viktigt att Kriminalvården ges stora möjligheter att trappa ner rörelseinskränkningarna på ett mer individualiserat sätt vid utvidgad ungdomsövervakning. Mot bakgrund av den långa verkställighetstiden, som har inletts med två månader i kriminalvårdsanstalt, kommer Kriminalvården att ha bättre kännedom om den dömde och dennes behov och utmaningar.

När ska prövningen göras vid utvidgad ungdomsövervakning?

Vid utvidgad ungdomsövervakning, som bara kan komma i fråga vid högre straffmättningsvärden, och där verkställigheten kommer att pågå mellan drygt ett år och tre år bör regleringen utformas något annorlunda än vid ungdomsövervakning. Det rör sig om allvarligare brottslighet, vilket också speglas i både den långa verkställighetstiden och de mycket mer ingripande rörelseinskränkningarna. Efter som det är fråga om så pass mycket längre verkställighetstider kommer Kriminalvården att redan vid halva verkställighetstiden ha bra

förutsättningar att bedöma den unges förutsättningar att kunna hantera sin vardag utan rörelseinskränkningar eller med en minskning av dem. En utvidgad ungdomsövervakning kommer med största sannolikhet att upplevas som mycket ingripande för den dömde. För att upprätthålla hans eller hennes motivation och göra det tydligt att det lönar sig att följa verkställighetsplanen kan det därför finnas skäl att ge den dömde rätt till prövning av frågan om rörelseinskränkningarna ska minskas tidigare än vad som föreslås gälla vid ungdomsövervakning. Prövningen skulle antingen kunna göras vid en bestämd tidpunkt, exempelvis efter sex månader, eller vid halva verkställighetstiden, som är fallet vid ungdomsövervakning i dagsläget. Enligt utredningens mening framstår det dock som lämpligare att lägga tiden för prövningen vid en viss kvotdel av verkställighetstiden än vid en bestämd tidpunkt, eftersom den obligatoriska prövningen då kommer att vara mer proportionerlig i förhållande till verkställighetens längd. Mot den bakgrunden anser utredningen att Kriminalvården bör pröva frågan om rörelseinskränkningarna ska minskas efter halva verkställighetstiden. Kriminalvården bör därefter vid två tredjedelar av verkställighetstiden pröva frågan om rörelseinskränkningarna ska minskas eller helt upphöra. För att rörelseinskränkningarna då helt ska kunna upphöra bör de redan ha minskats, för att den dömde successivt ska få möjlighet att återfå sin fulla rörelsefrihet och vara redo för det när det väl sker. Ett ytterligare sätt att ge den dömde bättre förutsättningar för att upprätthålla sin motivation och förstärka skötsamheten kan vara att införa även en tidigare prövning av rörelseinskränkningarna. Enligt utredningens mening bör det därför införas en möjlighet för Kriminalvården att kunna pröva frågan om inskränkningarna i rörelsefriheten ska minskas något redan efter sex månaders verkställighet av den utvidgade ungdomsövervakningen.

Vad ska prövningen omfatta?

För att Kriminalvården ska kunna fatta beslut om att rörelseinskränkningarna ska minska eller upphöra kan det i vissa fall finnas behov av att hemarresten ersätts med andra rörelseinskränkande inslag. Det kan exempelvis vara att den dömde inte får vistas på en viss plats. Det kan bli aktuellt i de fall där Kriminalvården finner att

det behövs för att kunna motverka att den dömde ska återfalla i brott eller på annat sätt utvecklas ogynnsamt.

När det gäller frågan om vilka alternativ till hemarrest som Kriminalvården bör kunna besluta om bör de vara desamma som vid ungdomsövervakning. Det innebär möjlighet att ålägga den dömde ett förbud att under vissa tider vistas på en särskilt angiven plats eller inom ett särskilt angivet område, ett förbud att under vissa tider lämna ett särskilt angivet område eller en skyldighet att under vissa tider uppehålla sig på en särskilt angiven plats.

Ett förbud att vistas på en särskilt angiven plats eller inom ett särskilt angivet område under vissa tider kan avse t.ex. torg, parker eller andra mötesplatser som restauranger, pubar, lokaler eller bostäder men även vissa kommuner eller stadsdelar. Platsen eller området måste anges specifikt i föreskriften och kunna avgränsas tydligt. Förbudet får inte vara mer omfattande än vad som krävs för att uppnå syftet med åtgärden. Förbudet syftar till att minska risken för återfall.

Ett förbud att under vissa tider lämna ett särskilt angivet område kan innebära att den dömde inte får lämna sin hemkommun eller en viss del av den under vissa tider. Förbudet syftar såväl till att skapa kontinuitet och stadga i den dömdes liv som att motverka brott.

Kriminalvården kan även föreskriva en skyldighet för den dömde att under vissa tider uppehålla sig på en särskilt angiven plats. Det kan då röra sig om att exempelvis vara i skolan. En sådan skyldighet kan användas för att stödja deltagande i skolgång eller liknande.

Utformningen av rörelseinskränkningarna ska normalt grundas på det som har kommit fram under verkställighetsplaneringen och under verkställigheten. Om det är lämpligt bör flera av de nu nämnda rörelseinskränkningarna kunna kombineras.

När frågan om att kombinera hemarresten med de ovan nämnda förbuden eller skyldigheterna aktualiseras kommer hemarresten antingen att ha minskats eller tagits bort. En utvidgad ungdomsövervakning kommer att pågå under en längre tid än ungdomsövervakning och den dömdes förhållanden kan förändras avsevärt under verkställighetstiden. Behovet av flexibilitet när det gäller rörelseinskränkningarna är därför betydligt större vid utvidgad ungdomsövervakning. Utredningen finner därför att Kriminalvården – till skillnad från det som gäller vid ungdomsövervakning – bör kunna kombinera det som kvarstår av en hemarrest med andra typer av

rörelseinskränkningar. I förarbetena till ungdomsövervakning diskuterades hur de olika inskränkningarna förhåller sig till varandra (prop. 2019/20:118 s. 149). Även om Kriminalvården inte ska göra samma typ av bedömning när det gäller utvidgad ungdomsövervakning som vid ungdomsövervakning kan det som sägs där ändå tjäna till viss ledning när Kriminalvården överväger att besluta om andra förbud och skyldigheter än hemarresten. En ny paragraf, 20 a §, som reglerar prövningen bör införas i lagen om verkställighet av ungdomsövervakning.

11.5.5 Noggrann tillsyn över den dömde

Utredningens förslag: Kriminalvården ska utöva noggrann tillsyn över den dömde och hålla sig underrättad om hans eller hennes förhållanden. Kriminalvården ska också vid behov kunna förordna en eller flera personer att biträda vid tillsynen.

Kriminalvården får förordna en eller flera personer att biträda koordinatorn i syfte att motverka att den dömde återfaller i brott eller på annat sätt utvecklas ogynnsamt (biträdande koordinator).

Skälen för utredningens förslag

Noggrann tillsyn behövs

Utredningen har i avsnitt 10.4.1 föreslagit bestämmelser som innebär att Kriminalvården vid ungdomsövervakning ska utöva noggrann tillsyn över den dömde och hålla sig underrättad om hans eller hennes förhållanden. Kriminalvården ska också vid behov kunna förordna en eller flera personer att biträda vid tillsynen. Det behov av noggrann tillsyn som utredningen har beskrivit i det avsnittet är än mer påtagligt vid utvidgad ungdomsövervakning. Den dömde har då ofta gjort sig skyldig till allvarligare brottslighet och det kan antas att det regelmässigt är svårare för honom eller henne att lämna en kriminell livsstil. Inte minst finns det, eftersom verkställigheten pågår under längre tid än ungdomsövervakning, starkare skäl att se till att verkställigheten i hemmet fungerar på ett tillfredsställande sätt och att det inte har inträffat några påtagliga förändringar sedan verkställighetsplaneringen ägde rum. Det är också viktigt att om möjligt

kontrollera att den dömde inte är involverad i ny brottslighet. Det förslag som utredningen har lagt fram om utökad tillsyn vid ungdomsövervakning bör därför omfatta även utvidgad ungdomsövervakning.

Eftersom verkställigheten kommer att pågå under längre tid vid utvidgad ungdomsövervakning och rörelseinskränkningarna kommer att vara betydligt mer omfattande än vid ungdomsövervakning är det vid verkställighetsplaneringen av utvidgad ungdomsövervakning särskilt viktigt att adressera hur verkställigheten kan förväntas påverka övriga familjemedlemmar.

Möjlighet att förordna biträdande koordinator

Kriminalvården bör under samma förutsättningar som föreslås vid ungdomsövervakning kunna förordna en eller flera biträdande koordinators i syfte att motverka att den dömde återfaller i brott eller på annat sätt utvecklas ogynnsamt (jfr avsnitt 10.4.2). Utvidgad ungdomsövervakning kommer att verkställas under längre tid än ungdomsövervakning. Möjligheten att förordna en biträdande koordinator kan då fylla en viktig funktion mot slutet av verkställigheten. När mötena med den ordinarie koordinators har pågått under en längre tid kan Kriminalvårdens arbete förväntas inriktas på att behålla en positiv förändring hos den dömde. Det kan då vara svårare att fylla mötena med koordinators med samma strukturerade innehåll som tidigare. En biträdande koordinator kan enligt utredningens mening bidra till att verkställigheten fylls med nytt meningsfullt innehåll även i slutfasen. Det kan i sin tur öka möjligheten för den dömde att etablera sig i samhället.

11.5.6 Förhållandet till regeringsformen och Europakonventionen

Utredningens bedömning: Förslagen är förenliga med de krav som ställs i regeringsformen och Europakonventionen.

Skälen för utredningens bedömning

Skyddet enligt regeringsformen och Europakonventionen och Europeiska unionens stadga

Den personliga friheten skyddas i 2 kap. regeringsformen. Var och en är gentemot det allmänna skyddad mot betydande intrång i den personliga integriteten, om det sker utan samtycke och innebär övervakning eller kartläggning av den enskildes personliga förhållanden (2 kap. 6 § andra stycket regeringsformen). Vidare är var och en gentemot det allmänna skyddad mot frihetsberövanden. Den som är svensk medborgare är även i övrigt tillförsäkrad frihet att förflytta sig inom riket och att lämna det (2 kap. 8 § regeringsformen). Rätten till skydd för den personliga friheten enligt de nämnda paragraferna är dock inte absolut utan kan inskränkas genom lag. Sådana begränsningar får emellertid göras endast för att tillgodose ändamål som är godtagbara i ett demokratiskt samhälle. Begränsningen får aldrig gå utöver vad som är nödvändigt med hänsyn till det ändamål som föranlett begränsningen och inte heller sträcka sig så långt att den utgör ett hot mot den fria åsiktsbildningen som är en av folkstyrelsens grundvalar. Begränsningar får inte göras enbart på grund av politisk, religiös, kulturell eller annan sådan åskådning (2 kap. 20 och 21 §§ regeringsformen).

Enligt 2 kap. 19 § regeringsformen får vidare en lag eller annan föreskrift inte strida mot Sveriges åtaganden på grund av Europakonventionen. Utredningen har redogjort för aktuella delar av Europakonventionen i avsnitt 3.5.3. I detta sammanhang bör särskilt artikel 8 uppmärksammas. Av den framgår att var och en har rätt till respekt för sitt privat- och familjeliv, sitt hem och sin korrespondens. Den rätten får inte inskränkas av det allmänna annat än med stöd av lag och om det i ett demokratiskt samhälle är nödvändigt med hänsyn till vissa närmare angivna ändamål, bl.a. förebyggande av oordning och brott och skyddet av andras fri- och rättigheter. Enligt artikel 2 i fjärde tilläggsprotokollet till Europakonventionen har den som lagligen befinner sig på en stats område rätt att där röra sig fritt och välja bosättningsort. Inskränkningar i rörelsefriheten får ske bara om det är föreskrivet i lag och om det är nödvändigt i ett demokratiskt samhälle med hänsyn till bl.a. att förhindra brott eller att skydda hälsa eller moral eller annans fri- och rättigheter. Kraven

innebär bl.a. att alla inskränkningar i rörelsefriheten måste vara proportionerliga i förhållande till de ändamål för vilka de görs.

Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna innehåller en rad bestämmelser som har stora likheter med bestämmelserna i framför allt Europakonventionen. I den utsträckning som stadgan omfattar rättigheter som motsvarar sådana som garanteras av Europakonventionen ska de enligt artikel 52.3 i stadgan ha samma innebörd och räckvidd som i konventionen. Stadgans tillämpningsområde är, som har redovisats i avsnitt 3.5.4, begränsat och den saknar därför intresse här.

Den föreslagna påföljden är förenlig med regeringsformen och Europakonventionen

När det gäller de inskränkningar i rörelsefriheten och den form av övervakning som föreslås för utvidgad ungdomsövervakning är det viktigt att ha i åtanke att påföljden syftar till att vara ett sista alternativ till fängelse. Genom den nya påföljden kan den dömda få vara kvar i sin hemmiljö och bl.a. upprätthålla sin skolgång och sina fritidsintressen, dock med det undantaget att påföljden alltid inleds med vistelse i kriminalvårdsanstalt under två månader. Eftersom den dömda under en stor del av verkställighetstiden kommer att vara underkastad inskränkningar i sin rörelsefrihet, dels genom den inledande anstaltsvistelsen, dels genom de ingripande inskränkningar i rörelsefriheten som gäller därefter, bör påföljden enligt utredningens mening jämföras med ett frihetsberövande straff. Det är därför av stor vikt att påföljden – som ett alternativ till fängelse – uppfyller de krav som kan ställas på samhällsskydd, förebyggande av risk för återfall i brott och skydd av brottsoffer. Utredningen bedömer att den föreslagna påföljden genom sin utformning får anses vara proportionerlig med hänsyn till de starka samhällsintressen som den avser att skydda. Utredningens bedömning är därför att förslaget är förenligt med både regeringsformens och Europakonventionens krav på skydd för den enskildes grundläggande fri- och rättigheter.

11.5.7 Påverkan på den dömde, syskon och övriga anhöriga

Utredningens bedömning: Förslaget om utvidgad ungdomsövervakning leder till att fler barn kommer att kunna verkställa sin påföljd – i huvudsak – i sitt hem i stället för på kriminalvårdsanstalt. Eftersom påföljden utgör ett alternativ till fängelsestraff är de inskränkningar i rörelsefriheten som den innebär proportionerliga. Förslaget är förenligt med de krav som ställs i barnkonventionen.

Den utvidgade ungdomsövervakningen kan även komma att påverka den dömdes minderåriga syskon och övriga anhöriga genom att den dömde är skyldig att vistas i hemmet under en stor del av verkställighetstiden.

Skälen för utredningens bedömning

Skyddet enligt barnkonventionen

Utredningen har redogjort för barnkonventionen och de artiklar som är av särskilt intresse för delbetänkandet i avsnitt 3.5. Som nämnts följer det av artikel 3 i barnkonventionen att vid alla åtgärder som rör barn ska i första hand beaktas vad som bedöms vara barnets bästa. Vid överväganden om påföljder för unga lagöverträdare är framför allt artiklarna 37 och 40 i barnkonventionen av intresse. Av artikel 37 framgår bl.a. att frihetsberövande av barn ska ske i enlighet med lag och endast får användas som en sista utväg och för kortast lämpliga tid. Av artikel 40 framgår bl.a. att barn som misstänks eller åtalas för eller har befunnits skyldigt till brott ska behandlas på ett sätt som främjar att barnet återanpassas och tar på sig en konstruktiv roll i samhället. Vidare ska det enligt artikeln finnas alternativ till anstaltsvård som t.ex. vård, övervakning och familjehemsplacering, för att säkerställa att barn behandlas på ett sätt som är lämpligt för deras välmående och är rimligt både med hänsyn till deras personliga förhållanden och till brottet. Att barnkonventionen numera är lag i Sverige innebär bl.a. ett förtydligande av att domstolar och rättstillämpare på alla nivåer ska beakta de rättigheter som följer av barnkonventionen vid avvägningar och bedömningar som görs i beslutsprocesser i mål och ärenden som rör barn. Barnkonventionen bör också synliggöras i lagstiftningsfrågor där barnets rättigheter är rele-

vanta. De överväganden som görs avseende förslag till nya påföljder för unga lagöverträdare bör därför genomsyras av ett barnrättsperspektiv.

Den nya påföljden är förenlig med barnkonventionen

Som framgått ska påföljden kunna tillämpas på brott med straffmätningssvården som överstiger ett års fängelse men inte tre år eller då ungdomsövervakning inte är en tillräckligt ingripande påföljd med hänsyn till brottets art och den unges tidigare brottslighet. Införandet av utvidgad ungdomsövervakning kommer att leda till att fängelse kan undvikas i de fallen, om det inte finns synnerliga skäl som talar för fängelse. Eftersom förslagen föreslås träda i kraft den 1 juli 2026 kommer, som tidigare nämnts, slutna ungdomsvård att ha utmönstrats. Om inte utvidgad ungdomsövervakning införs kommer påföljden i stället att bestämmas till fängelse vid så höga straffmätningssvården som nu diskuteras.

Vad som är barnets bästa måste avgöras i varje enskilt fall och ska vägas in vid alla beslut. När det gäller utvidgad ungdomsövervakning blir det särskilt viktigt i frågor som gäller beslut om inskränkningar i rörelsefriheten och elektronisk övervakning.

Utredningens förslag innebär bl.a. att påföljden ska inledas med två månader i kriminalvårdsanstalt. Det medför att den dömde inte kommer att kunna gå i sin vanliga skola under den tiden och att skolgången därigenom riskerar att påverkas. Det innebär även att den dömde tas in i anstalt, tillsammans med andra dömda. Det kan antas att det inte kommer att gynna den dömde, även om han eller hon placeras på en ungdomsavdelning, dvs. tillsammans med andra unga. Anstaltstiden innebär också att den dömde inte kommer att kunna vara tillsammans med sin familj under den tiden. De omständigheterna utgör negativa faktorer för den dömde, som riskerar att påverka hans eller hennes utveckling i fel riktning. Mot det ska dock ställas att det innebär att den dömde ges möjlighet att bryta en negativ spiral, genom att han eller hon kortvarigt avlägsnas från en miljö som inte i tillräcklig utsträckning kunnat motverka det kriminella beteendet. När den dömde har verkställt två månader på kriminalvårdsanstalt kommer verkställighetsplanen att vara på plats med bl.a. de omfattande rörelseinskränkningarna. Den dömde har då bättre möj-

ligheter att kunna verkställa den utvidgade ungdomsövervakningen. Det ska även vägas in att alternativet till utvidgad ungdomsövervakning, som tidigare framhållits, är fängelse.

Efter de två inledande månaderna kommer den dömde på nytt att vara i sin hemmiljö, alternativt placerad på annat boende om hemmiljön bedöms vara olämplig. Det får anses vara en fördel för unga lagöverträdarens möjlighet till återanpassning till ett liv utan kriminalitet om de kan hållas utanför fängelse och i stället bo tillsammans med sin familj, alternativt placeras i annat boende, gå kvar i vanlig skola och kunna upprätthålla sina fritidsintressen. Hur verkställighetsplanen utformas kommer att vara ännu viktigare för dem som har dömts till utvidgad ungdomsövervakning i jämförelse med dem som dömts till vanlig ungdomsövervakning, dels eftersom det rör sig om en så pass lång tid, dels eftersom inskränkningarna i rörelsefriheten är mycket mer begränsande. Det är viktigt att barnets bästa är styrande i så stor utsträckning som möjligt när innehållet i verkställighetsplanen bestäms.

En annan viktig aspekt att beakta är de ingripande rörelseinskränkningarna. I praktiken är de utformade som en hemarrest med elektronisk övervakning. Den dömde föreslås, som nämnts, ha rätt att delta i utbildning, eller i förekommande fall arbeta, delta i fritidsaktiviteter och har även rätt till tio timmars – senare möjlighet till femton timmars – annan sysselsättning per vecka utanför hemmet. Det kan t.ex. röra sig om att delta i en släktsammankomst, gå på bio eller träffa vänner. Inskränkningarna i rörelsefriheten är mycket ingripande och kommer dessutom att pågå under längre tid. Efter halva verkställighetstiden prövas om rörelseinskränkningarna ska minskas och efter två tredjedelar av verkställighetstiden om de ska minskas eller upphöra helt. Det innebär i praktiken att en person som har dömts till tre års utvidgad ungdomsövervakning som längst, om han eller hon inte sköter sig, kommer att vara underkastad ingripande rörelseinskränkningar i tre år. För den som sköter sig kan inskränkningarna minska efter ett och ett halvt år och helt upphöra efter två år. Även om verkställighetstiden bestäms till drygt ett år rör det sig om en längre tid med ingripande rörelseinskränkningar. Därför föreslås även en möjlighet för Kriminalvården att pröva om inskränkningarna i rörelsefriheten kan minskas något efter sex månaders verkställighet.

Utredningen kan konstatera att såväl de två månaderna på anstalt som de ingripande rörelseinskränkningarna är särskilt viktiga faktorer att beakta ur ett barnperspektiv. När en avvägning görs måste det dock framhållas att det är ett fängelsestraff som är alternativet och att den dömde har gjort sig skyldig till allvarlig brottslighet. Utredningen anser – med utgångspunkt i att syftet är att den dömde ska ges förutsättningar att utvecklas positivt och återanpassas till ett liv utan kriminalitet – att den utvidgade ungdomsövervakningen har tydliga fördelar jämfört med ett fängelsestraff. Det är en särskild fördel att barnet kan verkställa påföljden i den egna boendemiljön, ofta hemma tillsammans med föräldrar och syskon, och att han eller hon kan fortsätta sin skolgång eller sitt arbete. En annan fördel är att den dömde inte riskerar att påverkas negativt av andra intagna, vilket kan vara fallet vid verkställighet av fängelsestraff. De två anstaltsmånaderna och de ingripande rörelseinskränkningarna är därför proportionerliga i sammanhanget. Utredningen gör mot den bakgrunden bedömningen att förslaget även är i enlighet med de krav som ställs i barnkonventionen.

Påverkan på den dömdes minderåriga syskon och andra anhöriga

När en ung person döms för brott där straffmättningsvärdet överstiger ett år blir inte sällan påföljden – i dagsläget – sluten ungdomsvård. När den påföljden utmönstras kommer straffet i stället att bestämmas till fängelse. Den dömde vistas då inte i sitt hem under verkställigheten. Utredningens förslag om utvidgad ungdomsövervakning innebär motsatsen, dvs. att den dömde vistas i sitt hem under merparten av tiden.

Det förhållandet att den dömde har hemarrest kan, även om det för den dömde är en fördel jämfört med anstaltsvistelse, i vissa fall påverka övriga familjemedlemmars liv negativt. Den dömde kommer vanligtvis att bo tillsammans med sin familj, eftersom det rör sig om barn och unga som oftast inte har flyttat hemifrån än. Det är då viktigt att även ta hänsyn till familjemedlemmarna, särskilt till minderåriga syskon till den dömde, och väga in hur de kan komma att påverkas av verkställigheten. Det kan finnas fall där det inte bedöms vara lämpligt att den dömde vistas i hemmet under större delen av veckan. Eftersom det inte föreslås någon lämplighets- eller behovs-

prövning när en utvidgad ungdomsövervakning döms ut, blir det viktigt för såväl Kriminalvården som socialtjänsten att under verkställighetsplaneringen lyfta upp frågor som den nu aktuella. Det kan leda till att den dömda antingen placeras i annat boende eller att det visar sig att det saknas förutsättningar för att verkställa den utvidgade ungdomsövervakningen. I de allra flesta fall kan det emellertid antas att det är till fördel för samtliga i familjen att kunna hålla familjen samlad.

11.6 Närmare om verkställigheten

11.6.1 Påföljdens verkställbarhet

Utredningens förslag: Utvidgad ungdomsövervakning ska vara verkställbar när domen eller beslutet har fått laga kraft i fråga om påföljden. Den dömda ska kunna lämna en nöjdförklaring enligt samma regler som gäller för ungdomsövervakning.

Skälen för utredningens förslag

Regleringen avseende ungdomsövervakning

Enligt 3 § lagen om verkställighet av ungdomsövervakning får ungdomsövervakning verkställas när en dom eller ett beslut i den del den avser ungdomsövervakning har fått laga kraft mot den dömda. Verkställigheten ska påbörjas så snart som möjligt. I 4 § samma lag finns bestämmelser om nöjdförklaring.

När ungdomsövervakning infördes diskuterades frågan om påföljden bör vara omedelbart verkställbar. Som skäl för att ungdomsövervakningen skulle kunna börja verkställas redan innan domen hade fått laga kraft anfördes att det var angeläget att de åtgärder och insatser som kan ingå i en ungdomsövervakning kommer i gång så snart som möjligt. Samtidigt konstaterades att påföljden skulle omfatta ingripande inslag, bl.a. i form av inskränkningar i rörelsefriheten. Starka skäl ansågs därför tala för att verkställigheten skulle kunna påbörjas först när avgörandet i den del som avsåg påföljden hade fått laga kraft mot den dömda. Ytterligare ett skäl för den ordningen var att den inledande kartläggningen under verkställighets-

planeringen kunde underlättas av att den dömde medverkade aktivt och konstruktivt. Det förutsatte att han eller hon inte hade överklagat domen eller beslutet och väntade på att avgörandet skulle prövas av högre rätt. Det ansågs inte heller vara lämpligt eller ekonomiskt försvarbart att påbörja hela kartläggningen innan det stod klart att påföljden faktiskt skulle verkställas. Regleringen avseende ungdomsövervakning kom därför att innebära att påföljden, i likhet med de flesta andra påföljder, är verkställbar först när avgörandet har fått laga kraft mot den dömde i fråga om påföljden. För att i viss mån ändå tillgodose ett intresse av att verkställigheten ska kunna inledas så snabbt som möjligt infördes en möjlighet för den dömde att lämna en nöjdförklaring. Syftet med institutet nöjdförklaring är att ge den dömde möjlighet att, om han eller hon vill det, få påbörja verkställigheten av en påföljd redan innan överklagandetiden har löpt ut.

Den nya påföljdens verkställbarhet

I de fall där påföljden bestäms till utvidgad ungdomsövervakning har den dömde ofta ett tydligt behov av att omedelbart komma bort från kriminellt umgänge eller från en miljö som kan ha negativ inverkan på honom eller henne. På så sätt hindras unga lagöverträdare från att fortsätta begå brott och kan i stället så fort som möjligt påbörja en anpassning till ett liv utan kriminalitet. Det talar i och för sig för att en dom på utvidgad ungdomsövervakning bör gå i omedelbar verkställighet eller att rätten, om det är lämpligt, i varje fall ska kunna förordna om omedelbar verkställighet. När det rör sig om så allvarliga brott som är aktuella om någon döms till utvidgad ungdomsövervakning kommer den dömde emellertid i många fall att vara häktad i väntan på att domen får laga kraft (se avsnitt 11.5.2). Han eller hon bör i de fallen, på motsvarande sätt som vid verkställighet av ett fängelsestraff, överföras direkt från häktet till kriminalvårdsanstalt för att där inleda verkställighetsplaneringen när domen får laga kraft. På så sätt kommer den dömde inte att återvända till en skadlig miljö innan verkställigheten påbörjas. Om den dömde inte är häktad bör rätten ha gjort bedömningen att det saknas risk för att han eller hon ska återfalla i brott eller att det i vart fall inte finns synnerliga skäl för häktning. Tidpunkten för att inleda verkställigheten i kriminal-

vårdsanstalt i de fall där den tilltalade inte är häktad behandlas i avsnitt 11.6.6.

Vid allvarlig brottslighet överklagas domen i mycket stor utsträckning. Som anfördes i propositionen om ungdomsövervakning finns det då skäl att avvakta prövningen i högre rätt, för att säkerställa den dömdes medverkan i verkställighetsplaneringen. Vidare omfattar den föreslagna regleringen av utvidgad ungdomsövervakning – utöver ingripande rörelseinskränkningar – även verkställighet i kriminalvårdsanstalt (se avsnitt 11.5.2). Det talar också för att verkställigheten av utvidgad ungdomsövervakning bör anstå till dess att överrätten har prövat om den tilltalade har begått gärningen och ska dömas till den påföljden, innan verkställigheten i kriminalvårdsanstalt påbörjas. Det finns även samhällsekonomiska skäl som talar mot att påbörja verkställighetsplaneringen innan det står klart att underrättens dom står fast, vilket påpekades i förarbetena till införandet av ungdomsövervakning (prop. 2019/20:118 s. 80).

Vid en samlad bedömning anser utredningen därför att utvidgad ungdomsövervakning – i likhet med ungdomsövervakning – bör vara verkställbar först när en dom eller ett beslut har fått laga kraft mot den dömden. Det bör även finnas samma möjlighet för den dömden att lämna en nöjdförklaring vid utvidgad ungdomsövervakning som vid ungdomsövervakning. Det sistnämnda förutsätter dels att ett tillägg görs i 4 § lagen om verkställighet av ungdomsövervakning, dels att en följdändring görs i 38 kap. 1 § brottsbalken.

11.6.2 Verkställigheten i kriminalvårdsanstalt

Utredningens förslag: Vid verkställigheten i anstalt ska den föreslagna fängelselagen för unga tillämpas i relevanta delar. I övrigt ska fängelselagen tillämpas i den mån den inte innehåller bestämmelser som bör undantas.

Utredningens bedömning: Verkställigheten bör inte kunna äga rum utanför kriminalvårdsanstalt enligt lagen om intensivövervakning med elektronisk kontroll.

Skälen för utredningens förslag och bedömning

Reglering av verkställigheten i kriminalvårdsanstalt

Vid utvidgad ungdomsövervakning ska verkställigheten enligt utredningens förslag inledas med att den dömda tas in i kriminalvårdsanstalt under en tid av två månader. För den inledande verkställigheten i kriminalvårdsanstalt gäller inte fängelselagen, eftersom den enbart tillämpas vid verkställighet av fängelsestraff. För att verkställa utvidgad ungdomsövervakning i kriminalvårdsanstalt krävs det alltså en särskild reglering.

Förslaget om en fängelselag för unga

Kriminalvården har redan i dag i uppdrag att ta emot barn som verkställer fängelsestraff. Det är dock endast fråga om några enskilda barn per år. I SOU 2023:44 har föreslagits att påföljden slutna ungdomsvård ska utmönstras och att unga lagöverträdare i stället ska dömas till fängelse. Sådana fängelsestraff ska enligt förslaget verkställas enligt en ny fängelselag för unga, som ska komplettera regleringen i fängelselagen. Regeringen har tillkännagett att avsikten är att lagändringarna ska träda i kraft den 1 juli 2026. Det innebär att Kriminalvårdens uppdrag därefter kommer att omfatta ett betydligt större antal barn än i dag som verkställer fängelsestraff.

Den föreslagna nya lagen, som är avsedd att tillämpas främst för intagna som är under 18 år, innehåller bestämmelser som delvis avviker från regleringen i fängelselagen. I allt väsentligt ska dock fängelselagen tillämpas även på intagna under 18 år. Fängelsestraffet ska emellertid enligt den nya lagen verkställas på särskilda ungdomsavdelningar. Verksamheten på de särskilda ungdomsavdelningarna ska enligt förslaget anpassas till barns och ungas behov och rättigheter.

Fängelselagen för unga bör tillämpas i relevanta delar

För att Kriminalvården ska få tid att genomföra de nödvändiga anpassningar som krävs för att myndigheten ska kunna ta emot fler barn än i dag föreslår utredningen att ikraftträdandet av förslaget om utvidgad ungdomsövervakning ska samordnas med ikraftträdandet av förslagen i SOU 2023:44 (se avsnitt 14.1). Utredningen har över-

vägt att föra in särskilda bestämmelser om verkställigheten av utvidgad ungdomsövervakning i kriminalvårdsanstalt i lagen om verkställighet av ungdomsövervakning men har, mot bakgrund av att det är ett relativt omfattande regelverk och att verkställigheten är en mindre del av den utvidgade ungdomsövervakningen, funnit att det mer ändamålsenligt att i stället hänvisa till bestämmelserna i den föreslagna fängelselagen för unga och fängelselagen.

Fängelselagen för unga bör således i tillämpliga delar gälla även för den inledande verkställigheten av utvidgad ungdomsövervakning. Det är framför allt bestämmelser i det föreslagna 2 kap. fängelselagen för unga som bör göras tillämpliga vid utvidgad ungdomsövervakning. I det kapitlet regleras i 1–5 §§ att verkställigheten ska äga rum vid en särskild ungdomsavdelning, att den som är under 18 år inte får placeras vid en säkerhetsavdelning, att han eller hon inte får hållas inlåst avskilt från andra intagna längre än tio timmar om det inte är motiverat av säkerhetsskäl och att en intagen under 18 år efter kroppsvsitation och vissa andra åtgärder som Kriminalvården vidtagit ska erbjudas uppföljande samtal. Där finns även föreskrifter om Kriminalvårdens skyldighet att erbjuda lämplig sysselsättning och skyldighet att delta i sådan sysselsättning för intagna som har fyllt 18 år. De nu angivna bestämmelserna bör göras tillämpliga även vid verkställighet av utvidgad ungdomsövervakning i kriminalvårdsanstalt.

Enligt 2 kap 6 § första stycket i förslaget till fängelselag för unga får en intagen under vissa förutsättningar beviljas permission när två månader av strafftiden har avtjänats. Den bestämmelsen blir därmed inte aktuell för den som verkställer utvidgad ungdomsövervakning i kriminalvårdsanstalt. Enligt andra stycket i samma paragraf ska permission dock få beviljas tidigare om det finns särskilda skäl. Den möjligheten bör finnas även för den som verkställer utvidgad ungdomsövervakning. Bestämmelserna om permission bör därför tillämpas även vid verkställighet av utvidgad ungdomsövervakning i kriminalvårdsanstalt.

I 2 kap. 7 § förslaget till fängelselag för unga finns bestämmelser om frigång och vistelse i halvvägshus, som inte har någon anknytning till verkställigheten av utvidgad ungdomsövervakning. De paragraferna bör därför inte göras tillämpliga.

Regleringen i 1 kap. i förslaget till fängelselag för unga motsvarar till stor del den reglering som redan finns i lagen om verkställighet

av ungdomsövervakning. För att undvika dubbelreglering bör de bestämmelserna inte göras tillämpliga.

Regleringen i 3 kap. förslaget till fängeslag för unga, som behandlar verkställighet av fängelsestraff i SiS särskilda ungdomshem och regleringen i 4 kap., som avser villkorlig frigivning, bör inte heller tillämpas. Avsikten är inte att utvidgad ungdomsövervakning ska kunna verkställas i sådana hem och villkorlig frigivning är inte aktuell vid den påföljden. Av 5 kap., som bl.a. reglerar bemyndiganden och vem som beslutar i frågor enligt lagen, bör endast 2 §, som anger vilka beslut som får fattas av Kriminalvården, och 4 §, som anger att besluten gäller omedelbart om inte något annat beslutas och innehåller bestämmelser om överklagande, tillämpas.

Eftersom utvidgad ungdomsövervakning är en särskild ungdomspåföljd som enbart inleds med verkställighet i kriminalvårdsanstalt under en begränsad tid, bör alla som döms till den påföljden tas emot och verkställa tiden i kriminalvårdsanstalt på samma sätt. Det innebär att de alltid ska verkställa påföljden på en ungdomsavdelning. Påföljden får endast dömas ut för brott begångna före 18 års ålder. Det krävs särskilda skäl för att använda påföljden för någon som har fyllt 18 år vid domstillfället. Även om det innebär att barn under 18 år i undantagsfall kan komma att vistas tillsammans med andra intagna som fyllt 18 år bedömer utredningen att det är lämpligare än att de som dömts till utvidgad ungdomsövervakning och har fyllt 18 år placeras på vanliga avdelningar. I sammanhanget kan nämnas att det även enligt förslaget till fängeslag för unga finns en möjlighet för Kriminalvården att besluta att verkställighet ska äga rum i enlighet med den lagen trots att den intagne har fyllt 18 år. Bestämmelserna i förslaget till fängeslag för unga bör därför gälla även i de fall där den dömde har fyllt 18 år innan verkställigheten i kriminalvårdsanstalt påbörjas eller fyller 18 år under den delen av verkställigheten av påföljden. Det blir en fråga för Kriminalvården att inför planeringen av genomförandet av utvidgad ungdomsövervakning ta ställning till om de som har dömts till utvidgad ungdomsövervakning bör hanteras separat eller om de bör placeras på samma ungdomsavdelningar som andra intagna.

Fängelselagen bör tillämpas i övrigt

Enligt förslaget till fängelselag för unga ska fängelselagen (2010:610) gälla vid verkställighet av fängelsestraff om inte annat följer av den föreslagna lagen (1 kap. andra stycket). Motsvarande bör i tillämpliga delar gälla vid verkställighet av utvidgad ungdomsövervakning i kriminalvårdsanstalt.

Fängelselagen innehåller bestämmelser om placering (2 kap.), sysselsättning och ersättning (3 kap.), fritid (4 kap.), personliga tillhörigheter (5 kap.), vistelse i gemensamhet och avskildhet (6 kap.), besök och andra kontakter (7 kap.), särskilda kontroll- och tvångsåtgärder (8 kap.), hälso- och sjukvård (9 kap.), permission och annan tillfällig vistelse utanför anstalt (10 kap.), särskilda utslussningsåtgärder (11 kap.), varning och uppskjuten villkorlig frigivning (12 kap.), avbrott i verkställigheten (12 a kap.) samt beslut och överklagande m.m. (13–15 kap.). Som nämnts tillämpas fängelselagen redan i dag när lagöverträdare under 18 år verkställer fängelsestraff.

I 1 kap. 3 § fängelselagen finns det en hänvisning till strafftidslagen (2018:1251) i fråga om när fängelsestraff får verkställas och hur strafftiden ska beräknas. Utredningen föreslår i avsnitt 11.6.5 en särskild reglering i lagen om verkställighet av ungdomsövervakning om när en påföljd får verkställas och hur verkställighetstiden ska beräknas med tillämpning av bestämmelser i strafftidslagen. För att undvika dubbelreglering bör 1 kap. 3 § fängelselagen därför inte göras tillämplig.

Fängelselagen innehåller vidare i 1 kap. 5 § en bestämmelse som gäller verkställighetsplanering. Eftersom det finns särskilda bestämmelser om verkställighetsplanering i lagen om verkställighet av ungdomsövervakning bör den paragrafen i fängelselagen undantas från tillämpningsområdet, i syfte att undvika dubbelreglering.

Permission och annan tillfällig vistelse utanför anstalt regleras i 10 kap. fängelselagen. De bestämmelserna har dock ingen anknytning till verkställigheten av utvidgad ungdomsövervakning i kriminalvårdsanstalt och bör därför inte tillämpas vid sådan verkställighet. Om det finns särskilda skäl för att bevilja permission under den tiden bör 2 kap. 6 § andra stycket förslaget till fängelselag för unga tillämpas i stället. Fängelselagen innehåller också regler om särskilda utslussningsåtgärder (11 kap.), varning och uppskjuten frigivning (12 kap.) och avbrott i verkställigheten (12 a kap.). Bestämmelserna

i de kapitlen har inte heller någon anknytning till verkställighet av utvidgad ungdomsövervakning i kriminalvårdsanstalt och bör därför inte tillämpas. Det bör därmed införas en ny bestämmelse i lagen om verkställighet av ungdomsövervakning (4 a §) som föreskriver att fängeselagen, med undantag av 1 kap. 3 och 5 §§ och 10–12 a kap., ska tillämpas när utvidgad ungdomsövervakning verkställs i kriminalvårdsanstalt.

Ingen verkställighet utanför kriminalvårdsanstalten

Den dömde bör inte ha möjlighet att enligt lagen (1994:451) om intensivövervakning med elektronisk kontroll verkställa de två månader av en utvidgad ungdomsövervakning som ska verkställas i kriminalvårdsanstalt utanför anstalten. Det skulle motverka syftet med att verkställighetsplaneringen ska göras utanför den dömdes vanliga livsmiljö. Någon särskild reglering som förhindrar sådan verkställighet krävs inte, eftersom lagen om intensivövervakning med elektronisk kontroll enligt 1 § den lagen enbart är tillämplig vid verkställighet av fängelsedomar.

11.6.3 Ny påföljdsbestämning efter tidigare dom

Utredningens förslag: Utvidgad ungdomsövervakning ska omfattas av bestämmelserna i 34 kap. brottsbalken om ny påföljdsbestämning efter tidigare dom.

Om en dom på fängelse på livstid förekommer till verkställighet samtidigt som en dom på utvidgad ungdomsövervakning, ska livstidsstraffet träda i stället för den utvidgade ungdomsövervakningen.

Skälen för utredningens förslag

Den nuvarande regleringen av ny påföljdsbestämning

I 34 kap. brottsbalken finns bestämmelser om hur domstolen ska hantera påföljdsfrågan när någon som tidigare har dömts för brott ska dömas för ytterligare brott. Om den som har dömts till fängelse,

villkorlig dom, skyddstillsyn, ungdomsvård, ungdomstjänst, ungdomsövervakning eller slutna ungdomsvård har begått ett annat brott före domen (nyupptäckt brott), eller om den dömda begår ett nytt brott efter domen men innan påföljden helt har verkställts eller annars upphört (nytt brott), ska rätten bestämma en ny påföljd för den tillkommande brottsligheten (34 kap. 1 §). I stället för att bestämma en ny påföljd får rätten, under vissa förutsättningar, besluta att den tidigare utdömda påföljden ska avse också den brottsligheten (34 kap. 3 §) eller undanröja den utdömda påföljden och döma till gemensam påföljd för den samlade brottsligheten (34 kap. 4 §). Det finns också bestämmelser om förfarandet när den tidigare domen har ändrats av högre rätt (34 kap. 6 §). Påföljderna ungdomstjänst, ungdomsvård och ungdomsövervakning omfattas av regleringen om ny påföljdsbestämning efter tidigare dom.

Samma reglering för utvidgad ungdomsövervakning som för övriga ungdomspåföljder

Utvidgad ungdomsövervakning bör behandlas på samma sätt som övriga ungdomspåföljder när det gäller ny påföljdsbestämning efter tidigare dom. Utvidgad ungdomsövervakning bör därför i likhet med de påföljderna omfattas av reglerna i 34 kap. brottsbalken. Det innebär att påföljden utvidgad ungdomsövervakning bör läggas till i 34 kap. 1, 3 och 6 §§ brottsbalken. Vidare bör, om en dom på fängelse på livstid förekommer till verkställighet samtidigt som en dom på utvidgad ungdomsövervakning, livstidsstraffet träda i stället för påföljden på motsvarande sätt som gäller vid ungdomsövervakning. Det innebär att det bör göras ett tillägg i 26 kap. 25 § brottsbalken.

11.6.4 Tillgodoräknande av frihetsberövande

Utredningens förslag: Om någon döms till utvidgad ungdomsövervakning och med anledning av de brott som prövats i målet eller som påföljden avser har varit frihetsberövad på ett sätt som anges i 2 § lagen om tillgodoräknande av tid för frihetsberövande, ska tiden för frihetsberövandet tillgodoräknas den dömda som verkställighet av påföljden.

Den som har dömts till utvidgad ungdomsövervakning och därefter frikänns eller döms till en mindre ingripande påföljd ska i vissa fall ha rätt till ersättning av staten.

Skälen för utredningens förslag

Den nuvarande regleringen

Enligt 2 § lagen (2018:1250) om tillgodoräknande av tid för frihetsberövande gäller att om någon har dömts till fängelse på viss tid eller till slutet ungdomsvård, och den dömde med anledning av de brott som prövats i målet eller som påföljden avser har varit frihetsberövad i Sverige eller utomlands under en sammanhängande tid av minst 24 timmar, ska tiden för frihetsberövandet tillgodoräknas den dömde som verkställighet av påföljden. Avräkningen är således obligatorisk i de fallen och görs utan något beslut av rätten. Enligt 3 § första stycket samma lag får rätten besluta att påföljden ska anses vara helt verkställd genom ett frihetsberövande. Kravet för ett sådant beslut är att den tid som den utdömda påföljden överstiger frihetsberövandet är ringa.

I 3 § lagen om tillgodoräknande av tid för frihetsberövande föreskrivs att om någon som har varit frihetsberövad döms till böter, ungdomstjänst eller ungdomsövervakning får rätten i vissa fall besluta att påföljden ska anses helt eller delvis verkställd genom frihetsberövandet. Beträffande ungdomsövervakning har Högsta domstolen slagit fast att utgångspunkten vid tillämpning av 3 § andra stycket lagen om tillgodoräknande av tid för frihetsberövande bör vara att frihetsberövanden ska tillgodoräknas den dömde och att ett dygns frihetsberövande därvid ska motsvara en dags ungdomsövervakning. Det innebär att när någon döms till ungdomsövervakning och med anledning av de brott som prövats i målet eller som påföljden avser har varit frihetsberövad under en sammanhängande tid av minst 24 timmar, ska ungdomsövervakningen normalt anses verkställd med det antal dagar som frihetsberövandet har pågått (se rättsfallet ”Ungdomsövervakning och frihetsberövande”, Högsta domstolens dom den 19 december 2023 i mål B 5436–23).

Tillgodoräknannde av frihetsberövande bör vara obligatoriskt

Möjligheten att tillgodoräkna den dömda tiden för ett frihetsberövande som föregått en dom på utvidgad ungdomsövervakning skulle – i likhet med det som gäller vid ungdomsövervakning – kunna göras fakultativ. Mot bakgrund av Högsta domstolens avgörande får det anses stå klart att rätten i domen normalt ska tillgodoräkna den dömda tiden för frihetsberövande även vid utvidgad ungdomsövervakning. Den påföljden föreslås dock bli betydligt mer ingripande än ungdomsövervakning. Det beror främst på de omfattande rörelseinskränkningarna, som till stora delar motsvarar det som gäller vid verkställighet av ett fängelsestraff genom intensivövervakning med elektronisk kontroll. Påföljden ska enligt utredningens förslag dessutom inledas med två månaders verkställighet i kriminalvårdsanstalt.

Enligt utredningens mening är den nya påföljden så ingripande att möjligheten för den dömda att tillgodoräkna sig frihetsberövandet inte bör vara beroende av rättens beslut. Utvidgad ungdomsövervakning bör därför i fråga om avräkning av frihetsberövande i stället jämföras med slutna ungdomsvård och fängelse på så sätt att avräkningen görs obligatorisk. Bestämmelsen i 2 § lagen om tillgodoräknannde av tid för frihetsberövande bör därför ändras, så att utvidgad ungdomsövervakning läggs till bland de påföljder mot vilka frihetsberövanden ska avräknas. Det innebär att den nya påföljden även bör läggas till bland de påföljder som enligt 3 § första stycket samma lag enligt rättens beslut kan anses vara helt verkställda genom frihetsberövandet. Eftersom verkställigheten i kriminalvårdsanstalt är en del av den utvidgade ungdomsövervakningen, inte ett särskilt utdömt fängelsestraff, innebär utredningens förslag att påföljden ska läggas till i 2 och 3 §§ lagen om tillgodoräknannde av tid för frihetsberövande att tiden för frihetsberövande inte kommer att avräknas särskilt mot verkställigheten i kriminalvårdsanstalt utan i stället ska avräknas mot hela verkställighetstiden för den utvidgade ungdomsövervakningen.

En följd av utredningens förslag är att avräkningsunderlag ska bifogas enligt 16 § förordningen (1996:271) om mål och ärenden i allmän domstol när någon döms till utvidgad ungdomsövervakning. Det kräver inte någon författningsändring.

Ersättning vid frihetsberövanden

Enligt 4 § lagen (1998:714) om ersättning vid frihetsberövanden och andra tvångsåtgärder kan den som har avtjänat bl.a. fängelsestraff och därefter frikänns eller döms till en mindre ingripande påföljd i vissa fall ha rätt till ersättning av staten. På grund av påföljdens ingripande natur bör även den som har verkställt utvidgad ungdomsövervakning omfattas av bestämmelsen.

Rätten till ersättning ska beräknas med utgångspunkt i både verkställigheten i kriminalvårdsanstalt och hemarresten.

11.6.5 Beräkning av verkställighetstiden

Utredningens förslag: Kriminalvården ska fastställa det antal dagar som ska tillgodoräknas av tidigare frihetsberövande och dagen för verkställighetstidens slut. Den första och sista dagen för verkställighet i kriminalvårdsanstalt ska fastställas särskilt.

Skälen för utredningens förslag

Regleringen avseende ungdomsövervakning

Enligt 5 § lagen om verkställighet av ungdomsövervakning ska Kriminalvården vid en dom på ungdomsövervakning fastställa dagen för verkställighetens slut. Tiden för ungdomsövervakning ska räknas från och med den dag då domen eller beslutet i den del den avser ungdomsövervakning har fått laga kraft mot den dömda. Tiden ska beräknas i dagar. Ungdomsövervakning i månader eller år ska omräknas till dagar. Med en månad ska avses trettio dagar och med ett år trehundrasextiofem dagar.

Kriminalvårdens uppgift att fastställa verkställighetstiden

I huvudsak motsvarande reglering som finns för att fastställa verkställighetstiden vid ungdomsövervakning bör gälla vid utvidgad ungdomsövervakning. Vid utvidgad ungdomsövervakning bör emellertid tiden inte börja räknas innan den tidpunkt då verkställigheten i

kriminalvårdsanstalt påbörjats. En särskild bestämmelse om det bör föras in i 5 § första stycket lagen om verkställighet av ungdomsövervakning. Kriminalvården bör också fastställa det antal dagar som ska tillgodoräknas av tidigare frihetsberövande enligt 2 § lagen om tillgodoräknande av tid för frihetsberövande. En bestämmelse om det bör införas i 5 § andra stycket lagen om verkställighet av ungdomsövervakning. Eftersom den dömde vid utvidgad ungdomsövervakning enligt utredningens förslag ska inleda verkställigheten med två månader i kriminalvårdsanstalt, behöver tiden för den delen av verkställigheten fastställas särskilt. Den första och sista dagen för verkställigheten bör således fastställas enligt samma beräkningsgrunder som ska gälla för verkställigheten av hela påföljden. I 17 § strafftidslagen regleras hur verkställighetstidens första dag ska fastställas vid fängelsestraff. Den paragrafen bör tillämpas även vid utvidgad ungdomsövervakning för att fastställa den första dagen av verkställighet av utvidgad ungdomsövervakning i kriminalvårdsanstalt. Det bör, som nyss nämnts, även vara den första dagen som räknas som verkställighet av påföljden. En regel om det bör införas i en ny paragraf i lagen om verkställighet av ungdomsövervakning (se avsnitt 11.6.6).

11.6.6 Tillämpningen av strafftidslagen

Utredningens förslag: Vissa bestämmelser i strafftidslagen som gäller vid verkställighet av fängelsestraff ska tillämpas även vid verkställighet av utvidgad ungdomsövervakning i kriminalvårdsanstalt.

Utredningens bedömning: Kriminalvården bör inte ha rätt att skjuta upp verkställigheten av utvidgad ungdomsövervakning i kriminalvårdsanstalt.

Skälen för utredningens förslag och bedömning

Bestämmelser i strafftidslagen som bör tillämpas

Som anförts i avsnitt 11.6.5 bör 17 § strafftidslagen tillämpas i fråga om hur verkställighetstidens första dag ska fastställas när det gäller den del av den utvidgade ungdomsövervakningen som ska verkställas

i kriminalvårdsanstalt. I strafftidslagen finns det även vissa andra bestämmelser som bör tillämpas för att verkställigheten av utvidgad ungdomsövervakning ska fungera på ett bra sätt. Det handlar för det första om att Kriminalvården, i likhet med det som gäller vid verkställighet av ett fängelsestraff, bör kontrollera att påföljden är verkställbar (4 §). För det andra bör det som gäller om dömda som inte är frihetsberövade tillämpas (6 §). Det innebär att den som inte är frihetsberövad när påföljden är verkställbar utan dröjsmål ska föreläggas att inställa sig en viss dag och under vissa förutsättningar kunna förpassas till häkte eller kriminalvårdsanstalt genom Polismyndighetens försorg. För det tredje bör den som är frihetsberövad som häktad, omhändertagen på visst sätt eller som är intagen i kriminalvårdsanstalt för verkställighet i ett annat mål när påföljden blir verkställbar påbörja verkställigheten där han eller hon förvaras (8 §). Till sist bör den som ska överföras eller förpassas till kriminalvårdsanstalt kunna tas in i häkte eller polisarrest i avvaktan på anstaltsplacering eller om det behövs med hänsyn till transportförhållandena (9 §). En följd av att 9 § tillämpas blir också att den som är under 18 år endast får tas in i en polisarrest om det är absolut nödvändigt (9 § andra stycket). Samma begränsning av tiden i häkte bör tillämpas (10 §). Det innebär att tiden inte får vara längre än sju dagar, om det inte finns särskilda skäl, och aldrig mer än trettio dagar.

Lagtekniskt bör de bestämmelser som rör tillämpningen av strafftidslagen placeras i en ny 4 b § i lagen om verkställighet av ungdomsövervakning.

Uppskjutande av verkställigheten

I strafftidslagen finns det en bestämmelse om att Kriminalvården får skjuta upp verkställigheten av ett fängelsestraff under högst sex månader, bl.a. för att åstadkomma en jämnare beläggning i kriminalvårdsanstalterna (7 §). Beträffande de som kommer dömas till utvidgad ungdomsövervakning kan det, som anförts i avsnitt 11.5.2, antas att det ofta finns kopplingar till livsmiljön som har bidragit till det brottsliga handlandet. Det är också angeläget att verkställighetsplaneringen inleds och att rörelseinskränkningarna börjar gälla utan dröjsmål. Även i de fall där den dömda inte är häktad finns det därför skäl för att han eller hon inte bör vistas i sin vanliga livsmiljö under

en längre tid innan verkställighetsplaneringen i kriminalvårdsanstalt inleds. För ungdomspåföljder gäller också generellt att verkställigheten inte bör anstå längre än absolut nödvändigt. Strafftidslagen bör därför inte tillämpas i den del den medger att Kriminalvården skjuter upp verkställigheten. Motsvarande bör gälla i fråga om möjligheten för den dömda att ansöka om uppskov (14 §). Att verkställigheten i kriminalvårdsanstalt inte kan skjutas upp och den dömda därmed ska föreläggas att inställa sig utan dröjsmål innebär att verkställigheten ska prioriteras av Kriminalvården och att den även för de dömda som inte är frihetsberövade bör inledas inom några veckor efter det att domen har fått laga kraft i fråga om påföljden.

Enligt utredningens förslag ska verkställigheten av utvidgad ungdomsövervakning påbörjas så snart som möjligt när en dom eller ett beslut i den del som gäller den utvidgade ungdomsövervakningen har fått laga kraft (3 § lagen om verkställighet av ungdomsövervakning). Som nyss nämnts föreslås inte heller någon möjlighet för Kriminalvården att skjuta upp verkställigheten i kriminalvårdsanstalt. Mot den bakgrunden saknas det enligt utredningens mening även skäl för att bestämmelsen i 5 § strafftidslagen, som föreskriver att den dömda har rätt att på egen begäran påbörja verkställigheten av ett fängelsestraff, ska tillämpas vid utvidgad ungdomsövervakning.

Överklagande

Beslut som Kriminalvården fattar beträffande utvidgad ungdomsövervakning bör, i likhet med beslut i övrigt enligt lagen om verkställighet av ungdomsövervakning, gälla omedelbart om inte något annat beslutas (jfr 28 § lagen om verkställighet av ungdomsövervakning). Motsvarande bestämmelse i strafftidslagen bör därför tillämpas på de beslut som myndigheten fattar med tillämpning av den lagen (24 §).

De beslut som Kriminalvården fattar med stöd av strafftidslagen bör vidare kunna överklagas enligt samma förutsättningar som gäller enligt den lagen. I förhållande till de bestämmelser som utredningen föreslår ska tillämpas i strafftidslagen är det enbart beslut om att den dömda ska inställa sig vid kriminalvårdsanstalt enligt 6 § första stycket som får överklagas (jfr 25 § strafftidslagen). En motsvarande

bestämmelse bör tas in i lagen om verkställighet av ungdomsövervakning.

11.6.7 Påföljdspreskription

Utredningens bedömning: Det finns inte behov av någon bestämmelse om påföljdspreskription för utvidgad ungdomsövervakning.

Skälen för utredningens bedömning: För ungdomspåföljderna ungdomstjänst och slutna ungdomsvård gäller att de bortfaller om verkställigheten inte har påbörjats innan fem år förflutit från det att domen fick laga kraft. När det gäller utvidgad ungdomsövervakning får rätten bestämma tiden för påföljden till en tid som överstiger ett år och som uppgår till högst tre år. Verkställigheten ska inledas med att den dömda verkställer två månader i kriminalvårdsanstalt. Tiden för utvidgad ungdomsövervakning ska räknas från och med den dag då verkställigheten i kriminalvårdsanstalt inleds. Det ska därefter inte finnas någon möjlighet att göra avbrott i verkställigheten. Eftersom tiden för verkställigheten ska räknas från och med den tidpunkt då verkställigheten i kriminalvårdsanstalt inleds kan det förekomma fall, exempelvis om den dömda avviker, då verkställigheten av utvidgad ungdomsövervakning inte påbörjas och kriminalvården inte heller kan fastställa den sista dagen för påföljden. Om den dömda i väsentlig grad underlåter att göra vad som åligger honom eller henne enligt en dom på ungdomsövervakning, eller om de föreskrivna åtgärderna enligt en verkställighetsplan inte kommer till stånd, eller om de vidtagna åtgärderna har kommit att i väsentlig grad avvika från det som föreskrivits i verkställighetsplanen, ska det emellertid kunna leda till att påföljden undanröjs. Om så blir fallet kan det förutsättas att den nya påföljden regelmässigt bestäms till fängelse, som omfattas av en särskild reglering av bortfallande av påföljd i 35 kap. 8 och 9 §§ brottsbalken. Mot den bakgrunden kommer enligt utredningens mening den situationen att verkställigheten inte påbörjas innan fem år förflutit från det att domen fick laga kraft, inte att aktualiseras. Det finns därför inte något behov av att reglera frågan om påföljdspreskription när det gäller utvidgad ungdomsövervakning.

Någon sådan reglering finns inte heller för ungdomsövervakning, ungdomsvård eller skyddstillsyn.

11.7 Misskötsamhet

11.7.1 Åtgärder inom ramen för påföljden

Utredningens förslag: Kriminalvården ska ha samma möjligheter att kunna reagera på misskötsamhet vid utvidgad ungdomsövervakning som vid ungdomsövervakning.

Skälen för utredningens förslag

Regleringen vid ungdomsövervakning

I förarbetena till ungdomsövervakning diskuteras ingående hur den dömde ska medverka i verkställighetsplaneringen och hur verkställighetsplaneringen bl.a. ska syfta till att motivera honom eller henne att själv verka för att det upprättas en verkställighetsplan som kan leda till att han eller hon utvecklas positivt. Om det inte går att motivera den dömde och arbetet därigenom inte kan mynna ut i en verkställighetsplan som reglerar inslag som kan angripa de riskfaktorer som antas ha lett till brottsligheten och understödja de skyddsfaktorer som kan motverka återfall i brott, måste det emellertid leda till konsekvenser (prop. 2019/20:118 s. 88 f.). Av det skälet har Kriminalvården möjlighet att begära Polismyndighetens hjälp med att inställa den dömde till de möten som behövs för verkställighetsplaneringen.

Inte samma behov av reglering beträffande verksamhetsplaneringen vid utvidgad ungdomsövervakning

Med den föreslagna lösningen att utvidgad ungdomsövervakning ska inledas i kriminalvårdsanstalt uppstår inte samma praktiska problem med att få den dömde att inställa sig till och medverka i verkställighetsplaneringen. Den dömde finns då till hands och möjligheterna att motivera honom eller henne att medverka i verkställighetsplane-

ringen bör vara goda. Det finns därför inte samma behov av att reglera vad som ska gälla för verksamhetsplaneringen. I de fall där den dömde försvårar eller omöjliggör arbetet med att ta fram en verkställighetsplan kan det leda till bedömningen att det saknas förutsättningar för att verkställa påföljden. I sådana fall bör det, precis som vid ungdomsövervakning, finnas en möjlighet att föra talan om undanröjande av påföljden. Frågor som rör undanröjande av påföljd, utöver det som sägs i avsnitt 11.7.2, avser utredningen att behandla i slutbetänkandet.

Misskötsamhet vid verkställighet av ungdomsövervakning

Under verkställigheten av ungdomsövervakning kan den dömdes bristande medverkan bestå i att inte komma till möten med koordinatorn eller att bryta mot föreskrifter om inskränkningar i rörelsefriheten eller mot någon annan föreskrift, t.ex. om skolgång eller fritidsaktiviteter.

Kriminalvården får då besluta att

- utöka antalet möten med koordinatorn till tre i veckan,
- begära hjälp med polishämtning till mötena med koordinatorn,
- avstå från att minska de rörelsesinskränkande inslagen eller utöka eller återuppta de rörelsesinskränkande inslagen,
- begära hjälp från Polismyndigheten för att verkställa föreskrifter om inskränkningar i rörelsefriheten, eller
- på annat sätt ändra verkställighetsplanen.

Besluten i fråga får överklagas av den dömde enligt det som gäller för överklagande av Kriminalvårdens beslut. Han eller hon kan på det sättet få till stånd en domstolsprövning av de åtgärder som Kriminalvården beslutar om (prop. 2019/20:118 s. 88 f). Beslutsordningen behandlas i avsnitt 11.8.1.

Samma regler bör gälla om någon missköter sig vid verkställighet av utvidgad ungdomsövervakning

Vid utvidgad ungdomsövervakning kommer enligt utredningens förslag kraven i verkställighetsplanen och övriga föreskrifter att spela en ännu viktigare roll än vid ungdomsövervakning, eftersom det är fråga om mer ingripande åtgärder. Utredningen bedömer emellertid att de åtgärder som får vidtas vid misskötsamhet vid ungdomsövervakning är adekvata och tillräckliga även vid utvidgad ungdomsövervakning. För att påföljden ska fungera på avsett sätt måste Kriminalvården ha förutsättningar att omgående reagera på misskötsamhet och att anpassa den fortsatta verkställigheten till den dömdes beteende. Den flexibiliteten ger den reglering som gäller för ungdomsövervakning. Samma reglering bör därför gälla vid utvidgad ungdomsövervakning. Det kan lämpligen åstadkommas genom att göra 17 § lagen om verkställighet av ungdomsövervakning tillämplig även på utvidgad ungdomsövervakning. Det bör vidare införas en ny paragraf, 18 a §, med ett innehåll som i huvudsak motsvarar det som enligt 18 § gäller för ungdomsövervakning men som är anpassad för de förutsättningar som ska gälla vid utvidgad ungdomsövervakning.

11.7.2 Varning och undanröjande

Utredningens förslag: Om den dömda i väsentlig grad underlåter att göra vad som åligger honom eller henne enligt en dom på utvidgad ungdomsövervakning, ska rätten på talan av åklagare kunna undanröja påföljden och bestämma en ny påföljd för brottet. I stället för att undanröja påföljden får rätten meddela den dömda en varning, om det är en tillräcklig åtgärd. Detsamma ska gälla om de föreskrivna åtgärderna enligt en verkställighetsplan inte kommer till stånd eller om åtgärderna har kommit att i väsentlig grad avvika från vad som har föreskrivits i verkställighetsplanen. Det regleras genom att utvidgad ungdomsövervakning läggs till i 32 kap. 4 § brottsbalken.

I de fall där åklagaren anser att det är tillräckligt att besluta att varning ska meddelas den dömda får åklagaren besluta om det i stället för att väcka talan om undanröjande av påföljden. Det regleras genom ett tillägg i 30 b § LUL. Företrädare för Kriminal-

vården ska ges tillfälle att närvara vid det personliga möte med den dömda där varningen meddelas.

Om det kan antas att det finns förutsättningar för varning eller undanröjande, ska Kriminalvården underrätta Åklagarmyndigheten.

Skälen för utredningens förslag

Regleringen vid ungdomsövervakning

I 32 kap. 4 § brottsbalken regleras möjligheten att undanröja ungdomsövervakning i de fall där den dömda i så stor utsträckning missköter verkställigheten att det inte längre bedöms vara meningsfullt att låta påföljden bestå. Då ska Kriminalvården anmäla förhållandena till Åklagarmyndigheten. Detsamma gäller om de föreskrivna åtgärderna enligt en verkställighetsplan inte kommer till stånd, eller om åtgärderna har kommit att i väsentlig utsträckning avvika från verkställighetsplanen.

Åklagaren tar därefter ställning till om misskötsamheten är så allvarlig att talan bör väckas vid domstol om undanröjande av påföljden. Om så är fallet väcker åklagaren talan om undanröjande vid den domstol som anges i 32 kap. 4 § brottsbalken. Rätten får besluta om undanröjande av påföljden och bestämma en ny påföljd. Rätten kan emellertid även besluta att det är tillräckligt att meddela den dömda en varning.

Åklagaren kan på motsvarande sätt, i stället för att väcka talan om undanröjande av påföljden, besluta att det är tillräckligt att meddela den dömda en varning. Det regleras i 30 b § LUL. En sådan varning ska meddelas vid ett möte där både den dömda och företrädare för Kriminalvården är närvarande (prop. 2019/20:118 s. 90 f.).

Vad bör gälla vid utvidgad ungdomsövervakning?

Utredningen anser att de bedömningar som gjordes angående behovet av att kunna undanröja påföljden vid misskötsamhet när ungdomsövervakning infördes är relevanta även vid utvidgad ungdomsövervakning. När det gäller frågan om undanröjande och varning på grund av den dömdes misskötsamhet, eller om undanröjande aktua-

liseras på grund av bristande överensstämmelse med det som har föreskrivits i verkställighetsplanen, bör därför, till dess att utredningen slutligen har hunnit ta ställning till frågan om undanröjande av ungdomspåföljder, samma reglering gälla för utvidgad ungdomsövervakning som för ungdomsövervakning. Det gäller även frågan om vilken domstol som bör vara behörig att pröva frågor om varning och undanröjande, övriga rättegångsbestämmelser och Kriminalvårdens skyldighet att i vissa fall underrätta åklagare. I 32 kap. 4 § brottsbalken bör därför påföljden utvidgad ungdomsövervakning läggas till. Påföljden bör även läggas till i 38 kap. 3 § brottsbalken, som reglerar vilken domstol som ska handlägga en talan om åtgärd enligt 32 kap. 4 §.

Frågor om undanröjande av ungdomspåföljder kommer att behandlas vidare i slutbetänkandet

Av utredningens direktiv framgår att det finns skäl att se över möjligheten att undanröja en dom på ungdomsövervakning och att även i övrigt överväga hur regleringen om undanröjande av en särskild ungdomspåföljd och bestämmande av ny påföljd i 32 kap. 4 § brottsbalken kan stärkas. Syftet ska vara att skärpa reaktionerna på misskötsamhet och minska möjligheterna för en ung lagöverträdare att undandra sig verkställighet. En särskild fråga som enligt direktiven bör uppmärksammas är vilken betydelse det bör ha om den som hållit sig undan har hunnit fylla 18 år. Utgångspunkten ska vara att den som har hållit sig undan verkställigheten av en ungdomspåföljd och hunnit fylla 18 år ska få en vuxenpåföljd, inte en ny ungdomspåföljd. Det framgår vidare att utredningen ska föreslå skärpta regler om att undanröja en ungdomspåföljd och bestämma en ny påföljd och lämna de författningsförslag som krävs. De allmänna frågorna om undanröjande av ungdomspåföljder kommer utredningen av tidsskäl att behandla i slutbetänkandet, som ska redovisas senast den 10 januari 2025. Utredningen får därför anledning att där återkomma till frågor om undanröjande av såväl ungdomsövervakning som utvidgad ungdomsövervakning.

11.8 Andra frågor som rör utvidgad ungdomsövervakning

11.8.1 Beslutsordning och frågor om överklagande

Utredningens förslag: Samma regler bör i huvudsak gälla vid utvidgad ungdomsövervakning som vid ungdomsövervakning för Kriminalvårdens rätt att fatta beslut och den dömdes möjlighet att överklaga besluten.

Skälen för utredningens förslag

Kriminalvårdens beslut

På samma sätt som vid ungdomsövervakning kommer det vid verkställigheten av utvidgad ungdomsövervakning att behöva fattas olika beslut som berör den dömden. Det rör sig bl.a. om beslut om att träffa en koordinator, beslut i fråga om inskränkningar i rörelsefriheten och beslut om skolgång eller liknande. Vid ungdomsövervakning ankommer det på den verkställande myndigheten, Kriminalvården, att fatta sådana beslut. Detsamma bör gälla vid utvidgad ungdomsövervakning.

I förarbetena till ungdomsövervakning framhölls att när Kriminalvården fullgör de skyldigheter som åligger myndigheten enligt lagen om verkställighet av ungdomsövervakning förutsätter det inget beslut. Exempelvis är upprättande av verkställighetsplanen inte ett beslut som den dömden kan överklaga. Däremot kan planen innehålla enskilda beslut som bör kunna överklagas.

Frågor om överklagande

Den dömden bör ha samma rätt vid utvidgad ungdomsövervakning som vid ungdomsövervakning att överklaga beslut enligt lagen om verkställighet av ungdomsövervakning. Det bör gälla såväl beträffande beslut om de obligatoriska moment som verkställighetsplanen ska innehålla (14 §) som sådana inslag som får regleras i verkställighetsplanen, t.ex. om boende, skolgång och vård (15 §). Utredningen finner inte skäl att göra någon annan bedömning när det gäller vilka

beslut som ska vara möjliga att överklaga vid utvidgad ungdomsövervakning än det som gäller vid ungdomsövervakning.

När det gäller instansordningen för överklagande av Kriminalvårdens beslut framgår av förarbetena till ungdomsövervakning att det är fråga om beslut om hur den faktiska verkställigheten ska vara utformad. De liknar närmast de beslut som fattas med stöd av andra verkställighetslagar, t.ex. lagen om intensivövervakning med elektronisk kontroll, vilka får överklagas till allmän förvaltningsdomstol. De beslut som fattas enligt lagen om verkställighet av ungdomsövervakning, och som får överklagas, prövas av allmän förvaltningsdomstol (prop. 2019/20:118 s. 103 f.). Det finns inte skäl att välja en annan ordning för beslut som rör utvidgad ungdomsövervakning. Ett beslut av Kriminalvården i fråga om utvidgad ungdomsövervakning bör överklagas till den förvaltningsrätt inom vars domkrets det frivårdskontor finns där den dömde är inskriven. Det innebär att målen kommer att spridas över landet, dvs. inte koncentreras till en viss förvaltningsrätt. Prövningstillstånd bör krävas vid överklagande till kammarrätten.

När det gäller omhändertagande fattas beslut i vissa fall av Polismyndigheten enligt 23 § tredje stycket lagen om verkställighet av ungdomsövervakning. Sådana tillfälliga omhändertaganden som en polisman får besluta om enligt 24 § andra stycket samma lag är tjänsteåtgärder och inte beslut i den mening som nu avses (se prop. 2019/20:118 s. 104).

11.8.2 Samarbetet mellan myndigheterna

Utredningens bedömning: På motsvarande sätt som vid ungdomsövervakning bör huvudmän för utbildning, socialtjänst, hälso- och sjukvård och andra samhällsaktörer – i enlighet med normaliseringsprincipen – tillhandahålla och bekosta de insatser som de disponerar över och som bedöms vara nödvändiga för att upprätta och genomföra verkställighetsplanen.

Utredningens förslag: Socialnämnden i den kommun som enligt socialtjänstlagen har ansvar för den dömde ska utse en särskild handläggare för honom eller henne under verkställigheten.

Skälen för utredningens bedömning och förslag

Normaliseringsprincipen gäller för ungdomsövervakning

När ungdomsövervakning infördes uttalades i förarbetena att en allmän utgångspunkt för kostnadsansvaret för de påföljder som Kriminalvården verkställer är att Kriminalvården bör svara för kostnader för de insatser som görs inom myndighetens egen verksamhet. I den utsträckning en påföljd innefattar åtgärder som normalt bekostas av andra myndigheter och aktörer, följer det emellertid av den s.k. normaliseringsprincipen att det är de ordinarie myndigheterna som ansvarar för tillhandahållandet av de resurser och den finansiering som krävs för att kunna tillgodose den dömdes behov, även om han eller hon verkställer en påföljd. Det kan gälla exempelvis skolgång och hälso- och sjukvård. Normaliseringsprincipen innebär i det avseendet att Kriminalvårdens klienter har samma rätt till samhällets stöd och hjälp som andra medborgare och att Kriminalvården normalt inte bör åta sig uppgifter som ankommer på andra huvudmän. Den principen har fått genomslag inte bara vid verkställighet i kriminalvårdsanstalt utan även i fråga om den vård eller behandling som kan bedrivas inom ramen för en skyddstillsyn. Normaliseringsprincipen anses vara vägledande även när det gäller verkställighet av ungdomsövervakning. Kostnaderna för de insatser som ingår i verkställighetsplanen, som inte utförs inom Kriminalvårdens egen verksamhet, ska alltså bäras av de ordinarie huvudmän som tillhandahåller insatserna. Tillämpningen av normaliseringsprincipen förutsätter att den myndighet som tillhandahåller en viss resurs gör bedömningen att det finns såväl behov hos den dömda som förutsättningar för att tillhandahålla resursen (prop. 2019/20:118 s. 64 f.).

Normaliseringsprincipen bör gälla även vid utvidgad ungdomsövervakning

När det gäller utvidgad ungdomsövervakning har utredningen i avsnitt 11.3.1 föreslagit att regleringen om verkställighetsplan ska motsvara det som i dag gäller vid ungdomsövervakning. Verkställighetsplanen ska alltså kunna reglera frågor om t.ex. skolgång, missbruksbehandling och annan vård och behandling. Det resonemang om normaliseringsprincipen som fördes när ungdomsövervakning

infördes har därför enligt utredningens mening samma relevans för utvidgad ungdomsövervakning. Det innebär med andra ord att kostnader hänförliga till sådana åtgärder inom ramen för verkställighetsplanen som skolgång och behandling bör bäras av den huvudman som står för insatsen, trots att det är Kriminalvården som ansvarar för verkställigheten av påföljden och som är den myndighet som upprättar verkställighetsplanen.

Socialtjänstens roll vid ungdomsövervakning

Av förarbetena till införande av ungdomsövervakning framgår bl.a. att socialtjänstens insatser för att stödja unga lagöverträdare många gånger kan vara väsentliga för att förhindra att de utvecklar en kriminell identitet. Vidare ligger många av de insatser som verkställighetsplanen kan innefatta under socialtjänstens ansvarsområde. Ett nära och välfungerade samarbete mellan Kriminalvården och socialtjänsten under hela verkställighetstiden är därför av stor betydelse. Ett sätt att säkerställa det är att samarbetet har en i förväg uppjord struktur. Därför infördes en skyldighet för socialnämnden i den kommun som enligt socialtjänstlagen har ansvaret för den dömde att utse en särskild handläggare för honom eller henne under verkställigheten av ungdomsövervakning. Syftet är att underlätta samarbetet mellan Kriminalvården och socialtjänsten. Vidare gjordes bedömningen att handläggaren bör redovisa socialtjänstens bedömning av vilka åtgärder och insatser som bör ingå i den individuella verkställighetsplanen utifrån den dömdes behov av vård. Det kan exempelvis gälla deltagande i behandling eller programverksamhet inriktad på unga lagöverträdare, missbruksvård och familje- och nätverksarbete (prop. 2019/20:118 s. 61 f.).

Socialtjänstens roll lika viktig vid utvidgad ungdomsövervakning

Mot bakgrund av socialtjänstens kunskap om den dömde är samverkan mellan Kriminalvården och socialtjänsten vid uppföljning och revidering av verkställighetsplanen minst lika viktig vid utvidgad ungdomsövervakning som vid ungdomsövervakning. Kriminalvården har framhållit att ett effektivt samarbete med kommunerna har mycket stor betydelse. Det åstadkoms lämpligen genom medverkan

av en särskilt utsedd handläggare. Samma reglering bör därför gälla för utvidgad ungdomsövervakning som för ungdomsövervakning. Samverkansskyldigheten mellan Kriminalvården och socialtjänsten regleras i 12 § lagen om verkställighet av ungdomsövervakning. Därmed krävs varken den dömdes eller hans eller hennes vårdnads-havares samtycke till att socialtjänsten deltar i verkställighetsplane-ningen.

Frågan om det behövs ytterligare sekretessbrytande bestämmelser behandlas i avsnitt 12.3.

11.8.3 Handräckning av polismyndigheten

Utredningens förslag: Polismyndigheten ska, på motsvarande sätt som vid ungdomsövervakning, på begäran av Kriminalvården lämna hjälp för att söka efter och hämta den dömden till den av Kriminalvården anvisade platsen vid utvidgad ungdomsövervakning. Samma regler bör också gälla i fråga om omhändertagande av den dömden.

Skälen för utredningens förslag

Regleringen vid ungdomsövervakning

Den som döms till ungdomsövervakning ska enligt 17 och 18 §§ lagen om verkställighet av ungdomsövervakning följa det som framgår av verkställighetsplanen. Även om det är viktigt att den dömden är motiverad att följa de föreskrifter som framgår av verkställighetsplanen kan det i vissa fall finnas behov av tvångsåtgärder, om den dömden inte medverkar i verkställigheten på avsett sätt. Att bristande medverkan följs av ett tillfälligt tvång kan bidra till att ett destruktivt mönster hos den dömden bryts. Mot den bakgrunden konstaterades det i förarbetena till ungdomsövervakning att den dömdes bristande närvaro vid verkställighetsplaneringen och vid möten med koordinatör i undantagsfall borde kunna leda till tvångsåtgärder. Kriminalvården får enligt 23–25 §§ lagen om verkställighet av ungdomsövervakning begära hjälp av Polismyndigheten för att söka efter den dömden och hämta honom eller henne för att delta i verkställighetsplaneringen eller möten med koordinatören. Den möjligheten bör

emellertid endast aktualiseras när andra möjligheter är uttömda och när polishämtning bedöms vara såväl lämpligt som verkkningsfullt. I 6 § lagen om verkställighet av ungdomsövervakning föreskrivs därför att en tvångsåtgärd endast får användas om den står i rimlig proportion till syftet med åtgärden. Om en mindre ingripande åtgärd är tillräcklig ska den användas i stället.

För att inte använda polisens resurser för att verkställa andra myndigheters beslut annat än när det finns starka skäl för det föreskrivs att en begäran om polishämtning endast får göras om det på grund av särskilda omständigheter kan befaras att åtgärden inte kan utföras utan att polisens särskilda befogenheter enligt 10 och 10 a §§ polislagen (1984:387) behöver tillgripas, eller det annars finns synnerliga skäl. Som huvudregel bör den dömde inte omhändertas tidigare än vad som är nödvändigt för att han eller hon ska kunna inställas omedelbart till mötet för verkställighetsplanering eller med koordinatören. I särskilda situationer, där ett hämtningsförsök tidigare har misslyckats, eller där det annars på grund av vad som är känt om den som ska hämtas finns särskild anledning till det, finns det möjlighet till ett s.k. förtida omhändertagande. I sådana fall bör den som har omhändertagits vara skyldig att i avvaktan på inställelsen stanna kvar på den plats som bestäms av Polismyndigheten (prop. 2019/20:118 s. 82 f. och 152 f.).

Hjälp av Polismyndigheten vid utvidgad ungdomsövervakning

Den som döms till utvidgad ungdomsövervakning har i regel återfallit i brott eller till allvarlig brottslighet. Det finns därför sannolikt en något större risk att de dömda inte i alla avseenden medverkar i verkställigheten. Samma resonemang om behovet av hjälp från Polismyndigheten vid ungdomsövervakning gör sig därför gällande vid utvidgad ungdomsövervakning. Bestämmelserna om handräckning i 23 och 25 §§ i lagen om verkställighet av ungdomsövervakning bör därför gälla även vid utvidgad ungdomsövervakning. Det är då viktigt att 6 § samma lag, som föreskriver att det ska finnas proportionalitet mellan tvångsåtgärden och syftet med åtgärden, beaktas.

Verkställighet av en föreskrift om rörelseinskränkning vid ungdomsövervakning

Frågan om Polismyndigheten ska kunna hjälpa till för att tvångsvis verkställa de i verkställighetsplanen angivna inskränkningarna i rörelsefriheten lyftes i förarbetena till ungdomsövervakning. Resonemang fördes kring 12 § polislagen (1984:387) och möjligheterna enligt den paragrafen för en polisman att omhänderta ett barn för att skyndsamt överlämna barnet till föräldrar eller någon annan vårdnadshavare eller till socialnämnden, om barnet anträffas under förhållanden som uppenbarligen innebär en överhängande och allvarlig risk för hans eller hennes hälsa eller utveckling. Bestämmelsen i polislagen ansågs emellertid inte kunna tillämpas i alla situationer där föreskrifter om rörelseinskränkningar vid ungdomsövervakning överträds. Därför gavs Kriminalvården möjlighet att begära hjälp av Polismyndigheten för att säkerställa att en föreskrift om inskränkningar i rörelsefriheten kan verkställas.

Eftersom verkställighetsplanens föreskrifter om inskränkningar i rörelsefriheten inte omfattas av sekretess kan Polismyndigheten ha kännedom om att en ung person är underkastad sådana inskränkningar. I de fall där en polisman träffar på någon som överträder exempelvis ett förbud om helghemarrest ansågs det vara rimligt att polismannen har möjlighet att tillfälligt omhänderta honom eller henne och på så sätt säkerställa att föreskriften om rörelseinskränkningar efterlevs.

För att ett omhändertagande av Polismyndigheten eller en polisman ska kunna beslutas förutsätts att den dömde har överträtt en föreskrift om inskränkningar i rörelsefriheten. I de fall där 12 § polislagen blir tillämplig på grund av omständigheterna i det enskilda fallet bör enligt förarbetena till ungdomsövervakning den bestämmelsen ha företräde. I annat fall bör den dömde, om han eller hon är underårig, i första hand så skyndsamt som möjligt överlämnas till sina föräldrar eller annan vårdnadshavare. Om det inte är möjligt, t.ex. på grund av att vårdnadshavaren inte går att få tag på eller det inte är lämpligt att den dömde lämnas i hemmet, bör han eller hon i stället lämnas till socialnämnden (jfr 12 § polislagen). Om den dömde är myndig bör han eller hon i första hand lämnas i sin bostad. I de situationer där det inte är praktiskt möjligt bör han eller hon lämnas på en plats där det är möjligt för honom eller henne att ta sig

till bostaden på egen hand. Om föreskriften gäller en skyldighet att uppehålla sig på en särskilt angiven plats bör den dömda, oavsett om han eller hon är myndig eller inte, transporteras till den platsen (prop. 2019/20:118 s. 84 f.).

Samma reglering bör gälla vid utvidgad ungdomsövervakning

Mot bakgrund av att utvidgad ungdomsövervakning – för att utgöra en tillräckligt ingripande påföljd – föreslås ha betydligt mer ingripande inskränkningar i rörelsefriheten och dessutom kommer att pågå under längre tid är de överväganden som redovisas i förarbetena till ungdomsövervakning även relevanta för utvidgad ungdomsövervakning. Det är därför viktigt att samma möjligheter finns att begära hjälp av Polismyndigheten vid utvidgad ungdomsövervakning som vid ungdomsövervakning. Bestämmelserna i 24 och 25 §§ lagen om verkställighet av ungdomsövervakning bör därför gälla även vid utvidgad ungdomsövervakning.

11.8.4 Bemyndiganden

Utredningens bedömning: Det behövs inte något ytterligare bemyndigande.

Skälen för utredningens bedömning: På samma sätt som när det gäller ungdomsövervakning kan kompletterande föreskrifter till lagen om verkställighet av ungdomsövervakning behöva meddelas för utvidgad ungdomsövervakning genom förordning. Flertalet av föreskrifterna har regeringen befogenhet att meddela med stöd av 8 kap. 7 § regeringsformen (verkställighetsföreskrifter och föreskrifter som meddelas med stöd av regeringens restkompetens) eller att delegera den rätten till en myndighet. I vissa fall torde det dock krävas ett bemyndigande för att regeringen ska få meddela föreskrifter. Det gäller exempelvis i fråga om sättet att beräkna verkställighetstid och frågor som rör nöjdförklaring (prop. 2019/20:118 s. 103). Ett bemyndigande för regeringen att meddela föreskrifter infördes därför i 27 § lagen om verkställighet av ungdomsövervakning när det gäller ungdomsövervakning. Av bestämmelsen framgår att regeringen eller

den myndighet som regeringen bestämmer får meddela ytterligare föreskrifter om inledande av verkställighet, nöjdförklaring och beräkning av verkställighetstid. Det kan ha betydelse även för utvidgad ungdomsövervakning, men kräver enligt utredningens bedömning ingen författningsändring.

12 Övriga frågor

12.1 Allmänt om personuppgiftsbehandlingen

12.1.1 Bakgrund

Kriminalvårdens verksamhet att verkställa straffrättsliga påföljder förutsätter i stor utsträckning behandling av personuppgifter. Regleringen finns i lagen (2018:1699) om Kriminalvårdens behandling av personuppgifter inom brottsdatalagens område och förordningen (2018:1746) om Kriminalvårdens behandling av personuppgifter inom brottsdatalagens område. För en allmän redogörelse för den gällande lagstiftningen om Kriminalvårdens personuppgiftsbehandling när det gäller myndighetens uppdrag att verkställa straffrättsliga påföljder hänvisas till den översyn som nyligen har gjorts (En modern lagstiftning för Kriminalvårdens personuppgiftsbehandling, Ds 2023:21, s. 65 f.).

Personuppgiftsbehandlingen vid verkställighet av ungdomsövervakning behandlades ingående när den påföljden infördes, se prop. 2019/20:118 s. 107 f. I allt väsentligt finns redan den reglering beträffande personuppgiftsbehandling som kan behövas för att införa utvidgad ungdomsövervakning som ny påföljd. Det krävs emellertid några mindre justeringar. Övriga förslag i detta betänkande kräver inga ändringar i regleringen av personuppgiftsbehandling.

12.1.2 Moderniseringen av registerlagstiftningen

Utredningens bedömning: Om förslagen i Ds 2023:21 genomförs får Kriminalvården en modernare lagstiftning som inte innehåller en detaljreglering av vilka personuppgifter som får behandlas. I avvaktan på det måste dock den nuvarande regleringen ändras för att Kriminalvården ska kunna utföra nödvändig per-

sonuppgiftsbehandling beträffande dem som döms till utvidgad ungdomsövervakning.

Utredningens förslag: Förordningen om Kriminalvårdens behandling av personuppgifter inom brottsdatalagens område och förordningen om verkställighet av ungdomsövervakning kompletteras med bestämmelser om behandling av uppgifter som rör utvidgad ungdomsövervakning.

Skälen för utredningens bedömning och förslag

Viktigt att Kriminalvårdens registerlagstiftning moderniseras

Som framgått finns det redan förslag om hur Kriminalvårdens registerlagstiftning på brottsdatalagens område kan moderniseras. Om de förslagen genomförs finns i princip den reglering som behövs på området och som även i övrigt är av betydelse för verkställigheten av ungdomsövervakning. Det innebär att det är angeläget att de moderniseringar som redan har föreslagits i registerlagstiftningen genomförs så fort som möjligt. Även då kan det emellertid krävas vissa mindre justeringar, framför allt med anledning av att det, enligt förslagen i kapitel 11, ska införas en helt ny påföljd, utvidgad ungdomsövervakning. Mot bakgrund av att det fortfarande är oklart om, och i så fall hur, de föreslagna ändringarna av Kriminalvårdens registerlagstiftning genomförs, har utredningen valt att här lämna förslag kopplade till den nuvarande registerlagstiftningen, för att möjliggöra ett snabbt genomförande av förslagen i delbetänkandet som möjligt. Förslagen speglar därför dagens författningsreglering, inte de förändringar som redan har föreslagits.

Behovet av förordningsändringar

För att Kriminalvården ska kunna behandla nödvändiga personuppgifter om personer som har dömts till utvidgad ungdomsövervakning måste den påföljden läggas till i ett flertal paragrafer i förordningen om Kriminalvårdens behandling av personuppgifter inom brottsdatalagens område. Sådana ändringar behöver göras i 2, 15 a, 15 b, 15 c, 16 och 18 §§ förordningen. Även om utvidgad ungdoms-

övervakning till viss del ska verkställas i kriminalvårdsanstalt behöver 8 § förordningen inte ändras, eftersom den endast gäller för den som har dömts till fängelsestraff.

Om förslagen i Ds 2023:21 genomförts behöver endast en motsvarande komplettering göras i 7 § den där föreslagna förordningen.

Det krävs även en ändring i 9 § förordningen om verkställighet av ungdomsövervakning, som tydliggör att skyldigheten att föra journal även gäller vid utvidgad ungdomsövervakning.

12.1.3 Regleringen om belastningsregistret

Utredningens förslag: Uppgifter om utvidgad ungdomsövervakning ska gallras ur belastningsregistret fem år efter det att påföljden helt har verkställts. Innan en domstol dömer någon till utvidgad ungdomsövervakning ska domstolen inhämta uppgifter ur belastningsregistret.

Skälen för utredningens förslag

Den nuvarande regleringen

Enligt 3 § lagen (1998:620) om belastningsregister ska registret innehålla uppgifter bl.a. om den som genom dom, beslut, strafföreläggande eller föreläggande av ordningsbot har ålagts påföljd för brott. Där anges inte vilka påföljder som avses utan regleringen är generell. Det innebär att uppgifter om domar på ungdomsövervakning och – om den påföljden införs – utvidgad ungdomsövervakning ska föras in i registret. Närmare föreskrifter om vad som ska ingå i registret finns i förordningen (1999:1134) om belastningsregister. I 17 § lagen om belastningsregister anges när uppgifter om olika påföljder ska gallras ur registret. I den paragrafen knyts gallringsfristerna dels till typen av påföljd, dels till den registrerades ålder vid brottet eller brotten.

En gallringsregel för uppgifter om utvidgad ungdomsövervakning

Eftersom utvidgad ungdomsövervakning är en helt ny påföljd behövs det ett tillägg i 17 § lagen om belastningsregister som anger när uppgifter om en sådan påföljd ska gallras ur registret. Uppgifter om ungdomsövervakning gallras, i likhet med uppgifter om ungdomsvård och ungdomstjänst, tio år efter domen eller beslutet. Om den dömde var under 18 år vid tidpunkten för brottet eller brotten ska uppgifterna i stället gallras fem år efter domen eller beslutet. Uppgifter om sluten ungdomsvård gallras tio år efter det att påföljden helt har verkställts.

För utvidgad ungdomsövervakning bör en annan lösning väljas än för ungdomsövervakning, där utgångspunkt för gallringsfristen är domen eller beslutet. Med tanke på att utvidgad ungdomsövervakning kan pågå upp till tre år och att påföljden endast kan väljas om det är fråga om allvarlig brottslighet, skulle den gallringsfrist som gäller för ungdomsövervakning leda till att större delen av gallringsfristen redan har löpt när påföljden är till fullo verkställd. Det ligger därför närmare till hands att välja samma utgångspunkt som gäller för gallring av uppgifter om sluten ungdomsvård, nämligen att gallringsfristen ska räknas från det att påföljden helt har verkställts.

Generellt gäller kortare gallringsfrister för uppgifter om påföljder som har dömts ut för brott som har begåtts av barn. Den normala gallringsfristen är i de fallen fem år, medan uppgifter om den som var vuxen vid brottet gallras efter tio år. Det gäller även om han eller hon har fått en ungdomspåföljd. Slutna ungdomsvård utgör ett undantag i det hänseendet. Med hänsyn till att det främst är barn som kommer att dömas till utvidgad ungdomsövervakning bör den kortare tid som allmänt gäller för gallring av uppgifter om den som har dömts till en annan ungdomspåföljd gälla även för utvidgad ungdomsövervakning. Därför bör det i 17 § lagen om belastningsregister föreskrivas att uppgifter om utvidgad ungdomsövervakning ska gallras fem år efter det att påföljden helt har verkställts.

Förordningen om belastningsregister behöver kompletteras

Enligt 4 a § förordningen (1998:1534) om belastningsregister ska, i fråga om den som har dömts till ungdomsövervakning, belastningsregistret innehålla uppgifter om tidpunkten för verkställighetens

början och slut. Den paragrafen bör även gälla för utvidgad ungdomsövervakning. Paragrafen bör således kompletteras med en bestämmelse om det.

I 40 § förordningen föreskrivs att en domstol ska inhämta uppgifter ur belastningsregistret innan någon döms till ungdomsövervakning. Det bör även gälla innan någon döms till utvidgad ungdomsövervakning. Särskilt med hänsyn till att påföljden till största delen kommer att tillämpas på barn är det viktigt att domstolen har ett så bra underlag som möjligt. Paragrafen bör således kompletteras med en bestämmelse om att utdrag ur registret ska inhämtas innan någon döms till utvidgad ungdomsövervakning.

12.2 Användning av elektronisk övervakning

12.2.1 Bakgrund

Ett viktigt moment vid ungdomsövervakning är de rörelseinskränkande inslagen. Att inskränkningarna efterlevs ska enligt 19 § lagen om verkställighet av ungdomsövervakning kontrolleras med elektroniska hjälpmedel, om inte särskilda skäl talar mot det. Det som åsyftas är användning av s.k. fotboja, dvs. en elektronisk sändare som fästs runt fotleden. Fotboja med positioneringsteknik ger en hög grad av säkerhet i övervakningen av enskilda personer. I kapitel 10 och 11 har utredningen diskuterat vad som ska övervakas med hjälp av elektronisk övervakning, dvs. innehållet i själva påföljden. Det som diskuteras här är vilken kompletterande lagstiftning som användningen av sådan övervakning kan kräva.

12.2.2 Något om tekniken vid elektronisk övervakning

Rent tekniskt går övervakning med elektroniska hjälpmedel i dag till på det sättet att den övervakade bär en elektronisk sändare runt fotleden, en fotboja. Sändaren står i kontakt med en mottagare som installeras i den dömdes bostad. Mottagaren har en räckvidd på cirka 25–45 meter och registrerar den dömdes närvaro. När den dömda avlägsnar sig utanför mottagarens räckvidd bryts kontakten och ett larm går till en centraldator. När den övervakade enligt upprättat schema ska befinna sig på sin arbetsplats eller i annan sysselsättning

kontrolleras närvaron där genom personliga besök eller signalpejling i närheten av platsen. Den elektroniska övervakningen hanteras i dag med hjälp av radioteknologi (Ds 2023:21 s. 122 f.). Samma teknik som används vid intensivövervakning med elektronisk kontroll används i dag vid verkställighet av ungdomsövervakning.

Den tekniska utvecklingen innebär att det numera finns goda möjligheter till effektiv elektronisk övervakning genom positioneringsteknik, som t.ex. gps (Global Positioning System). Gps är ett satellitnavigationsystem för bestämning av positioner med mycket stor noggrannhet. Tillgången till sådan teknik gör det möjligt att i realtid eller i efterhand följa hur den övervakade förflyttar sig. Fördelen med gps-tekniken är att den elektroniska övervakningen kan äga rum även utomhus och på andra ställen än i hemmet, förutsatt att det finns satelliter eller trådlösa nätverk som kan ge positionsbestämning. Med hjälp av gps-tekniken kan vidare särskilda zoner anges som den övervakade antingen måste hålla sig inom (tvingande zoner) eller inte får beträda (uteslutande zoner). Tekniken kan således tillhandahålla en högre grad av säkerhet i övervakningen. Teknikutvecklingen innebär också att övervakningen på sikt kan verkställas på annat sätt än genom användning av fotboja.

De fotbojor som Kriminalvården har i dag kan fungera som en traditionell fotboja med radioteknologi men har kompletterats med gps. Det finns således en mottagare i fotbojan som kan ta emot satellitsignaler och som räknar om signalerna till en position. I praktiken betyder det att Kriminalvården kan få en position på en person som bär fotboja överallt, så länge den dömda är ute i det fria.

12.2.3 Förslaget om modernisering av Kriminalvårdens personuppgiftslagstiftning

Hanteringen av positionsuppgifter

Det finns stöd i flera olika lagstiftningar för att Kriminalvården får använda elektronisk övervakning vid verkställighet av påföljder, bl.a. i fängelselagen och lagen om verkställighet av ungdomsövervakning. Övervakningen resulterar i positionsuppgifter som kan knytas till en identifierbar person.

Positionsuppgifter som inhämtas löpande medger en ingående kartläggning av var en person befinner sig eller har befunnit sig.

Även om det inte är fråga om en insamling av uppgifter i hemlighet är det fråga om uppgifter som är integritetskänsliga och därför bara bör få behandlas en kortare tid.

Enligt 2 kap. 6 § andra stycket regeringsformen har var och en gentemot det allmänna ett skydd mot betydande intrång i den personliga integriteten, om det sker utan samtycke och innebär övervakning eller kartläggning av personliga förhållanden. Avgörande för om en åtgärd ska anses innebära övervakning eller kartläggning är inte dess huvudsakliga syfte utan vilken effekt som åtgärden har. Enligt 2 kap. 20 och 21 §§ regeringsformen kan inskränkningar i skyddet enbart göras genom lag och bara för att tillgodose ändamål som är godtagbara i ett demokratiskt samhälle.

Skyddet i 2 kap. 6 § andra stycket regeringsformen innebär att regleringen bör finnas i lag. Den bestämmelse som ger rätt att övervaka den dömde med elektronisk kontroll vid ungdomsövervakning finns i och för sig i lagen om verkställighet av ungdomsövervakning (där i framtiden även utvidgad ungdomsövervakning kommer att regleras). Däremot regleras behandlingen av de personuppgifter som övervakningen ger upphov till enbart i förordning. Enligt 10 § förordningen om verkställighet av ungdomsövervakning får uppgifter om den dömde som tas fram vid elektronisk övervakning bevaras i högst tre månader. När uppgifterna inte längre får bevaras, ska de omedelbart förstöras. Någon motsvarande bestämmelse finns inte i annan lagstiftning som tillåter Kriminalvården att använda elektronisk övervakning vid straffverkställighet. Av det skälet att det krävs lagreglering för löpande övervakning av det slag som nu är aktuellt har det vid en översyn av Kriminalvårdens registerlagstiftning föreslagits en ny generell bestämmelse i 3 kap. 3 § lagen om Kriminalvårdens behandling av personuppgifter inom brottsdatalagens område som ska ersätta regleringen i 10 § förordningen om verkställighet av ungdomsövervakning (se Ds 2023:21 s. 24, 53 och 159 f.). Den föreslagna lagbestämmelsen har samma innehåll i sak som nyss nämnda förordningsbestämmelse. Om förslaget om en generell bestämmelse om elektronisk övervakning genomförs behövs ingen ytterligare reglering.

Användning av ansiktsgenkänning för viss kontroll

De lagar som ger Kriminalvården möjlighet att helt eller delvis hantera verkställigheten av en straffrättslig påföljd genom elektronisk övervakning innehåller också bestämmelser om provtagning för att kontrollera om den dömd lever upp till kraven på alkohol- och drogfrihet. I dag görs all sådan kontroll vid oannonserade besök hos den dömd. Den teknik som finns numera skulle göra det möjligt att göra vissa sådana kontroller på distans, t.ex. genom alkoholutandningsprov. För att säkerställa att det är rätt person som utför provet behöver en sådan ordning kombineras med rätt att använda ansiktsgenkänning för att Kriminalvården ska kunna vara säker på det.

Kriminalvårdens gällande registerlagstiftning medger inte att biometriska uppgifter tas upp och används på det sättet. Det finns emellertid förslag om att Kriminalvården med stöd av olika lagstiftningar vid behov ska ta sådana digitala ansiktsfotografier som är avsedda att registreras i ett framtida biometriregister (Biometri – för en effektivare brottsbekämpning, SOU 2023:32). Förslaget har remissbehandlats och bereds i Regeringskansliet.

Vid den översyn som har gjorts av Kriminalvårdens registerlagstiftning har det lagts fram förslag som skulle möjliggöra att ansiktsgenkänning används för kontroller av att den som avtjänar ett fängelsestraff inte bryter mot alkoholförbudet (Ds 2023:21 s. 42, 44 och 174 f.). Någon motsvarande reglering som kan tillämpas vid verkställighet av påföljder inom frivården har dock inte föreslagits.

12.2.4 Behandlingen av biometriska uppgifter måste regleras

Utredningens förslag: Om det är absolut nödvändigt för verkställigheten, får Kriminalvården behandla biometriska uppgifter genom biometrisk autentisering i syfte att bekräfta en dömd persons identitet om han eller hon verkställer ungdomsövervakning eller utvidgad ungdomsövervakning.

Skälen för utredningens förslag

Behandling av biometriska uppgifter kräver särskild reglering

I all lagstiftning om behandling av personuppgifter finns det särskilda bestämmelser om behandling av det som kallas känsliga personuppgifter. Med det avses dels enligt 2 kap. 11 § brottsdatalagen (2018:1177) personuppgifter som avslöjar ras, etniskt ursprung, politiska åsikter, religiös eller filosofisk övertygelse eller medlemskap i fackförening eller som rör hälsa, sexualliv eller sexuell läggning, dels enligt 2 kap. 12 § brottsdatalagen biometriska och genetiska uppgifter. Sådana uppgifter som anges i 2 kap. 11 och 12 §§ är enligt 2 kap. 13 § känsliga personuppgifter.

Biometri är ett samlingsnamn för sådan automatiserad teknik som syftar till att identifiera en person eller avgöra om en påstådd identitet är riktig. En biometrisk autentisering innebär att en elektronisk mätning görs av någons fysiska karaktärsdrag, t.ex. av fingeravtryck, näthinna eller ansiktsgeometri, se Modernare regler för användningen av tvångsmedel, prop. 2021/22:119, s. 173. Ansiktsigenkänning utgår exempelvis från mätning av olika delar av ansiktet, bl.a. avståndet mellan ögonen, näsans bredd, käklinjens längd och formen på kindbenen. Det har blivit allt vanligare att mobiltelefoner och andra informationsbärare öppnas med hjälp av biometrisk autentisering, t.ex. fingeravtryck eller röst- eller ansiktsigenkänning.

Biometriska uppgifter får enligt 2 kap. 12 § brottsdatalagen behandlas endast om det är särskilt föreskrivet och det är absolut nödvändigt för ändamålet med behandlingen. Det finns en bestämmelse med motsvarande innebörd i 2 kap. 3 § Kriminalvårdens brottsdatalag, som tillåter Kriminalvården att behandla biometriska uppgifter i samma utsträckning. Bestämmelsen ger förutsättningar att använda automatiserad teknik som syftar till att identifiera en person eller avgöra om en påstådd identitet är riktig. Det innebär att t.ex. fingeravtryck får användas för att identifiera en person.

En utökad möjlighet att använda biometriska uppgifter

Biometriska uppgifter kan vara ett mycket effektivt verktyg för att bekräfta en persons identitet i samband med straffverkställighet. Exempelvis kan automatiserade metoder som ansiktsigenkänning an-

vändas för att avgöra om en påstådd identitet är riktig vid de regelbundna nykterhetskontroller som ska göras vid intensivövervakning med elektronisk kontroll. I promemorian som föreslår ändringar i Kriminalvårdens registerlagstiftning anförs följande om användning av biometriska uppgifter i det syftet (Ds 2023:21 s. 175 f.).

I dag används ett resurskrävande förfarande för att säkerställa att nykterhetskontroller utförs av den dömde vid intensivövervakning, nämligen besök hos honom eller henne. Att kunna använda metoder som möjliggör att kontrollen utförs på distans skulle underlätta för Kriminalvården. En sådan möjlighet skulle kunna vara att låta den dömde via ett digitalt medium visa att kontrollen utförs. Även det kräver emellertid att en tjänsteman momentant kontrollerar att så är fallet. Lagstiftningen bör därför möjliggöra för Kriminalvården att använda biometrisk autentisering för sådana kontroller.

Tekniken för att genomföra nykterhetskontroller slumpmässigt med hjälp av ansiktsgenkänning finns redan i de fotbojor som Kriminalvården använder. När en person förses med fotboja, får han eller hon också en mobiltelefon. Samma biometriska autentisering som används för att öppna mobiltelefonen kan också användas när den dömde blåser i ett mätinstrument för att kontrollera nykterheten. Genom att använda exempelvis ansiktsgenkänning skulle Kriminalvården kunna få bekräftat att det är den dömde som genomför utandningsprovet.

I promemorian konstateras att Kriminalvården redan får behandla biometriska uppgifter enligt 2 kap. 3 § Kriminalvårdens brottsdatalag, om det är absolut nödvändigt för att verkställa häktning eller straffrättsliga påföljder. Behandling av biometriska uppgifter ska dock vara särskilt föreskriven, se 2 kap. 12 § brottsdatalagen. I promemorian föreslås därför att det införs en bestämmelse i Kriminalvårdens brottsdatalag som anger när biometrisk autentisering får användas för att bekräfta en persons identitet. Syftet med bestämmelsen är att klargöra att Kriminalvården får använda ansiktsgenkänning på det redovisade sättet. Den omfattar emellertid bara användning av biometriska uppgifter för identifiering vid verkställighet av fängelsestraff.

Ytterligare reglering behövs

De skäl som har anförts i Ds 2023:21 för att Kriminalvården ska få använda ansiktsgenkänning för att kontrollera alkoholförbud vid verkställighet av fängelsestraff har samma relevans för den som verk-

ställer ungdomsövervakning eller utvidgad ungdomsövervakning. En möjlighet att genomföra nykterhetskontroller på distans skulle innebära ett mindre intrång i den dömdes vardag än fysiska besök av en representant för frivården. Intrånget för personer som delar bostad med den dömd, t.ex. syskon, minskar också. Den föreslagna lösningen skulle möjliggöra att kontroller läggs in i systemet så att det är slumpartat när kontrollerna görs. För Kriminalvården skulle en sådan lösning innebära att personal kan frigöras för andra arbetsuppgifter utan att kontrollnivån minskas. Utredningen anser därför att det – med hänsyn till såväl den dömdes integritet som behovet av en effektiv övervakning – är absolut nödvändigt att kunna använda biometriska uppgifter för att genomföra kontrollerna. Det intrång som en ändrad kontrollmetod innebär får anses vara proportionerligt. Det bör alltså införas en sådan möjlighet. En annan sak är att det kan ta viss tid innan Kriminalvården kan implementera ett sådant arbetssätt. Det bör också framhållas att hembesök hos den som har dömts till ungdomsövervakning eller utvidgad ungdomsövervakning kan fylla en annan funktion än enbart en kontroll av alkoholförbudet. Sådana besök kan inte ersättas med en kontroll på distans.

Eftersom förslaget till tillägg i 2 kap. 3 § lagen om Kriminalvårdens behandling av personuppgifter inom brottsdatalagen område i Ds 2023:21 enbart omfattar verkställighet av fängelsestraff behöver den bestämmelsen byggas ut så att den även omfattar ungdomsövervakning och utvidgad ungdomsövervakning.

Vilken terminologi bör användas?

En särskild fråga är vilken terminologi som bör användas för den nya åtgärden, biometrisk autentisering eller biometrisk identifiering. Den frågan har väckts under remissbehandlingen av Ds 2023:21. Utredningen har emellertid valt att använda samma formulering som i departementspromemorian, men är medveten om att terminologin diskuteras i olika sammanhang.

12.2.5 Ansiktsigenkänning vid verkställighet

Utredningens förslag: I lagen om verkställighet av ungdomsövervakning införs bestämmelser som ger Kriminalvården rätt att ta en digital bild av den dömdes ansikte i syfte att underlätta identifiering. Ansiktsbilden får endast användas vid automatisk autentisering eller vid annan identifiering eller kontroll av den dömda enligt lagen.

Skälen för utredningens förslag

Skyddet för den personliga integriteten vid fotografering

Enligt 2 kap. 6 § regeringsformen är var och en skyddad mot påtvingade kroppsliga ingrepp från det allmännas sida. Vidare är, som nyss nämnts, var och en gentemot det allmänna skyddad mot betydande intrång i den personliga integriteten, om det sker utan samtycke och innebär övervakning eller kartläggning av den enskildes personliga förhållanden.

Fotografering räknas inte som ett kroppsligt ingrepp i den mening som avses i 2 kap. 6 § första stycket regeringsformen (se Kontroll av biometriska kännetecken i resehandlingar, prop. 2017/18:35, s. 12). Att fotografera någon kan däremot i vissa fall utgöra ett sådant intrång i den personliga integriteten som avses i 2 kap. 6 § andra stycket (En reformerad grundlag, prop. 2009/10:80, s. 177). Det gäller även lagring av fotografier. Avgörande för bedömningen av om en åtgärd ska anses innebära övervakning eller kartläggning i bestämmelsens mening är inte dess huvudsakliga syfte utan vilken effekt som åtgärden har. Vad som utgör ett betydande intrång i den personliga integriteten får bedömas utifrån åtgärdens intensitet eller omfattning samt hur integritetskänsliga uppgifterna bedöms vara (prop. 2009/10:80 s. 177 f. och 250).

Ett skydd mot integritetsintrång av olika slag gäller även enligt Europakonventionen, som gäller som lag i Sverige. I artikel 8.1 anges att var och en har rätt till respekt för sitt privat- och familjeliv, sitt hem och sin korrespondens. Den rättigheten innefattar bl.a. skydd mot att bli fotograferad. Inskränkningar i skyddet är godtagbara bara om de har stöd i lag och i ett demokratiskt samhälle är nödvändiga med hänsyn till vissa uppräknade ändamål. Till de ändamålen hör sta-

tens säkerhet, den allmänna säkerheten eller förebyggande av oordning eller brott.

Ett likartat skydd mot integritetsintrång följer av artikel 7 i Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna (EU:s rättighetsstadga). I den mån stadgan omfattar rättigheter som motsvarar sådana som garanteras i Europakonventionen, ska de ha samma innebörd och räckvidd som i konventionen. Vidare får, enligt artikel 16 i barnkonventionen, inget barn utsättas för godtyckliga eller olagliga ingripanden i sitt privat- och familjeliv.

Från det straffbara området för kränkande fotografering enligt 4 kap. 6 a § brottsbalken har undantagits sådan fotografering som görs som ett led i myndigheters verksamhet.

Fotografering krävs för att säkerställa identifieringen

En grundläggande förutsättning för att Kriminalvården ska kunna använda ansiktsigenkänning för att effektivisera sin kontroll över verkställigheten av vissa påföljder är att myndigheten har tillgång till en digital ansiktsbild av den dömd som håller tillräcklig kvalitet för att genomföra automatiserad ansiktsigenkänning.

Kriminalvården bör därför ges rätt att ta ett digitalt fotografi av den som ska verkställa ungdomsövervakning eller utvidgad ungdomsövervakning, för att möjliggöra användningen av automatiserad ansiktsigenkänning. Eftersom det i huvudsak är fråga om fotografering av barn bör det föreskrivas att den digitala bilden inte får användas för något annat ändamål än kontroll enligt lagen om verkställighet av ungdomsövervakning.

12.2.6 Lagring och radering av bilderna

Utredningens förslag: De ansiktsbilder som utgör jämförelseunderlag vid biometrisk autentisering får inte behandlas längre än ett år efter det att påföljden helt har verkställts eller upphört av annat skäl.

De ansiktsbilder och den biometriska data som skapats vid den automatiska autentiseringen ska raderas senast en vecka efter autentiseringstillfället.

Skälen för utredningens förslag

Den bild som används för jämförelse får bara behandlas en kortare tid

Den ansiktsbild som enligt förslaget i avsnitt 12.2.5 ska få tas och lagras vid verkställighet av en dom på ungdomsövervakning eller utvidgad ungdomsövervakning, och som är avsedd att användas som jämförelseunderlag vid en biometrisk autentisering, är en personuppgift. Huvudregeln är att personuppgifter får behandlas så länge det bedöms vara nödvändigt, se 2 kap. 17 § första stycket brottsdatalogen. Den huvudregeln gäller om inget annat har föreskrivits. I Ds 2023:21 föreslås en generell bestämmelse som reglerar Kriminalvårdens lagring av personuppgifter. Förslaget innebär att personuppgifter som längst får behandlas i fem år efter det att en påföljd helt har verkställts eller upphört av annat skäl om den dömde var under 18 år vid tiden för brottet (Ds 2023:21 s. 31). När det gäller sådana personuppgifter som nu är aktuella föreslås dock att uppgifterna som längst får behandlas i två år efter det att påföljden helt har verkställts eller upphört av annat skäl. Enligt förslaget upphör det praktiska behovet av sådana bilder i många fall kort tid efter det att påföljden helt har verkställts. Med tanke på återfallsrisken innebär det ett mindre integritetsintrång att Kriminalvården får behålla bilden viss kortare tid, för den händelse att personen på nytt döms, än att omedelbart radera uppgiften så snart påföljden är helt verkställd. Eftersom bilden inte får användas för något annat ändamål än straffverkställighet finns det ingen risk att den kommer att spridas utanför Kriminalvården. Tidsfristen om två år föreslås gälla oavsett åldern på den som verkställer fängelsestraffet (Ds 2023:21 s. 42 och 248 f.).

Enligt utredningens mening bör en kortare tidsfrist gälla i fråga om ansiktsbilder som tas för att kunna genomföra automatiserad ansiktsgenkänning vid ungdomsövervakning och utvidgad ungdomsövervakning. Det beror på att i de fallen förutsätter påföljden att den dömde var under 18 år vid tiden för brottet eller brotten. Både utredning och lagföring av brott som har begåtts av någon under 18 år ska hanteras skyndsamt. Mot den bakgrunden bör det vara tillräckligt att personuppgifterna får behandlas som längst i ett år efter det att påföljden har verkställts helt eller upphört.

Den biometriska datan ska raderas

Varje gång en kontroll görs med hjälp av ansiktsgenkänning innebär det en ny behandling av känsliga personuppgifter. Den biometriska data som skapats vid en sådan kontroll bör endast få användas för att bekräfta den dömdes identitet vid det aktuella tillfället. Av integritetsskäl bör tidsfristen för radering vara kort. Det bör därför föreskrivas att de bilder och den biometriska data som skapats vid en biometrisk autentisering ska raderas senast en vecka efter identifieringstillfället. Motsvarande reglering har föreslagits i Ds 2023:21 för den som verkställer fängelsestraff.

Bestämmelserna i 2 kap. 4 och 22 §§ brottsdatalagen ger visst utrymme för Kriminalvården att behandla personuppgifter för ett nytt ändamål, t.ex. att utreda eventuella fel i den tekniska utrustningen. Eventuella systemfel bör kunna utredas inom en vecka. Om det inte räcker får en prövning mot 2 kap. 22 § brottsdatalagen göras.

12.2.7 Ett godtagbart intrång

Utredningens bedömning: Det intrång i den dömdes integritet som användningen av biometriska uppgifter innebär är proportionerligt och därför en godtagbar inskränkning i skyddet enligt regeringsformen, Europakonventionen och barnkonventionen.

Skälen för utredningens bedömning: Kriminalvården föreslås endast få använda biometriska uppgifter för att bekräfta identiteten hos personer som verkställer en viss påföljd. Verkställighet av straff anses vara ett sådant ändamål som innebär att intrång får göras i det skydd som finns enligt bl.a. regeringsformen och Europakonventionen.

Fotograferingen innebär ett begränsat intrång. Även lagringen av jämförelsebilderna utgör ett mindre intrång med hänsyn till de begränsningar av behandlingen som föreslås gälla. Det ska alltså inte vara tillåtet att identifiera den dömden genom att matcha honom eller henne mot andra personer i en databas, utan den biometriska matchningen kommer enbart att göras mot den dömdes egen ansiktsbild. Risken för integritetsintrång begränsas därmed väsentligt. Förslaget kommer vidare enbart att omfatta personer som har dömts till ung-

domsövervakning eller utvidgad ungdomsövervakning. Det är alltså inte fråga om identifiering av unga lagöverträdare i allmänhet eller ens alla unga lagöverträdare som verkställer en påföljd inom Kriminalvården. Eftersom ansiktsgenkänningen förutsätter att den dömda medverkar, kommer han eller hon också att vara medveten om när autentiseringen görs.

Fotografering och användande av fotografier i det nu angivna syftet får därför anses utgöra godtagbara intrång i de rättigheter som skyddas av regeringsformen och Europakonventionen. Detsamma får anses gälla enligt barnkonventionen för den som har begått brott innan han eller hon har fyllt 18 år, särskilt mot bakgrund av att regleringen är betydligt mer inskränkande än den som föreslås för vuxna lagöverträdare.

12.3 Sekretess och informationsutbyte

Utredningens bedömning: Den reglering som finns i offentlighets- och sekretesslagen täcker i huvudsak de behov av sekretess och informationsutbyte som krävs för verkställighet av utvidgad ungdomsövervakning. Det behövs därför inte några nya sekretessregler.

Utredningens förslag: I 35 kap. 15 a § offentlighets- och sekretesslagen läggs påföljden utvidgad ungdomsövervakning till.

Skälen för utredningens bedömning och förslag

Den nuvarande sekretessregleringen

När ungdomsövervakning infördes som påföljd konstaterade regeringen att det krävs informationsutbyte mellan Kriminalvården och socialtjänsten för att Kriminalvården ska få den information som myndigheten behöver för att planera och genomföra verkställigheten (prop. 2019/20:118 s. 95 f.). Därför infördes nya sekretessbrytande bestämmelser.

Enligt 26 kap. 9 b § offentlighets- och sekretesslagen (2009:400) hindrar inte sekretessen enligt 26 kap. 1 §, som gäller i socialtjänst och därmed jämställd verksamhet, att en uppgift lämnas till Krimi-

nalvården. Det gäller om uppgiften behövs för att upprätta en verkställighetsplan enligt lagen om verkställighet av ungdomsövervakning och uppgiftslämnandet syftar till att fastställa vilka åtgärder som kan vidtas för att motverka att den dömde återfaller i brott eller på annat sätt utvecklas ogynnsamt. Sekretessen hindrar inte heller att en uppgift lämnas till Kriminalvården om uppgiften gäller något som omfattas av verkställighetsplanen. Uppgiften kan exempelvis behövas för att kontrollera att den dömde följer verkställighetsplanen (prop. 2019/20:118 s. 160).

Vidare infördes en sekretessbrytande bestämmelse i 23 kap. 6 a § offentlighets- och sekretesslagen. I 23 kap. regleras sekretessen till skydd för enskild i utbildningsverksamhet. Regleringen i 23 kap. 6 a § innebär att den sekretess som skyddar enskild när det gäller bl.a. specialpedagogiska insatser och elevstödjande verksamhet inte hindrar att uppgifter lämnas till Kriminalvården om uppgiften behövs för att upprätta en verkställighetsplan enligt lagen om verkställighet av ungdomsövervakning. Sekretessen får även brytas om det behövs för att kontrollera att verkställighetsplanen följs av den dömde (prop. 2019/20:118 s. 159).

En sekretessbrytande bestämmelse infördes även i 35 kap. 15 a § offentlighets- och sekretesslagen. I 35 kap. regleras sekretessen till skydd för enskild i brottsbekämpande verksamhet. Regleringen i 35 kap. 15 a § innebär att den sekretess som gäller inom Kriminalvården till skydd för enskild inte hindrar att Kriminalvården lämnar uppgift om den som verkställer en dom på ungdomsövervakning till en enskild eller en annan myndighet, om det behövs för att genomföra en verkställighetsplan vid ungdomsövervakning.

Vidare föreskrivs i 35 kap. 10 b § offentlighets- och sekretesslagen att sekretessen enligt 35 kap. 1 § första stycket 1, som reglerar sekretess till skydd för enskild i en utredning enligt bestämmelserna om förundersökning i brottmål, inte hindrar att uppgifter lämnas till Kriminalvården om uppgiften behövs för att upprätta en verkställighetsplan enligt lagen om verkställighet av ungdomsövervakning. Syftet med uppgiftslämnandet ska vara fastställa vilka åtgärder som kan vidtas för att förhindra att den dömde återfaller i brott eller på annat sätt utvecklas ogynnsamt.

Det behövs få ändringar

Tre av de bestämmelser som infördes för att underlätta Kriminalvårdens arbete med verkställighet av ungdomsvård (23 kap. 6 a §, 26 kap. 9 b § och 35 kap. 10 b § offentlighets- och sekretesslagen) har knutits till bestämmelserna om verkställighetsplan i lagen om verkställighet av ungdomsövervakning. Det som gäller i fråga om verkställighetsplan vid ungdomsövervakning föreslås i avsnitt 11.5.1 gälla även vid utvidgad ungdomsövervakning. Därmed täcker den gällande regleringen även det behov av informationsutbyte vid verkställighetsplaneringen som krävs vid utvidgad ungdomsövervakning. När det däremot gäller 35 kap. 15 a § offentlighets- och sekretesslagen är den bestämmelsen knuten till själva påföljden. Därför behöver den ändras om den nya påföljden införs, så att regleringen även omfattar utvidgad ungdomsövervakning.

Särskilt om ansiktsbilderna

Enligt 35 kap. 15 § offentlighets- och sekretesslagen gäller, som nyss nämnts, sekretess i Kriminalvårdens verksamhet med att verkställa påföljder för uppgift om en enskilds personliga förhållanden. Sekretessen gäller om det kan antas att den enskilde eller någon närstående till denne lider men eller att fara uppkommer för att någon utsätts för våld eller lider annat allvarligt men om uppgiften röjs. Sekretessen skyddar främst den som är eller varit föremål för Kriminalvårdens åtgärder, däribland de som verkställer ungdomsövervakning. Om utvidgad ungdomsövervakning införs som påföljd kommer sekretessen i 35 kap. 15 § att gälla även för dem som verkställer den påföljden. Som tidigare nämnts får de ansiktsbilder som lagras av Kriminalvården inte användas för något annat ändamål än identifiering i samband med verkställigheten. Enligt 21 kap. 7 § offentlighets- och sekretesslagen gäller sekretess vidare för personuppgift om det kan antas att ett utlämnande skulle medföra att uppgiften behandlas i strid med dataskyddsförordningen. Det avgörande vid den bedömningen är vad som händer med personuppgifterna efter att de har lämnats ut och vad sökanden, det vill säga den som begärt ut dem, ska använda dem till. Bestämmelsen är tillämplig hos samtliga myndigheter och det finns ingen begränsning i fråga om vilka uppgifter som bestämmelsen omfattar. Ansiktsbilder och biometriska data är

personuppgifter som kan vara föremål för sekretess enligt 35 kap. 1 § och 21 kap. 7 § OSL. Den föreslagna behandlingen av ansiktsbilder och biometriska data medför inte ett behov av starkare sekretess. Det finns därför inte skäl att införa någon ny sekretessbestämmelse.

12.4 Frågor om pass

Utredningens förslag: Den som har dömts till utvidgad ungdomsövervakning enligt en dom som har fått laga kraft, eller som verkställer utvidgad ungdomsövervakning, ska omfattas av samma begränsningar i fråga om rätten att få och behålla pass som gäller för den som avtjänar fängelsestraff eller genomgår sluten ungdomsvård.

Skälen för utredningens förslag: Passlagen (1978:302) innehåller bestämmelser om rätten för svenska medborgare att få och behålla pass och om skyldigheten att medföra pass vid resa. För bl.a. den som avtjänar fängelsestraff i minst ett år eller genomgår sluten ungdomsvård under samma tid ska en passansökan avslås (7 § 8 och 9 passlagen). Ett redan gällande pass ska i samma situation återkallas (12 § första stycket 5 och 6 passlagen). Det finns vidare krav på passstillstånd, vilket även gäller för den som står under övervakning efter dom på skyddstillsyn eller efter villkorlig frigivning från fängelse (19 § passlagen).

Kriminalvården prövar frågor om passstillstånd för den som verkställer en brottspåföljd. Frågan ska dock hänskjutas till övervakningsnämnden om Kriminalvården finner att tillstånd inte bör meddelas. Passtillstånd ska vägras bl.a. om det skäligen kan antas att den dömde skulle ägna sig åt brottslig verksamhet i samband med utresa eller skulle undandra sig fortsatt verkställighet genom att resa utomlands (21 § andra stycket).

Utvidgad ungdomsövervakning föreslås bli en ingripande påföljd, som kommer att vara förenad med omfattande rörelseinskränkningar liknande dem som gäller vid verkställighet av ett fängelsestraff och vid sluten ungdomsvård. Motsvarande bestämmelser om rätten att få och behålla pass bör därför gälla för den som döms till utvidgad ungdomsövervakning. Påföljden ska under en tid om två månader inledas med verkställighet i kriminalvårdsanstalt. Som har

beskrivits i avsnitt 11.6.6 ska utvidgad ungdomsövervakning verkställas så snart som möjligt och det ska – till skillnad från det som gäller vid verkställighet av ett fängelsestraff – inte finnas någon möjlighet att skjuta upp verkställigheten. Begränsningarna i fråga om rätten att få och behålla pass bör därför gälla redan från det att domen har fått laga kraft. Frågor om passstillstånd bör prövas av Kriminalvården och kunna överklagas till allmän förvaltningsdomstol. Förslagen föranleder ändringar i 7, 12, 19, 21, 24, 26 och 28 §§ passlagen. Det föranleder även vissa följdändringar i passförordningen (1979:664)

12.5 Vissa andra följdändringar

Utredningens förslag: En dom avseende utvidgad ungdomsövervakning får inte utfärdas i förenklad form.

Utöver de författningsändringar som har föreslagits i kapitel 10 och 11 behöver påföljden utvidgad ungdomsövervakning också läggas till i några förordningar.

Skälen för utredningens förslag

Dom i förenklad form

I likhet med det som enligt 30 kap. 6 § första stycket rättegångsbalken gäller när påföljden bestäms till sluten ungdomsvård eller fängelse i mer än sex månader bör en dom som avser utvidgad ungdomsövervakning inte kunna utfärdas i förenklad form. Den nya påföljden är så ingripande att en sådan lösning ter sig naturlig. Det är fråga om allvarlig brottslighet med ett straffvärde som överstiger ett års fängelse efter att hänsyn har tagits till både billighetshänsyn och den tilltalades ålder. För en ung lagöverträdare som döms för ett allvarligt brott har det också enligt utredningens mening ett pedagogiskt värde att domen inte utfärdas i förenklad form.

Vissa förordningsändringar

När påföljden utvidgad ungdomsövervakning införs behöver den även läggas till i några förordningar, för att samma regler ska gälla för den påföljden som för ungdomsövervakning.

Enligt 7 § förordningen (1964:740) med föreskrifter för åklagare i vissa brottmål ska åklagaren i vissa fall agera om en domstol med tillämpning av 34 kap. 3 § brottsbalken har beslutat att en tidigare dom på bl.a. ungdomstjänst, ungdomsvård eller ungdomsövervakning ska avse ytterligare brott. Den regleringen bör även omfatta utvidgad ungdomsövervakning och därför bör ett tillägg göras i paragrafen i fråga.

En domstol, som dömer någon till ungdomsövervakning, ska enligt 19 a § förordningen (1990:893) om underrättelse om dom i vissa brottmål, m.m. samma dag skicka en kopia av domen eller ett domsbevis till Kriminalvården och socialnämnden. Detsamma gäller om rätten i en dom beslutar att en tidigare utdömd ungdomsövervakning ska avse ytterligare brott. Den nu angivna regleringen bör även omfatta utvidgad ungdomsövervakning. Därför bör ett tillägg göras i paragrafen i fråga.

13 Samlade effekter av förslagen

13.1 Förslagets betydelse för rättstillämpningen

13.1.1 Lagöverträdare i åldrarna 18–20 år

Utredningens bedömning: Att ungdomsreduktionen avskaffas helt för lagöverträdare i åldersgruppen 18–20 år medför att fängelsestraff som döms ut för brott med straffvärden under ett år kommer att bli längre än hittills och att fängelsestraff kommer att dömas ut i fler fall. Användningen av vårdpåföljder påverkas inte nämnvärt.

Skälen för utredningens bedömning

Förslagen påverkar rättstillämpningen vid straffvärden under ett år

När det gäller lagöverträdare i åldersgruppen 18–20 år gjordes en stor förändring år 2022 när ungdomsreduktionen togs bort helt för den åldersgruppen vid allvarliga brott, samtidigt som kravet på särskilda skäl för att döma till fängelse avskaffades (prop. 2021/22:17). Att utredningen nu föreslår att den återstående ungdomsreduktionen tas bort för den åldersgruppen kan också förväntas medföra konsekvenser för rättstillämpningen. Eftersom ändringarna enbart avser brott med straffvärden under fängelse i ett år blir effekterna dock mer begränsade än vid 2022 års reform.

Förslaget kan förväntas få betydelse både vid straffmätningen och valet av påföljd för lagöverträdare i åldrarna 18–20 år vid brott som har ett lägre straffvärde än fängelse i ett år. Utredningen har i huvuddrag beskrivit dessa förändringar i avsnitt 6.4. Som framgått där kommer reformen i fråga om bötesbrotten att få betydelse enbart vid brott med ett högre straffvärde än 30 dagsböter, eftersom någon

ungdomsreduktion inte görs om straffvärdet bara är 30 dagsböter eller ligger på penningbotsnivå.

Längre fängelsestraff

Vid brott med straffvärden som är lägre än ett års fängelse kan påföljden i vissa fall behöva bestämmas till fängelse antingen på grund av brottslighetens art eller att det är fråga om återfall i brott. I sådana fall medför utredningens förslag om ändring i 29 kap. 7 § brottsbalken att det fängelsestraff som döms ut kan bli längre än vad som hittills har varit fallet.

Förändringen av fängelsestraffets längd kan illustreras med några exempel.

1. Ett brott som har ett straffvärde om fängelse i sex månader motsvarar enligt den hittillsvarande ordningen, efter ungdomsreduktion, omkring tre månaders fängelse för en 18-åring, fyra månader för en 19-åring och fem månader för en 20-åring. Med utredningens förslag kommer fängelsestraffet i stället att bestämmas till sex månader i samtliga fall.
2. Ett brott som har ett straffvärde om fängelse i åtta månader har hittills motsvarat omkring fyra månaders fängelse för en 18-åring, fem månader för en 19-åring och sex månader för en 20-åring. Med utredningens förslag kommer fängelsestraffet i stället att bestämmas till åtta månader i samtliga fall.
3. Ett brott som har ett straffvärde om fängelse i tio månader har hittills motsvarat omkring fem månaders fängelse för en 18-åring, sju månader för en 19-åring och åtta månader för en 20-åring. Med utredningens förslag kommer fängelsestraffet i stället att bestämmas till tio månader i samtliga fall.

Minskad användning av icke frihetsberövande påföljder

I de fall där brottets straffvärde ligger på fängelsenivå kommer ett fängelsestraff, på samma sätt som i dag, i många fall att kunna ersättas med de icke frihetsberövande påföljderna villkorlig dom och skyddstillsyn för lagöverträdare i åldersgruppen 18–20 år. De påfölj-

derna kan då förenas med fler dagsböter eller antal timmar samhällstjänst än i dag, motsvarande det antal dagsböter eller timmar samhällstjänst som enligt den hittillsvarande ordningen dömts ut för lagöverträdare som har fyllt 21 år. En effekt av att straffmätningen görs på samma sätt som för andra myndiga lagöverträdare kan dock bli att straffvärdet, i förening med brottets art och återfallet, blir för högt för att någon av de icke frihetsberövande påföljderna ska kunna väljas. Utredningens förslag kan således förväntas innebära att användningen av de icke frihetsberövande påföljderna kan komma att minska och att fängelse döms ut i fler fall.

Oförändrad användning av vårdpåföljder

Vid sidan av påföljderna villkorlig dom och skyddstillsyn kommer lagöverträdare i åldersgruppen 18–20 år att, på samma sätt som i dag, kunna överlämnas till vård enligt lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall och rättspsykiatrisk vård när det finns rättsliga förutsättningar för det. Tillämpningen av de påföljderna förändras inte nämnvärt av att ungdomsreduktionen tas bort, eftersom de utgår från gärningsmannens vårdbehov. Det innebär att de påföljderna döms ut utan anknytning till brottslighetens art eller straffvärde om förutsättningarna i övrigt är uppfyllda.

Även ungdomsvård, som också döms ut på grund av ett vårdbehov, kan i undantagsfall tillämpas vid brott som begås av lagöverträdare i åldersgruppen 18–20 år. Även om det kan förekomma att straffvärdet utan ungdomsreduktion anses vara för högt för att den föreslagna vården ska anses vara tillräckligt ingripande när någon ungdomsreduktion inte görs, bedömer utredningen att användningen av ungdomsvård inte kommer påverkas nämnvärt till följd av den avskaffade ungdomsreduktionen. Det beror främst på att det krävs särskilda skäl för att döma ut den påföljden i åldersgruppen 18–20 år.

13.1.2 Lagöverträdare i åldrarna 15–17 år

Utredningens bedömning: Den förändrade ungdomsreduktionen leder till högre straffmättningsvärden, vilket medför att tillämpningen av ungdomspåföljderna ungdomstjänst, ungdomsvård och ungdomsövervakning förskjuts. Utrymmet att döma ut böter minskar.

Utredningens förslag att det som skäl för ungdomsövervakning särskilt ska beaktas om lagöverträdaren tidigare har dömts till ungdomstjänst eller ungdomsvård och att ungdomsvård inte längre ska kunna dömas ut som kombinationspåföljd leder till att ungdomsövervakning kommer att dömas ut i fler fall.

Den nya påföljden utvidgad ungdomsövervakning kan förväntas medföra att fängelse i många fall kan undvikas för lagöverträdare i åldersgruppen 15–17 år vid straffmättningsvärden som överstiger fängelse i ett år. Effekten av den minskade ungdomsreduktionen begränsas därigenom i viss mån.

Skälen för utredningens bedömning

Minskad ungdomsreduktion

Utredningen har i avsnitt 7.3.4 föreslagit att ungdomsreduktion i åldersgruppen 15–17 år ska göras i skälig omfattning och att andelar av straffvärdet även fortsättningsvis normalt bör vara riktmärket för ungdomsreduktionen. Den förändring i rättstillämpningen som utredningen därvid tänker sig att förslaget till förändrad ungdomsreduktion i många fall kommer att leda till framgår av tabell 13.1.

Tabell 13.1 Förändrad ungdomsreduktion

Ålder	Ungefärlig straffnedsättning hittills	Ungefärlig strafflängd hittills	Föreslagen ungefärlig straffnedsättning	Föreslagen ungefärlig strafflängd
15 år	75–80 procent	1/5	60 procent	2/5
16 år	65–75 procent	1/4	40 procent	3/5
17 år	55–65 procent	1/3	20 procent	4/5

Eftersom ungdomsreduktionen ska göras i skäligen omfattning kommer det också att finnas ett antal fall där tillämpningen av 29 kap. 7 § brottsbalken – beroende på omständigheterna i det enskilda fallet – leder till både mindre och större ungdomsreduktion än vad som anges i tabell 13.1. Som framhållits i avsnitt 7.3.4 uppskattar utredningen dock att bedömningen av vad som är skäligen ungdomsreduktion kan förväntas följa de schematiska andelarna av straffvärdet i en majoritet av fallen, kanske i upp till 80 procent av fallen.

Tillämpningen av ungdomspåföljderna förskjuts

Den förändrade ungdomsreduktionen leder till att straffmättningsvärdena för samma brottslighet generellt sett blir högre än före reformen. Det medför, utöver att tillämpningsområdet för att döma ut böter minskar, att de särskilda ungdomspåföljderna ungdomstjänst, ungdomsvård och ungdomsövervakning inte kommer att kunna dömas ut i samma omfattning som i dag i åldersgruppen 15–17 år. Effekten blir då en förskjutning i tillämpningen av ungdomspåföljderna, dels från böter till framför allt ungdomsvård och ungdomstjänst, dels från ungdomstjänst och ungdomsvård till ungdomsövervakning.

När straffmättningsvärdena blir högre kommer dock enligt utredningens mening den föreslagna påföljden utvidgad ungdomsövervakning att kunna fylla en viktig funktion i syfte att fängelse ska kunna undvikas för den yngsta åldersgruppen lagöverträdare vid straffmättningsvärden som överstiger ett års fängelse.

Utredningen har vidare föreslagit att det som skäl för ungdomsövervakning särskilt ska beaktas att lagöverträdaren tidigare har dömts till ungdomstjänst eller ungdomsvård och att ungdomsvård inte längre ska kunna dömas ut som kombinationspåföljd. Utöver den förskjutning i fråga om tillämpningen av ungdomspåföljderna som de högre straffmättningsvärdena medför, kan utredningens förslag i den delen förväntas leda till att ungdomsövervakning döms ut i fler fall där påföljden hittills har blivit ungdomsvård.

Utrymmet för att döma till ungdomstjänst minskar

Den övre gränsen för när det är lämpligt att döma ut ungdomstjänst anses i rättspraxis gå vid brottslighet med ett straffmättningsvärde som motsvarar fängelse i sex månader (NJA 2007 s. 636).

Den förändrade ungdomsreduktionen innebär att gränsen för ungdomstjänst för en 15-årig lagöverträdare i en majoritet av fallen kommer att gå vid brott med ett ungefärligt straffvärde motsvarande fängelse i ett år och tre månader i stället för vid brott med ett ungefärligt straffvärde motsvarande fängelse i två år och sex månader.

För en 16-årig lagöverträdare innebär den förändrade ungdomsreduktionen att gränsen för ungdomstjänst i en majoritet av fallen kommer gå vid brott med ett ungefärligt straffvärde motsvarande fängelse i tio månader i stället för vid brott med ett ungefärligt straffvärde motsvarande fängelse i två år.

För en 17-årig lagöverträdare innebär den förändrade ungdomsreduktionen att gränsen för ungdomstjänst i en majoritet av fallen kommer att gå vid brott med ett ungefärligt straffvärde motsvarande fängelse i sju till åtta månader i stället för vid brott med ett ungefärligt straffvärde motsvarande fängelse i ett år och sex månader.

Ungdomsövervakning ersätter ungdomstjänst i fler fall

För straffmättningsvärden som överskrider gränsen för att tillämpa ungdomstjänst kan rätten komma att döma till ungdomsövervakning, om det inte är aktuellt med ungdomsvård eller om socialtjänstens planerade åtgärder inte bedöms vara tillräckligt ingripande. Det gäller enligt utredningens förslag också vid lägre straffmättningsvärden än fängelse i sex månader om lagöverträdaren tidigare har dömts till ungdomstjänst eller ungdomsvård, eftersom det ska beaktas särskilt som skäl för ungdomsövervakning. Förändringarna när det gäller tillämpningen av ungdomstjänst respektive ungdomsövervakning kan illustreras med några exempel.

- Ett brott med ett straffvärde motsvarande fängelse i ett år och sex månader – vilket t.ex. utgör minimistraffet för rån – har för en 15-åring hittills haft ett straffmättningsvärde på omkring fyra månader. Den förändrade ungdomsreduktionen leder till att straffmättningsvärdet i normalfallet i stället blir motsvarande drygt sju må-

naders fängelse. Lagöverträdaren har hittills kunnat dömas till ungdomstjänst, men nu måste en annan påföljd väljas. Om ungdomsvård inte är aktuellt eller inte är tillräckligt ingripande kommer ungdomsövervakning ofta att väljas som påföljd i stället för ungdomstjänst. Detsamma gäller enligt utredningens förslag om lagöverträdaren tidigare har dömts till ungdomstjänst eller ungdomsvård. Om brottet i stället har ett straffvärde omkring fängelse i ett år – vilket t.ex. utgör minimistraffet för inbrottsstöld – har straffmättningsvärdet hittills motsvarat omkring två till tre månaders fängelse för en 15-åring. Med den förändrade ungdomsreduktionen kan straffmättningsvärdet i en majoritet av fallen i stället förväntas motsvara omkring fem månaders fängelse. Ungdomstjänst kommer då många gånger att kunna väljas som påföljd också fortsättningsvis, utom i de fall där lagöverträdaren tidigare har dömts till ungdomstjänst eller ungdomsvård.

- För en 16-årig lagöverträdare som begår ett brott med ett straffvärde motsvarande fängelse i ett år och sex månader gäller samma resonemang som för en 15-åring som begår ett sådant brott. Straffmättningsvärdet för honom eller henne har hittills motsvarat omkring fem månaders fängelse. Med den förändrade ungdomsreduktionen blir straffmättningsvärdet i stället fängelse strax under ett år. Det innebär att ungdomsövervakning kan komma i fråga i stället för ungdomstjänst, om ungdomsvård inte är aktuellt eller om socialtjänstens planerade åtgärder inte bedöms vara tillräckligt ingripande. Om brottet i stället har ett straffvärde motsvarande fängelse i ett år har straffmättningsvärdet hittills varit omkring tre månaders fängelse och ungdomstjänst har ofta kunnat väljas som påföljd. Den förändrade ungdomsreduktionen innebär att straffmättningsvärdet i en majoritet av fallen i stället blir omkring sju månader. Det innebär att ungdomstjänst normalt inte längre är en tillräckligt ingripande påföljd och att ungdomsövervakning ofta aktualiseras som påföljd i stället.
- För en 17-årig lagöverträdare som begår ett brott med ett straffvärde motsvarande fängelse i ett år och sex månader har straffmättningsvärdet hittills motsvarat fängelse i omkring sex månader och ungdomstjänst har ofta kunnat väljas som påföljd. Den förändrade ungdomsreduktionen innebär att straffmättningsvärdet i en majoritet av fallen kommer att överstiga fängelse i ett år. Det

medför att inte heller ungdomsövervakning kan väljas som påföljd och att utvidgad ungdomsövervakning enligt utredningens förslag då i stället aktualiseras i första hand, om ungdomsvård inte är aktuellt eller om socialtjänstens planerade åtgärder inte bedöms vara tillräckligt ingripande. Om brottet i stället har ett straffvärde motsvarande fängelse i ett år har straffmättningsvärdet hittills varit omkring fyra månaders fängelse och ungdomstjänst har ofta kunnat väljas som påföljd. Den förändrade ungdomsreduktionen innebär att straffmättningsvärdet i en majoritet av fallet i stället blir omkring tio månader. Det innebär att ungdomsövervakning ofta kan komma att aktualiseras som påföljd i dessa fall, i stället för ungdomstjänst.

Ungdomsövervakning ersätter även ungdomsvård i fler fall

Tillämpningsområdet för ungdomsvård är inte reglerat på samma sätt som tillämpningsområdet för ungdomstjänst. Frågan om påföljden kan väljas styrs i stället av lagöverträdarens vårdbehov och om socialtjänstens planerade åtgärder kan anses vara tillräckligt ingripande med hänsyn till brottets straffvärde och art och den tilltalades tidigare brottslighet. Mot den bakgrunden är det svårt att närmare förutse hur tillämpningen av ungdomsvård kommer att påverkas av dels den förändrade ungdomsreduktionen dels den nya påföljden utvidgad ungdomsövervakning, som i vart fall teoretiskt överlappar tillämpningsområdet för ungdomsvård. Eftersom straffmättningsvärdena i allmänhet kan förväntas bli högre för lagöverträdare i åldersgruppen 15–17 år kommer sannolikt de av socialtjänsten föreslagna åtgärderna i fler fall att bedömas som otillräckliga. Det kan därför förutses att ungdomsövervakning kommer att väljas framför ungdomsvård i fler fall än i dag. Det kan även antas att den nya påföljden utvidgad ungdomsövervakning många gånger kommer att väljas som påföljd framför ungdomsvård, eftersom tillämpningsområdet för utvidgad ungdomsövervakning börjar vid straffmättningsvärden som överstiger fängelse i ett år och de av socialtjänsten föreslagna åtgärderna därför mer sällan kommer att anses vara tillräckligt ingripande.

Utredningens förslag innebär vidare att det som skäl för ungdomsövervakning särskilt ska beaktas att den tilltalade tidigare har

dömts till ungdomstjänst eller ungdomsvård och att påföljden inte längre ska kunna dömas ut som kombinationspåföljd. Det medför att tillämpningsområdet för ungdomsvård minskar för lagöverträdare som återfaller i brott.

Utvidgad ungdomsövervakning i stället för ungdomsövervakning

Den övre gränsen för tillämpningsområdet för ungdomsövervakning går vid brottslighet med ett straffmättningsvärde som motsvarar fängelse i ett år.

Utvidgad ungdomsövervakning som påföljd i stället för ungdomsövervakning kommer för en *15-årig lagöverträdare* i en majoritet av fallen att aktualiseras vid brott med ett ungefärligt straffvärde motsvarande fängelse i två år och sex månader eller mer, t.ex. vid ett grovt narkotikabrott där straffvärdet överstiger det föreskrivna minimistrafvet fängelse i två år. För en *16-årig lagöverträdare* kommer utvidgad ungdomsövervakning många gånger att aktualiseras vid brott som har ett ungefärligt straffvärde omkring ett år och åtta månader eller mer, t.ex. vid en grov misshandel med ett straffvärde som överstiger det föreskrivna minimistrafvet fängelse i ett år och sex månader. För en *17-årig lagöverträdare* kommer utvidgad ungdomsövervakning ofta att aktualiseras vid brott som har ett ungefärligt straffvärde om ett år och tre månader och därutöver, exempelvis en inbrottsstöld med ett straffvärde som överstiger det föreskrivna minimistrafvet fängelse i ett år.

Det minskade utrymmet för att tillämpa påföljden ungdomsövervakning när ungdomsreduktionen förändras kan illustreras med några exempel.

- Ungdomsövervakning har för en *15-årig lagöverträdare* kunnat dömas ut vid brott med ett straffvärde motsvarande upp till fängelse i omkring fem år – vilket t.ex. utgör minimistrafvet för grovt rån – eftersom det brottet hittills har inneburit ett straffmättningsvärde för den unge om fängelse i ett år. Den förändrade ungdomsreduktionen medför att straffmättningsvärdet för samma brott i en majoritet av fallen i stället kommer att motsvara fängelse i cirka två år. Det innebär således att utvidgad ungdomsövervakning aktualiseras i stället för ungdomsövervakning.

- Ungdomsövervakning har för en *16-årig lagöverträdare* kunnat dömas ut vid brott med ett straffvärde upp till motsvarande fängelse i omkring fyra år – vilket t.ex. utgör minimistraffet för grovt vapenbrott – eftersom det brottet hittills har inneburit ett straffmättningsvärde för den unge om motsvarande fängelse i ungefär ett år. Den förändrade ungdomsreduktionen medför att straffmättningsvärdet för samma brott i en majoritet av fallen i stället kommer att motsvara fängelse i knappt två år och sex månader. Det innebär således att utvidgad ungdomsövervakning aktualiseras i stället för ungdomsövervakning.
- Ungdomsövervakning har för en *17-årig lagöverträdare* kunnat dömas ut vid brott med ett straffvärde upp till motsvarande fängelse i omkring tre år – vilket t.ex. utgör minimistraffet för våldtäkt – eftersom det brottet hittills har inneburit ett straffmättningsvärde om fängelse i ett år. Den förändrade ungdomsreduktionen medför att straffmättningsvärdet för samma brott i en majoritet av fallen i stället kommer att motsvara fängelse strax under två år och sex månader. Det innebär att utvidgad ungdomsövervakning aktualiseras i stället för ungdomsövervakning.

Utvidgad ungdomsövervakning kan ersätta fängelse

Utvidgad ungdomsövervakning föreslås vara en ingripande påföljd som i många avseenden är att jämställa med verkställighet av ett fängelsestraff genom intensivövervakning med elektronisk kontroll. Påföljden ska därför enligt utredningens förslag kunna tillämpas vid brott med straffmättningsvärden upp till fängelse i tre år, dvs. brott där det många gånger har ansetts finnas synnerliga skäl att bestämma påföljden till fängelse. Även med hänsyn till den förändrade ungdomsreduktionen innebär det att utvidgad ungdomsövervakning – om det inte finns synnerliga skäl att ändå bestämma påföljden till fängelse – kan användas också vid allvarlig brottslighet.

För de allra yngsta lagöverträdarna som *fyllt 15 år* vid brottet kan påföljden komma att användas även vid de brott som i dag har ett föreskrivet minimistraff om fängelse upp till sex år, exempelvis synnerligen grovt narkotikabrott och grov mordbrand. För lagöverträdare som *fyllt 16 år* vid brottet kan påföljden komma att användas vid de brott som i dag har ett föreskrivet minimistraff om fängelse

upp till fem år, exempelvis grovt rån. För lagöverträdare som *fyllt 17 år* vid brottet kan utvidgad ungdomsövervakning komma att väljas som påföljd vid brott som har ett föreskrivet minimistraff upp till fängelse i tre år, exempelvis våldtäkt. För de brott som har högre föreskrivna minimistraff än fängelse i tre år, som t.ex. grov våldtäkt, grovt vapenbrott, synnerligen grovt narkotikabrott eller människorov kommer utvidgad ungdomsövervakning normalt inte att kunna komma i fråga för lagöverträdare som har fyllt 17 år. Vid de allvarligaste brotten, t.ex. mord, kommer utvidgad ungdomsövervakning att falla utanför tillämpningsområdet även för de allra yngsta lagöverträdarna.

Flerfaldig brottslighet

I de föregående avsnitten har resonemangen exemplifierats med olika typer av enstaka brott. Samma resonemang kan även föras om brottsligheten omfattar flera brott, eftersom det är det samlade straffvärdet som i de fallen utgör utgångspunkten för påföljdsvalet.

Häktning av ungdomar i fler fall

Utredningens förslag om förändrad ungdomsreduktion i åldersgruppen 15–17 år kan också leda till att åklagare i större utsträckning än i dag kommer att begära att barnet häktas. Det kan särskilt bli fallet om åklagaren bedömer att påföljden vid en fällande dom kan komma att bli utvidgad ungdomsövervakning eller fängelse.

13.2 Förhållandet till andra förslag

Utredningens bedömning: Förslag som andra utredningar lämnar kommer ha en samverkande effekt med utredningens förslag om förändrad ungdomsreduktion på så sätt att effekten av den förändrade ungdomsreduktionen i fråga om påföljdsval och straffmätning kan förväntas bli större än vad som annars hade varit fallet.

Skälen för utredningens bedömning

Effekten av förslagen kan komma att påverkas av andra förslag

Både den nuvarande och den tidigare regeringen har beslutat om flera utredningar och regeringsuppdrag angående åtgärder mot barns och ungas brottslighet, som nyligen har avslutats men ännu inte lett till lagstiftning, eller som för närvarande pågår. Av särskild betydelse för utredningens förslag är de förslag som Utredningen om frihetsberövande påföljder för unga har lämnat och de förslag som Straffreformutredningen ska lämna senast den 30 maj 2025 (dir. 2023:115 och dir. 2023:181).

Utredningen om frihetsberövande påföljder för unga

Utredningen om frihetsberövande påföljder för unga har föreslagit att påföljden sluten ungdomsvård ska utmönstras och att unga lagöverträdare i stället ska dömas till fängelse. Fängelsepåföljden ska enligt förslaget verkställas på särskilda ungdomsavdelningar på Kriminalvårdens befintliga anstalter. Verksamheten på de särskilda ungdomsavdelningarna ska anpassas till barns behov. Utgångspunkten ska vara att barn och unga inte ska avtjäna sina straff tillsammans med vuxna. Regeringens avsikt är att lagändringarna ska träda i kraft den 1 juli 2026.

Som har beskrivits i avsnitt 13.1.2 kan utredningens förslag om förändrad ungdomsreduktion för lagöverträdare i åldersgruppen 15–17 år förväntas leda till högre straffmättningsvärden för brott som de begår. Det leder till att ungdomspåföljderna ungdomstjänst, ungdomsvård och ungdomsövervakning inte längre kan dömas ut i samma utsträckning. Utredningens förslag om den nya påföljden utvidgad ungdomsövervakning kan dock förväntas medföra att den påföljden många gånger kan användas i stället, i syfte att undvika fängelsestraff. I de fall där det ändå finns synnerliga skäl att döma till fängelse, t.ex. på grund av brottets straffvärde eller den tilltalades tidigare brottslighet, ska påföljden enligt den nuvarande ordningen i stället bestämmas till sluten ungdomsvård. Tiden för sluten ungdomsvård får bestämmas till högst fyra år (32 kap. 5 § andra stycket brottsbalken). När sluten ungdomsvård utmönstras som påföljd kommer den tidsmässiga begränsningen inte längre att gälla och de

fängelsestraff som döms ut kommer i stället att motsvara brottets straffmättningsvärde, med den bortre gräns om 14 år som 29 kap. 7 § andra stycket ställer upp. Den samverkande effekten av utredningens förslag och de förslag som Utredningen om frihetsberövande påföljder har lämnat innebär således att de fängelsestraff som döms ut för lagöverträdare i åldersgruppen 15–17 år enligt den sistnämnda utredningens förslag kommer att bli längre än vad som hade varit fallet utan en förändrad ungdomsreduktion, motsvarande skillnaden mellan den ungdomsreduktion som har tillämpats hittills och den ungdomsreduktion som blir följden av förslagen i detta betänkande.

Straffreformutredningen

Straffreformutredningen ska göra en generell översyn av brottens straffskalor och föreslå ett reformerat påföljdssystem. I uppdraget ingår bl.a. att föreslå ändringar för en nyanserad och differentierad straffmätning där försvårande omständigheter får större genomslag, föreslå en modell för straffmätning av flerfaldig brottslighet som innebär att de tre allvarligaste brotten ska räknas fullt ut, föreslå en straffskärpningsbestämmelse som tar sikte på alla brott som har samband med kriminella nätverk och föreslå ändringar som innebär att de s.k. billighetsskälerna i 29 kap. 5 § brottsbalken antingen utmönstras eller ges en mer begränsad betydelse för påföljdsbestämningen.

De förslag som Straffreformutredningen i enlighet med direktiven ska lämna kan, om de genomförs, förväntas få påtagliga effekter i rättstillämpningen, bl.a. i fråga om fängelsestraffens längd. Innan Straffreformutredningens betänkande har överlämnats går det dock inte att närmare bedöma de effekterna. I likhet med det som nyss anförts om de förslag som Utredningen om frihetsberövande påföljder för unga har lämnat, kan det dock konstateras att effekterna av Straffreformutredningens förslag i fråga om de utdömda fängelsestraffens längd kommer att bli större än vad som hade varit fallet med en oförändrad ungdomsreduktion.

Vidare kan utrymmet för att tillämpa de särskilda ungdomspåföljderna minska ytterligare om straffskalorna skärps eller om reglerna för straffmätning skärps till följd av de andra förslag som Straffreformutredningen kan komma att lämna. Effekten blir då – om inte

andra ändringar av påföljderna för unga lagöverträdare föreslås – en ytterligare förskjutning i tillämpningen av ungdomspåföljderna, från ungdomstjänst och ungdomsvård till ungdomsövervakning och utvidgad ungdomsövervakning men även till fängelse i fler fall.

Utredningen om påföljder, återfall och verkställighet

Utredningen om påföljder, återfall och verkställighet ska bl.a. överväga ändringar av straff- och verkställighetslagstiftningen, exempelvis skärpningar när det gäller reglerna om villkorlig frigivning och att återfall ska beaktas i skärpande riktning i fler fall. Utredningen ska även överväga och föreslå dels en ny brottspåföljd som ska kunna innebära anvisningar om var den dömd ska vistas eller inte får vistas, dels överväga om det bör införas en ny tidsobestämd frihetsberövande påföljd. Utredningen ska redovisas den 1 juli 2024. De förslag som utredningen i enlighet med direktiven kan förväntas lämna kan, om de genomförs, komma att få påtagliga effekter bl.a. ifråga om fängelsestraffens längd och hur stor del av fängelsestraffen som verkställs i kriminalvårdsanstalt. Innan den utredningens betänkande har överlämnats går det dock inte att närmare bedöma de effekterna. I likhet med det som anförts om de förslag som Utredningen om frihetsberövande påföljder för unga har lämnat och som Straffreformutredningen enligt sina direktiv ska lämna, kan det dock konstateras att effekterna av förslagen från de utredningarna kan förväntas bli större än vad som hade varit fallet med en oförändrad ungdomsreduktion.

14 Ikraftträdande och övergångsbestämmelser

14.1 Ikraftträdande

Utredningens förslag: Förslagen ska träda i kraft den 1 juli 2026.

Skälen för utredningens förslag: Utredningens förslag om en ny påföljd, utvidgad ungdomsövervakning, innebär att påföljden ska inledas med verkställighet i kriminalvårdsanstalt under två månader. Det är i dag enbart ett fåtal barn under 18 år som verkställer fängelsestraff i kriminalvårdsanstalt. Utredningens förslag kan dock förväntas leda till att fler barn tas in i kriminalvårdsanstalt.

Utredningen om frihetsberövande påföljder för unga har, som tidigare nämnts, föreslagit att påföljden slutna ungdomsvård ska utmönstras och att unga lagöverträdare framöver i stället ska dömas till fängelse. Fängelsepåföljden ska verkställas på särskilda ungdomsavdelningar. Verksamheten på de särskilda ungdomsavdelningarna ska anpassas till barns behov. Utgångspunkten ska vara att barn inte ska avtjäna straffet tillsammans med vuxna. Regeringens avsikt är att lagändringarna ska träda i kraft den 1 juli 2026.

Det är angeläget att Kriminalvården får tid att genomföra de nödvändiga anpassningar som krävs för att myndigheten ska kunna ta emot fler barn än i dag för verkställighet i kriminalvårdsanstalt på ett sätt som står i överensstämmelse med såväl de krav som ställs i barnkonventionen som i andra internationella instrument som Sverige har åtagit sig att följa. Vidare finns det, enligt Kriminalvården, redan i dag praktiska utmaningar för myndigheten att klara den planerade kapacitetsutökningen, trots betydande finansiella tillskott. Framför allt riskerar kompetensförsörjningen att bli direkt gränssättande för förmågan att ta nya fängelseplatser i bruk.

Den nya påföljden utvidgad ungdomsövervakning har samma grundstruktur som ungdomsövervakning. Utredningen bedömer ändå att det kommer krävas vissa förberedelser, särskilt för Kriminalvården, bl.a. i form av systemstöd och utbildningsinsatser. Även kommunerna kommer att behöva göra utbildningsinsatser och annat förberedelsearbete.

Utredningens förslag om avskaffad ungdomsreduktion för lagöverträdare i åldersgruppen 18–20 år kan förväntas leda till att fler i den åldersgruppen kommer dömas till fängelse och att de fängelsestraff som döms ut kommer att bli längre (se avsnitt 6.3 och 6.4).

Ikraftträdandet av utredningens förslag om utvidgad ungdomsövervakning och avskaffad ungdomsreduktion för lagöverträdare över 18 år bör mot den bakgrunden samordnas med ikraftträdandet av förslagen i SOU 2023:44.

Utredningens förslag om förändrad ungdomsreduktion för lagöverträdare i åldersgruppen 15–17 år kommer, när förslagen i SOU 2023:44 har trätt i kraft, att leda till att fler barn i den åldersgruppen döms till fängelse och att fängelsestraffen även blir längre. Om utredningens förslag om förändrad ungdomsreduktion för lagöverträdare i åldersgruppen 15–17 år skulle genomföras innan förslagen i SOU 2023:44 har trätt i kraft kommer dock, såvitt avser frihetsberövande påföljder i anstalt, ändringarna leda till att fler i den åldersgruppen döms till sluten ungdomsvård. Att straffmättningsvärdena blir högre kan dock även komma att leda till att domstolen i fler fall bedömer att det enligt 32 kap. 5 § brottsbalken finns särskilda skäl mot sluten ungdomsvård, om den påföljden finns kvar, och i stället bestämmer påföljden till fängelse. Lagändringarna kan vidare, om de träder i kraft innan övriga förslag har genomförts, förväntas leda till ytterligare belastning på Kriminalvården, på så sätt att fler personer skulle komma att dömas till ungdomsövervakning. Det finns därför skäl att samordna ikraftträdandet av förslagen som rör ungdomsövervakning och den nya påföljden utvidgad ungdomsövervakning med övriga förslag, för att undvika att i onödan belasta Kriminalvården när den befinner sig i ett kritiskt utvecklingsskede.

Den nya lagstiftningen bör mot den bakgrunden träda i kraft den 1 juli 2026.

14.2 Övergångsbestämmelser

Utredningens förslag och bedömning: Äldre föreskrifter ska gälla vid verkställighet av domar och beslut på ungdomsövervakning som har meddelats före ikraftträdandet. I övrigt behövs det inga särskilda övergångsbestämmelser.

Skälen för utredningens förslag och bedömning: Av 2 kap. 10 § regeringsformen följer bl.a. att svårare brottspåföljd inte får åläggas för en gärning än den som var föreskriven när gärningen begicks. En motsvarande bestämmelse finns i artikel 7 i Europakonventionen. Vidare gäller enligt 5 § andra stycket lagen (1964:163) om införande av brottsbalken, den s.k. promulgationslagen, att straff ska bestämmas efter den lag som gällde när gärningen företogs men att, om en annan lag gäller när dom meddelas, den lagen ska tillämpas om den leder till frihet från straff eller till lindrigare straff. De redovisade principerna gäller både vid straffmätningen och vid påföljdsvalet.

Förslagen om att avskaffa ungdomsreduktionen för lagöverträdare i åldersgruppen 18–20 år och att ändra ungdomsreduktionen för lagöverträdare i åldersgruppen 15–17 år innebär att skärpta påföljder kan komma att dömas ut. Den avskaffade ungdomsreduktionen för lagöverträdare i åldersgruppen 18–20 år innebär att reaktionen på brottet alltid blir strängare än tidigare. Den får därmed tillämpas endast på gärningar som har begåtts efter ikraftträdandet. Den förändrade ungdomsreduktionen för lagöverträdare i åldersgruppen 15–17 år innebär att ungdomsreduktion ska göras i skälighetsomfattning. Det kan medföra att reduktionen kan bli såväl större som mindre än tidigare. Domstolen måste därför i varje enskilt fall ta ställning till om påföljden skulle bli lindrigare eller strängare vid tillämpning av den nya lydelsen av 29 kap. 7 § brottsbalken.

Vid påföljdsvalet innebär den föreslagna lydelsen av 32 kap. 3 § andra stycket brottsbalken att rätten som skäl för ungdomsövervakning särskilt ska beakta att den unge tidigare har dömts till ungdomstjänst eller ungdomsvård. Ändringen av paragrafen kan leda till en strängare bedömning i fråga om påföljdsvalet och ska därför, i enlighet med huvudregeln i 5 § andra stycket promulgationslagen, då enbart tillämpas på gärningar som har begåtts efter ikraftträdandet. På motsvarande sätt leder den nu gällande lydelsen av 32 kap. 3 § brottsbalken, som innebär att ungdomsvård kan kombineras med böter

eller ungdomstjänst, till ett förmånligare resultat för den tilltalade om det medför att en stängare påföljd kan undvikas.

När det gäller den nya påföljden utvidgad ungdomsövervakning behöver domstolen ta ställning till om den nya lagstiftningen leder till en lindrigare påföljd eller inte. Om domstolen i en sådan situation konstaterar att påföljden hade bestämts till ungdomsvård, ungdomstjänst eller ungdomsövervakning enligt de regler som gällde vid tidpunkten för brottet, kan det normalt antas att reaktionen på brottet blir strängare enligt de nu föreslagna reglerna om utvidgad ungdomsövervakning. Om domstolen i stället konstaterar att påföljden skulle ha bestämts till slutet ungdomsvård eller fängelse vid tillämpning av de regler som gällde vid tidpunkten för brottet bör den nya lagstiftningen normalt tillämpas, eftersom slutet ungdomsvård och fängelse får anses vara svårare påföljder än utvidgad ungdomsövervakning. För andra fall där påföljden enligt nuvarande ordning t.ex. skulle ha bestämts till skyddstillsyn med behandlingsplan (s.k. kontraktsvård), där ingripandegraden kan variera, får domstolen göra en bedömning i varje enskilt fall om den nya eller gamla lagstiftningen leder till ett förmånligare resultat för den tilltalade.

De redovisade principerna om valet av påföljd omfattar inte de föreslagna ändringarna i fråga om verkställighet av ungdomsövervakning. Eftersom de pågående verkställigheterna har planerats enligt de äldre föreskrifterna, och den dömde har inrättat sig efter den verkställighetsplaneringen, bör de föreslagna nya bestämmelserna inte tillämpas på domar på ungdomsövervakning som har meddelats före ikraftträdandet. En övergångsbestämmelse som anger att äldre föreskrifter ska fortsätta att gälla vid verkställighet av ungdomsövervakning i de fall där domen har meddelats före ikraftträdandet av den nya regleringen bör därför införas.

Det finns inte skäl att införa några särskilda övergångsbestämmelser på grund av utredningens förslag om borttagen respektive förändrad ungdomsreduktion, införande av påföljden utvidgad ungdomsövervakning eller utredningens förslag i övrigt.

15 Konsekvenser

15.1 Allmänt om konsekvenserna av förslagen

Under senare år har ett stort antal lagstiftningsåtgärder vidtagits i syfte att motverka allvarlig brottslighet, särskilt brottslighet med kopplingar till kriminella nätverk. Det har tillkommit nya brott, straffskalorna har skärpts för vissa brott och nya kvalifikationsgrunder har införts för befintliga brott. Vidare har nya straffskärpningsgrunder införts och ungdomsreduktionen avskaffats för åldersgruppen 18–20 år vid allvarlig brottslighet. För närvarande pågår en rad utredningar som syftar till en omläggning av kriminalpolitiken och andra har nyligen avslutats. Även den här utredningens uppdrag är ett led i den skärpning av kriminalpolitiken som regeringen arbetar för att åstadkomma, särskilt i fråga om brott med koppling till de kriminella nätverken.

Utredningens förslag att helt avskaffa ungdomsreduktionen för lagöverträdare i åldersgruppen 18–20 år innebär att myndiga unga lagöverträdare ska behandlas som andra vuxna vid straffmätningen. När det gäller lagöverträdare i åldersgruppen 15–17 år innebär utredningens förslag att ungdomsreduktionen minskar, dvs. att represionsgraden ökar, och att tröskeleffekter vid övergången mellan olika åldrar så långt möjligt begränsas.

Det blev en stor förändring år 2022 när ungdomsreduktionen avskaffades för åldersgruppen 18–20 år vid allvarliga brott, samtidigt som kravet på särskilda skäl för att döma till fängelse togs bort (prop. 2021/22:17). Att utredningen nu föreslår att den återstående ungdomsreduktionen ska tas bort för den åldersgruppen kommer att medföra konsekvenser för rättstillämpningen. Eftersom ändringarna enbart avser brott med straffvärden under fängelse i ett år blir effekterna dock mer begränsade än vid 2022 års reform. Förslaget kommer att få betydelse både vid straffmätningen och valet av påföljd för

lagöverträdare i åldrarna 18–20 år vid brott med lägre straffvärde än fängelse i ett år. Det handlar dels om att frivårdspåföljderna blir mer ingripande för den enskilde – t.ex. genom att fler timmar samhällstjänst döms ut – för att motsvara straffvärdet, dels om att fängelse kommer dömas ut i fler fall. Fängelsestraffen blir också längre utan ungdomsreduktionen.

Beträffande lagöverträdare i åldersgruppen 15–17 år kommer utredningens förslag att få till följd att ungdomsreduktionen minskar. Det leder till att straffmätningens värden generellt blir högre, vilket medför att tillämpningen av ungdomspåföljderna ungdomstjänst, ungdomsvård och ungdomsövervakning kommer att förskjutas. Utrymmet för att döma ut böter minskar. Sett isolerat skulle utredningens förslag i den delen leda till ökad användning av frihetsberövande påföljder i anstalt och att de utdömda straffen blev längre. Om utredningens förslag i fråga om den nya påföljden utvidgad ungdomsövervakning genomförs införs dock en ny ingripande påföljd som innebär att fängelsestraff i högre grad än med dagens påföljder kan undvikas vid straffmätningens värden överstigande fängelse i ett år och upp till tre år. Vid högre straffmätningens värden kan utredningens förslag emellertid förväntas leda till att fängelsestraffen blir längre, motsvarande skillnaden mellan den föreslagna och den hittillsvarande ungdomsreduktionen.

Utredningen har närmare beskrivit och exemplifierat de praktiska konsekvenserna för rättstillämpningen i avsnitt 6.4, 7.4, 13.1.1 och 13.1.2.

I det följande behandlas enbart konsekvenser av det slag som anges i 14–15 a §§ kommittéförordningen (1998:1474).

15.2 Ekonomiska konsekvenser

15.2.1 Konsekvenserna för Kriminalvården

Utredningens bedömning: Förslaget om en ny påföljd, utvidgad ungdomsövervakning, innebär ökade kostnader för Kriminalvården. Utredningen föreslår att förslaget ska träda i kraft samtidigt som den reform som innebär att lagöverträdare i åldersgruppen 15–17 år ska dömas till fängelse i stället för slutna ungdomsvård. Eftersom användningen av fängelsestraff kommer att minska till

följd av den nya påföljden, leder det till att den sammanlagda kostnadsökningen för Kriminalvården blir lägre än vad den skulle ha blivit annars. Kostnaderna för den nya påföljden bedöms därför rymmas inom ramen för det anslag som beräknats för myndigheten med anledning av fängelsereformen för unga. Förslaget om skärpta regler för verkställigheten av ungdomsövervakning – ökad tillsyn över den dömda och möjlighet att förordna en eller flera biträdande koordinators – bedöms rymmas inom befintligt anslag.

Förslaget om avskaffad respektive förändrad ungdomsreduktion leder till ökade kostnader för Kriminalvården både i form av fler och längre fängelsestraff och ökad användning av ungdomsövervakning och andra frivårdspåföljder. Förslagen om att ungdomsövervakning ska dömas ut i fler återfallssituationer och att ungdomsvård inte längre ska kunna dömas ut som kombinationspåföljd leder också till att ungdomsövervakning döms ut i fler fall. De ökade kostnaderna bedöms inte kunna rymmas inom befintliga anslag.

Utredningens förslag: Kriminalvården tillförs ett engångsbelopp om 4 miljoner kronor avseende implementeringen av utvidgad ungdomsövervakning. Anslaget till Kriminalvården höjs med 90,9 miljoner kronor per år från den 1 juli 2026.

Skälen för utredningens bedömning och förslag

Kriminalvårdens nuvarande anslag

Kriminalvårdens anslag ökade för år 2024 med omkring 2,7 miljarder kronor, från cirka 13,4 miljarder kronor 2023 till cirka 16,1 miljarder kronor 2024. I vårändringsbudgeten år 2024 har anslaget höjts med ytterligare 1,38 miljarder kronor. För åren 2025 och 2026 bedöms anslagen öka ytterligare, till cirka 19,7 miljarder kronor år 2025 och 22,6 miljarder kronor år 2026. Anslagsökningarna för att fortsätta den generella kapacitetsförstärkningen höjdes med cirka 1,5 miljarder kronor år 2024. För år 2025 beräknas anslaget ökas med 1,2 miljarder kronor och med cirka 2,9 miljarder kronor från och med år 2026. (Budgetpropositionen för 2024, prop. 2023/24:1, Utgiftsområde 4).

Kostnader hänförliga till verkställigheten av ungdomsövervakning

Utredningens förslag när det gäller skärpta regler för ungdomsövervakning – främst i form av ökad tillsyn över den dömda och möjligheten att förordna en eller flera biträdande koordinatörer – kommer att leda till något ökade kostnader för Kriminalvården, främst i form av kostnader för den ökade tillsynen över den dömda. Utredningen bedömer att den ökande tillsynen i huvudsak kan utföras av myndighetens befintliga tillsynsenheter. Till det kommer en obetydlig kostnad för biträdande koordinatörer. Den kostnaden bedöms uppgå till sammanlagt 25 000 kronor per år och bör rymmas inom ramen för Kriminalvårdens befintliga anslag.

*Kostnader som avser förslaget om utvidgad ungdomsövervakning*Kostnader av engångskaraktär

Inför att påföljden ungdomsövervakning infördes år 2021 uppskattades engångskostnaderna till omkring 9,4 miljoner kronor. Av det avsåg 3,4 miljoner kronor systemstödsförändringar och 6 miljoner kronor implementeringskostnader. Utvidgad ungdomsövervakning har samma grundstruktur som ungdomsövervakning och de inslag som ingår i påföljderna är väsentligen desamma. Eftersom påföljden är ny uppstår ändå vissa kostnader för att införa den, bl.a. för att anpassa systemstöd, omarbeta handböcker och riktlinjer m.m. Kriminalvården måste vidare förbereda verksamheten för att kunna ta emot de som har dömts till påföljden för den inledande verkställigheten i kriminalvårdsanstalt. Det arbetet utförs emellertid i huvudsak inom ramen för den generella anpassning som görs till följd av att lagöverträdare i åldersgruppen 15–17 år från och med den 1 juli 2026 ska dömas till fängelse i stället för slutna ungdomsvård. Utredningen uppskattar att engångskostnaderna för att förbereda införandet av den nya påföljden blir lägre för Kriminalvården än införandet av ungdomsövervakning. Kostnaden beräknas till 4 miljoner kronor, i huvudsak för ett förändrat systemstöd och andra anpassningar samt nödvändiga utbildningsinsatser. Anpassningarna av systemstöd bedöms endast påverka annat utvecklingsarbete inom Kriminalvården i obetydlig utsträckning. Kostnader för inköp av fler fotbojor ingår också i den beräknade kostnaden.

Löpande kostnader

Utredningen föreslår i avsnitt 14.1 att den nya påföljden utvidgad ungdomsövervakning ska införas samtidigt som den reform som innebär att lagöverträdare i åldersgruppen 15–17 år ska dömas till fängelse i stället för sluten ungdomsvård. Användningen av fängelsestraff för den åldersgruppen kommer att minska i motsvarande utsträckning som den nya påföljden döms ut. Utredningen bedömer, med utgångspunkt i antalet domar avseende sluten ungdomsvård inom det tillämpningsområde som föreslås för den nya påföljden, att det kommer att röra sig om omkring åtminstone 50 barn eller unga per år som döms till utvidgad ungdomsövervakning. Den beräkningen får dock betraktas som osäker eftersom även den förändrade ungdomsreduktionen kommer att påverka antalet barn som döms till utvidgad ungdomsövervakning.

Generellt sett bör kostnaden för utvidgad ungdomsövervakning bli något högre än kostnaden för ungdomsövervakning, med hänsyn till att det behövs en tätare kontroll och att en biträdande koordinator kan behöva förordnas. Utredningen beräknar kostnaden till cirka 300 000 kronor per år för utvidgad ungdomsövervakning. Till det kommer kostnaden för två månaders anstaltsvistelse, vilken kan beräknas till 720 000 kronor per utvidgad ungdomsövervakning. Den genomsnittliga kostnaden per dygn i anstalt är för närvarande 3 773 kronor, avseende säkerhetsklass 1, 2 och 3 samt vårdvистер (Kriminalvårdens årsredovisning 2023 s. 120). Eftersom kostnaden för en plats på en ungdomsavdelning beräknas bli betydligt högre än kostnaden för en vanlig fängelseplats med tanke på de särskilda krav som barnkonventionen ställer, beräknar utredningen kostnaden till cirka 12 000 kronor per anstaltsdygn. Det är en något lägre kostnad än den som Kriminalvården har angett i sitt budgetunderlag för år 2025 (12 900 kronor per dygn). Det beror på att det i fråga om utvidgad ungdomsövervakning bara rör sig om ett kortvarigt frihetsberövande, där den dömde inte förväntas utnyttja de särskilda rehabiliterande insatser som fängelsedömda får på en ungdomsavdelning. Det kan exempelvis vara psykologsamtal och annan behandling. Årskostnaden för Kriminalvården beräknas till 1 020 000 kronor för varje verkställighet av utvidgad ungdomsövervakning. Den totala kostnaden för utvidgad ungdomsövervakning skulle alltså bli omkring 51 miljoner kronor.

Utredningen uppskattar, med utgångspunkt i erfarenheterna från ungdomsövervakning, att utvidgad ungdomsövervakning kommer att undanröjas i drygt 30 procent av fallen. Avräkningen av den tid som redan har verkställts gör att den återstående tiden som den dömd ska avtjäna i kriminalvårdsanstalt blir begränsad i förhållande till den ursprungliga tiden för påföljden. Den innebär en viss merkostnad för Kriminalvården, eftersom kostnaden för verkställighet i kriminalvårdsanstalt är högre än årskostnaden för utvidgad ungdomsövervakning. Den kostnaden ska dock jämföras med att kostnaden hade blivit densamma om den unge lagöverträdaren skulle ha dömts till ett fängelsestraff redan från början. Det bör också framhållas att om den unge vid undanröjandet har fyllt 18 år, kommer han eller hon normalt att verkställa straffet på en vanlig avdelning i en kriminalvårdsanstalt till en lägre kostnad.

Även med beaktande av att utvidgad ungdomsövervakning ska inledas med verkställighet i kriminalvårdsanstalt under två månader bedöms den sammanlagda kostnadsökningen för Kriminalvården till följd av de båda reformerna alltså bli lägre än vad den skulle ha blivit utan den nya påföljden. De löpande kostnaderna för utvidgad ungdomsövervakning bör därför kunna rymmas inom ramen för myndighetens befintliga anslag.

Kostnader hänförliga till avskaffad och förändrad ungdomsreduktion

Förslagen om avskaffad respektive förändrad ungdomsreduktion kan förväntas leda till en permanent högre kostnad för Kriminalvården som inte bedöms rymmas inom ramen för myndighetens anslag.

Utöver att fler och längre fängelsestraff kommer att dömas ut, framför allt i åldersgruppen 15–17 år, handlar det också om kostnader till följd av den förskjutning som äger rum i fråga om påföljdsvalet när straffmättningsvärdena blir högre och något fler häktade personer. Även om det rör sig om förhållandevis få personer som berörs av förändringen när det gäller fängelsestraff kommer den ökade kostnaden att bli avsevärd med tanke på årskostnaden för en fängelseplats för unga. Användningen av frivårdspåföljder bedöms också öka, särskilt för de lagöverträdare som har fyllt 18 år. Utredningen beräknar kostnadsökningen till cirka 25 miljoner kronor och tar då hänsyn till att den som har fyllt 18 år i de flesta fall kommer

att överföras från ungdomsavdelning till en vanlig fängelseplats, som är betydligt billigare.

Vidare kommer unga lagöverträdare som hittills har dömts till ungdomstjänst eller ungdomsvård att i fler fall dömas till ungdomsövervakning. Det innebär att kostnaden för verkställighet av påföljden i huvudsak kommer att belasta Kriminalvården i stället för den kommun som har ansvar för den dömda. Fler unga lagöverträdare, som enligt den hittillsvarande ordningen skulle ha dömts till ungdomstjänst eller ungdomsvård, kommer att dömas till ungdomsövervakning till följd av att ungdomsövervakning ska dömas ut i fler återfallssituationer och att ungdomsvård inte längre ska kunna dömas ut som en kombinationspåföljd. Utredningen bedömer att den ökningen kan beräknas till mellan 75 och 100 nya påföljder per år under de två till tre första åren. Kostnaden för en ungdomsövervakning beräknas uppgå till 365 000 kronor per år. Utredningen beräknar kostnaden till 14,9 miljoner kronor.

Utredningen bedömer sammanfattningsvis att anslaget för Kriminalvården bör höjas med 90,9 miljoner kronor per år som en följd av de samlade förslagen.

En utvärdering behövs

De kostnadsökningar för Kriminalvården som förändringen av kriminalpolitiken kommer att leda till i form av bl.a. fler och längre fängelsestraff bygger på komplexa och samverkande orsakssamband som beror på en rad olika faktorer, bl.a. hur brottsligheten utvecklas och hur domstolarna tillämpar den nya bestämmelsen om förändrad ungdomsreduktion. Utredningens förslag om avskaffad och förändrad ungdomsreduktion är emellertid bara en del av ett reformarbete för vilka kostnaderna inte på ett säkert sätt kan beräknas förrän förändringarna har varit i kraft en tid och den samlade effekten av olika reformer som påverkar Kriminalvårdens verksamhet kan bedömas. Utredningen anser därför att det bör göras en samlad utvärdering av kostnadsökningarna för Kriminalvården.

15.2.2 Konsekvenserna för kommunerna

Utredningens bedömning: Förslaget om avskaffad och förändrad ungdomsreduktion leder inte till några ökade kostnader för kommunerna. Däremot kommer den nya påföljden utvidgad ungdomsövervakning och i någon mån de skärpta reglerna om ungdomsövervakning att göra det.

Utredningens förslag: Kommunerna tillförs 5 miljoner kronor per år som ett led i genomförandet av förslagen.

Skälen för utredningens bedömning och förslag

Kostnader bl.a. till följd av den förändrade ungdomsreduktionen

Utredningens förslag om förändrad ungdomsreduktion för lagöverträdare i åldersgruppen 15–17 år kan i begränsad utsträckning komma att få betydelse för kommunernas verksamhet avseende verkställighet av ungdomspåföljder. När straffmättningsvärdena blir högre blir utrymmet att döma ut böter mindre, vilket innebär att fler personer kommer att dömas till ungdomstjänst. Samtidigt kommer en större andel av de lagöverträdare som hittills har dömts till ungdomstjänst i det övre spannet i stället att dömas till ungdomsövervakning, som Kriminalvården ansvarar för. Detsamma gäller många av dem som hittills har dömts till ungdomsvård. Utredningens förslag om att ungdomsövervakning ska dömas ut i fler återfallssituationer, där barn och unga tidigare har dömts till ungdomstjänst eller ungdomsvård, och att ungdomsvård inte ska kunna dömas ut som en kombinationspåföljd, leder också till fler fall av ungdomsövervakning i stället för ungdomsvård. Enligt utredningen kan det antas att förändringarna i vissa avseenden kommer att leda till en minskad belastning för kommunerna. Den slutsatsen bygger på antagandet att de lagöverträdare som kommer att dömas till ungdomstjänst i stället för böter kan förväntas kräva mindre resurser än de lagöverträdare som i dag döms till ungdomstjänst i det övre spannet eller till ungdomsvård och som i framtiden kommer att dömas till ungdomsövervakning. Det ska samtidigt beaktas att socialnämnden inom ramen för verkställigheten av ungdomsövervakning ska samverka med Kriminalvården och utse en särskild handläggare och att ung-

domsövervakning kommer att dömas ut i fler fall. Socialnämnden kommer även fortsatt att ha ansvar för de åtgärder som ska vidtas med stöd av socialtjänstlagen eller LVU i syfte att motverka att barn och unga utvecklas ogynnsamt. Utredningen bedömer mot den bakgrunden att kommunernas kostnader till följd av de nu angivna förslagen sammantaget kommer att vara oförändrade eller bara öka marginellt när ungdomsreduktionen begränsas eller tas bort.

Kostnader till följd av förslaget om utvidgad ungdomsövervakning

Socialnämnden ska medverka vid verkställighetsplaneringen efter en dom på utvidgad ungdomsövervakning, vid uppföljning av verkställighetsplanen och även i övrigt samarbeta med Kriminalvården. Socialtjänstens roll är alltså minst lika viktig vid utvidgad ungdomsövervakning som vid ungdomsövervakning. Kommunerna bedöms därmed få ökade kostnader för samverkan med Kriminalvården och för att tillhandahålla en särskild handläggare för den dömde.

Utredningens förslag innebär att unga lagöverträdare som hittills har dömts till sluten ungdomsvård för brott med straffmättningsvården mellan ett och tre års fängelse i stället många gånger kommer att dömas till utvidgad ungdomsövervakning. Det innebär att vissa av de kostnader som i dag belastar SiS inom ramen för verkställigheten av sluten ungdomsvård, och som när särskilda ungdomsfängelser har införts skulle belasta Kriminalvården inom ramen för verkställigheten av fängelse, i stället kommer att belasta kommunerna. Det kan exempelvis handla om att den dömde ska genomgå ett behandlingsprogram i socialnämndens regi inom ramen för den utvidgade ungdomsövervakningen. Vidare kan det antas att det vid utvidgad ungdomsövervakning kommer att krävas tätare och mer omfattande samverkan mellan socialnämnden och Kriminalvården, till följd av att de som döms till den påföljden har gjort sig skyldiga till allvarigare brott. Det leder också till ökade kostnader.

Det kan under verkställighetsplaneringen visa sig att den dömde har behov av ett annat boende, exempelvis i ett familjehem eller på ett stödboende, när påföljden verkställs. Särskilt för mindre kommuner kan det bli betungande. Redan i dag är en betydande andel av de som döms till ungdomsövervakning omhändertagna enligt LVU (se avsnitt 10.3.2). Den andelen kan antas bli ännu högre när det gäller

de som kommer att dömas till utvidgad ungdomsövervakning, troligen åtminstone drygt hälften av det beräknade antalet dömda. Utredningen uppskattar att det kan röra sig om ytterligare högst en handfull personer i hela landet som kan behöva annan placering än i det egna hemmet där den frågan uppmärksammas först efter en dom på utvidgad ungdomsövervakning. Det är emellertid då fråga om ett åliggande som kommunerna redan har i dag och som utredningens mening därför inte innebär någon kostnadsökning till följd av den nya påföljden.

När ungdomsövervakning infördes gjordes bedömningen att kommunernas kostnader för att genomföra den nya påföljden skulle uppgå till 2,5 miljoner kronor per år (prop. 2019/20:118 s. 128). Utredningen bedömer att kostnaderna vid genomförandet av utvidgad ungdomsövervakning kommer bli något högre än vid ungdomsövervakning och uppskattar dem till 5 miljoner kronor per år. Anslaget till kommunerna i form av en ökning av det generella statsbidraget bör därför höjas med den summan på samma sätt som när ungdomsövervakning infördes.

15.2.3 Konsekvenserna för SiS

Utredningens bedömning: Utredningens förslag leder inte till några ekonomiska konsekvenser för SiS.

Skälen för utredningens bedömning: Den nya påföljden utvidgad ungdomsövervakning ska kunna dömas ut vid straffmättningsvärden som överstiger ett års fängelse men som inte uppgår till mer än tre år. I dagsläget – innan utvidgad ungdomsövervakning införs – blir påföljden i många fall i stället sluten ungdomsvård, som SiS verkställer. Från och med den 1 juli 2026, vilket är den tidpunkt då den nya påföljden föreslås införas, kommer barn och unga emellertid att dömas till fängelse, som ska verkställas enligt fängeslagen för unga, i stället för till sluten ungdomsvård. Följden av det är att utredningens förslag om utvidgad ungdomsövervakning inte kommer att påverka SiS. Inte heller förslagen om förändrad ungdomsreduktion eller förslagen i övrigt kommer att leda till någon ekonomisk förändring för SiS. De minskade kostnader som kan bli följderna av att SiS

uppdrag förändras har alltså inte direkt samband med utredningens förslag.

15.2.4 Konsekvenserna för övriga statliga myndigheter

Utredningens bedömning: Polismyndigheten, Åklagarmyndigheten och Sveriges Domstolar kommer att påverkas av förslagen i mindre mån. De kostnadsökningar som uppstår bedöms kunna rymmas inom befintliga anslag.

Skälen för utredningens bedömning: Förslagen kommer i viss mån att påverka Polismyndigheten, Åklagarmyndigheten och Sveriges domstolar, främst genom att det kan bli aktuellt med fler undanröjandeprocesser när det gäller utvidgad ungdomsövervakning och att fler brott, på grund av den förändrade ungdomsreduktionen, kan komma att lämnas till domstol för prövning. I sistnämnda fall rör det sig främst om brott som tidigare kunnat bestraffas med böter.

Det finns även risk för att det kan bli fråga om något fler häktningsförhandlingar med anledning av den förändrade ungdomsreduktionen i åldersgruppen 15–17 år, särskilt i de fall där åklagaren bedömer att påföljden vid en fällande dom kan komma att bestämmas till utvidgad ungdomsövervakning eller fängelse. I häktade mål löper visserligen särskilda frister, vilket kan leda till andra arbetsuppgifter kan behöva prioriteras ner.

När det gäller lagöverträdare i åldersgruppen 18–20 år föreslås emellertid att LUL ska vara tillämplig endast för dem som inte har fyllt 18 år, inte 21 år som i dag. Det leder till att de speciella hänsyn som tas till unga lagöverträdare under 21 år, med bl.a. särskilda tidsfrister, inte längre kommer att gälla för den som har fyllt 18 år. Det kommer att innebära en viss lättnad för främst domstolarna.

För Polismyndigheten kan det bli aktuellt med något fler fall av handräckning åt Kriminalvården, främst inom ramen för utvidgad ungdomsövervakning.

Även om förslaget om utvidgad ungdomsövervakning innebär att en ny påföljd införs så bygger den i stort på den redan befintliga påföljden ungdomsövervakning. Kostnaderna för att anpassa Polismyndighetens, Åklagarmyndighetens och Sveriges domstolars verksamheter till förslagen bedöms därför bli begränsade.

Det är även i sammanhanget värt att notera att det finns en risk för att utredningens förslag kommer att leda till att kostnaderna för juridiska ombud i viss mån ökar. Den kostnaden kan dock inte bedömas i nuläget.

Sammantaget bedömer utredningen att de kostnadsökningar som det är frågan om för Polismyndigheten, Åklagarmyndigheten och Sveriges domstolar ryms inom befintliga anslag.

Vid en utvärdering av reformen bör även frågan om i vilken utsträckning det har uppstått ökade kostnader för Polismyndigheten, Åklagarmyndigheten och Sveriges Domstolar undersökas.

15.2.5 Finansieringen av förslagen

Utredningens förslag: De kostnadsökningar som förutsätter ett ökat anslag till Kriminalvården och kommunerna bör finansieras inom ramen för reformutrymmet på statsbudgeten.

Skälen för utredningens förslag: Som utredningen har redovisat i avsnitt 15.2.1 och 15.2.2 medför förslagen kostnadsökningar för Kriminalvården och kommunerna som inte ryms inom nuvarande anslag. En utredning som lämnar förslag som innebär kostnadsökningar eller intäktsminskningar för staten, kommuner eller landsting ska enligt 14 § kommittéförordningen redovisa hur förslagen ska finansieras. Det framstår inte som möjligt att finansiera förslagen genom att överföra medel till Kriminalvården och kommunerna från någon annan del av anslagen till rättsväsendet (utgiftsområde 4). Utredningen har övervägt om medel till finansiering av de ökade kostnaderna för kommunerna kan tas från anslaget till SiS inom Hälsovård, sjukvård och omsorg (utgiftsområde 9), men har kommit fram till att det, på grund av pågående reformarbete, är svårt att beräkna vilken kostnadsminskning som kan uppstå för SiS när påföljden sluten ungdomsvård utmönstras. De ökade kostnaderna bör i stället finansieras inom ramen för reformutrymmet på statsbudgeten.

15.3 Konsekvenserna för den dömda, syskon och övriga anhöriga

Utredningens bedömning: Förslaget om förändrad ungdomsreduktion innebär att straffmättningsvärdena generellt blir högre för barn och unga som gör sig skyldiga till brott. I förening med förslaget att ungdomsövervakning ska kunna dömas ut i fler fall kommer det att leda till mer ingripande påföljder för unga lagöverträdare.

Förslaget att införa utvidgad ungdomsövervakning leder till att fler barn kommer att kunna verkställa sin påföljd – i huvudsak – i sitt hem i stället för på kriminalvårdsanstalt. Eftersom påföljden utgör alternativet till fängelsestraff är de rörelseinskränkningar som påföljden innebär godtagbara.

Den utvidgade ungdomsövervakningen kan även komma att påverka den dömdes syskon och övriga anhöriga genom att den dömda är skyldig att vistas i hemmet under en stor del av tiden.

Skälen för utredningens bedömning

Allmänt om utvecklingen

Utredningen har i avsnitt 3.5 redovisat de artiklar i barnkonventionen som får betydelse vid bedömningen av de frågor som behandlas i betänkandet, främst artiklarna 37 och 40. Det förtjänar även att i detta sammanhang framhållas att flera andra utredningar som har redovisats eller fortfarande pågår kommer att samverka med de förslag som läggs fram här. De samlade konsekvenser för barn och unga av omläggningen av kriminalpolitiken går därmed inte att överblicka. Det kommer att vara möjligt först när förslagen har trätt i kraft och tillämpats under en tid. Det är dock viktigt att det på sikt tas ett helhetsgrepp kring samtliga förslags påverkan på barn och unga och att det görs en noggrann utvärdering av de samlade effekterna som förslagen får på barn och unga.

Utredningens förslag

Utredningen föreslår att ungdomsreduktionen ska minskas i åldrarna 15–17 år. Det ger generellt sett högre straffmättningsvärden för lagöverträdare i den åldersgruppen och kan leda till mer ingripande påföljder. Utredningen lämnar även förslag om att ungdomsövervakning ska kunna dömas ut i fler fall, om lagöverträdaren tidigare har dömts till ungdomsvård, och att möjligheten att förena ungdomsvård med antingen ungdomstjänst eller dagsböter ska tas bort. Förslagen kommer, generellt sett, att leda till mer ingripande påföljder för unga lagöverträdare. Som framgår av avsnitt 7.5 påverkar förslagen om ändrad ungdomsreduktion de unga lagöverträdarna negativt, men den effekten kan mildras beroende på vilken påföljd som döms ut.

Utredningen föreslår även att den nya påföljden utvidgad ungdomsövervakning ska införas. Påföljden ska kunna tillämpas på brott med straffmättningsvärden som överstiger ett års fängelse men inte tre år och kommer att leda till att fängelse kan undvikas i de fallen, om det inte finns synnerliga skäl som talar för fängelse. Utredningen har i avsnitt 11.5.7 redogjort för de risker som finns, särskilt mot bakgrund av att påföljden ska inledas med en två månader lång vistelse i anstalt och att det därefter kommer att röra sig om mycket omfattande inskränkningar i rörelsefriheten. Som där framhållits ska dessa risker ställas mot att det alternativa straffet är ett fängelsestraff.

Både förslaget om att utvidga tillämpningsområdet för ungdomsövervakning och – särskilt – förslaget om att införa den nya påföljden utvidgad ungdomsövervakning syftar till att åstadkomma en ordning som gör det möjligt för rätten att vid allvarlig brottslighet och i återfallsituationer välja ett lämpligt och trovärdigt påföljdsalternativ till fängelse både vad gäller innehåll och ingripandegrad. Förslagen innebär på det sättet fler alternativ vid valet av påföljd för unga lagöverträdare. Ungdomsövervakning, liksom utvidgad ungdomsövervakning, innefattar åtgärder som tar hänsyn till både den unges personliga omständigheter och brottsligheten. Utredningen har i avsnitt 7.5, 10.7 och 11.5.7 gjort bedömningen att respektive förslag är i enlighet med de krav som ställs enligt barnkonventionen. När det gäller den utvidgade ungdomsövervakningen bidrar förslaget till att säkerställa barnets rättigheter i enlighet med bl.a. arti-

kel 37 i barnkonventionen. Av artikel 40 i barnkonventionen följer bl.a. att övervakning och andra alternativ till anstaltsvård är åtgärder som ska finnas tillgängliga för att säkerställa att barn behandlas på ett sätt som är lämpligt för deras välfärd och är rimligt både med hänsyn till deras personliga förhållanden och till brottet. Den utvidgade ungdomsövervakningen innebär ett alternativ till fängelsestraff vid mycket höga straffmättningsvärden. Innehållet i påföljden har utformats så att påföljden så långt som möjligt hjälper till att motverka de faktorer som kan antas öka risken för återfall, samtidigt som påföljden understödjer de skyddsfaktorer som finns. Förslaget som sådant syftar således till att minska ungas brottslighet.

Utredningen har i avsnitt 11.5.7 även redogjort för hur den utvidgade ungdomsövervakningen kan komma att påverka den dömdes syskon och övriga anhöriga eftersom den dömden i stor utsträckning kommer att ha hemarrest.

Som där framhållits blir det viktigt att även ta hänsyn till familjemedlemmarna, särskilt till syskon till den dömden, och väga in hur de kan komma att påverkas av verkställigheten. Utredningen har i även framhållit att det kan finnas fall där det inte bedöms vara lämpligt att den dömden kommer att vistas i hemmet under större delen av veckan men att det i det allra flesta fall dock kan antas att det är till fördel för samtliga i familjen att det går att umgås i stort sett som vanligt.

15.4 Konsekvenserna i övrigt

15.4.1 Konsekvenserna för brottsligheten och det brottsförebyggande arbetet

Utredningens bedömning: Förslagen förväntas få positiva effekter i arbetet med att motverka ungas brottslighet och i det brottsförebyggande arbetet.

Skälen för utredningens bedömning: Utredningens förslag att ungdomsreduktionen ska tas bort i åldrarna 18–20 år och minskas i åldrarna 15–17 år innebär att straffmättningsvärdena generellt kommer att bli högre för alla mellan 15 och 20 år. Den effekt en sådan förändring kan leda till är svår att bedöma. Det kan naturligtvis inte

heller uteslutas att en förändrad ungdomsreduktion i åldrarna 15–17 år kan leda till att ännu yngre personer involveras i kriminalitet.

Vidare lämnar utredningen förslag som innebär att ungdomsövervakning kommer att kunna dömas ut i fler fall, bl.a. vid återfall, och att det ska införas en ny påföljd, utvidgad ungdomsövervakning.

Ungdomsövervakning och utvidgad ungdomsövervakning är påföljder som båda innehåller goda kontrollmöjligheter och som syftar till att motverka återfall. Vid den utvärdering av ungdomsövervakning som gjorts har det framgått att påföljden har tagits väl emot både av de som har dömts till påföljden och av rättsväsendet. Införandet av utvidgad ungdomsövervakning innebär möjlighet att under en ännu längre tid arbeta med den dömda genom olika påverkande åtgärder, för att på så sätt kunna motverka återfall.

Förslagen i delbetänkandet bedöms generellt få positiva effekter på arbetet med att motverka ungas brottslighet.

När det gäller det brottsförebyggande arbetet kommer den omständigheten att de rörelseinskränkande inslagen vid utvidgad ungdomsövervakning är så omfattande i någon mån att begränsa den dömdes möjligheter att involvera andra barn och unga i brottslighet. Vidare innehåller påföljden som tidigare nämnts tydliga brottsförebyggande inslag, exempelvis krav på drogfrihet.

15.4.2 Konsekvenserna för den kommunala självstyrelsen

Utredningens bedömning: Förslaget om utvidgad ungdomsövervakning innebär en viss inskränkning av den kommunala självstyrelsen. Den får dock anses vara godtagbar.

Skälen för utredningens bedömning: När ungdomsövervakning infördes som påföljd framhölls att förslaget innebär bl.a. att socialnämnden i den kommun som enligt socialtjänstlagen har ansvar för den dömda ska utse en särskild handläggare för honom eller henne under verkställigheten. Vidare ska samverka äga rum med Kriminalvården vid verkställighetsplaneringen och vid uppföljning av verkställighetsplanen. Det konstaterades att förslaget i det avseendet innebär en viss inskränkning av den kommunala självstyrelsen men att det mot bakgrund av vikten av att utveckla påföljdssystemet för unga lagöverträdare fick anses vara en inskränkning som var godtag-

bar (se prop. 2019/20:118 s. 128). Att införa utvidgad ungdomsövervakning innebär inga andra inskränkningar än de som förekommer vid ungdomsövervakning. Mot bakgrund av vikten av att ge stöd åt unga lagöverträdare i syfte att minska risken för återfall i brott bedöms även den inskränkningen vara godtagbar.

15.4.3 Konsekvenserna för jämställdheten

Utredningens bedömning: Förslagen får inte några konsekvenser för jämställdheten.

Skälen för utredningens bedömning: Utredningens förslag är utformade så att de inte innebär olika konsekvenser för flickor och pojkar. Förslagen bedöms inte heller på annat sätt påverka jämställdheten. Det går dock att sluta sig till att det – mot bakgrund av hur brottsligheten ser ut – främst är pojkar som kommer att beröras av den förändrade ungdomsreduktionen och att det framför allt är pojkar som kommer att dömas till den nya påföljden utvidgad ungdomsövervakning.

15.4.4 Konsekvenserna i övrigt

Utredningens bedömning: Förslagen får inte några andra sådana konsekvenser som framgår av 15 § kommittéförordningen och som inte behandlats i detta kapitel.

Skälen för utredningens bedömning: Utredningen bedömer inte att förslagen i övrigt får några sådana konsekvenser som anges i 15 § kommittéförordningen som ska redovisas i betänkandet, dvs. konsekvenser för sysselsättning och offentlig service i olika delar av landet, för små företags arbetsförutsättningar, konkurrensförmåga eller villkor i övrigt i förhållande till större företags, eller för möjligheterna att nå de integrationspolitiska målen.

16 Författningskommentar

16.1 Förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken

30 kap.

6 §

Paragrafen behandlar möjligheterna att utfärda dom i förenklad form. Den har behandlats i avsnitt 12.5.

I *första stycket* läggs utvidgad ungdomsövervakning till. Av det följer att dom inte får utfärdas i förenklad form om påföljden bestäms till utvidgad ungdomsövervakning. Den påföljden kan endast komma i fråga vid allvarlig brottslighet med ett straffvärde som överstiger ett års fängelse, se kommentaren till 32 kap. 3 a § brottsbalken. Om en ung lagöverträdare har gjort sig skyldig till så allvarlig brottslighet har det ett pedagogiskt värde att domen på ett tydligt sätt redovisar gärningen och vad som har framkommit om den tilltalades roll.

Andra stycket är oförändrat.

16.2 Förslaget till lag om ändring i brottsbalken

26 kap.

25 §

Paragrafen reglerar vad som gäller när andra påföljder förekommer till verkställighet vid samma tillfälle som en dom på fängelse på livstid. Den har behandlats i avsnitt 11.6.3.

I *första stycket* läggs påföljden utvidgad ungdomsövervakning till. I övrigt är stycket oförändrat.

Andra stycket är oförändrat.

29 kap.

7 §

Paragrafen innehåller bestämmelser om straffmätning för brott som har begåtts av unga lagöverträdare, den s.k. ungdomsreduktionen. Övervägandena finns i avsnitt 6.3 och 7.3.

Av ändringarna i *första stycket*, i förening med att det nuvarande tredje stycket utgår, följer att den tilltalades ungdom inte längre ska beaktas vid straffmätningen i fråga om brott som begåtts av någon efter det att han eller hon har fyllt 18 år. I de fallen ska straffmätningen göras utan någon ungdomsreduktion, dvs. på samma sätt som för andra myndiga lagöverträdare.

Ändringen i första stycket innebär vidare att den tilltalades ungdom ska beaktas ”i skälig omfattning” vid straffmätningen, i stället för den tidigare formuleringen ”beaktas särskilt”. Avsikten med ändringen är att ungdomsreduktionen ska minskas i förhållande till vad den hittills varit enligt fast praxis. Den ska också anpassas till att någon reduktion inte längre ska göras från och med 18 års ålder.

Den brottslighet som unga lagöverträdare i åldersgruppen 15–17 år gör sig skyldiga till är många gånger ett tydligt uttryck för ungdomligt oförstånd och bristande mognad. Ofta handlar det om butiksstölder, skadegörelse, misshandel som inte har några försvarande inslag och mindre allvarliga narkotikabrott. I sådana fall leder det i allmänhet till en straffmätning som är väl avvägd och proportionerlig om rätten beräknar en ungdomsreduktion enligt en standardiserad schematisk modell. När sådana brott begås av lagöverträdare i åldersgruppen 15–17 år är det därför, med hänsyn till intresset av en enhetlig rättstillämpning, som regel lämpligt att även i fortsättningen använda ett schematiskt sätt att bestämma vad som är skälig ungdomsreduktion.

En tillämpning som innebär en jämn repressionshöjning och som leder till att det inte uppstår någon omotiverat stor tröskeffekt vid 18-årsdagen, då den tilltalades ungdom inte längre ska beaktas, uppstår genom att reduktionen minskar med 20 procentenheter per levnadsår. Straffmätningens värde kan därvid anses vara omkring 80 procent av straffvärdet för en vuxen för en lagöverträdare som har fyllt 17 år (4/5), 60 procent av straffvärdet för en vuxen för en lagöverträdare som har fyllt 16 år (3/5) och 40 procent av straffvärdet för en vuxen för en lagöverträdare som har fyllt 15 år (2/5). Om lag-

överträdaren har begått brottet i slutet av det aktuella levnadsåret kan det finnas skäl att beakta hans eller hennes ungdom i något mindre utsträckning, för att minska tröskeleffekten vid övergången mellan olika åldrar. Vid den brottslighet som lagöverträdare i åldersgruppen 15–17 år oftast begår kan en schematisk ungdomsreduktion enligt denna modell i de flesta fall förväntas leda till en proportionerlig straffmätning.

Att ungdomsreduktionen ska göras i ”skälig omfattning” innebär samtidigt att det i vissa fall kan behöva göras en nyanserad bedömning för att straffmätningen ska bli proportionerlig. Den tilltalades ungdom kan då behöva beaktas både i högre och lägre utsträckning än vad som följer av den schematiska modellen, beroende på framför allt omständigheterna vid brottet och vad den unge har kunnat förstå om brottets konsekvenser. Genom ändringen betonas domstolarnas ansvar att göra en sådan bedömning i det enskilda fallet, även om tillämpning av den schematiska modellen i många fall ger ett rimligt resultat.

För att straffmätningen ska vara proportionerlig kan det t.ex. finnas skäl att i skärpande riktning frångå en tillämpning som helt bygger på andelar av straffvärdet vid allvarliga brott med stora konsekvenser för enskilda eller för samhället i stort, där gärningsmannen med insikt om brottets följder har handlat enligt en tydlig brottsplan. Som exempel kan nämnas fall där en ung person frivilligt, för att öka sin status i ett kriminellt nätverk eller av ekonomiska skäl, tar på sig att utföra ett beställningsmord eller att genomföra en sprängning som riskerar att få långtgående konsekvenser för många personer. Ett annat exempel kan vara en ung person som genomför en noggrant planerad och ideologiskt motiverad attack mot flera personer på en skola. Människorov eller utpressningsbrott, där unga lagöverträdare pressar andra ungdomar på pengar eller tillhörigheter på ett utstuderat sätt som utnyttjar deras rädsla, är ytterligare exempel. En annan situation är då en grupp ungdomar, trots insikt om brottens allvar och konsekvenser, enligt ett tillvägagångssätt som upprepas skapar betydande otrygghet genom att t.ex. råna resenärer i kollektivtrafiken.

Omvänt kan det finnas fall där det är tydligt att den tilltalades bristande ansvarsförmåga och omdöme är en bidragande faktor som inte tillräckligt beaktas vid en helt schematisk tillämpning av ungdomsreduktionen. Det kan ibland finnas omständigheter av förmild-

rande karaktär som medför att ett brott framstår som en isolerad händelse och som är tydligt kopplad till bl.a. bristande omdöme och en outvecklad förmåga hos den unge att inse följderna av sitt handlande. Det kan exempelvis handla om förmögenhetsbrott eller skadegörelsebrott som begås av flera ungdomar tillsammans och som i det enskilda fallet har fått betydligt allvarligare konsekvenser än den unge har förstått varit möjliga. Det kan också finnas fall där den unga lagöverträdarens intellektuella förmåga påtagligt skiljer sig från andra i samma ålder utan att 29 kap. 3 § första stycket 3 är tillämpligt.

Övriga ändringar i stycket är enbart språkliga.

Andra stycket är oförändrat.

32 kap.

3 §

Paragrafen, som tidigare hade beteckningen 3 a §, reglerar påföljden ungdomsövervakning. Övervägandena finns i avsnitt 10.3.3.

Första stycket är oförändrat.

I *andra stycket*, som är nytt, anges att som skäl för ungdomsövervakning ska rätten särskilt beakta om den unge tidigare har dömts till ungdomstjänst eller ungdomsvård. Påföljden har även hittills, enligt första stycket, kunnat bestämmas till ungdomsövervakning med hänsyn till den unges tidigare brottslighet. I förarbetena till paragrafen angavs att påföljden med tillämpning av den bestämmelsen kan dömas ut i graverande återfallssituationer där straffmättningsvärdet något understiger fängelse i sex månader (prop. 2019/20:118 s. 42). Det nya andra stycket införs mot bakgrund av att det i de fall där en ung lagöverträdare tidigare har dömts till ungdomstjänst eller ungdomsvård, men han eller hon ändå inte har avstått från att begå nya brott, finns ett tydligt behov av en mer strukturerad påföljd med tydliga inslag av kontroll. Ändringen innebär att ungdomsövervakning i de fallen normalt ska dömas ut även vid straffmättningsvärden som är lägre än vad som angavs i förarbetena till införandet av ungdomsövervakning, om den unge tidigare har dömts till någon av de påföljder som anges andra stycket. Det finns dock fall där ungdomsövervakning inte bör dömas ut, trots att den unge tidigare har dömts till en ungdomspåföljd. Det kan t.ex. vara fråga om ett brott med –

i förhållande till ungdomsövervakningens ingripande karaktär – alltför lågt straffvärde. En så ingripande påföljd som ungdomsövervakning kan då vara oproportionerlig. Som exempel kan nämnas fall där den unge tidigare har dömts för ett brott på bötesnivå, exempelvis ringa narkotikabrott, till ungdomsvård och sedan på nytt gör sig skyldig till ett motsvarande brott. Det finns då inget som hindrar att rätten dömer ut ungdomsvård på nytt, om det bedöms vara en lämplig påföljd.

Det kan också finnas fall där det har förflutit viss tid mellan brotten samtidigt som det nya brottet framstår som något av en engångsföreteelse, t.ex. om återfallet avser en helt annan typ av brott än den tidigare. Ytterligare ett exempel kan vara om någon kort innan 18-årsdagen begår ett mindre allvarligt brott och det framstår som lämpligare att välja en vuxenpåföljd, exempelvis skyddstillsyn. Det bör med andra ord finnas proportionalitet mellan återfallet och den påföljd som döms ut.

Tredje och fjärde styckena, som motsvarar tidigare andra och tredje styckena, är oförändrade.

3 a §

Paragrafen, som är ny, reglerar påföljden utvidgad ungdomsövervakning. Övervägandena finns i avsnitt 11.2–11.5.

I *första stycket* anges förutsättningarna för att döma ut påföljden. Där framgår att utvidgad ungdomsövervakning får dömas ut för brott som är begånget innan den tilltalade har fyllt 18 år om ungdomsövervakning inte är en tillräckligt ingripande påföljd med hänsyn till brottslighetens straffvärde och art samt den unges tidigare brottslighet. Normalt bör det bli aktuellt att överväga utvidgad ungdomsövervakning som påföljd när det är fråga om brottslighet med ett straffmättningsvärde som överstiger ett år men inte uppgår till mer än tre år. Med straffmättningsvärde avses här straffvärdet för en gärning när eventuella s.k. billighetsskäl enligt 29 kap. 5 § och ungdomsreduktion enligt 29 kap. 7 § har beaktats. Den aktuella brottslighetens art ska också beaktas. Brottslighetens art har emellertid en mer begränsad betydelse vid påföljdsbestämningen för unga lagöverträdare än när det är fråga om vuxna lagöverträdare (se bl.a. NJA 2005 s. 690 och NJA 1999 s. 561). Vidare kan det finnas skäl att

döma till utvidgad ungdomsövervakning på grund av den unges tidigare brottslighet. Det kan då handla om brottslighet med ett straffmättningsvärde (i den bemärkelse som nyss angetts) som är något lägre. Det finns emellertid inget krav på att en ungdomsövervakning ska ha dömts ut tidigare för att någon ska kunna dömas till utvidgad ungdomsövervakning.

Endast den som är under 21 år får dömas till utvidgad ungdomsövervakning, vilket framgår av *andra stycket*. För att döma någon som vid lagföringstillfället har fyllt 18 år till utvidgad ungdomsövervakning krävs särskilda skäl. Ett sådant skäl kan vara att brottet har begåtts innan lagöverträdaren fyllde 18 år och att det blir aktuellt att bestämma påföljden kort efter det att han eller hon har uppnått den åldern. Regleringen överensstämmer i det avseendet med det som gäller för ungdomstjänst och ungdomsövervakning.

Tiden för utvidgad ungdomsövervakning ska enligt *tredje stycket* överstiga ett år och får uppgå till högst tre år. Påföljden ska straffmätas på samma sätt som ungdomsövervakning och kan med hänsyn till brottets art eller den unges tidigare brottslighet dömas ut även i de fall där straffmättningsvärdet inte överstiger ett år.

När det gäller påföljdsvalet får rätten för brott som någon har begått innan han eller hon har fyllt 18 år enligt 30 kap. 5 § döma till fängelse endast om det finns synnerliga skäl. Den bedömningen kommer att behöva göras på samma sätt som hittills. Det innebär att rätten kan döma ut ett fängelsestraff även inom tillämpningsområdet för utvidgad ungdomsövervakning i likhet med det som gäller för ungdomsvård. Frågan om det finns synnerliga skäl att döma till fängelse måste bedömas mot bakgrund av de alternativ som står till buds. På motsvarande sätt som när ungdomsövervakning infördes som påföljd skapar utvidgad ungdomsövervakning ett ytterligare utrymme att i enskilda fall välja en annan påföljd än fängelse (jfr Bäcklund m.fl., Brottsbalken [1 juli 2023, Version 23, JUNO], kommentaren till 30 kap. 5 § brottsbalken). Även när valet står mellan utvidgad ungdomsövervakning och fängelse ska rätten i varje enskilt fall ta ställning i den frågan i enlighet med 30 kap. 5 §. Det är en fråga för rättstillämpningen att närmare utveckla i vilka fall den nya påföljden bör väljas i stället för fängelse.

Bestämmelser om verkställighet av utvidgad ungdomsövervakning finns i lagen (2020:616) om verkställighet av ungdomsövervakning.

3 b §

Paragrafen, som är ny, reglerar de skyldigheter som ungdomsövervakning och utvidgad ungdomsövervakning innebär. Den har behandlats i avsnitt 11.3.1.

Bestämmelserna motsvarar innehållet i tidigare 3 a § fjärde och femte styckena. Den nya paragrafen föreskriver att bestämmelserna även ska tillämpas vid utvidgad ungdomsövervakning.

3 b §

I *första stycket* beskrivs vilka skyldigheter påföljden innebär. Den närmare utformningen av verkställigheten i varje enskilt fall bestäms av Kriminalvården enligt lagen (2020:616) om verkställighet av ungdomsövervakning. Verkställighetsplaneringen ska vid utvidgad ungdomsövervakning äga rum i kriminalvårdsanstalt, se 3 a § lagen om verkställighet av ungdomsövervakning. I stycket anges att den dömde ska medverka i verkställighetsplaneringen. I 10 § lagen om verkställighet av ungdomsövervakning föreskrivs att det i inledningen av verkställigheten ska göras en utredning om den dömdes förhållanden, i syfte att fastställa vilka åtgärder som kan vidtas för att motverka att han eller hon återfaller i brott eller på annat sätt utvecklas ogynnsamt (verkställighetsplanering). Verkställighetsplaneringen ska mynna ut i en verkställighetsplan. Skyldigheten för den dömde att medverka i verkställighetsplaneringen är en del av påföljdens innehåll. Misskötsamhet under verkställighetsplaneringen kan alltså föranleda varning och att påföljden undanröjs. Omfattningen av den dömdes medverkan i planeringen är inte tidsmässigt reglerad, men med hänsyn till kartläggningens innehåll och omfattning bör deltagandet vara betydande. Vidare anges att den dömde är skyldig att följa det som föreskrivs i verkställighetsplanen. Det gäller till att börja med föreskrifterna om möten med en särskild koordinator och om sådana inskränkningar i rörelsefriheten som regleras i 19 § lagen om verkställighet av ungdomsövervakning. Att de frågorna ska regleras i verkställighetsplanen framgår av 14 § första stycket samma lag. I 17 § och 18 a–21 §§ lagen om verkställighet av ungdomsövervakning finns närmare bestämmelser om utformningen av de föreskrifterna. Verkställighetsplanen ska, enligt 14 § andra stycket, även innehålla en föreskrift om förbud att under verkställigheten bruka

narkotika och alkohol samt vissa andra medel och varor. Skyldigheten att följa det som anges i verkställighetsplanen gäller vidare sådana frågor som Kriminalvården får reglera i planen enligt 15 § lagen om verkställighet av ungdomsövervakning, t.ex. boende, skolgång och missbruksbehandling.

Av *andra stycket* framgår att bestämmelser om verkställighet av påföljden finns i lagen om verkställighet av ungdomsövervakning.

4 §

Paragrafen reglerar vad som gäller i fråga om varning och undanröjande av påföljden, om den som har dömts till ungdomsövervakning eller utvidgad ungdomsövervakning inte gör det som åligger honom eller henne. Den har behandlats i avsnitt 11.7.2.

I *första* och *andra styckena* läggs enbart påföljden utvidgad ungdomsövervakning till. Det innebär att utvidgad ungdomsövervakning kan undanröjas dels om den dömda missköter verkställigheten, dels om förutsättningarna för att verkställa påföljden inte har kunnat uppfyllas.

Tredje stycket är oförändrat.

Ändringen i *fjärde stycket* föranleds av att kombinationspåföljden ungdomsvård och böter inte längre kan dömas ut genom att tidigare 32 kap. 3 § har upphävts.

34 kap.

1 §

I paragrafen regleras möjligheten att bestämma en ny påföljd om någon, som har dömts till en i paragrafen angiven påföljd, antingen har begått ett annat brott före den domen eller begått ett nytt brott efter domen men innan påföljden har verkställts i sin helhet. Paragrafen har behandlats i avsnitt 11.6.3.

I *första stycket* läggs påföljden utvidgad ungdomsövervakning till. I övrigt är stycket oförändrat.

Andra och *tredje styckena* är oförändrade.

3 §

Paragrafen reglerar möjligheten att besluta att en tidigare utdömd påföljd ska avse även tillkommande brottslighet. Den har behandlats i avsnitt 11.6.3.

Första stycket är oförändrat.

I *andra stycket* läggs påföljden utvidgad ungdomsövervakning till. I övrigt är stycket oförändrat.

6 §

I paragrafen regleras åklagares möjlighet att begära ny prövning av påföljden i de fall där rätten har beslutat en tidigare påföljd ska omfatta ytterligare brott och den tidigare påföljden sedan har ändrats i högre instans. Paragrafen har behandlats i avsnitt 11.6.3.

I *första stycket* läggs påföljden utvidgad ungdomsövervakning till. I övrigt är stycket oförändrat.

Andra stycket är oförändrat.

38 kap.

1 §

I paragrafen finns bestämmelser om nöjdförklaring. Den har behandlats i avsnitt 11.6.1.

Första och andra styckena är oförändrade.

I *tredje stycket*, som hänvisar till särskilda bestämmelser om nöjdförklaring i annan lagstiftning, läggs utvidgad ungdomsövervakning till. Det innebär att även den som har dömts till en sådan påföljd får avge nöjdförklaring. I övrigt är ändringarna i stycket enbart språkliga.

3 §

I paragrafen anges vilken domstol som ska ta upp talan om åtgärder i de fall där någon som har dömts till en påföljd inte har uppfyllt de villkor som gäller för verkställigheten. Paragrafen har behandlats i avsnitt 11.7.2

I *första stycket* läggs påföljden utvidgad ungdomsövervakning till. I övrigt är stycket oförändrat.

Andra och tredje styckena är oförändrade.

16.3 Förslaget till lag om ändring i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare

1 §

Paragrafen reglerar lagens tillämpningsområde. Den har behandlats i avsnitt 6.5.1 och 6.5.2.

Första stycket ändras på så sätt att det anges att lagen innehåller bestämmelser om handläggning hos Polismyndigheten, åklagare och domstol av mål och ärenden om brott där den misstänkte inte har fyllt 18 år i stället för som tidigare 21 år.

Andra stycket är oförändrat.

25 §

Paragrafen reglerar i vilka fall mål i tingsrätt och hovrätt mot unga lagöverträdare ska handläggas av lagfarna domare och nämndemän som särskilt har utsetts av domstolen att handlägga sådana mål. Den har behandlats i avsnitt 6.5.1 och 6.5.2.

Första stycket ändras på så sätt att bestämmelsen nu ska tillämpas i mål mot den som inte har fyllt 18 år i stället för som tidigare 21 år. Övriga ändringar i stycket är språkliga.

Andra stycket är oförändrat.

27 §

Paragrafen innehåller bestämmelser om huvudförhandlingen i mål mot unga lagöverträdare. Paragrafen har behandlats i avsnitt 6.5.1 och 6.5.2.

Regleringen i *första stycket* ändras på så sätt att mål mot den som inte fyllt 18 år, i stället för som tidigare 21 år, ska sättas ut till hand-

läggning på ett sådant sätt att målet inte tilldrar sig uppmärksamhet, om målet avser brott på vilket fängelse kan följa.

Även i *andra stycket*, som reglerar möjligheten för rätten att besluta att ett mål mot en ung lagöverträdare ska handläggas inom stängda dörrar, ändras regleringen till att avse mål mot lagöverträdare under 18 år i stället för som tidigare 21 år.

Tredje och fjärde styckena är oförändrade.

29 §

I paragrafen finns bestämmelser om skyndsamhetskrav och tidsfrister i mål mot unga lagöverträdare. Paragrafen har behandlats i avsnitt 6.5.1 och 6.5.2.

Första stycket ändras på så sätt att mål mot den inte har fyllt 18 år alltid ska behandlas skyndsamt, i stället för som tidigare mål mot den som inte har fyllt 21 år.

Andra och tredje styckena är oförändrade.

30 §

Av paragrafen, som har behandlats i avsnitt 6.5.1 och 6.5.2, följer att dom i mål mot unga lagöverträdare under vissa förutsättningar ska avkunnas muntligen vid huvudförhandlingen.

Paragrafen ändras på så sätt att den gäller i mål mot den som inte har fyllt 18 år, i stället för som tidigare 21 år. Vidare görs en språklig ändring.

30 b §

Paragrafen reglerar möjligheten för åklagare att, i stället för att väcka talan om undanröjande av en påföljd för en ung lagöverträdare, besluta om varning. Paragrafen har behandlats i avsnitt 6.5.1 och 6.5.2.

I första stycket läggs påföljden utvidgad ungdomsövervakning till. Det innebär att åklagaren även vid en sådan påföljd kan nöja sig med att meddela en varning i stället för att väcka talan om undanröjande om den dömde har misskött sig. I övrigt är stycket oförändrat.

Motsvarande ändring som i första stycket görs i *andra stycket*.

Tredje stycket är oförändrat.

41 §

Paragrafen, som har behandlats i avsnitt 6.5.1 och 6.5.2, ställer upp ett skyndsamhetskrav för handläggning av ansökningar om resning som avser unga lagöverträdare. Paragrafen ändras på så sätt att skyndsamhetskravet gäller mål och ärenden med tilltalade som inte har fyllt 18 år, i stället för som tidigare 21 år. I övrigt är paragrafen oförändrad.

16.4 Förslaget till lag om ändring i skattebrottslagen (1971:69)

17 §

Paragrafen innehåller bestämmelser om när förvaltningsmyndigheter som handlägger frågor om skatter eller avgifter ska göra anmälan till åklagare. Den medger att Skatteverket i vissa fall får fullgöra anmälningsskyldigheten till den enhet inom verket som ska medverka vid brottsutredningar. Paragrafen har behandlats i avsnitt 6.6.2.

Första stycket ändras på så sätt att möjligheten för Skatteverket att fullgöra anmälningsskyldigheten till en enhet inom verket endast gäller om den misstänkte har fyllt 18 år, i stället för som tidigare 21 år. Övriga ändringar i stycket är språkliga.

Andra stycket är oförändrat.

16.5 Förslaget till lag om ändring i passlagen (1978:302)

7 §

Paragrafen innehåller bestämmelser om när en passansökan ska avslås. Övervägandena finns i avsnitt 12.4.

I paragrafen införs en *ny punkt 10* som innebär att en passansökan ska avslås om sökanden genom en dom som har fått laga kraft har dömts till utvidgad ungdomsövervakning där verkställigheten är förenad med inskränkningar i rörelsefriheten.

Ett pass som har utfärdats trots att det vid tiden för utfärdandet förelåg hinder mot bifall till passansökan enligt punkten 10 ska återkallas om hindret fortfarande består (se 12 § första stycket 9).

Övriga punkter i paragrafen är oförändrade.

12 §

I paragrafen regleras i vilka fall ett gällande pass ska återkallas. Övervägandena finns i avsnitt 12.4.

I *första stycket* läggs en ny *punkt 7* till. Punkten innebär att ett pass ska återkallas om passinnehavaren genom en dom som har fått laga kraft har dömts till utvidgad ungdomsövervakning som ska verkställas eller verkställs. Utvidgad ungdomsövervakning är normalt förenad med inskränkningar i rörelsefriheten under minst två tredjedelar av verkställighetstiden, se 20 a § lagen (2020:616) om verkställighet av ungdomsövervakning. Om den dömde därefter vill ansöka om pass krävs det passtillstånd enligt 19 §. En sådan fråga prövas av Kriminalvården enligt 21 §. Övriga punkter i stycket är oförändrade i sak.

Andra och tredje styckena är oförändrade.

I *fjärde stycket* görs endast en ändring till följd av att vissa punkter i första stycket har omnumrerats.

19 §

Paragrafen anger när passtillstånd krävs för den som verkställer vissa påföljder. Den har behandlats i avsnitt 12.4.

I paragrafen införs en ny *punkt 3* som innebär att den som genom en dom som har fått laga kraft har dömts till utvidgad ungdomsövervakning som ska verkställas eller som verkställs behöver passtillstånd. Kravet på passtillstånd gäller alltså även om verkställigheten inte längre är förenad med rörelseinskränkningar. En fråga om passtillstånd prövas av Kriminalvården enligt 21 §. Passtillstånd ska vägras om det skäligen kan antas att den dömde skulle ägna sig åt brottslig verksamhet i samband med en utlandsresa eller om han eller hon genom att resa utomlands skulle söka undandra sig fortsatt verkställighet eller att resan annars skulle motverka hans eller hennes anpassning i samhället.

Ändringarna i *punkterna 1 och 2* är endast språkliga.

21 §

Paragrafen reglerar prövningen av passtillstånd och när passtillstånd ska vägras. Övervägandena finns i avsnitt 12.4.

I *första stycket* görs ändringar som innebär att Kriminalvården ska pröva frågan om passtillstånd för den som genom en dom som har fått laga kraft har dömts till utvidgad ungdomsövervakning som ska verkställas eller som verkställs. I de fallen kan frågan inte hänskjutas till övervakningsnämnden. Övriga ändringar i stycket är språkliga.

Ändringen i *andra stycket* är enbart språklig.

24 §

Paragrafen innehåller bestämmelser om att den myndighet som ska pröva frågor om passtillstånd under vissa förhållanden kan göra en framställning om att ett pass ska återkallas. Övervägandena finns i avsnitt 12.4.

Första stycket ändras på så sätt att Kriminalvården i de fall där någon genom en dom som har fått laga kraft har dömts till utvidgad ungdomsövervakning kan besluta att begära att passmyndigheten återkallar den dömdes pass, om passtillstånd skulle ha vägrats enligt 21 § andra stycket. Övriga ändringar i stycket är språkliga.

Ändringarna i *andra stycket* är enbart språkliga.

26 §

Paragrafen föreskriver att en passmyndighet som får kännedom om att pass har utfärdats i strid med bestämmelsen om passtillstånd ska anmäla det till den myndighet som anges i 24 §. Övervägandena finns i avsnitt 12.4.

Paragrafen ändras till följd av att utvidgad ungdomsövervakning läggs till i 19 § som ytterligare en påföljd där det krävs passtillstånd. I övrigt ändras paragrafen endast språkligt.

28 §

Paragrafen innehåller bestämmelser om överklagande. Den har behandlats i avsnitt 12.4.

Första stycket är oförändrat.

Andra stycket ändras på så sätt att det anges att Kriminalvårdens beslut enligt lagen får överklagas till allmän förvaltningsdomstol. Ändringen beror på att Kriminalvården enligt 21 § ska pröva frågor om passtillstånd vid utvidgad ungdomsövervakning.

Tredje och fjärde styckena är oförändrade.

16.6 Förslaget till lag om ändring i lagen (1997:1024) om Skatteverkets brottsbekämpande verksamhet

5 §

Paragrafen reglerar förutsättningarna för Skatteverket att i vissa fall genomföra en förenklad brottsutredning på eget initiativ. Den har behandlats i avsnitt 6.6.2.

Första stycket är oförändrat.

Andra stycket ändras på så sätt att möjligheten för Skatteverket att genomföra en förenklad brottsutredning på eget initiativ endast gäller om den misstänkte fyllt 18 år, i stället för som tidigare 21 år. I övrigt är stycket oförändrat.

16.7 Förslaget till lag om ändring i lagen (1998:620) om belastningsregister

17 §

Paragrafer innehåller bestämmelser om när vissa uppgifter ska gallras ur belastningsregistret. Den har behandlats i avsnitt 12.1.3.

Punkterna 1–5 är oförändrade.

I *punkten 6*, som är ny, läggs påföljden utvidgad ungdomsövervakning till. Uppgifter om utvidgad ungdomsövervakning ska, i motsats till det som gäller för övriga ungdomspåföljder, inte gallras med utgångspunkt i datumet för domen eller beslutet utan med ut-

gångspunkt i när påföljden helt har verkställts. På samma sätt som gäller i övrigt för gallring av uppgifter i registret ska en kortare gallringsfrist gälla för den som var under 18 år vid brottet eller brotten. Då ska påföljden gallras efter fem år och i övriga fall efter tio år.

Punkterna 7–15 har nummerats om, till följd av att en ny punkt har lagts till. Paragrafen är i övrigt oförändrad.

16.8 Förslaget till lag om ändring i lagen (1998:714) om ersättning vid frihetsberövanden och andra tvångsåtgärder

4 §

Paragrafen behandlar rätten till ersättning vid frihetsberövanden och vissa andra tvångsåtgärder. Övervägandena finns i avsnitt 11.6.4.

Paragrafen ändras på så sätt utvidgad ungdomsövervakning läggs till bland de påföljder som kan berättiga till ersättning.

I övrigt är paragrafen oförändrad.

16.9 Förslaget till lag om ändring i offentlighets- och sekretesslagen (2009:400)

35 kap.

15 a §

Paragrafen innehåller en sekretessbrytande bestämmelse som gäller i Kriminalvårdens verksamhet att verkställa ungdomsövervakning. Den har behandlats i avsnitt 12.3.

I paragrafen läggs påföljden utvidgad ungdomsövervakning till. Det innebär att Kriminalvården har samma möjlighet att lämna uppgifter till enskilda eller myndigheter för att genomföra en verkställighetsplan enligt den påföljden som vid ungdomsövervakning. I övrigt är paragrafen oförändrad.

16.10 Förslaget till lag om ändring i lagen (2018:1250) om tillgodoräknande av tid för frihetsberövande

2 §

Paragrafen reglerar i vilka fall och under vilka förutsättningar som tid för frihetsberövande ska tillgodoräknas som verkställighet av en påföljd. Övervägandena finns i avsnitt 11.6.4.

I *första stycket* läggs utvidgad ungdomsövervakning till vid sidan av fängelse på viss tid och slutet ungdomsvård. Eftersom avräkning enligt paragrafen är obligatorisk innebär det att tid för frihetsberövande ska avräknas vid utvidgad ungdomsövervakning, om förutsättningarna för avräkning är uppfyllda. Kriminalvården ska enligt 5 § lagen (2020:616) om verkställighet av ungdomsövervakning fastställa antalet dagar som ska tillgodoräknas av tidigare frihetsberövande.

Andra stycket är oförändrat. Regleringen i det stycket innebär att något tillgodoräknande inte ska göras vid utvidgad ungdomsövervakning om tiden för frihetsberövandet redan har tillgodoräknats den dömden eller den dömden samtidigt har avtjänat en frihetsberövande påföljd i annat mål. Det innebär att tid för frihetsberövande inte kan räknas den dömden till godo mer än en gång.

Tredje stycket är också oförändrat.

3 §

Paragrafen föreskriver att rätten får besluta att en påföljd ska anses vara helt verkställd genom sådant frihetsberövande som enligt 2 § ska tillgodoräknas den dömden som verkställighet av påföljd, även om det inte fullt uppgår till den bestämda strafftiden. Övervägandena finns i avsnitt 11.6.4.

I *första stycket* läggs utvidgad ungdomsövervakning till vid sidan av fängelse och slutet ungdomsvård som en påföljd som rätten får besluta att den ska anses vara helt verkställd genom frihetsberövandet. En förutsättning för ett sådant beslut är att den tid som den utdömda påföljden överstiger frihetsberövandet är ringa.

Andra stycket är oförändrat.

16.11 Förslaget till lag om ändring i lagen (2018:1699) om Kriminalvårdens behandling av personuppgifter inom brottsdatalogens område

2 kap.

3 §

Paragrafen reglerar Kriminalvårdens möjligheter att behandla biometrisk data. Biometrisk autentisering innebär att en eller flera unika biometrisk data används för att bekräfta en persons identitet. Bestämmelsen är teknikneutral och tillåter olika metoder för biometrisk autentisering, t.ex. fingeravtryck, ansiktsgenkänning och röstigenkänning. Paragrafen har behandlats i avsnitt 12.2.4.

Första stycket är oförändrat.

Enligt *andra stycket* får Kriminalvården med hjälp av biometrisk autentisering bekräfta en persons identitet. Enligt 2 kap. 12 § brottsdatalogen (2018:1177) får biometrisk data bara behandlas om det är särskilt föreskrivet och om det är absolut nödvändigt för ändamålet med behandlingen. I stycket klargörs det att biometrisk autentisering får användas för att bekräfta identifieringen av en person som verkställer ett fängelsestraff i eller utanför anstalt eller verkställer ungdomsövervakning eller utvidgad ungdomsövervakning.

Regleringen innebär att den dömda personens unika biometrisk data får jämföras med insamlad data om honom eller henne, t.ex. en ansiktsbild. Om båda versionerna matchar, bekräftar autentiseringssystemet den dömdes identitet. Tekniken får däremot inte användas för att göra en biometrisk jämförelse mot insamlad biometrisk data som tillhör andra personer. Vidare ska det vara absolut nödvändigt för verkställigheten att använda biometrisk autentisering. Om ansiktsbilder får samlas in inom ramen för en straffverkställighet och behöver användas för att bekräfta den dömdes identitet, anses det vara absolut nödvändigt att behandla de personuppgifter som blir aktuella. Andra stycket preciserar användningsområdet för biometrisk autentisering, men det begränsar inte i vilken utsträckning biometrisk data får behandlas med stöd av första stycket.

En biometrisk autentisering förutsätter att Kriminalvården har stöd för att samla in biometrisk data. Enligt 22 a § lagen (2020:616) om verkställighet av ungdomsövervakning får Kriminalvården ta digitala bilder av en dömd persons ansikte. Förevarande paragraf ger

stöd för den fortsatta behandlingen av sådana personuppgifter, om det är fråga om digitala bilder och automatiserad behandling. Det innebär att regleringen tillåter användning av ansiktsgenkänning för att bekräfta en persons identitet, när han eller hon har dömts till ungdomsövervakning eller utvidgad ungdomsövervakning och verkställer påföljden.

Rätten att behandla biometriska data för att genomföra en ansiktsgenkänning innebär emellertid inte en generell rätt att fortsätta att behandla de uppgifter som har skapats vid en biometrisk autentisering. Av 22 b § lagen om verkställighet av ungdomsövervakning framgår att sådana uppgifter som huvudregel ska raderas senast en vecka efter autentiseringstillfället.

Kravet på snabb radering gäller emellertid inte för den jämförelsebild som Kriminalvården har tagit, se kommentaren till 22 a § lagen om verkställighet av ungdomsövervakning.

16.12 Förslaget till lag om ändring i lagen (2020:616) om verkställighet av ungdomsövervakning

1 §

Paragrafen anger lagens innehåll. Den har behandlats i avsnitt 11.3.1.

Paragrafen ändras på så sätt att lagen görs tillämplig även vid utvidgad ungdomsövervakning enligt 32 kap. 3 a § brottsbalken.

2 §

I paragrafen anges att Kriminalvården ansvarar för verkställigheten av ungdomsövervakning och utvidgad ungdomsövervakning. Den har behandlats i avsnitt 11.4.1.

Ändringen i paragrafen innebär enbart att utvidgad ungdomsövervakning läggs till.

3 §

Paragrafen innehåller regler om när ungdomsövervakning och utvidgad ungdomsövervakning får verkställas mot den dömda. Paragrafen har behandlats i avsnitt 11.6.1.

I *första stycket* läggs utvidgad ungdomsövervakning till. I övrigt är stycket oförändrat.

Andra stycket är oförändrat.

3 a §

I paragrafen, som är ny, föreskrivs att verkställighet av utvidgad ungdomsövervakning ska inledas genom att den dömda tas in i kriminalvårdsanstalt under två månader. Paragrafen har behandlats i avsnitt 11.5.2.

Under tiden i kriminalvårdsanstalt ska verkställighetsplaneringen äga rum. Som framgår av kommentaren till 4 a § ska den föreslagna fängelselagen för unga och fängelselagen tillämpas på vistelsen i anstalt.

4 §

Paragrafen, som reglerar nöjdförklaring vid ungdomsövervakning och utvidgad ungdomsövervakning, har behandlats i avsnitt 11.6.1.

Ändringen i *första stycket* består endast i att utvidgad ungdomsövervakning läggs till. Den som har dömts till utvidgad ungdomsövervakning kan alltså med bindande verkan förklara att han eller hon inte avser att överklaga påföljden.

Andra och tredje styckena är oförändrade.

Ändringen i *fjärde stycket* består endast i att utvidgad ungdomsövervakning läggs till.

4 a §

Paragrafen, som är ny, behandlar vilken reglering som ska gälla vid verkställighet av utvidgad ungdomsövervakning i kriminalvårdsanstalt. Den har behandlats i avsnitt 11.6.2.

För att reglera verkställigheten i kriminalvårdsanstalt anges i *första stycket* vilka bestämmelser i fängelselagen och den föreslagna lagen om fängelse för unga som ska tillämpas vid verkställigheten i kriminalvårdsanstalt.

Av *andra stycket* framgår att vid tillämpning av den föreslagna fängelselagen för unga ska med den intagne i stället avses den som verkställer utvidgad ungdomsövervakning i kriminalvårdsanstalt. Som framgår av 32 kap. 3 a § brottsbalken kan även personer som har fyllt 18 år verkställa utvidgad ungdomsövervakning. En intagen som verkställer utvidgad ungdomsövervakning och som har fyllt 18 år omfattas bl.a. av samma sysselsättningsplikt som gäller andra intagna som har fyllt 18 år (se 2 kap. 3 § *andra stycket* förslaget till fängelselag för unga).

4 b §

Paragrafen, som är ny, reglerar strafftidslagens tillämpning vid utvidgad ungdomsövervakning. Den har behandlats i avsnitt 11.6.6.

Av *första stycket* framgår vilka bestämmelser i strafftidslagen (2018:1251) som ska tillämpas vid utvidgad ungdomsövervakning.

I *andra stycket* anges att vid tillämpning av strafftidslagen ska det som sägs i den lagen om fängelsestraff i stället avse utvidgad ungdomsövervakning och det som sägs om strafftiden i stället avse tiden för verkställighet i kriminalvårdsanstalt.

Av *tredje stycket* framgår att Kriminalvårdens beslut om inställelse till kriminalvårdsanstalt får överklagas.

5 §

Paragrafen reglerar hur dagen för verkställighetens slut ska fastställas vid ungdomsövervakning och utvidgad ungdomsövervakning. Den har behandlats i avsnitt 11.6.5.

Ändringen i *första stycket* innebär att tiden för utvidgad ungdomsövervakning ska räknas från och med den dag som fastställs som den första dagen för verkställighet i kriminalvårdsanstalt. Vidare framgår att utvidgad ungdomsövervakning ska räknas om i månader och år på samma sätt som vid ungdomsövervakning.

I *andra stycket*, som är nytt, anges att Kriminalvården ska fastställa antalet dagar som ska tillgodoräknas av tidigare frihetsberövande, tiden för verkställighet i kriminalvårdsanstalt i dagar och den första och sista dagen för verkställighet i kriminalvårdsanstalt. Frågor om tillgodoräknande av tidigare frihetsberövande regleras i lagen

(2018:1250) om tillgodoräknannde av tid för frihetsberövande. Vid fastställande av tiden för verkställighet i kriminalvårdsanstalt i dagar och den första och sista dagen för verkställigheten i kriminalvårdsanstalt tillämpas strafftidslagen (2018:1251) på det sätt som framgår av 4 b §.

8 §

Paragrafen föreskriver att en särskild koordinator ska förordnas för den dömde vid verkställighet av ungdomsövervakning och utvidgad ungdomsövervakning. Paragrafen har behandlats i avsnitt 10.4 och 11.5.5.

Första stycket är oförändrat.

I *andra stycket*, som är nytt, anges att Kriminalvården får förordna en eller flera personer att biträda koordinatorn i syfte att motverka att den dömde återfaller i brott eller på annat sätt utvecklas ogynnsamt. Det kan vara viktigt för den dömde att på ett strukturerat sätt möta fler personer än den koordinator som först utsetts som kan bidra med nya perspektiv och tankar kring hur den dömde kan utvecklas positivt. Möjligheten att förordna en biträdande koordinator kan särskilt vid längre verkställigheter fylla en viktig funktion mot slutet av verkställigheten.

13 §

Paragrafen reglerar när verkställighetsplanen senast ska vara upprättad. Övervägandena finns i avsnitt 11.5.2.

Av *punkten 1*, som motsvarar paragrafens tidigare innehåll, framgår att verkställighetsplanen vid ungdomsövervakning ska vara upprättad inom fyra veckor från det att domen eller beslutet fick laga kraft i påföljdsdelen.

I *punkten 2*, som är ny, anges att verkställighetsplanen vid utvidgad ungdomsövervakning ska upprättas senast under verkställigheten i kriminalvårdsanstalt. Det finns inget som hindrar att arbetet med verkställighetsplanen påbörjas något tidigare, men det huvudsakliga arbetet är avsett att utföras under tiden i kriminalvårdsanstalt. Den dömde finns då tillgänglig, vilket underlättar planläggningen.

18 §

Paragrafen reglerar inskränkningar i den dömdes rörelsefrihet vid verkställighet av ungdomsövervakning. Paragrafen har behandlats i avsnitt 10.5.3.

I *första stycket* läggs till att paragrafen avser verkställighet av ungdomsövervakning. Det görs på grund av att motsvarande bestämmelser avseende utvidgad ungdomsövervakning finns i 19 §. Vidare introduceras begreppet helghemarrest i lagtexten. Ändringen görs för att tydliggöra skillnaden mellan rörelseinskränkningarna vid ungdomsövervakning och hemarresten vid utvidgad ungdomsövervakning (se 19 §). I övrigt är stycket oförändrat.

Ändringen i *andra stycket* innebär att begreppet helghemarrest används i stället för den tidigare hänvisningen till förbudet enligt första stycket.

Tredje stycket är oförändrat.

19 §

Paragrafen, som är ny, reglerar inskränkningar i den dömdes rörelsefrihet vid verkställighet av utvidgad ungdomsövervakning. Övervägandena finns i avsnitt 11.5.3.

Av 32 kap. 3 b § brottsbalken framgår att den som döms till utvidgad ungdomsövervakning är skyldig att följa det som anges i verkställighetsplanen. Planen ska alltid innehålla föreskrifter om rörelseinskränkningar (se 14 §). Inskränkningarna ska beslutas av Kriminalvården (se 28 §).

I paragrafen anges att den dömde under verkställigheten ska vara förbjuden att vistas utanför bostaden annat än på särskilt angivna tider och för bestämda ändamål som förvärvsarbete, utbildning, vård, organiserade fritidsaktiviteter, inköp och liknande (hemarrest). Det är Kriminalvårdens uppgift att med utgångspunkt i det som kommer fram under verkställighetsplaneringen utforma hemarresten utifrån den enskildes livssituation och de förutsättningar som gäller för honom eller henne exempelvis i form av skolgång, arbete och fritidsaktiviteter.

Under hemarresten ska den dömde alltid ha rätt att under tio timmar per vecka få vistas utanför hemmet för att delta i annan aktivitet. Syftet är att minska de påfrestningar som hemarresten innebär ge-

nom att den dömde ges möjlighet att delta i andra aktiviteter, som bygger på hans eller hennes egna önskemål, under ett visst antal timmar per vecka. Det kan exempelvis röra sig om att den dömde ges möjlighet att träffa släktingar, gå på bio, besöka bibliotek eller fika med vänner. Det är Kriminalvårdens uppgift att bedöma vilka aktiviteter som är förenliga med verkställighetsplanen och att förlägga timmarna på ett sätt som är lämpligt med hänsyn till planen. Timmarna bör inte förläggas så att den dömde kan vistas utanför hemmet sent på kvällen. Nattvilan ska alltid förläggas till hemmet.

När verkställigheten har pågått i totalt fyra månader får Kriminalvården besluta att den fria tiden i stället ska uppgå till femton timmar per vecka, om den dömde har medverkat i verkställighetsplaneringen och följer verkställighetsplanen på ett godtagbart sätt. Om så är fallet bör Kriminalvården normalt utöka tiden till 15 timmar per vecka, eftersom syftet med bestämmelsen är att skapa incitament för den dömde att sköta sig. Om den dömde därefter inte följer verkställighetsplanen på ett godtagbart sätt kan Kriminalvården, enligt 21 §, besluta att återgå till tio timmar.

20 §

Paragrafen reglerar nedtrappning av de inskränkningar i rörelsefriheten som får förekomma vid ungdomsövervakning. Övervägandena finns i avsnitt 10.5.2.

Genom ett tillägg tydliggörs att paragrafen endast reglerar prövningen av rörelseinskränkningarna vid ungdomsövervakning. Motsvarande reglering vid utvidgad ungdomsövervakning finns i 20 a §

Ändringen innebär att Kriminalvårdens prövning efter halva verkställighetstiden av om rörelseinskränkningarna ska minskas görs fakultativ. Vidare innebär ändringen att Kriminalvårdens prövning efter två tredjedelar av verkställighetstiden av om rörelseinskränkningarna ska upphöra både kan innebära en prövning av om rörelseinskränkningarna ska minskas och om de helt bör upphöra. Om den dömde har följt verkställighetsplanen på ett godtagbart sätt bör Kriminalvården, för att skapa incitament för den dömde att sköta sig, ta upp frågan om rörelseinskränkningarna ska minskas till prövning efter halva verkställighetstiden.

20 a §

Paragrafen, som är ny, reglerar Kriminalvårdens prövning av om inskränkningarna i rörelsefriheten kan minskas eller upphöra vid utvidgad ungdomsövervakning. Övervägandena finns i avsnitt 11.5.4.

När utvidgad ungdomsövervakning har verkställts under sex månader får Kriminalvården enligt *första stycket* pröva om inskränkningarna i rörelsefriheten kan minskas. Den prövningen är alltså inte obligatorisk. Om den dömde har skött verkställigheten på ett godtagbart sätt bör han eller hon kunna räkna med att en prövning görs, eftersom syftet är skapa incitament för den dömde att sköta sig. Om det däremot har förekommit misskötsamhet kan Kriminalvården i stället avvakta till senare med att pröva om rörelseminskningarna bör minskas. Efter halva verkställighetstiden ska Kriminalvården alltid pröva om inskränkningarna i rörelsefriheten ska minskas. Efter två tredjedelar av verkställighetstiden ska Kriminalvården på nytt pröva om inskränkningarna i rörelsefriheten ska minskas eller om de ska upphöra. Prövningen efter sex månader är alltså fakultativ och de två senare prövningarna obligatoriska. Vid varje prövning ska Kriminalvården beakta om den dömde följer verkställighetsplanen på ett godtagbart sätt.

Regleringen i *andra stycket* innebär en möjlighet för Kriminalvården att förena minskningar i hemarresten, eller beslut om att hemarresten ska upphöra, med andra inskränkningar i rörelsefriheten. Den möjligheten finns om Kriminalvården bedömer att det kan antas motverka att den dömde återfaller i brott eller på annat sätt utvecklas ogynnsamt. Sådana inskränkningar kan fylla en viktig funktion, särskilt när hemarresten minskas. Om den dömde har följt verkställighetsplanen på ett godtagbart sätt under hela verkställigheten bör däremot ett beslut om att hemarresten ska upphöra normalt sett inte förenas med andra rörelseinskränkningar, eftersom syftet är att skapa incitament för den dömde att sköta sig. I de fall där det bedöms som osäkert hur stor risken är för återfall kan det dock ibland vara lämpligt förena även ett beslut om att hemarresten ska upphöra med andra rörelseinskränkningar.

De rörelseinskränkningar som Kriminalvården får föreskriva anges i tre punkter som motsvarar de rörelseinskränkningar som Kriminalvården kan besluta om vid ungdomsövervakning (18 § andra stycket).

I *punkten 1* anges att den dömde kan förbjudas att under vissa tider vistas på en särskilt angiven plats eller inom ett särskilt angivet område. Det kan vara fråga om en plats eller ett område där det ofta förekommer narkotikahandel eller alkoholmissbruk eller där den dömde annars kan antas komma i kontakt med personer i vars umgänge risken för återfall i brott bedöms vara särskilt stor. Det kan gälla t.ex. torg, parker eller andra mötesplatser. Det kan också vara fråga om restauranger, pubar eller liknande. Förbudet kan även avse en lokal eller en bostad som bedöms ha anknytning till organiserad brottslighet eller till ett kriminellt nätverk. Om risken för återfall i brott är kopplad till att den dömde beger sig till någon annan kommun eller stadsdel, kan förbudet avse det. Platsen eller området måste anges specifikt i föreskriften och kunna avgränsas tydligt.

I *punkten 2* anges att den dömde kan förbjudas att under vissa tider lämna ett särskilt angivet område. Det kan exempelvis avse att den dömde under vissa tider inte får lämna sin hemkommun eller en viss del av hemkommunen. Ett sådant förbud kan vara motiverat utifrån intresset såväl av att motverka brott som att skapa kontinuitet och stadga i den dömdes liv.

Enligt *punkten 3* finns möjlighet att föreskriva en skyldighet för den dömde att under vissa tider uppehålla sig på en särskilt angiven plats. Det kan handla om att den dömde ska befinna sig i skolan under viss tid eller på en plats där han eller hon ska utöva en fritidsaktivitet.

Av det *tredje stycket* följer att flera av de rörelseinskränkningar som anges i andra stycket kan kombineras med varandra, om det är lämpligt. Frågan om en sådan kombination är lämplig får bedömas i förhållande till syftet att motverka att den dömde återfaller i brott eller på annat sätt utvecklas ogynnsamt. Inskränkningarna i rörelsefriheten får dock inte vara mer omfattande än vad som krävs för att uppnå syftet med åtgärden.

20 b §

Paragrafen, som är ny, klargör att kontrollen av att rörelseinskränkningarna följs ska göras med hjälp av elektroniska hjälpmedel. Den har behandlats i avsnitt 11.4.2.

I fråga om ungdomsövervakning motsvarar paragrafen den tidigare 19 §. Den ändras emellertid på så sätt att även hemarresten och rörelseinskränkningarna vid utvidgad ungdomsövervakning (19 och 20 a §§) ska kontrolleras med elektroniska hjälpmedel om det inte finns särskilda skäl mot det. Det innebär att kontrollen vid utvidgad ungdomsövervakning ska göras på samma sätt som vid ungdomsövervakning.

21 a §

I paragrafen, som är ny, finns bestämmelser om Kriminalvårdens tillsyn över den dömda och om myndighetens möjlighet att förordna biträde för tillsynsuppgiften. Paragrafen har behandlats avsnitt 10.4 och 11.5.5.

Av paragrafen framgår att Kriminalvården ska utöva noggrann tillsyn över den dömda och hålla sig underrättad om hans eller hennes förhållanden. Det innebär bl.a. att Kriminalvården vid ungdomsövervakning och utvidgad ungdomsövervakning, utöver de besök som görs hemma hos den dömda för att kontrollera att förbudet mot alkohol och droganvändning följs, får göra ytterligare hembesök för att utöva tillsyn över den dömda.

Kriminalvården kan också vid behov förordna en eller flera personer att biträda vid tillsynen. Det kan exempelvis vara lämpligt om den dömda är bosatt långt från närmaste frivårdskontor.

22 a §

Paragrafen, som är ny, tillåter Kriminalvården att ta en digital bild av den dömdes ansikte i syfte att kunna identifiera honom eller henne. Paragrafen har behandlats i avsnitt 12.2.5 och 12.2.6.

En ansiktsbild får enligt första meningen tas vid verkställighet av ungdomsövervakning eller utvidgad ungdomsövervakning. Bilden kan tas när verkställigheten påbörjas eller, om behovet aktualiseras senare, under verkställigheten. Det ställs inte några särskilda krav för att ta en ansiktsbild, utöver att syftet ska vara att underlätta identifieringen av den dömda. Det är Kriminalvården som avgör om en ansiktsbild ska tas. Kriminalvården får enligt andra meningen endast använda ansiktsbilden som jämförelse vid automatisk autentisering

(ansiktsigenkänning) eller annan identifiering eller kontroll av den dömd som görs med stöd av lagen.

Automatisk autentisering innebär att biometriska uppgifter behandlas. När ansiktsbilder får samlas in inom ramen för en straffverkställighet och behöver användas för att bekräfta den dömdes identitet anses det vara absolut nödvändigt att behandla de personuppgifter som blir aktuella. Kriminalvården avgör om identifiering eller kontroll av den dömd enligt lagen ska göras manuellt eller med automatisk autentisering. Ansiktsbilden får inte användas för något annat syfte än den identifiering eller kontroll som anges i lagen. Hur länge jämförelsebilden får behandlas framgår av 22 b §.

22 b §

Paragrafen, som är ny, reglerar den längsta tid som ansiktsbilder och biometriska data som tas eller skapas med stöd av lagen får behandlas. Paragrafen har behandlats i avsnitt 12.2.5 och 12.2.6.

Paragrafen innehåller en särreglering i förhållande till regleringen i lagen (2018:1699) om kriminalvårdens behandling av personuppgifter inom brottsdatalagens område och begränsar således den längsta tid som digitala ansiktsbilder får behandlas.

Av *första stycket* framgår att en digital ansiktsbild som tas enligt 22 a § inte får behandlas längre än ett år efter det att domen på ungdomsövervakning eller utvidgad ungdomsövervakning helt har verkställts eller upphört av annat skäl. Det som regleras är behandlingen av den ansiktsbild som Kriminalvården använder för jämförelse med den fysiska personen. Den tillfälliga bild som skapas varje gång en automatisk autentisering utförs, regleras i andra stycket.

Enligt *andra stycket* ska de ansiktsbilder och biometriska data som tillfälligt skapats i samband med en autentisering raderas så snart autentiseringen har genomförts men senast en vecka efter autentiseringstillfället.

Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser

Enligt *första punkten* träder lagen i kraft den 1 juli 2026.

I *andra punkten* anges att äldre föreskrifter ska gälla vid verkställighet av domar och beslut på ungdomsövervakning som har medde-

lats före ikraftträdandet. Det innebär att Kriminalvården ska tillämpa de nya föreskrifterna enbart vid verkställighetsplaneringen och verkställigheten av domar på ungdomsövervakning som har meddelats efter ikraftträdandet.

Övervägandena finns i kapitel 14.

Särskilda yttranden

Särskilt yttrande av experten Axel Holmgren

Jag delar i allt väsentligt de överväganden som utredningen gör när det gäller ungdomsövervakning och den nya påföljden utvidgad ungdomsövervakning. Jag kan emellertid inte ställa mig bakom utredningens förslag i de delar som avser betydelsen av lagöverträdarens ålder vid straffmätningen – den s.k. ungdomsreduktionen (29 kap. 7 § brottsbalken).

Utredningens snäva uppdrag och förslag

I här relevanta delar är utredningens direktiv snävt avfattande och styrande på det sättet att utredningen inte ges mandat att göra några överväganden i sak, och än mindre att lämna förslag därefter. Direktiven ger utredningen viss frihet när det gäller föreslagen modell för ungdomsreduktion i åldersgruppen 15–17 år – så länge åldern ges minskad betydelse – men i övrigt begränsar sig utredningens uppdrag i dessa delar i princip till att leverera ett författningsförslag. Att utredningsuppdrag formuleras på detta snäva sätt har blivit allt vanligare – kanske i synnerhet på straffrättens område. Jag är inte först med att framhålla att det är olyckligt. När uppdraget begränsas i detta avseende innebär det en risk för att det grundlagsfästa beredningskravet undermineras. Om utredningen på grund av direktiven är förhindrad att ge frågor en riktig genomlysning, blir ju underlaget för remissinstanserna att lämna upplysningar och yttranden väsentligt sämre. Detta särskilda yttrande föranleds just av att utredningen är förhindrad att göra egna överväganden. De överväganden som anses tala för lagändringar återfinns nämligen i stället i direktiven. Som expert i utredningen vill jag något gå i dialog med de argument och den verklighetsbeskrivning som presenteras där.

I enlighet med tvingande krav i direktiven föreslår utredningen alltså att åldern inte längre ska ha någon betydelse vid straffmätningen för lagöverträdare i åldersgruppen 18–20 år, oavsett brottslighet. Beträffande åldersgruppen 15–17 år föreslår utredningen – också till efterkommande av vad som efterfrågas i direktiven – att straffmätningen görs mer fakultativ, men med en huvudregel om schematisk reduktion som innebär att åldern ges påtagligt minskad betydelse mot vad som gäller idag (straffmätningens värde för 15-åringar dubbleras till att motsvara omkring 40 procent av straffvärdet och straffmätningens värde för 17-åringar ska motsvara 80 procent).

Jag tycker inte att argumenten för dessa lagändringar övertygar. Strax nedan bemöter jag argumenten mer i detalj, men sammanfattningsvis anser jag att en slutsats som drogs av Ungdomsreduktionsutredningen fortfarande är giltig, nämligen att ”det inte finns något empiriskt, eller erfarenhetsbaserat, stöd för skärpta påföljder för unga lagöverträdare” (SOU 2018:85, s. 15 och 199). Av det skälet anser jag inte att den nuvarande ordningen när det gäller hänsynstagande till den tilltalades ålder vid straffmätningen bör ändras – varken för lagöverträdare som är 15–17 år eller för de som är 18–20 år. Jag anser heller inte att intresset av att undvika den tröskeleffekt som – i fråga om allvarlig brottslighet – i nuläget uppstår vid 18 års ålder väger tyngre än de starka skäl som talar mot repressionshöjningar för lagöverträdare som inte har uppnått den åldern (jfr SOU 2018:85 s. 19 och 260 ff.).

Det är möjligt att argumentera för den typ av lagändringar som föreslås i utredningen från två olika synpunkter. För det första kan man åberopa brottspreventiva skäl: att det finns ett behov av straffskärpningar för att motverka brottslighet. En sådan motivering bygger på ett antagande som kan diskuteras, nämligen att straffskärpningar som de aktuella är ett effektivt medel för att förebygga brott. För det andra kan man hänvisa till mer normativa skäl: att minskad särbehandling av unga lagöverträdare framstår som rimligt och rättvist, dvs. att unga lagöverträdare förtjänar strängare straff.¹ I direkti-

---

¹ När det gäller normativa skäl finns därutöver en sorts argument för särbehandling av unga lagöverträdare – dvs. ett argument *mot* de lagändringar som föreslås – som kanske inte omedelbart kopplar till vad som framstår som rättvist, men som trots det relaterar till vad som kan uppfattas som rätt och rimligt. Ett bärande skäl för särbehandling i sin egen rätt är att unga personer i större utsträckning än äldre personer riskerar att på olika sätt ta skada av bestraffning.

ven anförs båda dessa slags skäl, även om det ibland finns en glidning som vid första påseende kan göra det svårt att hålla isär dem.

Kan lagändringarna förebygga brott?

Som framförs i direktiven har vi en oroande och exceptionell situation i Sverige när det gäller gängrelaterad brottslighet. Även om den generella trenden när det gäller ungdomsbrottsligheten verkar vara avtagande, så finns det flera tecken på att allt fler unga lagöverträdare begår allvarliga brott i gängsammanhang. Utvecklingen utgör ett mycket allvarligt problem som kräver samhällets uppmärksamhet. Det är däremot en annan fråga om en generell ökad straffrättslig repression är rätt verktyg för att komma till rätta med problemet.

Det är rimligt att det följer en reaktion på brott – vare sig lagöverträdaren är ung eller äldre. Dock är det en felaktig bild att samhället i nuläget inte skulle reagera när unga personer begår brott. Den brottslighet som begås av 15–17-åringar i en gängkontext är i många fall av allvarligt slag och föranleder därför redan idag – trots rådande särbehandling – relativt sett ingripande påföljder. Vidare behandlas lagöverträdare som har fyllt 18 men inte 21 år och döms för allvarlig brottslighet – t.ex. rån eller grovt olaga hot – numera som andra vuxna lagöverträdare (jfr 29 kap. 7 § tredje stycket brottsbalken). Som utredningen konstaterar har vi dessutom, till följd av andra lagstiftningsärenden, skäl att inom en nära framtid vänta en generell höjd repressionsnivå bl.a. i form av skärpningar av straffskalor och en skärpt syn på flerfaldig brottslighet. Därutöver aktualiseras naturligtvis sociala insatser när unga personer begår brott – brottslig verksamhet utgör bl.a. ett av rekvisiten för omhändertagande med stöd av lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (jfr 3 § första stycket).

I vissa enskilda fall kan en ingripande straffrättslig påföljd säkert tjäna till att bryta en kriminell bana och i vissa andra fall kan man peka på att en påföljd momentant fyller ett behov av inkapacitering – att en brottsbenägen individ ”hålls borta från gatan”. Ur ett mer generellt och långsiktigt perspektiv är det dock vanskligt att räkna med brottsförebyggande effekter av en höjd straffnivå, vare sig det man ser framför sig är s.k. allmänprevention (avskräckning/moraluppfostran) eller s.k. individualprevention (inkapacitering/rehabili-

tering). Att man i allmänhet inte kan vänta sig minskad brottslighet av strängare straff framgår av ett mer eller mindre obestritt forskningsläge, som även har konstaterats i flera statliga utredningar (se t.ex. SOU 2008:85, s. 255 ff. och SOU 2014:18, s. 136). I synnerhet när det gäller unga lagöverträdare finns därutöver visst forskningsmässigt stöd för att ökad repression – framför allt i form av frihetsberövande påföljder – kan ha en direkt kontraproduktiv effekt, i det avseendet att den ökar risken för återfall i brott (se bl.a. SOU 2018:85 s. 207 f. och 261).

En viktig aspekt att beakta är att en övervägande majoritet av de 15–20-åriga lagöverträdare som skulle träffas av de föreslagna lagändringarna saknar koppling till gängrelaterad brottslighet. En stor andel av alla unga lagöverträdare begår en eller ett par relativt sett mindre allvarliga brott för att sedan inte återfalla. Att undvika onödiga repressionsökningar för denna grupp var skälet till att 29 kap. 7 § brottsbalken efter den senaste lagändringen gavs den nuvarande utformningen som innebär att 18–20-åringar fortfarande omfattas av en reduktion när det handlar om mindre allvarlig brottslighet (jfr prop. 2021/22:17, s. 29 f.). Utredningens förslag innebär alltså att reduktionen helt tas bort för denna grupp och att straffmätningen för samtliga 15–17-åriga lagöverträdare skärps väsentligt. Personer i åldern 15–20 år befinner sig i en formativ period i livet och det finns en påtaglig risk att strängare påföljder bidrar till en ogynnsam utveckling. En ingripande bestraffning kan verka stigmatiserande, förstärka ett utanförskap och bekräfta en kriminell identitet.

Är lagändringarna rättvisa?

Alldeles oavsett vad man tror om brottspreventiva effekter är det alltså möjligt att efterfråga stränga straff av rena rättviseskäl. Det kan t.ex. anses att brottsoffer behöver en ingripande påföljd för att få upprättelse, eller att det finns ett slags egenvärde i att samhället markerar kraftfullt mot brottslighet och därigenom kommunicerar klander. I den mån stränga straff rent faktiskt gör mer skada än nytta och ökar risken för återfall, kan det här finnas en målkonflikt. Särbehandlingen av unga lagöverträdare kan beskrivas i termer av ett avsteg från proportionalitetsprincipen – dvs. grundsatsen att brottets svårhet ska bestämma straffets stränghet. Regeringen verkar vara

inne på en sådan linje i direktiven, bl.a. när den uttalar att ”reaktionen på allvarlig brottslighet blir alltför begränsad och inte står i proportion till brottslighetens allvar” och ”att utdömda straff inte tillräckligt återspeglar brottslighetens allvar” (dir. 2023:112 s. 4 och 8).

Särbehandlingen måste dock inte uppfattas som ett undantag från intresset av proportionalitet. Tvärtom kan den ses som ett utflöde av principen. Brottsens svårhet är nämligen lika mycket en funktion av graden skuld som av graden skada. Barn och unga myndiga befinner sig i utveckling. Det är allmänt känt att unga personer i jämförelse med äldre personer generellt sett har en begränsad impuls kontroll, är sämre på att överblicka konsekvenserna av handlingar och är mer benägna att utsätta sig själva och andra för risker. Ett annat sätt att uttrycka saken är att unga personer har en outvecklad ansvarsförmåga. Att det förhåller sig så är en viktig anledning till att alla moderna rättsordningar föreskriver en lägsta ålder under vilken lagöverträdare inte kan straffas eller hållas ansvariga för brott (i många system anses barn under en viss ålder vara otillräkneliga). Psykologisk och neurologisk forskning visar att denna nedsatta förmåga hos unga personer i allmänhet består upp i 20-årsåldern (se SOU 2018:85 185 ff.). Om en ung och en äldre person begår var sitt brott, som objektivt sett är lika svåra, kan alltså den yngre personen på grund av sin begränsade ansvarsförmåga betraktas som något mindre klandervärd och därmed något mindre förtjänt av straff. Det går alltså utmärkt att förstå det så att reduktionen enligt 29 kap. 7 § brottsbalken bygger på proportionalitetsprincipen och egentligen utgör ett slags straffvärdeskäl (jfr f.ö. 29 kap. 3 § första stycket 3 brottsbalken).

Det ska dock framhållas att vilka hänsyn som bör tas till unga personers begränsade förutsättningar i dessa avseenden är en subjektiv fråga. Reduktionen är schematisk och inom gruppen 15–20-åringar finns naturligtvis stora individuella variationer; vissa tonåringar har en väl utvecklad ansvarsförmåga. Motsatsvis finns individuella variationer bland de lagöverträdare som har fyllt 21 år och inte åtnjuter någon reduktion; inom denna grupp har vissa individer tveklöst en lika nedsatt ansvarsförmåga som en genomsnittlig tonåring. Man kan diskutera vilket genomsnitt den begränsade ansvarsförmågan ska ges och vid vilken ålder gränsen bör dras. Det vore dock alltså fel att säga att ungdomsreduktionen nödvändigtvis måste ses som ett avsteg från intresset att det råder proportionalitet mellan

brott och straff. Vidare kan som sagt konstateras att det finns stöd i forskningen för en generellt sett nedsatt ansvarsförmåga upp till den ålder vid vilken särbehandling kan komma i fråga enligt 29 kap. 7 § brottsbalken i dess nuvarande form.

Ytterligare en typ av argument för lagändringar som framförs i direktiven (och som i lika delar kan anses grunda sig på preventions- och rättviseskäl) är att den nuvarande ordningen riskerar ”att undergräva straffsystemets trovärdighet och legitimitet” (dir. 2023:112 s. 4). Påståendet framstår som en smula spekulativt och det kan tyckas saknas tecken på att straffsystemets legitimitet verkligen skulle vara i fara. Till exempel rankas domstolar högt i undersökningar av allmänhetens förtroende för olika institutioner. Hur som helst torde det vara väsentligt viktigare för att upprätthålla systemets trovärdighet – än att straffen ligger på en viss nivå – att den verksamhet som rättsväsendets myndigheter bedriver är effektiv; att resurser allokeras till att så många brott som möjligt kan upptäckas, utredas och leda till lagföring.

Andra åtgärder behövs för att motverka brottslighet

Jag vill betona att mina ställningstaganden i detta yttrande inte ska tolkas som att jag förringar den mycket oroande utveckling som det innebär att unga personer i allt större utsträckning begår allvarliga brott. Gängbrottsligheten i allmänhet och unga personers inblandning i synnerhet, är ett exceptionellt och allvarligt samhällsproblem. En sådan situation väcker med rätta starka känslor och bidrar till en upplevelse av att något behöver göras. Det är dock fel att låta ett i och för sig exceptionellt och allvarligt läge motivera resurskrävande och repressiva åtgärder som inte är verkningsfulla för att komma till rätta med problemet, och som kanske rent av riskerar att göra det värre. Kort sagt: om man har en hammare nära till hands är det frestande att börja betrakta alla problem som spikar. Vi borde inte falla för den frestelsen. För att på riktigt motverka brottslighet krävs som bekant långsiktiga reformer och åtgärder på en mängd andra områden än straffrättens.

Särskilt yttrande av experten Tomas Lindgren

Min uppfattning är att statistik och forskning är tydlig gällande:

- Att det inte sker någon ökning av barns brottslighet i Sverige förutom för de allra grävsta brotten.
- Att de allra flesta barn som begått brott inte fortsätter att begå nya brott.

Utredningen föreslår i detta läge en kraftig och generell minskning av straffreduktionen för alla barn som lagförs för brott. Min uppfattning är att förslaget skulle innebära negativa konsekvenser för de påverkade barnens utveckling och riskera skapa en ökning i barnbrottslighet. Utredningens direktiv fastslår att en minskad betydelse av ålder ska föreslås vid straffmätning av barn, men nuvarande förslag är mer kraftfullt än direktivet kräver.

Utifrån ovanstående anser jag att det inte finns tillräckliga argument för förändringarna som föreslås gällande minskad straffreduktion för barn.

Särskilt yttrande av experten Magdalena Wikstrand Danelius

Till att börja med vill jag framhålla att jag delar uppfattningen att utvecklingen i Sverige på senare tid, där barn och ungdomar allt längre ner i åldrarna begår ett ökat antal mycket grova brott, är synnerligen allvarlig. Det är högst angeläget att denna utveckling, där barn är såväl förövare som offer, kan stävjas. Med det sagt vill jag genom detta yttrande ändå peka på några problem jag sett i utredningens arbete och förslagen i delbetänkandet.

I direktiven ges utredaren i uppdrag att ta fram förslag som i stor utsträckning redan är definierade till sitt innehåll, medan överväganden om i vilken utsträckning förslagen motsvarar ett tydligt behov av en åtgärd eller om de kan förväntas erbjuda en relevant lösning efterfrågas endast i begränsad mån. Detta är problematiskt eftersom underlaget från en utredning fyller en viktig funktion i beredningsprocessen vid framtagandet av ny lagstiftning.¹

Utgångspunkten för en förändring bör vara att det finns ett konstaterat behov, liksom att syftet med en ändring kan förväntas tillgodose det identifierade behovet. Utredningens begränsade analys av hur barns och ungas brottlighet i dag ser ut, exempelvis i fråga om åldrar, brottstyper, sammanhang och påföljder, och av vilka behov av förändring som det utifrån en konstaterad verklighetsbild kan finnas samt vilka resultat som ändringar kan förväntas leda till, är därför enligt min uppfattning bekymmersam. Betänkandet inkluderar inte heller några mer utförliga redogörelser för eller resonemang kring forskning när det gäller konsekvenser för barn i det straffrättsliga systemet, till exempel i fråga om vad (strängare) straffrättsliga påföljder kan betyda för ett barns utveckling eller risken för återfall och eventuella skillnader beroende på sammanhang.²

Jag instämmer som framgått ovan i att utvecklingen i Sverige, där barn och unga dras in i grov brottslighet och i kriminella nätverk, är

---

¹ Det är i och för sig inte givet att en utredning, trots direktivens utformning, bör anses förhindrad att sätta efterfrågade förslag i ett relevant sammanhang och göra en egen bedömning av vilka resultat ändringarna kan komma att leda till. I Ds 2022:22 Bättre konsekvensutredningar framhålls att det, även om de politiska förutsättningarna endast medger att ett visst handlingsalternativ föreslås, kan finnas ett värde för remissinstanser, allmänheten och andra aktörer att konsekvenserna av beslutet belyses så allsidigt som möjligt och att alternativa förslag redovisas (s. 75). Jag är dock medveten om att det för en utredning inte alltid framstår som ett givet sätt att arbeta på när direktiven är skarpa och tiden knapp.

² Jfr även FN:s kommitté för barnets rättigheters Allmänna kommentar nr 24 (2019) om barnets rättigheter i det straffrättsliga systemet, se särskilt p. 2 och 76.

synnerligen allvarlig. Att det behöver vidtas åtgärder med anledning av detta är uppenbart. Kanhända bör dessa innefatta förändringar på straffrättens område, även om mycket talar för att det i ännu högre grad handlar om insatser av andra slag – inte minst förebyggande och rehabiliterande. Att det kan finnas anledning att anlägga ett strängare synsätt i förhållande till viss allvarlig brottslighet som begås av barn och unga betyder emellertid inte nödvändigtvis att det gäller all brottslighet som begås av barn och unga.³ I direktiven understryks upprepat problemen med barn och unga som begår allvarliga brott och kopplingar till kriminella nätverk, men det framgår inte att ungdomsbrottsligheten i stort skulle ha förändrats i negativ riktning på ett sätt som motiverar ingripande förändringar. De utgångspunkter som utredningen arbetat utifrån får ändå i hög grad till följd att alla barn dras över samma kam, oavsett behovet och konsekvenserna.

Jag saknar sålunda – framför allt i förhållande till förslagen som handlar om en förändrad ungdomsreduktion och i synnerhet för barn i åldrarna 15–17 år – både en tydligare beskrivning av behovet av förändring i förhållande till olika målgrupper och på vilket sätt ändringarna kommer att möta detta behov, och en mer utförlig redogörelse för vilka konsekvenser de föreslagna ändringarna i övrigt kan komma att få för de barn som berörs. FN:s konvention om barnets rättigheter är numera lag i Sverige och av den följer bland annat att vid alla åtgärder som rör barn ska i första hand beaktas vad som bedöms vara barnets bästa (artikel 3). En sådan prövning, där barnets bästa ska tillmätas särskild vikt, utesluter inte att andra intressen kan bedömas vägra tyngre, men intressekonflikter behöver identifieras och synliggöras och avvikelser från vad som bedöms vara barnets bästa måste motiveras. Detta gäller även vid lagstiftningsarbete.⁴

Sammanfattningsvis är det min uppfattning att begränsningen av självständiga analyser och ställningstaganden i utredningsarbetet försämrar förutsättningarna för den fortsatta beredningen av ärendet. Det begränsade underlaget för kommande beslut kan innebära

---

³ Jfr överväganden i SOU 2018:85 Slopad straffrabatt för unga myndiga.

⁴ I prop. 2017/18:186 Inkorporering av FN:s konvention om barnets rättigheter anför regeringen att kommittéväsendet har en viktig funktion när det gäller att föra in kunskap och olika perspektiv i det politiska systemet och att ta fram underlag för regeringens beslut inom olika områden. Om barnets rättigheter beaktas redan på utredningsstadiet och synliggörs i betänkanden, kan det bidra till att fördjupa diskussionen om de framlagda förslagen och ge ett bättre underlag inför det efterföljande lagstiftningsarbetet. FN:s kommitté för barnets rättigheter har också rekommenderat Sverige att säkerställa att konsekvensanalyser med utgångspunkt i barns rättigheter är en integrerad del av utredningar som föregår ny lagstiftning, se CRC/C/SWE/CO/6–7 p 6 (b).

risk för att förslagen i delar slår alltför hårt eller med tveksamt resultat, och detta i ett sammanhang där en rad repressiva åtgärder redan genomförts och fler är på gång.⁵

---

⁵ Jfr även FN:s kommitté för barnets rättigheters rekommendation till Sverige CRC/C/SWE/CO/6–7, p 44–45.

Kommittédirektiv 2023:112

Skärpta regler för unga lagöverträdare

Beslut vid regeringssammanträde den 6 juli 2023

Sammanfattning

En särskild utredare ges i uppdrag att överväga och föreslå ändringar av den straffrättsliga särbehandlingen av unga lagöverträdare.

Utredaren ska bl.a.

- överväga och, om lämpligt, lämna förslag på en sänkning av straffmyndighetsåldern,
- föreslå ändringar som innebär att lagöverträdare i åldersgruppen 18–20 år behandlas som andra myndiga vid straffmätningen,
- föreslå ändringar som innebär att ålder ges minskad betydelse vid straffmätningen för unga lagöverträdare i åldern 15–17 år,
- föreslå en ny påföljd – utvidgad ungdomsövervakning – som är mer ingripande och innefattar en utvidgad verktygslåda med fler kontrollmöjligheter,
- föreslå skärpta regler om undanröjande av en särskild ungdomspåföljd och bestämmande av ny påföljd,
- föreslå hur Kriminalvården kan involveras vid vård och andra åtgärder inom ramen för ungdomsvård eller ungdomstjänst, och
- överväga och föreslå hur Kriminalvården i någon form kan involveras i vissa fall vid vård med stöd av lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga som sker på grund av den unges brottsliga verksamhet.

Arbetet ska genomsyras av ett barnrätts- och ungdomsperspektiv och förslagen ska vara proportionerliga. De förslag som lämnas ska utformas i överensstämmelse med FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen). Förslagen ska utformas så att tröskeleffekter undviks vid påföljdsbestämningen.

Uppdraget ska redovisas senast den 10 januari 2025.

Unga lagöverträdare särbehandlas i straffsystemet

Unga lagöverträdare särbehandlas sedan länge i straffrättsligt hänseende. Detta gäller särskilt åldersgruppen 15–17 år. Särbehandlingen sker vid både straffmätningen och valet av påföljd. Ett skäl till denna ordning är att unga typiskt sett inte anses ha nått sådan mognad och ansvarsförmåga att de bör behandlas som vuxna. De anses också särskilt känsliga för de konsekvenser som straffrättsliga ingripanden kan leda till och sådana ingripanden kan motverka unga lagöverträdares återanpassning i samhället och leda till att de fostras in i en kriminell livsstil och därmed öka risken för återfall. Den som är under 15 år får inte dömas för brott och är alltså inte straffmyndig (1 kap. 6 § brottsbalken).

Vid straffmätningen innebär den straffrättsliga särbehandlingen att om någon har begått ett brott innan han eller hon fyllt 21 år ska dennes ungdom beaktas särskilt i mildrande riktning (29 kap. 7 § brottsbalken). Det kallas ibland för ungdoms- eller straffreduktion. I den juridiska litteraturen och praxis har det utvecklats riktlinjer för hur reduktionen bör göras. I princip blir det fråga om en allt större straffnedsättning ju yngre lagöverträdaren är. Även om reduktionen inte bör ske helt schematiskt, tillämpas som en allmän utgångspunkt kvotdelar av straffvärdet enligt en fallande skala utifrån ålder. Enligt den ordningen reduceras straffvärdet för t.ex. en 15-åring till en femtedel av det värde som gällt för en vuxen lagöverträdare, för en 16-åring till en fjärdedel och för en 17-åring till en tredjedel.

Genom lagändringar som trädde i kraft i januari 2022 slopades straffreduktionen för unga myndiga vid allvarlig brottslighet (prop. 2021/22:17 Slopade straffrabatt för unga myndiga vid allvarlig brottslighet). Ändringen innebär att om någon som är 18–20 år har begått ett brott, och det för brottet inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i ett år, ska hans eller hennes ungdom inte beaktas särskilt vid straff-

mätningen. Detsamma ska gälla om brottets straffvärde uppgår till fängelse i ett år eller mer (29 kap. 7 § tredje stycket brottsbalken). Vid allvarlig brottslighet behandlas således den som är 18–20 år som andra myndiga lagöverträdare vid straffmätningen.

För lagöverträdare under 18 år bestäms påföljden normalt till någon av de särskilda ungdomspåföljderna eller böter. Syftet med de särskilda ungdomspåföljderna är att motverka riskfaktorer som kan leda till återfall i brottslighet. De särskilda ungdomspåföljderna är ungdomsvård, ungdomstjänst, ungdomsövervakning och slutna ungdomsvård. Fängelse får väljas som påföljd för den som begått brott före 18 års ålder endast om det finns synnerliga skäl. Om domstolen anser att det finns sådana skäl ska påföljden i stället för fängelse bestämmas till slutna ungdomsvård på viss tid, om inte särskilda skäl talar mot det. För brott som någon begått innan han eller hon fyllt 18 år får det vidare inte dömas till svårare straff än fängelse i tio år. Om fängelse på längre tid och på livstid är föreskrivet för brottet eller om det följer av 26 kap. 2 § brottsbalken får det dömas till fängelse i högst fjorton år (29 kap. 7 § andra stycket). En utredare har för närvarande i uppdrag att göra en översyn av regleringen om frihetsberövande påföljder för unga lagöverträdare under 18 år och föreslå lämpliga förändringar (se dir. 2021:99).

De särskilda ungdomspåföljderna är i princip förbehållna personer som inte fyllt 18 år vid tidpunkten för brottet. Ungdomsvård får dock användas som påföljd även för den som har begått brott efter det att han eller hon fyllt 18 år, om det finns särskilda skäl för det. Ungdomstjänst eller ungdomsövervakning är förbehållna dem som inte fyllt 18 år vid tiden för brottet men kan vid särskilda skäl väljas även om domen meddelas efter att personen fyllt 18 år. Den som fyllt 21 år när domen meddelas får inte dömas till ungdomsvård, ungdomstjänst eller ungdomsövervakning. Även påföljden slutna ungdomsvård förutsätter att den unge var under 18 år vid tidpunkten för brottet.

Barnkonventionen har sedan den 1 januari 2020 ställning som svensk lag. Enligt barnkonventionen ska det som bedöms vara barnets bästa beaktas i första hand vid alla åtgärder som rör barn (artikel 3.1). Varje barn som misstänks eller åtalas för eller befunnits skyldigt att ha begått brott har enligt konventionen rätt att behandlas på ett sätt som främjar barnets känsla av värdighet och värde, som stärker barnets respekt för andras mänskliga rättigheter och grundläggande friheter och som tar hänsyn till barnets ålder och det önskvärda i att

främja att barnet återanpassas till och tar på sig en konstruktiv roll i samhället (artikel 40.1). Sverige ska bl.a. söka främja inrättandet av myndigheter och institutioner som är speciellt anpassade för barn som misstänks eller åtalas för eller befins skyldiga till att ha begått brott (artikel 40.3). Olika åtgärder och andra alternativ till anstaltsvård ska finnas tillgängliga för att säkerställa att barn behandlas på ett sätt som är lämpligt för deras välmående och är rimligt med hänsyn både till deras personliga förhållanden och till brottet (artikel 40.4). I artikeln anges bl.a. att en lägsta straffbarhetsålder ska fastställas.

Uppdraget att föreslå skärpta straffrättsliga reaktioner på barns och ungas brottslighet

Det finns skäl att se över den nuvarande ordningen

Synen på brott, brottslingar och samhällets reaktioner på brott är i ständig förändring, precis som samhället i övrigt. Det råder en exceptionell situation i Sverige när det gäller brottsutvecklingen hos unga lagöverträdare med koppling till gängkriminalitet samt det grova våld som detta för med sig, en konsekvens av att samhället inte i tid förmått upptäcka denna utveckling eller föreslå tillräckliga åtgärder för att förebygga den. Det är tydligt att det nu krävs ytterligare insatser mot organiserad brottslighet och annan kriminalitet förenad med gängbildning. Organiserad brottslighet i gängmiljö förekommer även bland yngre lagöverträdare och det kan ifrågasättas om den straffrättsliga särbehandlingen av unga alltigenom är rimligt avvägd sett till utvecklingen av brottsligheten i den gruppen, och om de påföljder som används idag är tillräckligt ingripande för att bryta en kriminell bana. Det gäller särskilt för unga myndiga men också för yngre personer som begår brott. Tidiga och tydliga reaktioner är viktiga för att markera att samhället inte accepterar brottslighet, inte heller hos unga. En ungdomspåföljd kan också i vissa fall bidra till att återföra den unge till ett socialt välfungerande liv.

Skälen för särbehandling av unga lagöverträdare i åldern 15–17 år är alltså bärande. När även väldigt unga personer i allt större utsträckning begår allvarliga brott och förekommer inom ramen för kriminella nätverk finns dock skäl att överväga i vilken omfattning ålder ska beaktas i reducerande riktning vid straffmätningen. Den nuvarande regleringen kan leda till att reaktionen på allvarlig brotts-

lighet blir alltför begränsad och inte står i proportion till brottslighetens allvar. Det kan ifrågasättas om hänsyn till unga lagöverträdarens bristande mognad och känslighet för ingripanden, ställt mot andra intressen, ges lämpliga proportioner i rättstillämpningen. Vidare riskerar en ordning som innebär att unga lagöverträdare kan begå allvarliga brott och få sina straff kraftigt nedsatta att undergräva straffsystemets trovärdighet och legitimitet.

Utvecklingen med allvarlig brottslighet längre ner i åldrarna ställer också krav på att ungdomspåföljderna är tillräckligt trovärdiga och ingripande. Ungdomsövervakning – som Kriminalvården ansvarar för – infördes som ny påföljd för unga lagöverträdare i början av 2021 (prop. 2019/20:118 Ungdomsövervakning). Syftet var att införa en påföljd som skulle väljas vid allvarlig brottslighet och i graverande återfallssituationer där ungdomsvård och ungdomstjänst inte ansågs tillräckligt ingripande. När påföljden infördes angavs att en utvärdering av påföljden skulle genomföras när den varit i kraft en tid. Sett till det ökade behovet av trovärdiga och ingripande påföljder även för de yngsta lagöverträdarna bör ungdomsövervakning nu ses över.

Ansvaret för barn och unga som begått brott delas mellan socialnämnden, Statens institutionsstyrelse (SiS) och Kriminalvården. För påföljderna ungdomsvård och ungdomstjänst ansvarar i huvudsak socialnämnden. I och med införandet av ungdomsövervakning har en del av ansvaret för barn och unga som begår grova brott flyttats till staten. Det pågår också flera utredningar som har till uppgift att lämna förslag som syftar till att öka statens ansvar för barn och unga som begår brott eller har hamnat i eller befinner sig i riskzonen för att hamna i en kriminell livsstil. En utredning har t.ex. i uppdrag att lämna förslag om inrättandet av s.k. ungdomskriminalitetsnämnder med ett statligt huvudmannaskap (dir. 2022:106). Syftet är att åstadkomma tydligare åtgärder från samhället när barn och unga har hamnat i en kriminell bana och samtidigt möjliggöra tidigare, tillräckliga och mer samordnade insatser för att förebygga fortsatt kriminalitet. Regeringen anser dock att det finns anledning att överväga ytterligare förändringar i syfte att låta staten ta ett större ansvar för unga som begår brott.

Även barn under 15 år utnyttjas och involveras i kriminella miljöer. Samhället måste kunna reagera med adekvata åtgärder även mot sådan brottslighet och ha rätt verktyg för att kunna bryta en kriminell livsstil i tid.

Sammantaget finns skäl att se över och ändra de straffrättsliga reaktionerna på barns och ungas brottslighet i flera avseenden samt att överväga om straffmyndighetsåldern bör sänkas.

Sänkt straffmyndighetsålder

Yngre barn saknar fullt utvecklad ansvarsförmåga och det är därefter en gradfråga när unga personer är så utvecklade att de kan anses mogna att ta ansvar för sina handlingar. I praktiskt taget alla rättsordningar jämföras barn som inte är straffmyndiga med otillräkneliga personer, dvs. de anses inte ha relevant förmåga att förstå den fulla innebörden av sina handlingar eller kontrollera sitt beteende efter en sådan insikt. I Sverige kan barn under 15 år i juridisk mening begå brott, men straffmyndighetsåldern är 15 år, vilket innebär att ingen får åtalas, lagföras eller dömas till påföljd för ett brott som han eller hon begått före 15 års ålder (1 kap. 6 § brottsbalken). Om ett barn misstänks ha begått brott före 15 års ålder och det är fråga om mycket allvarlig brottslighet kan i vissa fall en prövning av huruvida den unge har begått brottet ske i domstol (38 § lagen [1964:167] med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare). Den 1 juli 2023 trädde nya regler i kraft som innebär att skuldfrågan när den som misstänks för brott är under 15 år i fler fall ska prövas i domstol (se prop. 2022/23:78 Förbättrade åtgärder när barn misstänks för brott).

Vid vilken ålder ett barn kan dömas för brott varierar mellan olika rättsordningar. Att en ung lagöverträdare kan straffas innebär inte att personen har fullt utvecklad ansvarsförmåga eller att samtliga påföljder som kan användas för vuxna lagöverträdare blir möjliga att tillämpa. I artikel 40.3 i barnkonventionen anges att en konventionsstat ska fastställa en lägsta straffbarhetsålder. Vilken den åldern ska vara framgår inte av artikeln utan lämnas till respektive stat att avgöra. FN:s kommitté för barnets rättigheter (barnrättskommittén) har i sin allmänna kommentar om barnets rättigheter i det straffrättsliga systemet pekat på att den vanligaste straffbarhetsåldern internationellt är 14 år och att den inte bör vara lägre, se Allmän kommentar nr 24 (2019) om barnets rättigheter i det straffrättsliga systemet. Barnrättskommittén har i sina sammanfattande slutsatser och rekommendationer till Sverige 2023 uttalat sig om frågan om sänkt straffmyndighetsålder. Rekommendationerna är inte rättsligt bindande

och straffmyndighetsåldern inom Europa varierar. Den svenska straffmyndighetsåldern bör vara anpassad till svenska förhållanden.

Ett flertal motioner om sänkt straffmyndighetsålder har under senare år behandlats av riksdagen. Samtliga har avstyrkts med motiveringen att den nuvarande straffmyndighetsåldern är väl avvägd (se t.ex. bet. 2021/22:JuU27, rskr. 2021/22:273). På senare tid har polisen vittnat om att allt yngre personer påträffas, såväl som offer som gärningsmän, i samband med grova våldsbrott och kriminella nätverksuppbyggnader. Genom att använda sig av yngre personer som utförare kan äldre kriminella skydda sig själva för exponering och straff. Barn som inte är straffmyndiga utför i stället de grova brotten. I en rapport om kriminella nätverk i polisregion Stockholm uppges att en majoritet av de aktiva nätverken involverar personer under 16 år i sin brottsliga verksamhet och att det sker i större utsträckning än vad som tidigare varit känt (Kriminella nätverk inom den organiserade brottsligheten i region Stockholm, Polismyndigheten 2021). En sänkning av straffmyndighetsåldern kan behövas för att samhällets reaktion på sådan brottslighet ska vara tillräcklig. En sänkning av straffmyndighetsåldern skulle även kunna innebära en möjlighet att fånga upp dessa barn tidigare och sätta in rätt åtgärder snabbt. Möjligheten att få ett barn att bryta med en kriminell livsstil är större ju tidigare åtgärder sätts in. Att bryta en kriminell livsstil är viktigt för de barn som utnyttjas av kriminella nätverk, men också för att försvåra gängens rekrytering. Det finns därför skäl att överväga en sänkning av straffmyndighetsåldern. Konsekvenser av att sänka straffmyndighetsåldern – t.ex. för brottsligheten – bör analyseras och beaktas. I detta sammanhang kan det vara värdefullt att undersöka om det finns lagstiftning och erfarenheter på området i andra jämförbara länder som kan tas till vara.

Om en sänkning av straffmyndighetsåldern föreslås behöver olika modeller för hur straffmätning och påföljdsval för lagöverträdare under 15 år bör ske övervägas. Vidare krävs en analys av vilka förändringar som en sådan ordning skulle förutsätta i annan lagstiftning, t.ex. i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare och i de socialrättsliga och rättspsykiatriska regelverken.

Utredaren ska därför

- överväga och, om lämpligt, lämna förslag på en sänkt straffmyndighetsålder, och
- om en sänkt straffmyndighetsålder föreslås, lämna nödvändiga författningsförslag.

Avskaffad straffreduktion för unga myndiga

Myndighetsåldern i Sverige är 18 år. Myndighetsåldern har betydelse för såväl vilket ansvar en person har för sina handlingar som hans eller hennes rättigheter och skyldigheter i olika avseenden. I flera länder som kan jämföras med Sverige är vidare åldersgränsen 18 år förhållandevis allmänt använd för att skilja mellan barn och vuxna i straffrättsligt hänseende. Den åldersgränsen anges också i barnkonventionen för när en person ska betraktas som barn i konventionens mening.

Det kan med fog hävdas att påföljdsbestämningen för lagöverträdare i åldersgruppen 18–20 år bör vara densamma som för andra myndiga lagöverträdare. Riksdagen har tillkännagett för regeringen att det finns skäl att avskaffa straffrabatten för unga lagöverträdare mellan 18 och 21 år vid återfall i brott (bet. 2019/20:JuU30 punkt 14, rskr. 2019/20:177) och att regeringen ska återkomma med ett lagförslag som innebär att straffrabatten för unga myndiga lagöverträdare ska slopas för samtliga brott (bet. 2021/22:JuU5 punkt 4, rskr. 2021/22:36 och bet. 2021/22:JuU27 punkt 17, rskr. 2021/22:273). I januari 2022 slopades straffreduktionen för unga myndiga vid allvarlig brottslighet. Det finns nu skäl att gå vidare och avskaffa straffreduktionen för gruppen 18–20 år helt. Effekterna av att straffreduktionen avskaffas behöver belysas, även med beaktande av annat pågående lagstiftningsarbete, t.ex. den utredning som inom kort ska tillsättas för att göra en större översyn av straffskalorna och påföljdssystemet.

Utredaren ska därför

- föreslå ändringar som innebär att straffreduktionen för lagöverträdare i åldersgruppen 18–20 år avskaffas, och
- lämna de författningsförslag som behövs.

Förändrad straffreduktion för lagöverträdare i åldern 15–17 år

Unga lagöverträdares särskilda behov måste ställas mot straffsystemets krav på tydliga och tillräckligt ingripande påföljder samt den grundläggande utgångspunkten vid påföljdsbestämningen att brottets straff ska stå i proportion till dess allvar. Den nuvarande ordningen för straffrättslig särbehandling av unga lagöverträdare i åldersgruppen 15–17 år innebär att det vid påföljdsbestämningen i vissa fall tas för stor hänsyn till den tilltalades ålder på bekostnad av att utgångspunkten för reaktionen ska vara hur svårt brottet är. Det medför att utdömda straff inte tillräckligt återspeglar brottslighetens allvar och inte innefattar en tillräckligt kraftfull reaktion. Unga som begår brott måste mötas av konsekventa och trovärdiga reaktioner. Det är viktigt att åtgärderna kommer tidigt och är tydliga för att förhindra att unga fastnar i kriminalitet. Det finns därför även behov av förändringar av den straffrättsliga särbehandlingen av unga lagöverträdare i åldersgruppen 15–17 år. Förändringarna ska syfta till att minska straffreduktionen för unga lagöverträdare och även begränsa tröskel-effekter. I detta sammanhang kan det vara värdefullt att undersöka om det finns lagstiftning och erfarenheter på området i andra jämförbara länder som kan tas till vara.

Ungdomsreduktionsutredningen hade i uppdrag att överväga och föreslå ändringar beträffande den straffrättsliga särbehandlingen av lagöverträdare i åldersgruppen 18–20 år. I uppdraget ingick även att analysera konsekvenserna av en sådan ordning, bl.a. i fråga om tröskel-effekter för lagöverträdare i åldern 15–17 år. Utredningen presenterade också olika modeller för straffreduktion för lagöverträdare i åldern 15–17 år och analyserade de olika modellernas för- och nackdelar (SOU 2018:85 Slopåd straffrabatt för unga myndiga). Dessa modeller kan tjäna som utgångspunkt för övervägandena. Utgångspunkten för utredarens arbete bör dock vara att straffreduktionen ska minskas även för de yngsta straffmyndiga. De remissynpunkter om tröskeleffekter till följd av att straffreduktionen avskaffas för unga myndiga som bl.a. Polismyndigheten lämnade över Ungdomsreduktionsutredningens förslag bör beaktas. Likaså kan en ordning som motsvarar den nuvarande för unga myndiga övervägas. Utredaren ska hålla sig informerad om och beakta det arbete som pågår inom ramen för den utredning som inom kort ska tillsättas för att göra en större översyn av straffskalorna och påföljdssystemet.

Påföljdsvalet för unga lagöverträdare är bl.a. beroende av om påföljden i det enskilda fallet bedöms vara tillräckligt ingripande sett till bl.a. brottets straffvärde. Möjligheten att välja en viss påföljd påverkas således av utfallet av straffmätningen och därmed även av storleken på straffreduktionen. Särskilda överväganden behöver därför göras beträffande vilken betydelse en förändrad straffreduktion kan få för valet av påföljd för unga lagöverträdare och om det motiverar någon justering av påföljdernas tillämpningsområde.

Utredaren ska därför

- analysera olika modeller för en förändrad straffreduktion för lagöverträdare i åldern 15–17 år och föreslå ändringar som innebär att ålder ges minskad betydelse vid straffmätningen för dem,
- överväga vilken betydelse ändringar i straffreduktionen kan ha för regleringen om val av påföljd för unga lagöverträdare i åldern 15–17 år, och
- lämna de författningsförslag som behövs.

Skärpt ungdomsövervakning

Påföljden ungdomsövervakning infördes i början av 2021. Påföljden ska tillämpas i de fall då varken ungdomsvård eller ungdomstjänst utgör en tillräckligt ingripande straffrättslig reaktion med hänsyn till brottslighetens straffvärde och art samt den unges tidigare brottslighet. Riksdagen har tillkännagett för regeringen det som utskottet anför om möjligheten att öka omfattningen av en helghemarrest (bet. 2019/20:JuU34 punkt 3, rskr. 2019/20:333 och bet. 2020/21:JuU28 punkt 23, rskr. 2020/21:396). Riksdagen har även tillkännagett för regeringen det som utskottet anför om nya ungdomspåföljder (bet. 2020/21:JuU28 punkt 30, rskr. 2020/21:396).

Ungdomsövervakning blir aktuellt först när ungdomsvård eller ungdomstjänst inte bedöms tillräckligt ingripande. Ungdomstjänst ska i regel anses vara en tillräckligt ingripande påföljd i fall då det s.k. straffmättningsvärdet, straffvärdet efter beaktande av bl.a. straffreduktionen på grund av ålder, inte överstiger sex månaders fängelse. I dessa fall ska påföljden normalt inte bestämmas till ungdomsövervakning om det inte är fråga om en graverande återfallssituation (prop. 2019/20:118 s. 42 och 130). Ungdomsvård, eventuellt med böter eller ung-

domstjänst som tilläggsåtgärd, har företrädare framför ungdomstjänst och kan väljas som påföljd i fall då straffmättningsvärdet överstiger sex månader men där det inte finns synnerliga skäl att döma till fängelse eller slutna ungdomsvård (se rättsfallet NJA 2009 s. 121). Frågan om huruvida ungdomsvård är en tillräckligt ingripande åtgärd i sådana fall, eller om det bör dömas till ungdomsövervakning, ska avgöras utifrån omständigheterna i det enskilda fallet, bl.a. genom en jämförelse mellan hur ingripande ungdomsvården och ungdomsövervakningen skulle vara (se rättsfallet NJA 2022 s. 1071). Det finns anledning att tro att vissa av de unga som i dag döms till ungdomstjänst eller ungdomsvård kan ha behov av sådana insatser som ungdomsövervakning innebär. Regeringen anser att barn och unga som begår grova brott eller har kopplingar till kriminella nätverk bör bemötas med rehabiliterings- och återfallsförebyggande åtgärder som liknar de som används för vuxna kriminella. Det kan ifrågasättas om socialnämndens insatser är tillräckliga. I vissa fall kan ungdomstjänst, ungdomsvård eller ungdomsvård i förening med ungdomstjänst vidare uppfattas som en otillräcklig reaktion på brottsligheten, framför allt ur brottsoffrets perspektiv. Det bör därför övervägas om påföljden ungdomsövervakning bör kunna utdömas i fler fall, t.ex. i vissa fall där påföljden i dag bestäms till ungdomstjänst eller ungdomsvård.

Det finns vidare skäl att ifrågasätta om dagens reglering av ungdomsövervakning medger ett tillräckligt trovärdigt och ingripande påföljdsalternativ i alla de situationer där påföljden är avsedd att tillämpas. Mot bakgrund av brottsutvecklingen där fler barn och unga begår upprepad och allvarlig brottslighet och utnyttjas inom kriminella nätverk bör det vara möjligt att meddela fler eller mer ingripande föreskrifter och vidta fler kontrollåtgärder för att bl.a. säkerställa att den dömda inte begår brott under verkställigheten och öka möjligheten att förmå den dömda att lämna sin tidigare livsstil. Därför bör det införas en ny påföljd – utvidgad ungdomsövervakning. Utöver att den nya påföljden ska innebära att verkställigheten blir mer ingripande bör förutsättningarna för att upptäcka om den unge kan misstänkas begå brott under verkställigheten förbättras. Det är inte acceptabelt att en ung person kan fortsätta med kriminell verksamhet under verkställigheten av ungdomsövervakningen. Det är Kriminalvården som ansvarar för verkställigheten av ungdomsövervakningen, och som i första hand ansvarar för verkställighet av påföljder i allmänhet. Det bör därför lämpligen vara Kriminalvården

som bör förfoga över den utvidgade verktygslåda av kontrollåtgärder som ska följa av denna mer ingripande påföljd. Det kan vara fråga om t.ex. en utökad skyldighet att lämna prover för kontroll av att drog- och alkoholförbudet följs eller att elektronisk övervakning ska kunna användas i större utsträckning. Även andra åtgärder – t.ex. hembesök – kan övervägas. Vid ökad kontroll finns bättre möjligheter för Kriminalvården att förebygga och upptäcka misstänkt kriminell verksamhet. Misstankar om brott ska anmälas till brottsutredande myndigheter. De brottsutredande myndigheterna har i sin tur tillgång till tvångsmedel, inklusive hemliga tvångsmedel, i enlighet med det straffprocessuella regelverket. Regeringen gav nyligen en utredare i uppdrag att överväga en rad åtgärder i syfte att stärka de brottsbekämpande myndigheternas möjligheter att förhindra, utreda och lagföra brott som begås av unga personer (dir. 2023:102).

Det är viktigt att det finns bra förutsättningar för samverkan mellan Kriminalvården och de brottsutredande myndigheterna så att misstankar om att den unge begår brott under verkställigheten fångas upp och utreds. Det bör övervägas om samverkan mellan Kriminalvården och Polismyndigheten ska utvecklas i detta syfte.

Utöver införandet av utvidgad ungdomsövervakning finns det anledning att överväga om den befintliga påföljden ungdomsövervakning bör förstärkas. Vidare finns det skäl att överväga om missköttsamhet i högre grad ska sanktioneras eller sanktioneras hårdare.

Utredaren ska därför

- överväga och ta ställning till om påföljden ungdomsövervakning ska kunna användas i fler fall än i dag och om påföljden bör förstärkas,
- föreslå en ny påföljd – utvidgad ungdomsövervakning – som är mer ingripande och innefattar en utvidgad verktygslåda med fler kontrollmöjligheter,
- överväga och ta ställning till om samverkan mellan Kriminalvården och Polismyndigheten kan utvecklas för att förhindra att den unge begår brott under pågående verkställighet, och
- lämna de författningsförslag som behövs.

Ökade möjligheter att undanröja en ungdomspåföljd

Om den dömde i väsentlig grad underlåter att göra vad som åligger honom eller henne enligt en föreskrift vid ungdomsvård om att han eller hon ska följa ett ungdomskontrakt eller enligt en dom på ungdomstjänst eller ungdomsövervakning får rätten undanröja den utdömda påföljden och bestämma en ny påföljd för brottet. I stället för att undanröja påföljden får dock rätten meddela den dömde en varning, om det är en tillräcklig åtgärd (32 kap. 4 § första stycket brottsbalken). Ett undanröjande av ungdomsvård, ungdomstjänst och ungdomsövervakning kan komma i fråga även när verkställigheten av andra skäl inte kommer till stånd eller väsentligen avviker från vad som planerats. Rätten ska då bestämma en ny påföljd (32 kap. 4 § andra stycket).

Riksdagen har tillkännagett för regeringen att misskötsamhet i högre grad bör leda till att en ungdomsövervakning undanröjs (bet. 2019/20:JuU34 punkt 4, rskr. 2019/20:333 och bet. 2020/21:JuU28 punkt 23, rskr. 2020/21:396). Det finns skäl att se över möjligheten att undanröja en ungdomsövervakning och även i övrigt överväga hur regleringen om undanröjande av en särskild ungdomspåföljd och bestämmande av ny påföljd i 32 kap. 4 § brottsbalken kan stärkas i syfte att skärpa reaktionerna på misskötsamhet och minska möjligheterna för en ung lagöverträdare att undandra sig verkställighet. En särskild fråga som bör uppmärksammas är vilken betydelse det bör ha om den som hållit sig undan har hunnit fylla 18 år. Utgångspunkten ska vara att den som har hållit sig undan verkställigheten av en ungdomspåföljd och hunnit fylla 18 år ska få en vuxenpåföljd, inte en ny ungdomspåföljd.

Utredaren ska därför

- föreslå skärpta regler om undanröjande av en särskild ungdomspåföljd och bestämmande av ny påföljd, och
- lämna de författningsförslag som behövs.

Ytterligare åtgärder för att öka det statliga ansvaret för barn och unga som begår grova brott

Som konstateras ovan är brottsbekämpning i första hand statens ansvar och flera åtgärder har vidtagits och vidtas nu för att stärka statens ansvar för unga som begår brott. Inom Kriminalvården finns en bred erfarenhet av att hantera personer som har begått brott. Kriminalvården kan antas ha bra förmåga att hantera och arbeta återfallsförebyggande med denna grupp. Eftersom Kriminalvården är en statlig myndighet finns det vidare anledning att utgå från att de åtgärder som sätts in kommer att vara desamma över hela landet, vilket ökar möjligheterna till enhetlighet. Att ge Kriminalvården större ansvar för unga som begår allvarliga brott är i linje med tillkännagivanden från riksdagen (se bet. 2018/19:JuU13 punkt 28, rskr. 2018/19:192, bet. 2019/20:JuU30 punkt 16, rskr. 2019/20:177, bet. 2020/21:JuU28 punkt 21, rskr. 2020/21:396).

De förslag som utredaren ska presentera om avskaffad straffreduktion för unga myndiga lagöverträdare och en minskad straffreduktion för lagöverträdare i åldersgruppen 15–17 år kommer medföra att antalet fall då ungdomstjänst eller ungdomsvård bedöms vara en tillräckligt ingripande påföljd minskar och att ungdomsövervakning eller en frihetsberövande påföljd döms ut i fler fall. Om utredarens förslag därutöver innebär att påföljden ska kunna bestämmas till ungdomsövervakning även i fall då den unge har begått gärningar med ett lägre straffmättningsvärde innebär det att Kriminalvårdens resurser och kompetens i större utsträckning än vad som är fallet i dag kommer att kunna sättas in i ett tidigare skede för unga som begår allvarliga brott. För att utnyttja Kriminalvårdens kompetens bör det därutöver övervägas om Kriminalvården ska bli involverad i någon form även vid socialtjänstens verkställighet av påföljderna ungdomsvård eller ungdomstjänst. Det kan t.ex. övervägas om Kriminalvården kan bidra med viss programverksamhet inom ramen för dessa påföljder.

Barn och unga som har begått brott kan i vissa fall bli föremål för vård med stöd av 3 § lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU). I 3 § första stycket LVU anges förutsättningarna för vård på grund av barnets eller den unges eget beteende, de s.k. beteendefallen. Ett beslut om vård kan fattas på grund av att barnet eller den unge utsätter sin hälsa eller utveckling för en påtaglig risk att skadas genom missbruk av beroendeframkallande medel,

brottslig verksamhet eller något annat socialt nedbrytande beteende. I paragrafens andra stycke anges att vård också ska beslutas om den som dömts till sluten ungdomsvård enligt 32 kap. 5 § brottsbalken vid verkställighetens slut bedöms vara i uppenbart behov av fortsatt vård för att inte löpa sådan risk som avses i första stycket. Vård enligt LVU utgår från barnets eller den unges behov och syftar till att ge barnet stöd och skydd. Om barnet eller den unge har ägnat sig åt allvarlig brottslighet kan det finnas anledning att låta Kriminalvården bidra även vid sådan vård, t.ex. med viss programverksamhet som är anpassad till barn och unga. Det finns därför anledning att överväga hur Kriminalvården i någon form kan involveras vid vård enligt LVU som sker med stöd av 3 § LVU på grund av den unges brottsliga verksamhet. När sådan samverkan mellan myndigheter övervägs kan frågor om sekretess och personuppgiftsbehandling aktualiseras. Utredaren ska i sina överväganden och eventuella förslag utgå från ett vård- och skyddsperspektiv. De förslag som Utredningen om ungdomskriminalitetsnämnder (S 2022:11) lämnar ska beaktas.

Det kan även finnas andra lämpliga åtgärder – t.ex. i form av myndighetsuppdrag – för att öka statens ansvar för vissa unga som begår allvarliga brott.

Utredaren ska därför

- föreslå hur Kriminalvården kan involveras vid vård och andra åtgärder inom ramen för en utdömd ungdomsvård och ungdomstjänst,
- överväga och föreslå hur Kriminalvården i någon form kan involveras i vissa fall vid vård enligt LVU som sker på grund av den unges brottsliga verksamhet,
- överväga om andra åtgärder bör vidtas för att öka statens ansvar när unga begår allvarliga brott, och
- lämna de författningsförslag som behövs.

Konsekvensbeskrivningar

I uppdraget ingår att överväga vilka följdändringar som behövs i annan lagstiftning, bl.a. regelverket om det internationella straffrättsliga samarbetet. Utredaren ska ha ett barnrätts- och ungdomsperspektiv och ett jämställdhetsperspektiv i de analyser som görs och de förslag

som lämnas ska vara proportionerliga. I utredarens arbete ska barns och ungas egna erfarenheter och synpunkter beaktas där så är möjligt. Utredaren ska också bedöma och redovisa förslagens ekonomiska konsekvenser, konsekvenser för det brottsförebyggande arbetet och konsekvenser i övrigt för enskilda och det allmänna. Särskild vikt ska läggas vid effekter för de olika myndigheterna i rättskedjan, t.ex. Kriminalvården. Effekterna för kommunerna och de myndigheter som arbetar med socialrättsliga insatser, t.ex. Statens institutionsstyrelse (SiS), ska också beaktas. I konsekvensbeskrivningen ingår att analysera, beskriva och, när det är möjligt, kvantifiera de samhälls-ekonomiska effekterna av förslagen. Vidare ingår det att analysera och bedöma förslagens kostnadseffektivitet. Om något av förslagen påverkar den kommunala självstyrelsen ska, utöver dess konsekvenser, också de särskilda avvägningar som gjorts enligt 14 kap. 3 § regeringsformen redovisas. De offentligfinansiella effekterna av förslagen ska beräknas och om förslagen förväntas leda till offentligfinansiella kostnader, ska utredaren föreslå hur dessa ska finansieras. Viktigare ställningstaganden som har gjorts under arbetet ska beskrivas, liksom olika alternativ som övervägts och skäl till att de valts bort. Utredaren ska också bedöma vilka konsekvenser förslagen bedöms få för Sveriges internationella åtaganden och Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna.

Kontakter och redovisning av uppdraget

Utredaren ska ta del av och beakta relevant kunskap och forskning på området. Utredaren ska göra de internationella jämförelser som bedöms vara relevanta. De andra nordiska ländernas regleringar i fråga om straffrättslig särbehandling av unga lagöverträdare och i fråga om straffmyndighetsålder bör särskilt uppmärksammas.

Utredaren ska också hålla sig informerad om och beakta relevant arbete som pågår inom Regeringskansliet och utredningsväsendet, som t.ex. Utredningen om frihetsberövande påföljder för unga (Ju 2021:17), Utredningen om ungdomskriminalitetsnämnder (S 2022:11) och den utredning om straffskalorna och påföljdssystemet som inom kort ska tillsättas.

Utredaren ska inhämta upplysningar från och föra dialog med berörda myndigheter, särskilt Åklagarmyndigheten, Polismyndigheten,

Kriminalvården, Brottsförebyggande rådet, Socialstyrelsen, Statens institutionsstyrelse, Barnombudsmannen, Jämställdhetsmyndigheten, Institutet för mänskliga rättigheter och Sveriges Kommuner och Regioner men även andra myndigheter och aktörer i den utsträckning som utredaren finner lämpligt.

Uppdraget ska redovisas senast den 10 januari 2025.

(Justitiedepartementet)

Kommittédirektiv 2023:156

Tilläggsdirektiv till Utredningen om skärpta regler för unga lagöverträdare (Ju 2023:13)

Beslut vid regeringssammanträde den 9 november 2023

Förkortad tid för en del av uppdraget

Regeringen beslutade den 6 juli 2023 kommittédirektiv om skärpta regler för unga lagöverträdare (dir. 2023:112).

Uppdraget skulle enligt direktiven redovisas senast den 10 januari 2025. Utredningstiden för den del av uppdraget som handlar om skärpt ungdomsövervakning förkortas. Uppdraget i den delen ska i stället redovisas i ett delbetänkande redan den 3 juni 2024. Utredningstiden i övrigt ligger fast.

Uppdraget ska alltså slutredovisas senast den 10 januari 2025.

(Justitiedepartementet)

Statens offentliga utredningar 2024

Kronologisk förteckning

---

1. Ett starkare skydd för offentliganställda mot våld, hot och trakasserier. Ju.
2. Ett samordnat vaccinationsarbete – för effektivare hantering av kommande vacciner. Del 1 och 2. S.
3. Ett starkt juridiskt liv för framtida generationer. Nationell strategi för att stärka juridiskt liv i Sverige 2025–2034. Ku.
4. Inskränkningarna i upphovsrätten. Ju.
5. Förbättrad ordning och säkerhet vid förvar. Ju.
6. Steg mot stärkt kapacitet. Fi.
7. Ett säkrare och mer tillgängligt fastighetsregister. Ju.
8. Livsmedelsberedskap för en ny tid. LI.
9. Utvecklat samarbete för verksamhetsförlagd utbildning – långsiktiga åtgärder för sjuksköterskeprogrammen. U.
10. Preskription av avlägsnandebeslut och vissa frågor om återreseförbud. Ju.
11. Rätt frågor på regeringens bord – en ändamålsenlig regeringsprövning på miljöområdet. KN.
12. Mål och mening med integration. A.
13. En effektivare kontaktförbudslagstiftning – ett utökat skydd för utsatta personer. Ju.
14. Arbetslivskriminalitet – myndighets-samverkan, en gemensam tipsfunktion, lärdomar från Belgien och gränsöverskridande arbete. A.
15. Nya regler för arbetskraftsinvandring m.m. Ju.
16. Växla yrke som vuxen – en reformerad vuxenutbildning och en ny yrkesskola för vuxna. U.
17. Skolor mot brott. U.
18. Nya regler om cybersäkerhet. Fö.
19. En ny beredskapssektor – för ökad försörjningsberedskap. KN.
20. Maskinellt värde för vissa industribyggnader – ett undantag från fastighetsskatt. Fi.
21. Ett inkluderande jämställdhetspolitiskt delmål mot våld. A.
22. En ny organisation för förvaltning av EU-medel. Fi.
23. En trygg uppväxt utan nikotin, alkohol och lustgas. S.
24. Ett effektivt straffrättsligt skydd för statliga stöd till företag. Fi.
25. En mer effektiv tillsyn över socialtjänsten. S.
26. En utvärdering av förändringar i sjukförsäkringens regelverk under 2021 och 2022. S.
27. Kamerabevakning i offentlig verksamhet – lättnader och utökade möjligheter. Ju.
28. Offentlighetsprincipen eller insynslag. Allmänhetens insyn i enskilda aktörer inom skolväsendet. U.
29. Goda möjligheter till ökat välbånd. Fi.
30. En statlig ordning med brottsförebyggande åtgärder för barn och unga. S.
31. En ändamålsenlig vapenlagstiftning. Del 1 och 2. Ju.
32. Åtgärder mot mervärdesskattebedrägerier. Fi.
33. Delad hälsodata – dubbel nytta. Regler för ökad interoperabilitet i hälso- och sjukvården. S.
34. Ansvar och oberoende – public service i oroliga tider. Ku.
35. En framtid för alm och ask – förädlning, forskning och finansiering. LI.

36. Förenkla och förbättra! Fi.
37. Förbättrade ränteavdragsregler för företag. Fi.
38. Digitala fastighetsköp & Förköpsrätt vid fastighetstransaktioner. LI.
39. Skärpta regler om ungdomsövervakning och straffreduktion för unga. Ju.

Statens offentliga utredningar 2024

Systematisk förteckning

Arbetsmarknadsdepartementet

- Mål och mening med integration. [12]
- Arbetslivskriminalitet – myndighets-samverkan, en gemensam tipsfunktion, lärdomar från Belgien och gränsöver-skridande arbete. [14]
- Ett inkluderande jämställdhetspolitiskt delmål mot våld. [21]

Finansdepartementet

- Steg mot stärkt kapacitet. [6]
- Maskinellt värde för vissa industribyggnader – ett undantag från fastighetsskatt. [20]
- En ny organisation för förvaltning av EU-medel [22]
- Ett effektivt straffrättsligt skydd för statliga stöd till företag. [24]
- Goda möjligheter till ökat välbstånd. [29]
- Åtgärder mot mervärdesskattebedrägerier. [32]
- Förenkla och förbättra! [36]
- Förbättrade ränteavdragsregler för företag. [37]

Försvarsdepartementet

- Nya regler om cybersäkerhet. [18]

Justitiedepartementet

- Ett starkare skydd för offentliganställda mot våld, hot och trakasserier. [1]
- Inskränkningarna i upphovsrätten. [4]
- Förbättrad ordning och säkerhet vid förvar. [5]
- Ett säkrare och mer tillgängligt fastighetsregister. [7]
- Preskription av avlägsnandebeslut och vissa frågor om återreseförbud. [10]

- En effektivare kontaktförbudslagstiftning – ett utökad skydd för utsatta personer. [13]

- Nya regler för arbetskraftsinvandring m.m. [15]

- Kamerabevakning i offentlig verksamhet – lättnader och utökade möjligheter. [27]

- En ändamålsenlig vapenlagstiftning. Del 1 och 2. [31]

- Skärpta regler om ungdomsövervakning och straffreduktion för unga. [39]

Klimat- och näringslivsdepartementet

- Rätt frågor på regeringens bord – en ändamålsenlig regeringsprövning på miljöområdet. [11]
- En ny beredskapssektor – för ökad försörjningsberedskap. [19]

Kulturdepartementet

- Ett starkt judiskt liv för framtida generationer. Nationell strategi för att stärka judiskt liv i Sverige 2025–2034. [3]
- Ansvar och oberoende – public service i oroliga tider. [34]

Landsbygds- och infrastrukturdepartementet

- Livsmedelsberedskap för en ny tid. [8]
- En framtid för alm och ask – förädling, forskning och finansiering. [35]
- Digitala fastighetsköp & Förköpsrätt vid fastighetstransaktioner. [38]

Socialdepartementet

- Ett samordnat vaccinationsarbete – för effektivare hantering av kommande vacciner. Del 1 och 2. [2]

- En trygg uppväxt utan
nikotin, alkohol och lustgas. [23]
- En mer effektiv tillsyn över socialtjänsten.
[25]
- En utvärdering av förändringar i sjukför-
säkringens regelverk under 2021
och 2022. [26]
- En statlig ordning med
brottsförebyggande åtgärder
för barn och unga. [30]
- Delad hälsodata – dubbel nytta.
Regler för ökad interoperabilitet
i hälso- och sjukvården. [33]

Utbildningsdepartementet

- Utvecklat samarbete för verksamhets-
förlagd utbildning – långsiktiga
åtgärder för sjuksköterskeprogrammen.
[9]
- Växla yrke som vuxen – en reformerad
vuxenutbildning och en ny yrkesskola
för vuxna. [16]
- Skolor mot brott. [17]
- Offentlighetsprincipen eller insynslag.
Allmänhetens insyn i enskilda aktörer
inom skolväsendet. [28]